

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

7

DŽ – F

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2007.

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Marija Prčić (prijelom)
Darko Ružinski (ilustracije)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)
930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata - Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 7,
DŽ-F / [glavni urednik Slaven Bačić]. - Subotica : Hrvatsko akademsko društvo, 2007 (Subotica : Printex). - [5]108 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-85103-10-0
ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci - Leksikoni b) Šokci - Leksikoni

COBISS.SR-ID 223468551

ISBN 86-85103-10-0

SURADNICI NA SEDMOM SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bara, Mario, student povijesti i sociologije, Filozofski fakultet, Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Bušić, mr. sc. Krešimir, prof. sociologije i kroatologije, Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar, Zagreb
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, knjižničarka-bibliografkinja,
Gradska knjižnica, Subotica
Černelić, dr. sc. Milana, izv. prof. Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb
Čota, Antonija, zamjenica Pokrajinskog tajnika za propise, upravu i nacionalne
manjine, Lemeš
Čota, Zoran, dipl. iur., Sombor
Dulić, Jasminka, prof. sociologije, Subotica
Dulić, dr. sc. Kata, fitofarmaceutkinja u mirovini, Subotica
Dumendžić, Josip, Bođani
Duranci, Bela, prof. povijesti umjetnosti u mirovini, Subotica
Đanić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Filipović-Ljubić, Milka, odvjetnica, Subotica
Firanj, Alojzije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos Gradskog muzeja, Subotica
Hećimović, Marija, dipl. iur., Zagreb
Heka, dr. sc. Ladislav, književnik, pozvani predavač Pravnog fakulteta i Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Segedinu, Segedin
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, izv. prof. Katoličkoga bogoslovnog fakulteta
u Zagrebu, Teologija u Rijeci
Jaramazović, Biserka, studentica etnologije i engleskog jezika,
Filozofski fakultet, Zagreb
Jukić, dr. sc. Stipan, red. prof. Filozofskog fakulteta u Novom Sadu
u mirovini, Nov Sad
Kopilović, dr. sc. Andrija, prof. Teološko-katehetskog instituta
Subotičke biskupije, Subotica
Kovács Csaba, dipl. kateheta, Subotica

Kovačev-Ninkov, Olga, dipl. povjesničar umjetnosti i etnolog,
 viši kustos Gradskog muzeja, Subotica
 Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
 Lončar, mr. sc. Đuro, stručni savjetnik Ekonomskog fakulteta u Subotici
 u mirovini, Subotica
 Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva, Subotica
 Mandić, Marin, profesor hrvatske književnosti i jezika te profesor povijesti,
 Budimpešta
 Mandić, Živko, odgovorni urednik, *Nemzeti Tankönyvtár* Rt, Budimpešta
 Nemec, dr. sc. Krešimir, red. prof. Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb
 Pelajić, Zvonimir, nastavnik glazbene kulture u mirovini, Plavna
 Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
 Runje, Dujo, dipl. pedagog i dipl. iur., Subotica
 Sekulić, dr. sc. Ante, znanstveni savjetnik u mirovini i dopisni član HAZU, Zagreb
 Skenderović, Aleksandar, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
 Skenderović, Petar, Subotica
 Skenderović, dr. sc. Robert, viši asistent, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
 Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ Ivana Milutinovića, Subotica
 Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke,
 Subotica
 Suknović, Ladislav, dipl. iur., Subotica
 Šeremešić, Marija, učiteljica u mirovini, Sombor
 Šram, dr. sc. Zlatko, sociolog i politolog, Subotica
 Štefković, Josip, župnik Župe sv. Pavla apostola, Bač
 Temunović, Vojislav, prof. glazbe, Muzička škola, Subotica
 Tonković, Nikola, inženjer poljoprivrede u mirovini, Žednik
 Tumbas, Nevenka, el. ing., Subotica
 Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
 Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
 Vuković-Dulić, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti,
 Gradski muzej, Subotica
 Vuković, dr. sc. Petar, znanstveni novak, Filozofski fakultet, Zagreb
 Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
 Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Subotica

Dž

DŽANKUTARAN (*madž.* Adony), gradić na desnoj obali Dunava, na istočnom rubu Bile županije (Fejér megye), oko 60 km južno od Budimpešte, 3500 st. (2001.). Dok madžarski naziv mjesta potječe od madžarskoga muškoga osobnog imena Adony, hrvatski je naziv za mjesto turskoga podrijetla – za turske vlasti ovdje je bila vojna utvrda imenom Jancourteran (*tur.* čankurtaran: utočište, pribježište < čan: duša; kurtarmak: spasiti, izbaviti). Hrvati ga u obližnjim i daljim naseljima zovu različito: Džankutaran (Čepelj), Džankutaran (Erčin), Džankotar (Senandrija), Džuntaran (Tukulja). Posljednji je naziv uobičajen i u Srba u selu Lovri (Lórév), koji su Džankutaranu najbliže.

Zahvaljujući svom povoljnom zemljopisnom smještaju, uvijek je bio važnim poprištem susretanja raznih naroda i kultura. Već u brončano doba naseljeno je mjesto. Za vrijeme Rimljana, pod imenom Vetus Salina, vojna je utvrda. U ranom srednjem vijeku, pod imenom Odon, spominje se kao kraljevski posjed. Za vrijeme turske vlasti starosjedioci tadašnje utvrde Jancourteran razbjegli su se, odnosno bili pogubljeni. Poslije izгона Turaka, osim malobrojnih Madžara i »južnih Slavena, koji su ovdje već desetljećima stanovali«, spominje se veći broj novodoseljenih Nijemaca i Slovaka. Među njima su uskoro vodećom snagom postali Nijemci, koji 1723. podižu crkvu. Tijekom XVIII. i XIX. st. spominje se kao njemačko trgovište. Stanovništvo se bavi vinogradarstvom, vinarstvom, ribarstvom i vodeničarstvom.

Prema popisu iz 1828., od 513 obitelji 30-ak je hrvatskih, a imaju jedno od ovih prezimena: Blaško, Bušić, Čerović, Klajić, Krnić, Kuzmanović, Macan, Mađarić, Magišić, Matić, Pejičić, Pejo, Perko, Salković, Šiković, Živanić. Snažni zamah odnarođivanja, koji je počeo već u drugoj polovici XIX. st., za nekoliko desetljeća ovo naselje učinio je gotovo posve jednojezič-

Džankutaran (Adony)

nim – madžarskim. Prema kazivačima iz nedalekoga Erčina, jezik džankutaranskih Hrvata ubraja se u štokavsko ikavsko narječje.

Naselje se danas može pohvaliti bogatom kulturnom djelatnošću, osobito poznatim festivalom na Dan sv. Urbana, zaštitnika vinogradara i vinara.

Lit.: L. Suster, *Adony története* (rukopis); *Fejér vármegye története*, IV, Székesfehérvár, 1901; K. Steuerwald, *Türkisch-deutsches Wörterbuch : Türkçe-almanca sözlük*, Istanbul, 1974.

Ž. Mandić

DŽAVIĆ, Marija (Subotica, 13. IV. 1986.), gimnastičarka, rukometašica. Kći Stipana i Dušanke, rođ. Petrović. Osnovnu i srednju prehrambenu školu završila je u Subotici. U svojoj šestoj godini počela se baviti gimnastikom u subotičkom klubu Partizan. Natjecala se u višeboju na sve četiri sprave (parter, greda, razboj i preskok) i osvojila velik broj prvih mjesta: državna prvakinja u prvoj selekciji pionirskih škola na natjecanjima u Zrenjaninu i Subotici 1994.; natjecanje u drugoj selekciji pionirskih škola u Zrenjaninu 1995.; natjecanje drugoga kola pionirskih škola Srbije u Beogradu i Vojvodine u Novom Sadu 1995.; treće kolo pionirskih škola Vojvodine u Bačkoj Palanci 1995.; prvo kolo pionirskih škola SR Jugoslavije u četvrtoj selekciji u Bačkoj Palanci 1996.; drugo kolo pionirskih škola SRJ u četvrtoj selekciji u Beogradu 1996.; drugo kolo pionirskih škola Vojvodine u četvrtoj selekciji u Novom Sadu 1996. God. 1996. osvojila je treće mjesto na prvenstvu Vojvodine za pionire u Novom Sadu, drugo mjesto na prvenstvu Srbije u Novom Sadu, a na prvenstvu SRJ u Kostolcu prvo mjesto na preskoku i parteru, drugo mjesto na razboju i gredi te drugo mjesto u ukupnom plasmanu. Zbog ozljede iste godine prestala se baviti gimnastikom te je počela igrati rukomet. Nastupala je za subotičku Azotaru, Radnički iz Bajmoka te za Spartak iz Subotice, za koji i danas igra.

Lit.: *Subotičke novine*, Subotica, 27. X. 2006.

P. Skenderović

DŽAVIĆ, Martin (Subotica, 12. XI. 1900. – Subotica, 12. III. 1957.), umjetnički soboslikar i jedan od prvih akademski školovanih slikara u Subotici. Rođen u siromašnoj obitelji nadničara Antuna i pralje Marije, rođ. Štefković. Nakon četiri razreda osnovne škole izučava soboslikarski obrt i 1922. postaje majstor-obrtnik, umjetnički soboslikar. U travnju 1925. list *Hirlap* reklamira njegovu radnju za oslikavanje i restauraciju crkava te umjetničko oslikavanje soba. Dobiva samostalne zadatke oslikavanja više kapela, a 1924. željezničke stanice te javnost otad prati njegov rad. Dobiva stipendiju od grada Subotice te dvije godine uči slikarstvo u Beogradu, a zatim još dvije na bečkoj akademiji. Postaje najvažnija osobnost na *Izložbi bunjevačkih slikara* u vestibulu subotičke Gradske kuće u studenom 1927. Uz 28 radova nastalih u Beogradu, izlaže i 22 djela nastala prije odlaska na školovanje, od kojih na mnogima dominiraju etnološki motivi, prema kojima je imao sklonosti zbog svojega podrijetla, ali i širih tendencija. Prvi je Bunjevac koji je počeo slikati same Bunjevce i ruralne teme te je po tom postao prepoznatljiv. Subotički kolekcionar Jovan Milekić, osnivač Bačkog muzeja, otvorenoga 1927., otkupio je nekoliko radova s *Izložbe bunjevačkih slikara*. Na taj je način Džavić dospio u zbirku čiji je likovni fond nakon Drugoga svjetskoga rata dijelom ušao u sastav umjetničkoga odjela Gradskoga muzeja u Subotici. Suradnja s Milekićem nastavila se i nakon Džavićeva odlaska u Beč, što dokazuje njihova korespondencija, koja je, kao dio Milekićeve dokumentacije, dospjela u Muzej Vojvodine. Pred Božić 1931. *Napló* u članku *Subotički Michelangelo* izvještava o sjednici gradske uprave na kojoj je Džavićeva stipendija ukinuta samo šest mjeseci prije nego što je završio studij. Vratio se u trenutku kad je slikao s najviše nadahnuća i umjetničke vještine (*Salaš s đermom I-II, Portret mlade žene*). U listopadu 1932. sudjeluje na *Izložbi bačkih umjetnika* u subotičkoj Gradskoj kući, a 3.-17. IX. 1933. u istom prostoru priređuje i samostalnu izložbu.

Martin Džavić

Od 1933. sve se više ističe kao slikar pučkih motiva Bunjevaca, o čemu svjedoče varijacije na temu bunjevačke svadbe (Zavičajna zbirka dr. Vinka Perčića, Gradski muzej Subotica) i slike *Dove*, *Kraljice*, *Bunjevačko kolo*. Priklonivši se ukusu i potražnji velikoga dijela stanovništva Subotice, koji su dotad na zidove vješali uglavnom religiozne slike, Džavić je otkrio novu tematsku mogućnost. Pritom takoreći namjerno ostavlja po strani tehničku vještinu i formalni izričaj koji je stekao na studiju kako bi jakim bojama široka spektra unio životno raspoloženje i pripitomio mnogobrojne likove stilizirajući ih u maniru naive. Njegova slika *Kraljice* bila je veoma popularna i kao reprodukcija čuvala se u mnogim kućama. Iako njegovo slikarsko umijeće na tim slikama sve više uzmiče, mnogi Subotičani i danas u njima prepoznaju svoju etnološku prošlost. Manira naive i folklora zastupljena je i na njegovim slikama na stropu župne crkve u Starom Žedniku, koje je izveo 1936. Geometrijski dekorirani okviri pokazuju nezaboravljenu vještinu njegova prvotnoga soboslikarskoga obrta. Iz uobičajenoga ikonografskoga programa izdvaja se slika koja prikazuje *Vično svitlo*: na obasjani križ pogled diže puk u bunjevačkoj nošnji. Spomenute su slike, sa svojim pomalo primi-

tivnim, nevještim crtežom, toplom plavom bojom i jednostavnošću, odraz zajedništva pučkoga duha i htijenja što ga je uspio realizirati pri oslikavanju crkve, i to rukama nekoga od ovdašnjih, svojih majstora.

U godinama Drugoga svjetskoga rata, gladi i siromaštva Džaviću se gubi trag. Nakon rata svakodnevno prodaje svoje slike u prvim dvorišnim vratima (»kapiji«) Rudićeve ulice. Te slike više nisu imale umjetnički dah, na izložbama više nije sudjelovao. Kao da je već tada pao u zaborav. U povodu stogodišnjice njegova rođenja Gradski muzej u Subotici posvetio mu je studijsku izložbu i katalog u Zavičajnoj galeriji dr. Vinka Perčića.

Lit.: Džavić Márton templom festő vállalat, *Hírlap*, Szabadka, 11. IV. 1925.; J. Milekić, Slikarstvo u oslobođenoj Subotici, *Književni sever*, 11/1933, Subotica; B. Vojnić Hajduk, Podaci o likovnim umjetnicima i amaterima u Subotici, *Kalendar Hrvatske riječi*, Subotica, 1952; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; T. Gajdos, *Szabadka Képzőművészete*, Szabadka, 1995; B. Duranci, *Donacija dr Vinka Perčića – umetnička dela zavičajne zbirke*, Subotica, 1996; O. Kovačev Ninkov, *Umetnički soboslikar i slikar narodnih motiva – Szobafestő művész és a népi témák festője*, Subotica, 2000; O. Kovačev Ninkov, *Umjetnički soboslikar i slikar narodnih motiva Martin Džavić (1900.-1957.)*, *Klasje naših ravni*, 5-6/2002 Subotica; O. Kovačev Ninkov, *Dela iz Bačkog muzeja dr. Jovana – Joce Milekića u fondu umetničkog odeljenja Gradskog muzeja Subotica*, *Bačka galerija dr. J. Milekića*, Subotica, 2007.

O. Kovačev-Ninkov

DŽEGA, vrsta ženske kape. Mladenke i udane žene nosile su je da bi pokrile kosu upletenu u punđu ili ispod marama. Svečane džege izrađivane su od atlasa ili svile, a bile su vezene zlatnim ili srebrnim vezom, dok su za svakodnevnu uporabu pravljene od materijala koji se mogu često prati i najčešće su bile crvene boje. Nosila se namaknuta na čelo tako da je pokrivala gotovo svu kosu, a vezivala se sa stražnje strane. U Bunjevaka je danas poznata samo u somborskom kraju, gdje postoji i u nošnjama drugih naroda.

Lit.: A. Čota, M. Šeremešić, *Dukat ravnice*, Sombor, 2003.

M. Šeremešić i P. Skenderović

Džinić (Džinićevi salaši)

DŽINIĆ (Džinićevi salaši), salaško naselje istočno od Sombora, 2 km od Kljajićeva, dio širega salaškoga naselja Lenija. Smješteni su na veoma plodnoj i dobro ocjednoj prapornoj (lesnoj) terasi nadmorske visine 91-93 metara. Premda je od prometnice Sombor-Kljajićevo udaljena samo nekoliko stotina metara, ova skupina od desetak salaša nije izravno povezana s njom, već okolnim seoskim putom.

Kada je 1749. Sombor dobio status slobodnoga kraljevskog grada, istočna granica gradskoga teritorija dopirala je do Krnjaje (danas Kljajićevo) i Čonoplje. Da bi se oslobodili feudalne ovisnosti, više obitelji iz tih sela, posebno Čonoplje, prešlo je na rubno područje teritorija slobodnoga kraljevskog grada Sombora i tu podiglo svoja staništa – salaše. Svi su oni pripadnici hrvatskoga naroda i katolici su, a kako ih je većina bila iz porodice Džinić, po njima je salaško naselje i dobilo ime.

Lit.: M. Beljanski, *Ponovo o somborskim salašima*, Sombor, 1979.

M. Đanić

DŽINIĆ, Ilija (Čonoplja, 23. X. 1894. – Sombor, 19. VI. 1981.), pisac, kulturni djelatnik. Sin Grge i majke Marije, rođ. Palić.

Osnovnu školu završio je u Čonoplji, a klasičnu gimnaziju upisao je i završio kod isusovaca u Kalači zahvaljujući stipendiji kalačkoga nadbiskupa. Upisuje se zatim na bogosloviju u Kalači, ali iz zdravstvenih razloga napušta studij i vraća se u rodno selo. U Somboru je završio Učiteljsku školu 1919. i iste je godine postavljen za bunjevačkog učitelja rimokatoličke konfesionalne škole, a već 1920. imenovan je za upravitelja državne osnovne škole u Čonoplji. Tu je dužnost obavljao sve do travnja 1942., kad su ga mađarske vlasti prisilno poslale u mirovinu. Nakon toga preselio se u Sombor, gdje je živio do smrti.

U prosincu 1920. bio je pokretač i osnivač Bunjevačke čitaonice, koja je poslije preimenovana u Bunjevačku kasinu. Kao tajnik oduševljeno je pristupio radu pa je već 2. veljače 1921. održano prvo Veliko bunjevačko prelo u Čonoplji, koje se kontinuirano održavalo do početka Drugoga svjetskog rata. Uspješno je organizirao i druge aktivnosti u društvu, a posebno rad na osnivanju knjižnice te pripremanju i prikazivanju kazališnih predstava, čime je znatno utjecao na podizanje razine kulture, prosvjete i nacionalne svijesti bunjevačkoga puka. Osobno se angažirao na širenju

Ilija Džinić

publikacija Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima iz Zagreba – u selu je u Društvo uspio učlaniti oko 40 obitelji koje su redovito primale njihova izdanja, kalendar *Danicu* i knjige.

Početkom 1920-ih počeo se baviti književnim i istraživačkim radom te prikupljanjem povijesne građe. Najviše je pisao o povijesti Sombora i Čonoplje, o bunjevačkim običajima te crtice i pripovijetke iz narodnoga života bunjevačko-šokačkih Hrvata u Bačkoj. Pripovijetke i članke iz zavičajne povijesti i narodnih običaja objavljivao je u *Subotičkim novinama*, *Hrvatskim novinama* (Subotica), *Danici* (Sombor), *Somborskim novinama*, *Hrvatskom književnom listu* (Zagreb), a radio je i u uredništvu *Naših novina* u Somboru. Pisao je u godišnjacima *Subotička danica*, *Naš kalendar* (Sombor) i *Katolički godišnjak Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda* (Zagreb). Napise o Čonoplji objavljivao je i u časopisima *Kalangya* (Novi Sad) i *Zbornik Matice srpske za društvene na-uke* (Novi Sad). Sakupio je vrijednu zbirku bečaraca i narodnih izreka, koje je otkupila Srpska akademija znanosti i umjetnosti.

Za života su mu tiskane samo dvije knjige, i to u vlastitoj nakladi, prva u 85. godini, dvije godine prije smrti (*Sombor* –

Zombor : ime, naziv u svjetlu znanstvenog istraživanja, Sombor, 1979.), druga sljedeće godine (*Čonoplja* : kratak opis njenog postanka, Sombor, 1980.). U rukopisu mu je ostalo 20 naslova, na oko 1000 stranica, od čega su neki fragmenti tiskani. U zbirci od 11 pripovijedaka o uspomnama iz djetinjstva pod naslovom *U kolarnici* samo je jedna ostala u rukopisu, dok su ostale objavljivane u kalendaru *Subotička danica* počevši od 1936. Napisao je i 4 igrokaza, a jedan je preveo na bunjevački. Većina je igrokaza prikazana. Koristio se pseudonimima Rodoljub, Ili-nić, F, Svome Rodurad, R, Istoričar, R–b, Ajili, (Preljac), Rodoljub sa sela, SIN. Osobni fond Ilije Džinića od 15 kutija pohranjen je u Povijesnom arhivu u Somboru. Dio građe i njegovih rukopisa nalazi se i u obiteljskom posjedu.

Skupština općine Sombor dodijelila mu je 1968. Listopadsku nagradu grada Sombora »za iznimne zasluge na području dugogodišnjeg prikupljanja građe i obrade pojedinih problema naše zavičajne povijesti«. U povodu dobivanja nagrade uprava KUD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora odlučila je da se Ilija Džinić, kao prvi član Društva koji je dobio Listopadsku nagradu, uvrsti na popis istaknutih članova Društva.

Djela: *Sombor – Zombor* : ime, naziv u svjetlu znanstvenog istraživanja, Sombor, 1979; *Čonoplja* : kratak opis njenog postanka, Sombor, 1980. (potpuna bibliografija u: Đ. Lončar, Ilija Džinić, učitelj, pisac, kulturni djelatnik, *Klasje naših ravni*, 3-4/2004, Subotica).

Lit.: J. Lončarević, Ilija Džinić, *Subotička danica* za 1972. godinu, Subotica, 1971; J. Lončarević, Prvijenac u 85 godini života, *Hrvatska književna revija* »Marulić«, 1/1980, Zagreb; S. Beretić, In Memoriam – Ilija Džinić (1894-1981), *Subotička danica* : Kalendar za 1986. godinu, Subotica, 1985; B. Gabrić, Ilija Džinić (1894-1981), *Subotička danica* : Kalendar za 1989. godinu, Subotica, 1988; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; M. Beljanski, *Šest vekova Čonoplje (1399-1987)*, Sombor, 1996; Đ. Lončar, Ilija Džinić, *Subotička danica (nova)* : Kalendar za 2002. godinu, Subotica, 2001; Đ. Lončar, Ilija Džinić, učitelj, pisac, kulturni djelatnik, *Klasje naših ravni*, 3-4/2004, Subotica.

Đ. Lončar

Martin Džinić

DŽINIĆ, Martin (Conoplja, 2. VI. 1845. – ?), učitelj, kantor. U Dušnok je došao 1875., gdje je upravljao školom. Svojim

savjesnim radom uzdigao se u red najboljih učitelja u županiji i državi. Ujedno i crkveni kantor, bio je najbliži suradnik Ilije Kujundžića dok je u Dušnoku bio kapelan 1880.-83., a poslije i župnik 1894.-1918. Dušnočani su ga od milja zvali Martelja. Dobio je više visokih priznanja i odličja, a bio je poznat i kao »najizvrsniji kantor u ciloj biskupiji kalačkoj«. Njegove kćeri Olga i Ilka također su predavale u toj školi.

Lit.: M. Mandić, Zlatno doba dušnočkih Hrvata, *Hrvatski kalendar 2001.*, Budimpešta, 2001.

M. Mandić

Đ

ĐAČKO KRIŽARSKO BRATSTVO U SUBOTICI, mjesna organizacija križarskoga pokreta hrvatske katoličke mladeži u Subotici. Križari se u Subotici organiziraju 1930., kad je utemeljen i sam pokret, a Đačko križarsko bratstvo osnovano je sredinom rujna 1935. O tom događaju *Subotičke novine* u članku *Đačko križarsko bratstvo u Subotici* pišu: »Oдавno se osjećala potreba da se već jednom sakupi naša đačka omladina. Momci – salašari i varošari – imaju svoja udruženja, djevojke, radnici. Ove se međutim godine osjetio još početkom šk. god. snažan vapaj da nam se i đaci organiziraju. Skupilo ih se lijep broj do 20 članova i dogovorili oni da se osnuje Đačko križarsko bratstvo«. Za prve članike Bratstva izabrani su vođa/predsjednik Miroslav Stemmer, učenik VIII. razreda, zamjenik vođe/dopredsjednik Franjo Kujundžić, učenik VII. razreda, tajnik Kun Sabo, učenik VI. razreda, i blagajnik Mirko Ispanović, učenik VII. razreda. Od 1937. na čelu bratstva bio je Ljudevit Lalić, dok im je duhovnik bio Ivan Kujundžić. Osim što sudjeluju u vjerskim proslavama (npr. ređenje osam mladih svećenika, među kojima su bili i Aleksa Kokić te Albe Vidaković) i ispunjavanju križarskih zadaća vezanih napose uz euharistijska slavlja, članovi bratstva ujedno promiču kršćanske kulturne vrednote, pa tako npr. za Uskrs 1938. organiziraju večer duhovnoga pjesništva.

Zbog unutarnjih neslaganja prijašnje uprave s članstvom na skupštini 4. XII. 1938. Đačko je križarsko bratstvo reorga-

nizirano te je izabrano novo vodstvo. Na njegovo je čelu došao vođa Vojislav Pešut, s podvođom Petrom Kulićem i s tajnikom Antom Sekulićem, dok su Đačko križarsko bratstvo nižeškolaca, koje je okupljalo učenike pučkih škola, predvodili iskusni križari višeškolci, pa je za predsjednika izabran Ante Sekulić, a za duhovnika Franjo Vujković. U vodstvu bratstva od toga se vremena osobito ističe tajnik Ante Sekulić, pod čijim je vodstvom 12. II. 1939. u Subotičkoj matici održana *Šenoina večer* u povodu stogodišnjice rođenja toga hrvatskoga pisca. O radu Đačkoga križarskoga bratstva *Subotičke novine* od 17. II. pišu: »Izgleda da je Đačko križarsko bratstvo shvatilo svoj pravi poziv i dok druga naša udruženja priređuju prela, zabave i daju šaljive komade, dotle đaci priređuju kulturne večeri, koje su toliko dotjerane da bi se mogle davati i pred najelitnijom publikom.« Uspješnu priredbu održalo je i u lipnju 1939. prigodom promicanja ideje jedinstva crkava, a subotičko je bratstvo sudjelovalo i u organizaciji Velikoga katoličkoga zborovanja u Somboru 5. i 6. VIII. 1939., o čemu je u *Subotičkim novinama* pisao tajnik Ante Sekulić apostrofirajući poruke biskupa Budanovića (»Preuzvišeni zna da se treba boriti ali 'boriti se u prvom redu treba omladina'«) te duhovnika bratstva Ivana Kujundžića, koji je naglasio potrebu zajedničkoga organiziranja i rada hrvatskih omladinskih društava kako bi se dostojno obilježila 1300. obljetnica povezanosti Hrvata s Rimom, ujedno preporučujući da Subotička matica postane centar okupljanja Katoličke akcije u Bačkoj.

ĐAČKO KRIŽARSKO BRATSTVO

Na novoj skupštini Đačkoga križarskoga bratstva višeškolaca 23. IX. 1939. za predsjednika je potvrđen Vojislav Pešut, dok je za dopredsjednika biran Gustav Ivković, a za tajnika Mirko Horvat. Promjene su provedene i u vodstvu Đačkoga križarskoga bratstva nižeškolaca, čije se članstvo tijekom 1939. znatnije povećalo te je 1. X. za njegova vođu ponovno izabran Ante Sekulić, dok su podvođe postali Alojzije Poljaković i Mirko Vidaković, učenici VI. razreda. Križari višeškolci bili su među nositeljima rada Bačkoga okružja križara i aktivno su surađivali u izdavanju križarskoga časopisa *Kolo mladeži*. Tijekom 1940. križari višeškolci i nižeškolci organiziraju više kulturnih događaja, među kojima i proslavu dana Ivana Merza te manifestaciju Dani hrvatske katoličke omladine u Somboru 15. IX. 1940., u sklopu proslave 1300. obljetnice povezanosti Hrvata s Rimom, na kojoj je sudjelovalo oko 1400 mladih iz cijele Bačke. Tom je prigodom donesena tzv. Somborska rezolucija, u čijih se pet točaka ističe vjernost hrvatske omladine u Bačkoj rimskom papi i hrvatskom narodu.

Zbog odlaska vodećih članova bratstva na studij u Zagreb (Ante Sekulić, Josip Kujundžić, Marko Ostrogonac i Vojislav Pešut), na skupštini 5. X. 1940. u novu su upravu izabrani Gustav Ivković kao predsjednik, Marko Lipozenčić kao dopredsjednik i Franjo Malagurski kao tajnik. O uspješnom radu bratstva svjedoči i to što je nakon dolaska u Zagreb Ante Sekulić imenovan referentom za tisak unutar Velikoga križarskoga bratstva. Aktivnosti križara prekidaju se nakon uspostave mađarske vlasti u Bačkoj u travnju 1941., no manja skupina studenata u Zagrebu nastavlja djelovanje u otežanim ratnim prilikama. S uspostavom komunističke vlasti 1944. članovi su križarskih organizacija progonjeni, više njih bilo je i kazneno osuđeno, a cijela je organizacija sa svim podružnicama u Bačkoj do 1948. bila trajno raspuštena.

Lit.: *Danica. Kalendar za Bunjevce i Šokce*, Subotica, 1919-1941; *Subotičke novine*, 1925-1941; *Hrvatske novine*, Subotica, 1927-1929; B. Nagy, *Hrvatsko križarstvo : pregled osnivanja, razvoja i*

obnove križarske katoličke organizacije u Hrvatskoj, Zagreb, 1995; J. Krišto, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, Zagreb, 2004; L. I. Krmpotić, *Od sokolstva do križarstva u Bačkoj (1919.-1941.)*, *Glasnik Pučke kasine*, Subotica, 7-8/2005 – 7/2006, Subotica; K. Bušić, *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. : uloga bunjevačke elite u procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2005.

K. Bušić

ĐAČKO KRIŽARSKO SESTRINSTVO U SUBOTICI, mjesna organizacija ženskoga ogranka križarskoga pokreta hrvatske katoličke mladeži u Subotici. Križarice su u Subotici počele djelovati već 1930., iste godine kad je pokret utemeljen, a Đačko križarsko sestrinstvo osnovano je 18. IV. 1937. reorganizacijom dotadašnjega Križarskoga sestrinstva Bunjevaca u Subotici, čija je predsjednica bila Tona Kujundžić. U prvo vodstvo višeškolaka izabrane su Ruža Martinović, učenica VIII. razreda, za predsjednicu te za tajnicu Julka Orčić, učenica V. razreda. Uz njih su pokretačice rada bile Zdenka Zorec, Kata Sić, Magda Horvacki, Jelka Dominis, Franjica Dulić, Mira Stemmer i Marija Tenji. O tom su događaju izvijestile *Subotičke novine* u članku *Križarska svečanost*: »U nedjelju 18. travnja subotička javnost bila je svjedokom rijetko svečanih časova našeg križarskog sestrinstva. Tog dana su se mlade idealne srednjoškolke kao članice križarstva prvi put zavjerile Bogu i svom barjaku sa bijelim križem da će vazda ostati vjerne svojoj vjeri, narodu i svojim uzvišenim idealima.« Duhovnik sestrinstva bio je Andrija Moullion. Od 1939. predsjednica je bila Julka Orčić, tajnica Zorica Mrljak, a blagajnica Klara Bibić, dok je za duhovnika đaka križara i križarica 1939. biskup Lajčo Budanović imenovao Ivana Kujundžića. Križarice su, skupa s mladim subotičkim križarima, sudjelovale u mnogim aktivnostima, poput organiziranja križarskih tečajeva te kulturnih manifestacija (proslava 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata, velika proslava Krista Kralja 1939. i Dan hrvatske katoličke omladine u Somboru 15. IX. 1940.). Članice sestrinstva su-

djeluju i u izdavanju časopisa *Kolo mladeži*. Uz navedene, među najistaknutijim članicama bile su i Stana Križanović, Kata Čović, Maja Katanec, Kata Pavluković, Irena Kovač, Matilda Milanković, Marija Mrljak i dr.

O radu Đakčoga križarskoga sestrinstva sačuvano je veoma malo podataka, ali je njegova sudbina bila ista kao sudbina Đakčoga križarskoga bratstva: djelatnost je zamrla za vrijeme mađarske vlasti u Drugom svjetskom ratu, dok su komunističke vlasti progonile križarice, neke od njih i kazneno osudile, a na kraju zabranile njihov rad.

Lit.: *Subotičke novine* 1937.-1941.; L. I. Krmpotić, *Od sokolstva do križarstva u Bačkoj 1918.-1941.* (rukopis); K. Bušić, *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. : uloga bunjevačke elite u procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2005.

K. Bušić

ĐAKOVO, grad u Slavoniji, 37 km jugozapadno od Osijeka, 20.912 st. (2001.), središte plodne okolice – Đakovštine. Trgovište je poljoprivrednim proizvodima, ima ergelu lipicanaca, razvijene su u njemu drvna, kovinska i dr. industrijske grane, a od 1967. organizira se i folklorni festival *Đakovački vezovi*, na kojem tradicionalno sudjeluju i hrvatske kulturne udruge iz Bačke.

Područje Đakova bilo je naseljeno u pretpovijesno i rimsko doba, a pod imenom *Dyaco* spominje se 1244. u darovnici Bele IV. Herceg Koloman 1238. darovao ga je bosanskomu biskupu Ponsi, koji je, zbog nestabilnih prilika u Bosni, u Đakovo privremeno preselio sjedište Bosanske biskupije. God. 1349. postalo je njezinim stalnim sjedištem. Nakon povlačenja Tura-ka obnavlja se biskupijsko vlastelinstvo. Ujedinjenjem Bosanske i Srijemske biskupije 1773. nastala je Bosansko-srijemska biskupija, koja se od 1963. zove Đakovačka i Srijemska biskupija. Najpoznatiji đakovački biskup J. J. Strossmayer dao je podići monumentalnu katedralu u neoromaničkom stilu 1866.-82.

U zgradi nekadašnjega franjevačkoga samostana 1806. otvoreno je bogoslovno sjemenište i utemeljen studij teologije, na kojem je najprije pokrenuta nastava filozofije, koju su pohađali svećenički kandidati i svjetovni đaci iz Slavonije i drugih krajeva, npr. iz južne Ugarske. God. 1913. izgrađena je nova zgrada sjemeništa, koja i danas postoji, dotadašnji filozofsko-teološki studij 1931. produljen je na pet godina, a škola je dobila ime Visoka bogoslovna škola. Poslije 1970-ih postupno se uređuje po uzoru na Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu te mu je i pridružena 1987. S povratkom Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu u okvir Sveučilišta u Zagrebu nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj, Visoka bogoslovna škola 1994. mijenja naziv u Teologija u Đakovu, prilagođava svoj program i ustroj civilnim propisima te dobiva novu zgradu. God. 2005. Teologija u Đakovu uzdignuta je na razinu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu u sastavu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Osim što su pojedini Hrvati iz južne Ugarske svojedobno odlazili na školovanje u Đakovo (primjerice, Mara Malagurski), poslije stvaranja jugoslavenske države ovamo dolaze i svećenički kandidati. Naime, nakon oduzimanja župa od franjevaca sredinom XVIII. st. i njihova uključivanja u Kalačko-bačku nadbiskupiju, Kalača postaje središtem izobrazbe svećenika Hrvata s područje Bačke, no tamošnje su sjemenište i bogoslovija imali i snažnu ulogu u procesu mađarizacije, jer su budući svećenici odgajani u mađarskom duhu, kojemu su se samo rijetki uspjeli oduprijeti. U doba Jugoslavije svećenički kandidati s područja jugoslavenskoga dijela Bačke počinju odlaziti na izobrazbu u katoličke centre u BiH i u Hrvatsku, među kojima i u Đakovo. Tako su hrvatski svećenici školovani u Đakovu postali značajnim čimbenikom integracije bačkih Bunjevaca i Šokaca u hrvatsku naciju u XX. stoljeću, unatoč tome što je najveći broj hrvatskih svećenika iz voždanskog dijela Bačke od 1918. naobrazbu stjecao u zagrebačkim centrima.

Lit.: B. Skenderović [S. Bačić], Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj, *Marulić*, 3/1998, Zagreb; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002.

S. Bačić

DANIĆ, Jelisaveta, udana **Mandarić** (Sombor, 12. I. 1944.), atletičarka. Kći Marijana i Terezije, rođ. Beretić. Osnovnu i srednju učiteljsku školu završila je u Somboru, a na Fakultetu za tjelesnu kulturu u Novom Sadu diplomirala je 1975. Atletikom se počela baviti 1962. u somborskom Atletskom klubu *Maraton*, za koji će nastupati do kraja svoje sportske karijere 1970.

Kao članica štafete 4 x 100 m 1964. bila je državna prvakinja, a državna rekorderka na 60 m s rezultatom 7,3 s. Bila je i rekorderka Srbije na 100 m (11,8 s). Za reprezentaciju Jugoslavije nastupala je 13 puta od 1964. do 1970. Sudionica je 6 Balkanijada: 1964. u Bukureštu (zlatna medalja u štafeti 4 x 100 m, šesto mjesto na 200 m); 1965. u Ateni (zlatna medalja u štafeti 4 x 100 m); 1966. u Sarajevu (srebrna medalja u štafeti 4 x 100 m i srebrna medalja na 200 m); 1967. u Istanbulu (zlatna medalja u štafeti 4 x 100 m, četvrto mjesto na 200 m); 1968. u Ateni (zlatna medalja u štafeti 4 x 100 m); i 1969. u Sofiji (zlatna medalja u štafeti 4 x 100 m). Sudjelovala je na dva kupa Europe: 1965. u Konstanti (Rumunjska), gdje je u štafeti 4 x 100 m osvojila četvrto mjesto, a na 100 m bila je šesta; 1967. u Wupertalu (SR Njemačka) u štafeti 4 x 100 m zauzima peto, a na 100 m ponovno šesto mjesto. Na međunarodnom atletskom mitingu u Bariju (Italija) 1967. osvaja zlatnu na 200 m, a 1969. brončanu medalju na 100 m.

Nakon udaje 1973. mijenja prezime u Mandarić i seli se u Kanjižu, gdje predaje tjelesni odgoj u jednoj školi. Budući da u Kanjiži nije postojao atletski klub, sa suprugom 1978. osniva AK *Partizan*, gdje do danas radi kao trenerica. God. 1991. u Ateni je na Balkanskom prvenstvu za veterane osvojila prvo mjesto na 100 m. Odlikovana je Ordenom zasluga za narod sa srebrnim zracima 1965., dobitnica je nag-

rade *Pro urbe* Općine Kanjiža 2006., a proglašena je i trenerom godine u Kanjiži za 2006.

Lit.: M. Vranić (ur.), *Fizička kultura i sport u Vojvodini 1945-1975*, Subotica, 1975; D. Kolundžija, *Leksikon somborskog sporta*, Sombor, 1990.

P. Skenderović

DANIĆ, Matija – Mata (Bački Monoštor, 5. I. 1929.), profesor, pedagoški savjetnik, kulturni djelatnik. Otac Stipan i majka Katica, rođ. Periškić, rano su umrli te ga u Somboru posvaja Jaga Pašalić, rođ. Lišćević. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je i završio u Somboru. Na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1954. Nakon toga zaposlio se kao profesor u gimnaziji u Somboru, gdje je 1961.-63. bio i direktor. God. 1968. prelazi u Međuopćinski prosvjetno-pedagoški zavod (MPPZ) u Somboru na mjesto prosvjetnoga savjetnika, odakle je prisilno umirovljen 13. XI. 1991.

Poslijediplomski studij pohađao je na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Beogradu, gdje je 1971. obranio tezu *Dnevne migracije stanovništva prema Somboru i Apatinu i njihove socio-ekonomske posljedice*, koja je tiskana u Somboru sljedeće godine. Znanstveni rad *Morfologija Sombora* objavljen je u *Zborniku za prirodne nauke* Matice srpske u Novom Sadu 1966. Bio je suradnik drugoga izdanja *Enciklopedije Jugoslavije* s priložima o bačkim naseljima iz somborske okolice (Apatin, Bački Monoštor, Bezdan, Bogojvo i Čonoplja). U časopisu za geografska didaktička i metodološka pitanja *Globus* objavio je više članaka, među kojima se ističe *Putovanje geografa Vojvodine u zemlje monsunske Azije* 1979. Rezultate svojih metodičko-pedagoških istraživanja objavio je u listu Zajednice zavoda Srbije *Revija obrazovanja* (Beograd, 1980.) te časopisu *Školski život* (Subotica 1964.), a redovito je objavljivao i u *Zborniku radova MPPZ* u Somboru. Autor je i posebnih priručnika namijenjenim nastavnicima, a zapaženi su mu radovi vezani za organiziranje nastave u školi u prirodi u sve tri velike prirodne regije bivše Jugoslavije: primorskoj, planinskoj i ravničarskoj.

Bio je predsjednik stručnoga aktiva prosvjetnih savjetnika za geografiju u Vojvodini, predsjednik u povjerenstvu za polaganje stručnoga ispita profesora i nastavnika, član redakcijske skupine Pedagoškoga zavoda Vojvodine za izradu programa geografije, član predsjedništva Pokreta *Znanost mladima Vojvodine*, recenzent udžbenika, radnih bilježnica i kontrolnih zadaća za geografiju Vojvodine i sl., kao i član Savjeta za prosvjetu, Savjeta Gradskoga muzeja, Učiteljske škole i Pedagoške akademije u Somboru, predsjednik Skupštine Zajednice obrazovanja, predsjednik SIZ-a za kulturu i dr.

Dobitnik je Plakete za izniman rad i postignute rezultate u nastavi i znanosti Društva geografa Vojvodine; Novembar-ske nagrade SIZ-a za obrazovanje i odgoj Sombora za 1979.; Spomen-plakete Srpskoga geografskoga društva 1980.; Savezne plakete Narodne tehnike Jugoslavije – Plakete nauka mladima. Prosvjetni savjet Vojvodine dodijelio mu je zvanje pedagoškoga savjetnika.

U Hrvatskom kulturno-umjetničkom društvu *Vladimir Nazor* u Somboru član je Upravnog odbora te glavni i odgovorni urednik lista *Miroljub*. Surađuje u *Hrvatskoj riječi*, a povremeno objavljuje i u *Somborskim novinama*.

Djelo: *Dnevne migracije stanovništva prema Somboru i Apatinu i njihove socio-ekonomske posljedice*, Sombor, 1972.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 199, Subotica, 2006.

S. Jukić

ĐANIĆ, Stipan (Sombor, 20. VII. 1953. – Sombor, 27. II. 1993.), atletičar. Sin Marijana i Terezije, rođ. Beretić. Osnovu školu i gimnaziju završio je u Somboru. Od svoje desete godine trenira skok s motkom i trčanje s preponama u Atletskom klubu *Radnički* iz Sombora. Nakon odlaska na studij na Prometni fakultet u Beogradu 1972. prelazi u AK *Partizan* iz Beograda. Bio je omladinski državni prvak u skoku s motkom 1971. i 1974., a nastupao je i za omladinsku reprezentaciju Jugoslavije u toj disciplini. Nakon studija vratio se u Sombor, gdje je radio kao profesor u Tehničkoj školi.

Lit.: D. Kolundžija, *Leksikon somborskog sporta*, Sombor, 1990.

P. Skenderović

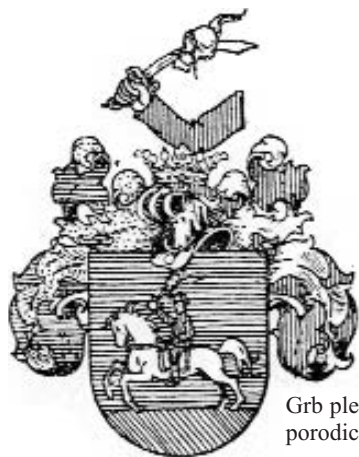
ĐANIĆ, Vladimir (Našice, 11. VII. 1923. – Split, 5. IX. 1971.), revolucionar, politički djelatnik. Između dvaju svjetskih ratova doselio se u Suboticu radi pronalaženja posla te se upošljava kao krojač. Kao član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ), za vrijeme Drugoga svjetskoga rata pristupio je partizanskomu pokretu otpora. Nakon rata u Subotici obnaša visoke političke i društvene dužnosti. Od 1944. do 1945. član je Mjesnoga komiteta Komunističke partije, a od 1945. Okružnoga komiteta SKOJ-a. Sljedeće godine izabran je za organizacijskoga tajnika Okružnoga komiteta SKOJ-a, a 1947. za tajnika Gradskoga komiteta SKOJ-a. Od 1950. obnaša dužnost predsjednika Sreskoga sindikalnoga vijeća, a od 1957. do 1958. potpredsjednik je Sreskoga narodnoga odbora. Početkom 1960-ih u Beogradu završava Visoku školu političkih znanosti. Od 1963. organizacijski je tajnik Sreskoga komiteta Saveza komunista, a sljedeće je godine izabran za njegova političkoga tajnika. Bio je član Centralnoga komiteta SK Srbije i Pokrajinskoga komiteta SK Vojvodine te sudionik IV., VI. i VIII. kongresa SK Jugoslavije i V. kongresa SK Srbije. Bio je i predsjednik Skupštinskoga odbora SAP Vojvodine. Za svoj je rad bio dobitnik više priznanja i odličja.

Lit.: *Subotičke novine*, Subotica, 10. IX. 1971.

G. Bačlija

DELMIŠ, plemićka porodica. Za vojne zasluge u borbama protiv Turaka Leopold I. je 31. III. 1699. u Laxenburgu pokraj Beča dodijelio plemićki list i grbovnicu subotičkomu potkapetanu Petru i njegovoj supruzi Stanki, njegovu bratu Jakovu i supruzi mu Olivi te njihovim zakonitim potomcima. U Bačkoj županiji plemstvo je proglašeno na Velikoj županijskoj skupštini 29. I. 1791. Na popisu iz 1841. zabilježeno je 16 članova te porodice u Bačkoj. U prošlosti su među njezinim najistaknutijim članovima bili i Nikola, narodni tribun

(*tribunus plebis*) i čelnik subotičke Izabrane općine 1834.-44., te Geron, odvjetnik i potkraj XIX. st. glavni ravnatelj Subotičke osnovne štedionice d.d. Potomci porodice žive u Subotici.

Grb plemićke porodice Đelmiš

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1888-92; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye családjai*, Budapest, 2002.

S. Bačić

DELMIŠ, Angela (Subotica, 5. XI. 1975.), košarkašica. Kći Antuna i Marije, rođ. Liliom. Osnovnu i srednju školu završila je u rodnom gradu. God. 1985. počela je pohađati pionirsku školu Ženskoga košarkaškoga kluba *Spartak* u Subotici, a već 1987., kao članica kadetske ekipe kluba, osvaja drugo mjesto na prvenstvu Jugoslavije za kadetkinje. Kao glavna nositeljica igre, imala je velike zasluge za ulazak ŽKK *Spartak* u prvu ligu 1993./94., što je bio najveći uspjeh kluba u povijesti. Za *Spartak* je postigla preko 1.000 koševa, zaslužna je za nastup kluba u dva finalna turnira Kupa SR Jugoslavije, i u play-off ekipnog prvenstva SRJ. Bila je proglašena najboljim sportašem Subotice u 1996. godini. Za jugoslavensku reprezentaciju odigrala je 40-ak utakmica, a kao državna reprezentativka sudjelovala je i na Univerzijadi u Fukuoki (Japan) 1995. Od 1999. sportsku je karijeru nastavila u Mađarskoj (*MKB Euroleasing*, Sopron; *Szolnoki NKK*, Szolnok; *DKSK*, Miskolc; *BSE-ESMA*, Budimpešta), gdje i danas aktivno igra.

Lit.: Ž. Inić, *50 takmičarskih sezona ŽKK »Spartak«*, Subotica, 1996.

P. Skenderović

DELMIŠ, Gavro (Subotica, 15. I. 1882. – Subotica, 13. XI. 1962.), političar, novinski urednik, trgovac. Sin Luke i Borbale, rođ. Agocs. U vrijeme raspada Austro-Ugarske bio je član Bunjevačko-srpskoga narodnoga odbora u Subotici i sudionik Velike narodne skupštine u Novom Sadu 25. XII. 1918. Poslije je član i zastupnički kandidat Demokratske stranke u Subotici, koja je pred parlamentarne izbore 1920., boreći se za glasove subotičkih Bunjevaca, 1. VIII. 1920. pokrenula stranačko glasilo »za puk« *Narodna rič*, čiji je bio i odgovorni urednik. U pristupnom članku »Pozdrav bunjevačkom narodu« traži energično i radikalno provođenje agrarne reforme i takav rad vlade kojim bi se osigurao »pristojan opstanak svakog člana bunjevačkog plemena, naročito njegovog ratarskog staleža.« Kao odgovorni urednik većinu je tekstova u ovim novinama, koje su izlazile tijekom 1920., pisao osobno. Protivio se okupljanju Bunjevaca u posebnu Bunjevačko-šokačku stranku, smatrajući da regionalna stranka neće moći osigurati dovoljnu zastupljenost Bunjevaca u državnom parlamentu. Propagirajući stavove Demokratske stranke, navodi: »U ovoj partaji možemo ostati i dalje Bunjevci i virni sinovi katoličke crkve, jer ovde ne samo, da nam neće niko dirat naše bunjevačke interese, nego baš naprotiv branit će to ne samo ono nekoliko naših ljudi, koje mi izaberemo, nego svi članovi te najveće partaje u našoj državi.« U svojim tekstovima često je napadao vodstvo Bunjevačko-šokačke stranke: Blaška Rajića, Stipana Vojnića Tunića i Josipa Vukovića – Đidu kao osobe koje rade protiv jugoslavenskoga zajedništva i sloge.

Nakon prestanka izlaženja *Narodne riči* 20. XI. 1920., pred same izbore za Konstituantu, postupno biva potisnut u stranci. U kasnijem razdoblju središnje vlasti u Beogradu u više su ga navrata imenovala za člana gradskoga predstavničkoga tijela – Proširenoga senata. Za vrijeme Drugoga

Tagja volt az Ujvidéki gyűlésnek, a mely kimondotta Jugoszláviához való csatlakozást. Szerb bunyevác nemzeti tanács tagja is volt.

A szerb hadsereg bevonulását lelkesedéssel fogadott szabadkai bunyevácok tagja, aki nyomban behódolt a szerb nemzeti eszméknek, a szerb uralom megerősítésén fáradozott, ezekért áldozatokat hozott. A szerb eszmékért tett értékes érdemei elismerésül és megörökítése végett nem csak részletesen megemlékeznek róla a Sokosics féla "Szubotica pre i posle oslobođenja" című könyvben, hanem ebbe a fényképcsoprtba is felvették.

Szabadka, 1943 február 21.-én.

[Handwritten signature]
detektif

Iz policijskog dosjea Gavre Đelmiša

svjetskoga rata bio je u policijskoj evidenciji zbog sudjelovanja u događajima 1918.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:19.080. Gimnazija »Moša Pijade« – Subotica (1852-1977), Glavna knjiga učenika 1909/10, IIa; F:47. Gradsko poglavarstvo Subotica (1918-1941), I 32/1920; F:176.15. Zbirka materijala o radničkom i narodnooslobodilačkom pokretu – Subotica (1903-1989).

Lit.: Narodna rič, br. 1, 8, Subotica, 1920; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

M. Bara i S. Mačković

ĐELMIŠ, Gavro (Subotica, 1. II. 1932. – Subotica, 10. V. 1990.), atletičar. Sin Gavre i Margite, rođ. Nađ. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici. U ranoj mladosti počeo se baviti sportom, no s dolaskom u Atletski klub *Spartak* (tada među najboljim klubovima u zemlji), ostvario je kao atletičar najveće rezultate. Na državnom prvenstvu 1950. osvojio je treće mjesto i brončanu medalju u disciplini 3000 m s vremenom 9:45,6, a 1952. na državnom prvenstvu u disciplini kros također zauzima treće mjesto. Cijelu sportsku karijeru proveo je u AK *Spartak*, a radni vijek u subotičkoj tvornici namještaja *Budućnost*, gdje je radio kao konstruktor-crtlač.

Lit.: V. Ilić (ur.), *Pedeset godina atletike »Spartaka«* (1945-1995), Subotica, 1995.

P. Skenderović

ĐELMIŠ, Josip (Subotica, 18. IV. 1947.), liječnik, sveučilišni profesor. Sin Karla i Viktorije, rođ. Zelić. Osnovnu školu završio je u Subotici, a gimnaziju u Zagrebu. Diplomirao je na Medicinskom fakultetu u

Zagrebu 1971. Specijalizaciju iz ginekologije i opstetricije obavljao je i specijalistički ispit položio 1977. na Klinici za ginekologiju i opstetriciju u Zagrebu. Od 1976. do 1978. na zagrebačkom Medicinskom fakultetu pohađa i poslijediplomski studij iz medicinske citologije, koji završava obranom magistarskoga rada *Virusne promjene na stanicama pločastoga epitela u populaciji radnica i poljoprivrednica*. Doktorsku disertaciju *Elektroencefalografske promjene u fetusu tijekom poroda* obranio je 1984. na istom fakultetu, gdje je poslije završio i poslijediplomske studije perinatologije i neonatologije te dijabetologije.

Nakon položenoga specijalističkoga ispita radio je najprije u Općoj bolnici u Subotici, gdje je bio voditelj Odjela konzervativne ginekologije 1979.-82. U Klinici za ženske bolesti i porode u Zagrebu od 1982. radi kao asistent na Odjelu patologije trudnoće u Zavodu za perinatalnu medicinu. Od 1992. do 1994. pročelnik je Odjela rađaonice, od 1994. voditelj Odjela patologije trudnoće I, kratko vrijeme tijekom 1998. bio je vršitelj dužnosti predstojnika Klinike za ženske bolesti i porode, a od 2003. pročelnik je Referentnoga centra za dijabetes u trudnoći Ministarstva zdravstva.

Za asistenta na Katedri za ginekologiju i opstetriciju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu izabran je 1985., za docenta za predmet Ginekologija i opstetricija 1989., a u zvanje izvanrednoga profesora 1994. Osim u dodiplomskoj studentskoj nastavi, predaje i na poslijediplomskim studijima (Perinatologija i neonatologija, Ultrazvuk u kli-

ničkoj medicini, Dijabetologija, Zaštita djece i materinstva), voditelj je kolegija Dijabetes i trudnoća na poslijediplomskom studiju dijabetologije, a na znanstvenom poslijediplomskom studiju kolegijâ Nutritivna i respiracijska funkcija posteljice, rast fetusa i fetalna endokrinologija te Dijabetes i trudnoća. U nekoliko navrata kao gostujući docent boravio je na sveučilištu Brown u Providenceu (Rhode Island, SAD).

Znanstvenim i istraživačkim radom počeo se baviti još u doba službovanja u Subotici, a posebice nakon dolaska u Klinik u Zagrebu. U suautorstvu i samostalno objavio je više od 250 znanstvenih i stručnih radova u hrvatskim i inozemnim časopisima (*Acta medica Croatica, Collegium antropologicum, Croatian medical journal, Diabetologia Croatica, Gynaecologia et perinatologia, Jugoslavenska ginekologija i perinatologija, Liječnički vjesnik, Medicina, Medicinski anali, Periodicum biologorum, Journal of Perinatal Medicine, Medicinski pregled, Zentralblatt für Gynäkologie i dr.*). Napisao je 48 poglavlja objavljenih u udžbenicima za dodiplomsku i poslijediplomsku nastavu, uređio 11 knjiga, jedan tematski broj časopisa *Acta Medica Croatica* i jednu skriptu te napisao priručnike *Fiziologija poroda* (na hrvatskom i engleskom) i *Devet čarobnih mjeseci*. Član je uredništva časopisa *Acta Medica Croatica* i *Gynaecologia et Perinatologia*.

Sudjelovao je u organizaciji više znanstvenih i stručnih skupova: Perinatalnih dana – godišnjih sastanaka Hrvatskoga društva za perinatalnu medicinu; hrvatskih kongresa perinatalne medicine; sastanaka stručnjaka za perinatalnu medicinu zajednice Alpe-Adria održavanih u Hrvatskoj. Organizirao je XXXI. godišnji sastanak radne skupine za dijabetes u trudnoći u listopadu 1999. na Brijunima; od 2000. do 2004. organizirao je 9 tečajeva stalnoga medicinskoga usavršavanja liječnika 1. kategorije na Medicinskom fakultetu u Zagrebu.

Član je Hrvatskoga liječničkoga zbora, Hrvatskoga društva ginekologa i opstetri-

čara, Hrvatskoga društva za perinatalnu medicinu, Hrvatskoga dijabetološkoga društva, Europskoga društva za perinatalnu medicinu, Međunarodne radne skupine istraživača placente, Europske radne skupine za istraživanje dijabetesa u trudnoći, Američke udruge za dijabetes (ADA) i Njujorške akademije znanosti. Član je radne skupine OBSQUID Svjetske zdravstvene organizacije i Europske radne skupine za dijabetes u trudnoći. Dobitnik je priznanja Hrvatskoga liječničkoga zbora i Hrvatskoga društva za perinatalnu medicinu 1999.

Izbor iz djela: *Trudnoća nakon konizacije cerviksa*, Zagreb, 1994; *Mali leksikon trudnoće : devet čarobnih mjeseci*, Zagreb, 1997; *Acidobazna homeostaza, oksigenacija djeteta, hipoksija, acidoza*, Zagreb, 1998; *Neurološke bolesti u trudnoći* (suurednik), Zagreb, 1998 (Zagreb, 2002); *Tromboembolijska bolest*, Zagreb, 1998; *Gestacijski dijabetes*, Zagreb, 2002; *Dijabetes u trudnoći* (suurednik), Zagreb, 2002; *Hipertenzija u trudnoći* (suurednik), Zagreb, 2002 (Beograd, 2005); *Fetalni alkoholni sindrom*, Zagreb, 2003; *Akutne komplikacije preeklampsije*, Zagreb, 2003; *Hitna stanja u ginekologiji i porodništvu* (suurednik), Zagreb, 2003; *Lijekovi u trudnoći i laktaciji* (suurednik), Zagreb, 2004; *Bolesti štitnjače u trudnoći* (suurednik), Zagreb, 2004; *Hitna stanja u ginekologiji i opstetriciji* (suurednik), Beograd, 2005; *Diabetology of pregnancy* (suurednik), Basel, 2005; *Suvremeno vođenje porođaja*, Beograd, 2005.

E. Libman

DELMIŠ, Julka, udana **Sekulić** (Subotica, 1. VIII. 1907. – Subotica, 7. IV. 1975.), skupljačica narodnih pjesama i pripovjedaka, odvjetnica. Kći Gavre, političara i novinskog urednika, i Agote rođ. Mihačević. Između dvaju svjetskih ratova skupila je i zapisala je veći broj bunjevačkih narodnih pjesama i pripovjedaka, koje su objavljene u subotičkim književnim časopisima *Književni sever* i *Bunjevačko kolo*. Kraljičke pjesme objavila je i u dvjema zbirkama što ih je priredio Milivoje Knežević, urednik *Književnoga severa* (*Bunjevačke narodne pesme : kraljičke*, Subotica, 1930; *O Bunjevcima : drugi deo*, Subotica, 1930.). Pravni je fakultet završila u Subotici. Bila je odvjetnica u Subotici od 1945. do odlaska u mirovinu 1969., osim u raz-

doblju 1948.-50., kad je, kao politički nepodobna za odvetništvo, radila u jednoj mjesnoj državnoj poljoprivrednoj tvrtki.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921-1996)*, Novi Sad, 1996; E. Bažant, N. Bašić Palković, *Književni sever (1925-1935) : Bibliografija*, Beograd, 1999; G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija*, sv. 3, 1918-1944, 1. dio, Subotica, 2003.

N. Zelić

Luka Delmiš, *Autoportret*, 1950., ulje, platno

DELMIŠ, Luka (Gyelmis, Lukács) (Subotica, 28. IX. 1899. – Budimpešta, 25. IV. 1979.), slikar. Sin je Stipana i Marije, rođ. Nimčević. Studirao je na Akademiji likovnih umjetnosti u Budimpešti kod profesora Gyule Rudnaya 1924.-26., a zatim u Firenci na tamošnjoj Akademiji lijepih umjetnosti. Boravio je u Italiji više od desetljeća, priredio nekoliko samostalnih izložbi, sudjelovao na XX. bijenalu u Veneciji 1936. u talijanskom paviljonu. Nakon toga živio je i radio u Budimpešti. U Subotici je prvi put izlagao 1932. na izložbi *Bački umjetnici* u organizaciji dr. Jovana Milekića. U prosincu 1941. na izložbi umjetnika u Novom Sadu dobiva srebrnu medalju.

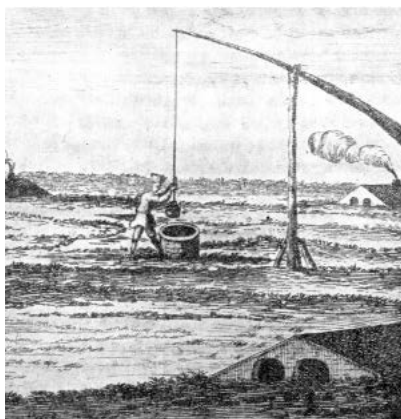
Nakon Drugoga svjetskoga rata sudjelovao je na svim važnijim izložbama u Budimpešti. Prvu i jedinu samostalnu izložbu

u Subotici priredila mu je Zavičajna galerija Gradskoga muzeja u prosincu 1969. Razvijao se mirno, u početku pod sugestivnim Rudnayevevim utjecajem, no poslije stječe samosvojnu poetiku. Najčešće je slikao mrtve prirode objedinjene u blage nijanse smeđih pastoznih namaza, zelenilom natopljene predjele ili pak »marine« obasjane ljubičastom izmaglicom, koje je stvarao posljednjih godina u crnogorskom primorju.

Lit.: *Művészeti Lexikon*, 2, Budapest, 1966; *Katalog izložbe Lukács Gyelmis u Gradskom muzeju*, Subotica, 1969; T. Gajdos, *Szabadka képzőművészete*, Subotica, 1995.

B. Duranci

DERMA (*tur.* germek: protegnuti, ispružiti < *novogrč.* gerami: bunarska motka), naprava za vađenje vode iz kopanih bunara, koja funkcionira prema načelu poluge. Sastoji se iz nosećega račvastoga stupa (»soja«), dugačke pokretne grede kojoj je na jednom kraju bio uteg, a na drugom drvo s kablom, te »rovaša«. Svi su dijelovi bili izrađeni od bagremova drva.

Derma u južnoj Ugarskoj u XVI. stoljeću

Kopani bunari imaju oblik kruga, promjera od 0,80 do 1,20 m, i u dubinu sežu do prvoga vodonosnoga sloja (tzv. »vodene žile«) na 6 do 12 m. Bunar se obzidavao opekom sлагanom bez žbuke (»usuvo«) na za to napravljenu drvenu oplatu, a iznad bunara bio je »rovaš«, tj. daščana zaštitna ograda kvadratnoga oblika visine od 0,80 do 1,10 m. Derma se izrađivala na sljedeći

način: stablo koje se na vrhu račvalo u obliku slova V ukopavalo se okomito u zemlju tako da račvasti dio bude na visini između 4 i 5 m. U rašlje se, uz pomoć željezne osovine, postavljala greda dugačka 7-8 m, koja je s jedne strane bila opterećena kamenom ili odbačenim dijelovima poljoprivrednih alata od kovanoga željeza, a funkcija joj je bila olakšati podizanje kabla punoga vode na površinu. Na drugom kraju grede pričvršćeno je otesano vitko i ravno stablo prikladno za dlan (»šiba«), na čiji se donji dio vješao kabao, koji je nekad također bio izrađen od bagremova drveta. Kabao je uvijek morao biti u vodi jer se tako priječilo njegovo truljenje pa je suprotni kraj grede s utegom bio podignut, po čemu se znalo da se na salašu živi, dok je na napuštenim salašima greda bila u obratnom položaju. Uz rovaš je, napose na salašima, znao biti i »alov«, na kojem se napajala stoka.

A. Rudinski

DILAS, Milovan – Dido (Podbišće, Kolašin, 4. VI. 1911. – Beograd, 20. IV. 1995.), političar i pisac. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Beranama. Nakon gimnazije odlazi u Beograd, gdje studira filozofiju i pravo. Tijekom studija povezuje se s ilegalnom organizacijom Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ), čijim članom postaje 1932. Zbog svojih aktivnosti u SKOJ-u nekoliko je puta izbacivan sa studija. U travnju 1933. pristupio je Komunističkoj partiji Jugoslavije (KPJ). Bio je politički zatvorenik 1933.-36. u Srijemskoj Mitrovici. Nakon izlaska iz zatvora nastavlja s komunističkom propagandom i dolazi u kontakt s Josipom Brozom – Titom. Zahvaljujući svojim sposobnostima u organiziranju i propagandi, izabran je u Centralni komitet (CK) KPJ 1938., a ubrzo i u Politbiro CK KPJ-a. Nakon izbijanja Drugoga svjetskoga rata upućen je u Crnu Goru, gdje je radio na organiziranju ustanaka. Kao član Vrhovnoga štaba imao je izvanredne ovlasti s pravom smjenjivanja i kažnjavanja partijskoga rukovodstva. U ratu je učvrstio svoj položaj i iz njega izašao kao jedan od najmoćnijih ljudi CK KPJ-a.

Nakon rata izabran je za predsjednika komisije koja je radila na razgraničenju Hrvatske i Vojvodine, odnosno Srbije, a poslije je po svojem predsjedniku i nazvana *Dilasovom komisijom*. Tijekom sukoba s Informbiroom autor je odgovora CK KPJ-a na optužbe Informbiroa, a aktivno je sudjelovao na svim Plenumima i sjednicama tijekom toga sukoba i odigrao važnu ulogu u oslobađanju Jugoslavije od dominacije SSSR-a. Početkom 1953. izabran je za predsjednika Skupštine FNRJ-a.

Zbog svojih liberalnih stavova i članka u listu *Borba* i časopisu *Nova misao*, u kojima je kritizirao komunistički sustav, izložen je osudama i napadima te je 1954. smijenjen sa svih funkcija u državi i Partiji. Unatoč izrečenim opomenama, nastavio je objavljivati protukomunističke tekstove u inozemnim listovima, zbog čega je u razdoblju 1955.-57. osuđivan na kazne zatvora od tri do trinaest godina (između 1956. i 1966. ukupno je devet godina proveo na robiji u Srijemskoj Mitrovici). Nakon izlaska iz zatvora napušta Jugoslaviju i do početka 1990-ih ostaje u SAD. Nakon promjene političkog sustava u Jugoslaviji vratio se u Beograd, gdje je ostao do kraja života, podupirući liberalnu opoziciju režimu Slobodana Miloševića.

M. Bara

DILASOVA KOMISIJA, komisija koja je nakon Drugoga svjetskoga rata radila na razgraničenju Vojvodine i Hrvatske. Nazvana je po svojem predsjedniku Milovanu Dilasu, a djelovala je u kontekstu uređivanja upravne podjele zemlje prije konačnoga donošenja Ustava Demokratske Federativne Jugoslavije. Većina međurepubličkih granica određena je nakon završetka rata prema povijesnom načelu, tj. prema granicama prije Balkanskih ratova i Prvoga svjetskoga rata, ali se javio problem budućega statusa Vojvodine u federaciji i njezinih granica. Vojvođansko rukovodstvo bilo je zainteresirano da se pitanje granica što prije stavi na dnevni red i da joj se zbog mnogonacionalne strukture stanovništva osigura autonomija, pri čemu je smatralo da u Vojvodinu ulaze Srijem, Banat, Bačka

i Baranja. S druge strane, hrvatsko rukovodstvo računalo je na teritorije u Baranji, zapadnom Srijemu i sjeverozapadnoj Bačkoj. Na plenarnoj sjednici 6. IV. 1945. Glavnog narodnooslobodilačkog odbora (GNOO) Vojvodine na kojoj je bio i predstavnik iz Subotice Lajčo Jaramazović, donesena je odluka da će Vojvodina biti u sastavu federalne jedinice Srbije kao posebna autonomna jedinica. Na istoj sjednici donesen je zaključak da pitanje Baranje ostaje otvoreno dok tamošnji narodi sami ne odluče o svojoj pripadnosti, iako je u raspravi prevladalo mišljenje da će Baranja ući u okvir federalne Hrvatske. Radi utvrđivanja prijedloga granice između Vojvodine i Hrvatske Predsjedništvo AVNOJ-a imenovalo je Komisiju u sastavu: Milovan Đilas, ministar za Crnu Goru pri saveznoj Vladi, kao predsjednik Komisije; Vicko Krstulović, ministar unutarnjih poslova Hrvatske; Milentije Popović, ministar unutarnjih poslova Srbije; Jovan Veselinov – Žarko, sekretar JNOF-a Vojvodine i Jerko Zlatarić, potpredsjednik Okružnog NOO-a u Somboru.

Pri utvrđivanju granica između Vojvodine i Hrvatske obnovila su se neka od pitanja koja su se pojavila i pri formiranju Banovine Hrvatske, pa su za sporne teritorije smatrani: a) kotarevi Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci sjeverno i sjeveroistočno od Dunava (Bačka); b) kotarevi Batina i Darda u slijevu Drave i Dunava (Baranja); c) kotarevi Vukovar, Šid i Ilok jugozapadno i južno od Dunava (Srijem). Posebnu pozornost Komisija je posvetila području Bačke, tj. području gradova i kotareva Subotice i Sombora naseljenih Hrvatima (Bunjevcima i Šokcima). Komisija je radila brzo, obilazila je sporna područja, susretala se s narodnim predstavnicima vlasti i skupljala podatke o nacionalnom sastavu stanovništva na terenu. Interese bačkih Hrvata, koji su težili pripajanju Hrvatskoj, zastupao je Jerko Zlatarić, koji je prije Drugoga svjetskoga rata bio jedan od najutjecajnijih ljudi iz HSS-a u Baranji te je surađivao s bačkim HSS-ovcima, napose s Josipom Vukovićem – Đidom. Upućenost u predratna negativna iskustva, polo-

žaj i probleme bačko-baranjskih Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji činili su ga kompetentnim da zastupa interese bačkih Hrvata u Komisiji za razgraničenje Vojvodine i Hrvatske. Prema sačuvanim bilješkama Milovana Đilasa, na području od Subotice do Bačke Palanke živjelo je 120.000 Hrvata, 40.000 Srba i 40.000 Mađžara. Jerko Zlatarić je, pozivajući se na prikupljene podatke na terenu, inzistirao na interesima bačko-baranjskih Hrvata, koji su tvrdili da se prema njima u bivšoj državi nepravilno postupalo, zbog čega su njihove težnje bile usmjerene prema Zagrebu.

Postojala su dva različita stajališta u određivanju buduće pripadnosti spornih područja: nacionalni sastav te zemljopisna, prometna i ekonomska usmjerenost. Za Bačku je naglašavano da ekonomski gravitira prema Novom Sadu i Beogradu te da je treba priključiti Srbiji, a zbog prometne i gospodarske usmjerenosti Baranje na zapad za to je područje predloženo pripajanje Hrvatskoj. Ostavljena je mogućnost da se to stajalište izmijeni ako bi se teritorij nove Jugoslavije proširio na Bajski trokut i dio Baranje koji je nakon Trianonskoga ugovora ostao u Mađarskoj. Dio članova Komisije strahovao je da bi u slučaju priključenja bačkih Hrvata Hrvatskoj »mađarska manjina u Vojvodini postala odveć brojna u odnosu na jugoslavensko stanovništvo«. Zbog neusuglašenosti stajališta članova Komisije o pripadnosti sjeverozapadnih područja Bačke doneseno je privremeno rješenje.

U vezi sa spornim teritorijem Bačke naseljenim bunjevačko-šokačkim Hrvatima Komisija je došla do sljedećih zaključaka: »Srez Subotica naseljen je u gotovo većini Hrvatima. Srez Sombor od slaven-skih manjina ima relativnu (neznatnu) većinu Srba i to raspoređenu tako da Srbi imaju većinu u gradu Somboru, a Hrvati na selima. Relativnu većinu od svih nacionalnosti danas imaju Mađari, a prije su imali Nijemci. U apatinskom srezu relativnu većinu od slaven-skog življa imaju Hrvati, a u cijelom srezu od svih nacionalnosti danas Mađari, a prije Nijemci. U srezu Odžaci relativnu većinu imaju Slovaci, za-

tim Srbi, a u cijelom srezu od svih nacionalnosti Mađari, a prije Nijemci.

Iako je srez Subotica u apsolutnoj većini bio naseljen kompaktnim hrvatskim stanovništvom, komisija nije mogla doći do zaključka da bi se sjeverno od grada Sombora mogao uspostaviti pojas koji bi, zajedno s gradom Suboticom, pripao Hrvatskoj. Taj pojas bio bi neprirodna tvorevina koja, iako bi u njoj živjela hrvatska većina, ne bi bila cjelovito povezana, a Suboticu, kao velik privredni i kulturni centar, pretvorila bi u periferni grad čije komunikacije i cijeli privredni život struje na jug, a ne na zapad. Uključenje svih spomenutih srezova u Hrvatsku ne dolazi u obzir iz jednostavnog razloga što u nekima od tih srezova Srbi (među slavenskim stanovništvom) imaju relativnu većinu. Zato je komisija smatrala da cijeli taj teritorij treba ostati u Vojvodini. Razumije se, ako bi se taj teritorij proširio na sjever preko stare jugoslavensko-madžarske granice i uključio u sebe i Hrvate na prostoru Baje, koji se nalaze u Mađarskoj, pitanje bi se moralo ponovno uzeti u razmatranje. Prema tomu, pitanje razgraničenja na tom prostoru usko je povezano s pitanjem definitivnog utvrđivanja granica Jugoslavije na mirnim i drugim konferencijama.

Pitanje Bajškoga trokuta.

Nakon ukidanja vojne uprave u Mađarskoj, tijekom 1945. osnivale su se mjesne organizacije Antifašističkoga fronta Slovena u naseljima bunjevačko-šokačkih Hrvata i Srba, pri čemu je glavni organizator među Hrvatima bio Antun Karagić iz Ga-

re. Hrvati u Bajskom trokutu nadali su se da će, zbog promijenjenih političkih prilika, njihove želje za pripojenjem Jugoslaviji biti ostvarene. Sredinom siječnja 1945. izaslanstvo Hrvata iz Bajškoga trokuta posjetilo je Josipa Broza – Tita, od kojega su dobili jamstva da će se zauzeti za njihova nastojanja u pripajanju toga područja Jugoslaviji. Radi prikupljanja podataka za razgraničenje s Mađarskom, koji bi mogli pomoći uključenju Bajškoga trokuta u sastav buduće Jugoslavije na osnovi gospodarskih, prometnih i etnografskih interesa, federalna je Hrvatska kao izaslanika poslala Jurja Andrassyja. Suradnici za sjeveroistočne granice Hrvatske za područje Bajškoga trokuta bili su: Blaško Rajić, Grga Skenderović i Vinko Žganec. Na samom terenu Andrassy je imao veliku pomoć i od lokalnih poznavatelja prilika u Bajskom trokutu Mihovila Kataneca i Matije Evetovića. Pitanje sjeverne bačke granice i Bajškoga trokuta postavio je otvoreno i Blaško Rajić za vrijeme posjeta Josipa Broza – Tita Subotici 15. VII. 1945. Antun Karagić posjetio je i CK KP Hrvatske tražeći pomoć u radu, očekujući da CK KPH vodi

političku akciju u Bajskom trokutu i pomogne u javnom iznošenju zahtjeva tamnošnjih Hrvata. Međutim, vanjskopolitičke prilike nisu išle u prilog željama Hrvata iz Bajškoga trokuta pa

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ :

1. Спорне територије између Хрватске и Војводине јесу :
(а) срезови: Суботица, Сомбор, Апатин, Оваца – северно и северо-источно од реке Дунава /Бацка/;
(б) срезови: Батина, Дарда, у сливу између ријека Драва и Дунав /Барања/;
(в) срезови: Вуковар, Бид и Њлок – југо-западно и јужно од реке Дунав /Срем/.
2. Што се тиче територије под а), комисија је дошла до следећих закључака:
Срез Суботица насељен је у огромној већини Хрватима. Срез Сомбор од словенских мањина има релативну /невидну/ већину Срба и то распоређен тако – да Срби имају већину у граду Сомбору, а Хрвати на селима. Релативну већину од свих националности данас имају Мађари, а раније су имали Њемци. У апатинском срезу релативну већину од словенског зиља имају Хрвати, а у читавом срезу од свих националности данас Мађари, а раније Њемци. У срезу Оваца релативну већину имају Словаци, затим Срби, а у читавом срезу од свих националности Мађари, а раније Њемци.
Иако је срез Суботица у апсолутној већини насељен компактним хрватским становништвом, комисија није могла доћи до закључка да би сјеверно од града Сомбора могао да се успостави један појас који би заједно са градом Суботицом припадао Хрватској. Тај појас био би једна неприродна творевина која, иако би имала огромну већину Хрвата, не би била цјеловито повезана, а Суботицу, као крупни привредни и културни центар, претворила би у периферни град, чије комуникације и читав привредни живот струје на југ, а не на запад. Укључење свих

Dio izvješća Đilasove komisije

je to područje ostalo u granicama Mađarske i više nije dolazilo do ozbiljnijega pokretanja pitanja pripajanja sjeverozapadnih područja Bačke Hrvatskoj, a Hrvati iz Bajškoga trokuta, koji su agitirali za pripa-

janje Jugoslavije, bili su izloženi teškim progonima od mađarskih vlasti.

Konačno razgraničenje. Jugoslaven-ska vlada kolovoza 1945. donijela je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, koji će u znatnoj mjeri izmijeniti nacionalnu strukturu mnogobrojnih mjesta Bačke, čime je nestalo osnove da se na temelju nacionalne pripadnosti stanovništva opravdaju zahtjevi političkih predstavnika bačkih Hrvata za uključivanjem dijelova Bačke u federalnu Hrvatsku. S donošenjem Ustava NR Srbije u siječnju 1947. najviše državno tijelo Srbije prihvatilo je razgraničenje s Hrvatskom, uz manje izmjene na području Iloka i Jamene, i više nije bilo riječi o privremenom razgraničenju za područje Bačke kako ga je predložila Đilasova komisija, nego su te granice postale stalne.

Ako se usporedi razgraničenje Hrvatske i Vojvodine na području Bačke i Srijema, uočava se da je u pitanju Srijema zaobidena povijesna državno-pravna pripadnost Srijema Hrvatskoj, a istaknuto je pitanje etničke strukture, koja je u istočnom dijelu Srijema bila u korist Srba. S druge strane, prilikom razgraničenja u Bačkoj u prvi je plan istaknuta geografska, prometna i ekonomska usmjerenost Bačke prema Srbiji, dok je zaobideno pitanje etničke strukture sjeverozapadnih dijelova Bačke s većinskim hrvatskim stanovništvom. Poslije je često isticano da je Baranja pripala Hrvatskoj kao kompenzacija za kotareve u Srijemu koji su pripali Vojvodini.

S etničkoga gledišta razgraničenje u slučaju Bačke bilo je nepovoljno za bačke Hrvate. Iako je Hrvatima u Vojvodini, drugoj slavenskoj skupini po brojnosti iza Srba, bio zajamčen nacionalni i kulturni razvitak, ubrzo će doći do montiranih političkih procesa 1948., zatim sustavnoga potiskivanja hrvatskoga jezika u tisku, školstvu i nazivima institucija, što je rezultiralo da se u javnom životu Bačke postupno gubilo hrvatsko obilježje.

Nakon raspada Jugoslavije 1991. pitanje granica između Hrvatske i Srbije na području Bačke djelomično je ponovno aktualizirano. Dok srpska strana inzistira na tome da granica između dviju država

treba ići sredinom aktualnoga riječnoga toka Dunava, dotle hrvatska strana ističe da su, zbog promjene riječnoga toka nakon utvrđivanja katastarskih međa za habsburškoga razdoblja, dijelovi pojedinih katastarskih općina iz Hrvatske nalaze na teritoriju Bačke (oko 9600 ha zemljišta) i obratno (oko 900 ha).

Izvor: M. Štambuk-Škalić, Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945.-1947., *Fontes : izvori za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1/1995.

Lit.: T. Županac, Kako se krojila hrvatska istočna granica, *Nova Hrvatska*, 6/1973, London; A. Đilas, *Osporavana zemlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, Beograd, 1990; I. Jelić, O nastanku granice između Hrvatske i Srbije, *Časopis za suvremenu povijest*, 1-3/1991, Zagreb; I. Jelić, Granica sa Srbijom (feljton), *Slobodna Dalmacija*, br. 14723-14729, Split, 1991; I. Cerovac, Tko je Tomislav Županac iz »Nove Hrvatske«?, *Slobodna dalmacija*, br. 14733, Split, 1991; M. Štajduhar, Gdje su hrvatske granice, *Danas*, br. 510, Zagreb, 1992; Lj. Boban, *Hrvatske granice od 1918. do 1993. godine*, Zagreb, 1993; D. Pavličević, Sjeveroistočne hrvatske granice, *Hrvatska povijest sjeveroistočnog područja*, Osijek, 1994; M. Klemenčić, A. Milardović, J. Vrbošić, *Činjenice o hrvatskoj Baranji*, Osijek, 1995; S. Sršan, *Sjeveroistočne granice Hrvatske*, Osijek, 2003; D. Babić, Memorandum o uzrocima i posljedicama političko-pravne odluke o nestanku Bunjevac, *Bunjevačke novine*, 1/2005, Subotica.

M. Bara

DINĐIĆ, Zoran (Bosanski Šamac, 1. VIII. 1952. – Beograd, 12. III. 2003.), političar, filozof. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1974., a poslijediplomski studij završio je na sveučilištu u Konstanzu (SR Njemačka), gdje je i doktorirao 1979. obranivši disertaciju *Problemi utemeljenja kritičke teorije društva kod Jürgena Habermasa*. Bio je viši znanstveni suradnik u Institutu za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu te kratko vrijeme profesor na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Objavio je nekoliko knjiga i više desetaka filozofskih radova te s njemačkoga prevodio filozofska djela.

Jedan je od osnivača Demokratske stranke 1989. te predsjednik Izvršnoga odbora te stranke 1990.-94., a 1994. izabran je i za njezina predsjednika. Bio je zastupnik u sva tri višestranačka saziva Skupštine

ne Srbije. Za gradonačelnika Beograda izabran je 21. II. 1997. kao kandidat koalicije *Zajedno*, koja je na lokalnim izborima 1996. odnijela pobjedu u više gradova u Srbiji. U lipnju 2000. preuzeo je dužnost koordinatora u *Savezu za promjene*, velike protumiloševićevske koalicije, a zatim postao i predstojnik središnjega izbornoga stožera i koordinatorski promotivne kampanje Demokratske oporbe Srbije (DOS) za savezne izbore 24. IX. 2000., na kojima je režim Slobodana Miloševića poražen. Izabran je za zastupnika u Vijeću republika Skupštine SRJ, a kad je koalicija odnijela uvjerljivu pobjedu i na republičkim parlamentarnim izborima u prosincu 2000., postao je premijer Srbije 25. I. 2001. Kao reformski nastrojen predsjednik Vlade, Srbiju je nastojao transformirati u modernu demokratsku državu i uključiti je u euroatlantske integracijske procese, što je nailazilo na snažan otpor ostataka Miloševićeva režima. Ubijen je ispred zgrade Vlade.

U vrijeme dok je bio premijer dogodilo se nekoliko važnih promjena na području manjinske politike u Srbiji, koje su imale pozitivne posljedice i za hrvatsku zajednicu u Vojvodini. Njegova je vlada prekinula praksu izgradnje »bunjevačke nacije«, koju je počeo Miloševićev režim, Hrvatima je službeno priznat status nacionalne manjine nakon raspada SFRJ, počelo je provođenje obrazovanja na hrvatskom jeziku u sklopu državnoga obrazovnoga sustava, osnovano je nekoliko važnih institucija, posebice Hrvatsko nacionalno vijeće i Novinsko-izdavačka ustanova *Hrvatska riječ*, a hrvatski je jezik ušao i u službenu uporabu u tijelima Skupštine AP Vojvodine. Političke stranke vojvođanskih Hrvata – Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i Hrvatski narodni savez – bile su sastavni dio velike koalicije DOS-a te su sudjelovale u vlasti na pokrajinskoj razini i u Općini Subotica.

Djela: *Subjektivnost i nasilje*, Beograd, 1982 (Novi Sad, 2003); *Jesen dijalektike*, Beograd, 1987; *Jugoslavija kao nedovršena država*, Novi Sad, 1988; *Srbija ni na Istoku ni na Zapadu*, Novi Sad, 1996.

Lit.: Zoran Đinđić : *etika odgovornosti* (ur. L. Petrović), Beograd, 2006; T. Žigmanov, *Hrvati u Voj-*

vodini danas : traganje za identitetom, Zagreb, 2006.

S. Mačković i T. Žigmanov

DORDEVIĆ, Dragoslav (Zakuta pokraj Kraljeva, 14. I. 1887. – Beograd, ?), političar, subotički veliki župan i gradonačelnik, suprug Mare Malagurski. U razdoblju 1911.-24., osim tijekom rata, kad je mobiliziran kao pričuvni časnik, bio je najprije predavač i *suplent* u paraćinskoj gimnaziji, a prvih godina poslije Prvog svjetskog rata je profesor Gimnazije u Subotici. Bio je član Narodne radikalne strane i kasnijih režimskih političkih stranaka, često se hvaleći da je osobni prijatelj Božidara Ž. Maksimovića, najprije ministra unutarnjih poslova (1924.-27.), a zatim prosvjete (od uvođenja šestosiječanjske diktature) i pravosuđa (1932.-34.).

Bio je čvrst eksponent centralističke politike te je sustavno negirao postojanje Hrvata-Bunjevaca u Subotici. Mjesni prohrvatski bunjevački tisak, koji ga je zbog toga često kritizirao, pogrdno ga je nazivao »tobdžijom« jer je u Suboticu ušao 14. XI. 1918. sa srpskim postrojbama kao zapovjednik topničke baterije. Podnosio je nekoliko tužbi protiv Josipa Vukovića – Đide te je ovaj 1926. zbog članka u *Nevenu* u kojem je napisao da su u Subotici nesrbi građani drugoga reda i osuđen na novčanu kaznu i mjesec dana zatvora.

U svojoj političkoj karijeri vezanoj za Suboticu najprije je imenovan i postavljen na položaj velikoga župana, na kojem je bio od 23. IV. 1924. do 14. X. 1926., a nakon toga bio je gradonačelnik do 28. IV. 1927. Početkom te godine, iako mu je dodijeljeno Odluče bijeloga orla IV. reda, gubi pozicije u mjesnim radikalnim partijskim borbama pred parlamentarne rujanske izbore. Njegovu »pravovjernu« porazila je naime »radikalno-zemljodilska« frakcija Marka Jurića, koji će nakon toga osvojiti još jedan zastupnički mandat. Đorđević je smijenjen odlukom ministra unutarnjih poslova, koji je 27. IV. brzojavno naložio dotadašnjemu velikomu županu dr. Kolomanu Stipiću da preuzme ured gradonačelnika. U Subotici su nakon te smjene

zabilježeni masovni izljevi radosti, u bakljadi se okupilo više tisuća građana, a *Subotičke novine* od 13. V. 1927. na 1. su stranici objavila iznimno oštro intoniran članak *Novo oslobođenje*.

Nakon toga obitelj Đorđević odlazi u Beograd, a on sam nastavlja raditi kao državni službenik, visoko pozicioniran u Ministarstvu prosvjete. Neko vrijeme bio je i načelnik Odjela za osnovnu nastavu pa je na temelju toga obnašao visoku dužnost i u Skoplju. Od 1936. do 1939. bio je senator u gornjem domu jugoslavenskoga parlamenta.

Djela: *Šumadija u prošlosti i sadašnjosti*, Subotica, 1932; *Tri naroda pa ipak unitarna država. Govori u Senatu Kraljevine Jugoslavije o hrvatskom pitanju 1936-1939*, Beograd, 1939.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F: 47. I 277/1926.

S. Mačković

DORĐEVIĆ-MALAGURSKA, Mara (Su-botica, 20. XII. 1894. – Beograd, 6. VI. II. 1971.), književnica, kulturna djelatnica i etnografkinja. Rođena je u bogatoj i uglednoj obitelji Malagurski Čurčić od oca Joška i majke Kristine, rođ. Stantić. Četiri razreda pučke škole završila je u Subotici, srednju naobrazbu stekla u subotičkoj Ženskoj građanskoj školi, u Strossmayerovu zavodu u Đakovu te u Višoj državnoj devojačkoj školi u Subotici. Engleski jezik studirala je u Londonu. Jedna je od prvih književnica u bačkih Bunjevaca.

Mara Đorđević-Malagurska

Rano se istaknula zauzimanjem i djelovanjem na kulturnoj sceni, nastavljajući i kasnije angažman u prosvjetnim i dobrotnim pokretima. Prije Prvog svjetskog rata aktivna je u Katoličkom divojačkom

društvu, a skupa s Justikom Skenderović za domovinski rad nagradio ju je »Hrvatski zbor« knjigama »Za materinsku rič«. Sa skupinom djevojaka izvezla je hrvatsku zastavu koja je 10. XI. 1918. pronesena Suboticom i istaknuta na tornju Gradske kuće. Bila je članica subotičkoga izaslanstva na samoproglašenoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918.

S Dragoslavom Đorđevićem, koji joj je bio šef i Đorđem Pendzićem, radila je od studenoga 1918. do prosinca 1919. u vojnoj cenzuri u Subotici. Književni i društveni rad nastavlja i u Kraljevini SHS, no sve se više udaljava od prohrvatskih ideja. S vremenom je počela zastupati unitaristička i prorežimska stajališta o Bunjevcima, osobito nakon udaje za radikala Dragoslava Đorđevića 1919., velikoga župana i poslije gradonačelnika Subotice. Dok je obnašao vlast u Subotici, uz zauzimanje Mare Đorđević-Malagurski i drugih prorežimskih bunjevačkih prvaka, potkraj 1925. počela je djelovati Bunjevačka prosvetna matrica, u kojoj će ona predstavljati jednu o glavnih pokretačkih snaga.

Književnošću se počela baviti 1912., kad se, pod pseudonimom Nevenka, javila u subotičkom *Nevenu*. Svoju prvu novelu *Gurga Palocija* objavila je u *Književnom severu* 1925. Napisala je i kraći scenski igrokaz *Bunjevački običaji u slikama*, koji je izveden na dan svečanoga otvorenja *Bunjevačke prosvetne matice* 1. I. 1927. God. 1928. postiže svoj prvi književni uspjeh: na natječaju beogradskoga Ženskoga udruženja prijatelja umjetnosti *Cvijeta Zuzorić* dobiva prvu nagradu za novelu *Vita Danina*, koju će sljedeće godine objaviti u beogradskom časopisu *Misao*. Književno djelovanje nastavlja i nakon selidbe u Beograd 1929., kamo je cijela obitelj otišla nakon što je njezin muž smijenjen s položaja u Subotici 1927. Za zbirku pripovijedaka *Vita Danina i druge pripovetke iz bunjevačkog života*, dobila je nagradu Srpske kraljevske akademije za najbolje književno djelo objavljeno u 1931 godini. Njezina je proza i u Subotici nailazila na jednoglasno odobravanje, i od publike i od književne kritike. U njoj se s perspektive žene

opisuju život na salašu i odnosi u obitelji, a tematika koju je obrađivala s jednakim se zanimanjem čitala i u gradu i na selu. Proučavala je bunjevačke narodne običaje u Bačkoj i Subotici, skupljala bunjevačke narodne pjesme, pisala o životu Bunjevaca. Na te je teme do 1941. književne i etnografske priloge objavljivala u časopisima *Književni sever* (Subotica), *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva* (Beograd) i *Misao* (Beograd), kalendarima *Vardar* i *Bunjevački kalendar* te subotičkim listovima *Bačvanin*, *Bunjevačke novine*, *Jugoslovenske novine*, *Subotički glasnik* i *Zemljodilac*. Autorica je kazališne drame *Manda Vojnićeva*, a prevodila je s engleskoga (Oscar Wilde i dr.)

U *Bunjevačkom kalendaru za 1941. godinu*, koji je uredila i izdala, objavila je i programski tekst *Da Bunjevac živi!*, u čijim je uvodnim rečenicama sažeta ideologija koja je više od dva desetljeća širena iz Beograda: »Mi smo Bunjevci! Mi hoćemo da ostanemo Bunjevci! Mi nismo Hrvati! Mi smo bili i ostajemo Bunjevci!«. Taj je tekst zapravo skraćeno predavanje koje je održala na Radio Beogradu 27. X. 1940.

Sve što je napisala do 1941., a ostalo je u rukopisu, nestalo je tijekom rata. Tako je izgubljen njezin povijesno-psihološki roman *Ničiji*, povijesna pripovijetka *Pajica Kantorov* te prikupljena etnografska građa o Bunjevcima. Nakon rata pisala je sve manje, javljala se tek sitnijim priložima u beogradskom listu *Savremenik*. Pseudonimi: Nevenka, B., N., P., R.

Djela: *Bunjevački običaji u slikama* (Materice, Badnje večje, Prelje, Rakijare, Polivači, Kraljice, Svatovi), Subotica, [1927]; *Vita Danina i druge pripovetke iz bunjevačkog života*, Beograd, 1933 (Subotica, 1940)²; *Stara bunjevačka narodna nošnja i vez*, Subotica, 1940 (pretisak iz *Glasnika Jugoslovenskog profesorskog društva*, 11-12/XVIII, Beograd, 1938); *Bunjevka o Bunjevcima*, Subotica, 1941; *Bunjevački kalendar za 1941. godinu*, (ur.) Subotica, 1941; *Vita Danina. Pripovetka iz bunjevačkog života*, Beograd, 1951.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:2. 27.30; 27.31; 27.34; F:42.03; 42.04.

Lit.: Neven, Subotica, 38, 52/1912, 34/1913, 15/1914; B. Miljković, Vita Danina i druge pripovetke iz bunjevačkog života, *Srpski književni gla-*

snik, 6/1933, Beograd; D. Aleksić, Tri naša nova pisca, *Vreme*, br. 4023, Beograd, 1933; J. Belović-Bernadžikova, Naše Bunjevke, *Pokret*, 1933; M. Janković, Mara Đorđević Malagurska, Vita Danina, *Misao*, 3-6/1933, Beograd, 1933; *Jugoslovenski dnevnik*, br. 90, Subotica, 1933; M. Jevtić, Mara Đorđević Malagurski. Vita Danina, *Banatski glasnik*, br. 35, Veliki Bečkerek, 1933; M. Kostić-Selem, Posle čitanja jedne neobične knjige. Život i rad gđe Đorđević Malagurski Mare, *Jugoslovenski dnevnik*, br. 58, Subotica, 1934; M. Car, Mara Đorđević Malgurski, Vita Danina, *Letopis Matice Srpske*, 2/1934, Novi Sad; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934; N. Tintić, O savremenoj književnosti bunjevačkih Hrvata, *Jadranski dnevnik*, br. 218, 224, Split, 1938; B. Pavić, O savremenoj bunjevačkoj književnosti, *Mladi sever*, 4/1938, Novi Sad; *Politika*, Beograd, 10. VIII. 1971; *Subotičke novine*, Subotica, 13. VIII. 1971; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 2, Novi Sad, 1979; *Jugoslovenski književni leksikon*, Novi Sad, 1984; *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb, 1993; E. Bažant, N. Bašić Palković, *Književni sever (1925-1935)*. Bibliografija, Beograd, 1999; P. Vuković, Počeci »ženskoga pisma« u Bunjevaka, *Informator o kulturnom stvaralaštvu u manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 24, Novi Sad, 2001.

S. Mačković i E. Bažant

Đuga

ĐUGA (tur. gugiim: bakren sud za vodu), u bačkih Hrvata keramički vrč za vodu širega grlića. Obično je bila žućkasta, a neke su bile i ukrašene cvjetovima ili prugama. Koristila se pri nošenju vode radnicima na njivu ili u vinograd, jer je voda u njoj dulje ostajala hladna. Od vrha grlića do polovice đuge protezao se šupalj držak s rupicom u sredini, iz koje se pila voda, dok se preko širega grlića voda izlijevala.

Lit.: L. Štilinović, Pripovitka o dući, u: *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevacu*, Zagreb, 1998.

N. Tumbas

ĐUKIĆ, Kalor (Subotica, 4. X. 1820. – Subotica, 2. VI. 1910.), zemljoposjednik, virilni i izabrani zastupnik subotičkoga predstavničkoga tijela tijekom više desetljeća, društveni djelatnik. Sin Mije i Katarine, rođ. Prčić. Sve do sredine 1890-ih na listama najvećih poreznih obveznika njegovu se ime spominje uz dodatak »s braćom«, što svjedoči da su živjeli u zadruzi. Sa suprugom Tezom, rođ. Milodanović, živio je u skromnoj kući na Somborskoj cesti, uz objekt čiji je ugaoni dio okrenut prema Blaškovu križu. God. 1903. posjedovao je 127 katastarskih jutara zemlje. Bio je član Pučke kasine od osnutka i njezin treći predsjednik (1891.-96.). Godišnja skupština Pučke kasine 5. I. 1896. prihvatila je njegovu pisanu molbu da ga zbog starosti oslobodi obveze vođenja Kasine. Međutim, već 2. V., nakon samo nekoliko mjeseci, bio je, uz Ivana Malagurskoga, inicijator potpisivanja molbe koja će biti upućena ministru prosvjete Vlašiću. U njoj je traženo da se, u skladu s ugarskim zakonima, u pučkim školama u kojima su bunjevačka djeca činila većinu nastava održava na njihovu materinskom jeziku. Molbu je potpisom poduprlo oko tisuću Subotičana.

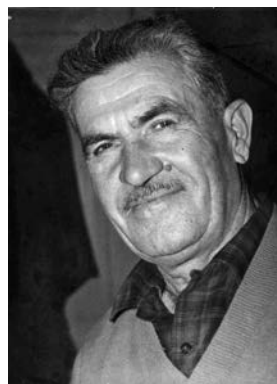
Kalor Đukić

Izvori: Histojski arhiv Subotice, F:451. 1560/1820; F:2. 966/polg. 1864; 4037/polg. 1868; 2410/polg. 1869.

Lit.: *Neven*, Subotica, 5/1891, 2,6/1896, 2/1903, 6/1910; *Subotičke novine*, Subotica, 1. I. 1893, 12. I. 1896; M. Grlica, Izranjanje iz zaborava. Članovi Pučke kasine na fotografiji iz 1903. godine, *Museion*, 5, Subotica, 2006.

M. Grlica

ĐUKIĆ, Vinco (Sentivan, 22. I. 1901. – Sentivan, 3. X. 1985.), zemljoposjednik, kulturni i politički djelatnik. Rođen je u imućnoj seljačkoj obitelji Sentivanca Vece i Pačirkinje Vece, rođ. Kulešević. Osnovnu naobrazbu, šest razreda pučke škole, stekao je u rodnom selu. Svojedobno je slovio kao jedna od najobrazovanijih osoba među svojim sunarodnjacima, bio je istinski ljubitelj hrvatske pisane riječi. Između dvaju svjetskih ratova, često u nezavidnim uvjetima Horthyjeva režima, bio je ustrajan organizator prela, svojevrstnih zabavnih i kulturnih okupljanja bunjevačko-hrvatskoga puka koja su se organizirana na Marindan. Zahvaljujući njemu, u Sentivanu su redovito priređivani pučki igrokazi, ponajprije djela Ivana Petreša i Antuna Kragića.

Vinco Đukić

God. 1945. utemeljuje mjesnu organizaciju Antifašističkog fronta Slavena (AFS) i sudjeluje na njegovu I. kongresu u Baji, gdje je izabran za člana Središnjega odbora za Bačku. Na toj dužnosti ostaje do II. kongresa AFS-a u Aljmašu, gdje je smijenjen jer je potkraj 1946., vodeći izaslanstvo bačkih Hrvata, od Josipa Broza – Tita tražio priključenje Bajskog trokuta Jugoslaviji. Zbog toga je za vrijeme Informbiroa osuđen za veleizdaju, kulaštvo i klerikalizam, imovina mu je zaplijenjena te je isključen iz političkoga i kulturnoga života tadašnjega Saveza Južnih Slavena. Više godina proveo je u zloglasnim zatvorima staljinističkoga Rákosijskoga poretka. Iako u vrijeme Mađarske revolucije u listopadu 1956. nastoji smiriti razbuktale strasti nezadovoljnih suseljana, 1957. i njega zahvaća odmazda Kádárova poretka te ga

ponovno muče i zatvaraju. Nakon tih gor-kih iskustava potpuno se povlači iz politič-ko- i kulturnoga života, ali do kraja živo- ta ostaje gorljivim zagovornikom hrvat- skoga jezika i kulture te nastoji snažiti po- ljuljanu nacionalnu svijest bačkih Hrvata.

Lit.: Z. Šibalin, Ponosim se njime, *Hrvatski kalen- dar*, Budimpešta, 2003.

Ž. Mandić

ĐURĐEV (Đurđevo), pučki naziv za blagdan sv. Jurja 23. travnja. Među bunje- vačkim i šokačkim pukom u Bačkoj slovio je kao donositelj proljeća. U zapadnoj i istočnoj crkvi sv. Juraj pripada među najšto- vanije svece. Rodom je iz Kapadocije, bio je rimski časnik koji je zbog vjere mučen za progona kršćana u doba cara Dioklecij- ana, a 290. odrubljena mu je glava. Među legendama o njemu najpoznatija je ona o pobjedi nad zmajem, simbolom zla.

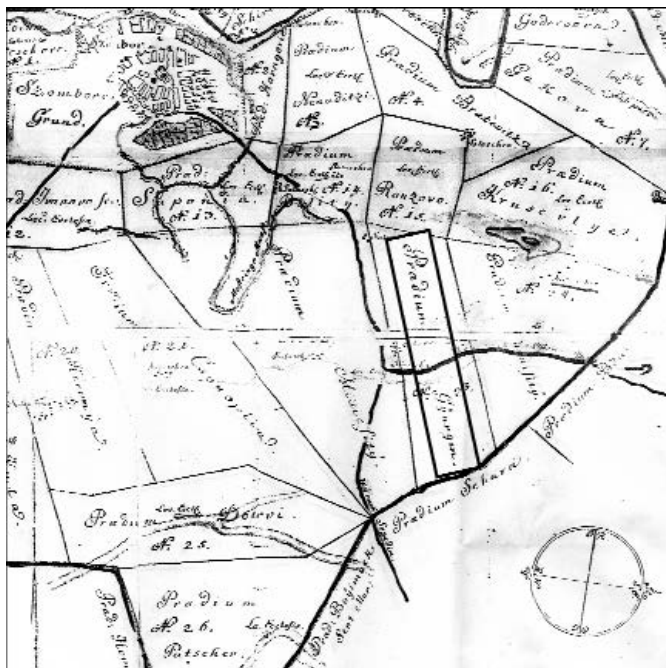
Uz »Đurđev« je u bačkih Bunjevaca vezano nekoliko običaja. U crkvama se s tim blagdanom pozdravljenje ujutro zvoni- lo sat prije, a navečer sat poslije, pa je rad- ni dan tako produljen za dva sata, što je trajalo do »Mijolja«, tj. blagdana arkande-

la Mihaela, Gabriela i Rafaela 29. rujna. »Arendaši« i sluge »pogađali« su se s gaz- dama za rad u razdoblju koje je počinjalo s »Đurđevom«, a oni koji su živjeli u iz- najmljenim kućama – »kirijaši« – selili su se jer su i te pogodbe često bile vezane uz ovaj blagdan. U ovisnosti o vremenskim prilikama, salašari i siromašniji počinjali bi hodati bosu oko »Đurđeva«.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Stantić, Adeti na Đurđev i Markovo, *Subotičke no- vine*, 16/2004, Subotica.

P. Skenderović

ĐURĐIN 1. nekadašnja pustara jugo- istočno od Sombora. Prvi poznati podatak o njoj nalazi se na vojnoj mapi koju je iz- radio Karschmit 1720. i na kojoj je upisa- no *Praedium Györgyin*. Bila je okružena drugim pustarama: Rančevo, Kruševlje, Militić (Lemeš) i Šara. U zakup su je uze- li lemeški plemići 1756., a ubrzo su je i ku- pili, sudeći prema zapisima Ivana Zbiška, fiškala bačkoga komorskoga distrikta. Ka- ko je od 1753. intenzivirano naseljavanje plemića u Lemeš, i to pretežito Mađžara, pojavio se nedostatak zemlje pa su između

Pustara Đurđin

njih i hrvatskih plemića izbijali česti sporovi. Djelomice su riješeni zakupom pustare Đurđin, koja se utopila u lemeški atar pa je i toponim s vremenom zaboravljen.

Neki povjesničari, kao što su János Muhi i Halasi Kun, smatraju da je na području gdje se nalazila pustara Đurđin nekad bio grad Hajskilovrenac ili Haj SzentLörinc, točnije *Praepositura Sancti Laurenti de Hay*, drugo po važnosti mjesto u Bodroškoj županiji, odmah poslije samoga Bodroga. Hajskilovrenac je bio važno trgovačko središte prije turske vladavine, u njemu su se održavale sjednice županijske skupštine, a 1330. godine pripadalo mu je 8-9 sela.

2. naselje u subotičkoj općini jugozapadno od Subotice, 1746. st. (2002.). Lokalnim cestama povezan je sa Starim Žednikom i Mišićevom, sa Suboticom je bio povezan željezničkom prugom Subotica – Crvenka, koja već dulje vrijeme nije u uporabi. Smješten je na valovitoj Bačkoj lesnoj zaravni na 114 m nadmorske visine te su brežuljci i udoline na terenu jasno vidljivi. Đurđinska dolina pruža se u pravcu sjeverozapad-jugoistok, u njoj je zastupljena ritska crnica, a oko nje je rasprostranjen černozem i livadska crnica.

Prvi podaci o naselju potječu iz isprave od 16. II. 1462., izdane u Budimu, kojom kralj Matija svojoj majci Elizabeti daruje, među ostalim, i pustaru Đurđin. Poslije se spominje u biskupskim poreznim knjigama (1543. – 14 novčića), turskim defterima (1580. – 17 domova; 1590./91. – 26 domova). Slavensko se stanovništvo 1598. odselilo u okolicu Ostrogona (*madž.* Esztergom) te je područje opustjelo, a nakon turskoga razdoblja uključeno je u subotičko područje kao jedna od pustara po kojoj su rasuti salaši Hrvata-Bunjevaca. Na desnoj obali Krivaje na lesnoj gredi nalazi se arheološki lokalitet Gradina ili Kraljičina zemlja. Na tom je mjestu nekad bila crkva sa srednjovjekovnim grobljem naselja. Na više mjesta đurđinske pustare otkriveni su tragovi sarmatskih naselja.

Današnje je naselje iz salašarskoga sredinom XX. st. prešlo u urbano. Salaša danas ima malo, a primjetno je i nestajanje

salašarskih šorova: Prčićev šor, Ivandeki-čev šor, Duličev šor, Milodanovićev šor, Stantičev kraj... Teritorij Đurđina obuhvaća pustare Đurđin, veći dio pustare Pavlovac i dio pustare Žednik. U ataru su zaseoci Mala Pešta, Đurđinski Salaši i Pavlovac. Na đurđinskoj je pustari 1880. popisano 1546 stanovnika, a 1904. ukupno 1896 rimokatolika, sve samih Hrvata, uz 2 židovska stanovnika. Crkvena je općina osnovana 1923., a vikarija 1926. Rimokatolička crkva sv. Josipa radnika izgrađena je 1935. u ranokršćanskom stilu. Matice krštenih i vjenčanih vode se od 1937., a matice umrlih od 1953. Župom je Đurđin postao 1956. Nakon 1948., s formiranjem sela, postupno se doseljavaju srpske porodice iz Srbije, Bosne i Hercegovine te Dalmacije, čiji se članovi zapošljavaju u mjesnim seskim zadrugama. Posljednjih godina podignuta je pravoslavna crkva.

Od 1970-ih depopulacijsko je naselje, a smanjenje broja stanovništva vidljivo je iz tablice:

Godina	Br. stan.
1948.	2738
1953.	2664
1961.	2992
1971.	2805
1981.	2297
1991.	1911
2002.	1746

Nacionalna struktura:

godina
ukupno
Hrvati i Bunjevci
Srbi
Jugoslaveni
Mađžari
ostali

U razdoblju od 1991. do 2002. u naselje se doselilo 213 stanovnika, uglavnom s područja zahvaćenim ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Stanovništvo se pre-

Đurđin

težito bavi poljoprivredom, uglavnom ratarstvom (žitarice) i stočarstvom (mliječno govedarstvo i svinjogojstvo). Većina radno aktivnoga stanovništva radi u poljoprivrednom kombinatu *Nova brazda* ili u Subotici.

U selu se nalazi Osnovna škola *Vladimir Nazor*, u kojoj se od 2002. nastava održava i na hrvatskom jeziku, a od iste godine u selu djeluje i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Đurđin*. Postoji i mještinski ured te zdravstvena ambulanta.

U Đurđinu su rođeni sluga Božji o. Gerard Tomo Stantić (1876.-1956.), karmelićanin; Ante Stantić (1919.), karmelićanin, od 1956. do 1963. vicedirektor i rektor Međunarodnoga papinskoga zavoda *Teresianum* u Rimu; Bolto Dulić (1905.-1982.), arhitekt; umjetnice u tehnici slame Kata Rogić, Marija Ivković Ivandekić, Matija Dulić i Nina Poljaković. S područja Đurđina potječu velike bunjevačko-hrvatske porodice Dulići, Stantići, Jaramazovići, Prčići i dr.

Izvor: Historijski arhiv Sombor, Zbirka karata, sig. 4; Fond Bačko-bodroške županije, sig. 71/1765.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I,² IV, Szabadka, 1909, 1907; J. Muhi, *Zombor története*, Zombor, 1944; *O proizvodnim snagama Subotice*, Subotica, 1964; B. H. Vojnić, *Moj grad u davniini. Subotica 1391. do 1941.*, Subotica, 1971; M. Popović, J. Dinić, *Urbano geografska proučavanja naselja Jugoslavije. Primer velikog panonskog naselja Subotice*, Beograd, 1978; B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; I. Prčić, *Đurđin*,

Đurđin, 1985; *Koreni. Svedočenje vekova. Pravni položaj i stanovništvo Subotice 1391-1828*, Subotica, 1991; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Suboticae, 1993; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; B. Duranci, *Vojvodina, bogatstvo različitosti*, Novi Sad, 2002; *Popis stanovništva, naselja i stanova u 2002.*, Beograd, 2003; *Geografska enciklopedija naselja Srbije. Vojvodina*, Beograd, 2005; T. Marković, *Opština Subotica. Geografska monografija*, Novi Sad, 2006.

S. Stantić

ĐURĐINSKI KOMORNI ORKESTAR

»MUSICA CHORDA«, orkestar mladih koji čine u prvom redu polaznici škole za tamburu u Đurđinu što je od 1997. vodi Nela Skenderović. Prvi su put javno nastupili za Božić 1998. u crkvi sv. Josipa Radnika u Đurđinu, a pod današnjim imenom četiri godine poslije, kad su priredili božićni koncert u župnoj dvorani u Đurđinu. Od svojih početaka orkestar je bio upućen na suradnju s učenicima škola za tamburu iz okolnih mjesta (Mala Bosna, Žednik, Lemeš, Subotica), a skupa je nastupao i s tamburaškim orkestrom *Bisernica* iz Aljmaša (*madž.* Bácsalmás) i sa zborom *Szilveszter Hajnal* iz Lemeša. Sudjelovao je na 4 Zlatne harfe, imao je 6 samostalnih koncerata (u Đurđinu i Lemešu), svirao je na 21 misi o Božiću, Uskrsu, Gerardovu danu (u Đurđinu, Žedniku, Maloj Bosni, Somboru i Subotici), a imao je i 21 nastup u sklopu književnih večeri, predstavljanja knjiga i u drugim prigodama (u Đurđinu, Maloj Bosni, Aljmašu, Lemešu, HKUD-u *Vladimir Nazor* u Somboru te Gradskom

muzeju, Gradskoj vijećnici, Gradskoj knjižnici i HKC-u *Bunjevačko kolo* u Subotici).

T. Žigmanov

ĐURETIĆ, Marko (Santovo, 29. V. 1865. – Santovo, 11. VII. 1923.), ratar, istaknuti rodoljub i mučenik. Rođen je u siromašnoj seljačkoj obitelji od oca Matije i majke Marice, rođ. Andrinčin. Završio je samo četiri razreda pučke škole jer je trebao služiti kod imućnih Nijemaca u Čataliji, gdje dobro naučio njemački jezik. Prema tvrdnjama santovačkoga župnika Kalora Jerkovića, slovio je za jednu od najobrazovanijih osoba među svojim sunarodnjacima, koji »povrh svega ljubi knjige horvatzke, a mimo toga štije i magjarski i ni-mački«.

Već se zarana zalaže za čuvanje narodnih običaja. God. 1883., kad je organizirao prosvjed protiv zabrane održavanja »šokačkih poklada«, bio je zatvoren i fizički maltretiran od strane seoskih pandura. Istinskim vođom svojih sunarodnjaka pokazao se 1896., kad se diljem Ugarske slavilo tisućljeće mađarske državnosti i kad su vlasti u Santovu, a s njima u sprezi i pomadžareni santovački župnik János Báthori (prvotno ime Ivan Burnać), izjavili kako i santovački Hrvati (Šokci) trebaju djelatno sudjelovati u zajedničkom mađarskom misnom slavlju. Poklik Marka Đuretića: »Krv nije voda!« bio je dovoljan da se santovački Hrvati toj zapovijedi usprotive i izbore za svoja prava. Zbog toga je uskoro bio žigosan kao »buntovnik« te utamničen i zlostavljan. Nakon godinu dana, kad santovački Mađžari, na biskupov i župnikov poticaj, zahtijevaju polovicu crkvenih obreda, opet je na čelu branitelja narodnosnih prava. Budući da mu je zdravlje pogoršano, nije bio član izaslanstava santovačkih Hrvata koji su tražili vraćanje svojih prava kod kalačkog nadbiskupa Gy. Császka, ministra vjera u Budimpešti te Kraljevskoj kancelariji u Beču, ali se uz njegovo ime vežu sve molbe i prosvjedna pisma napisana na mađarskom, odnosno na njemačkom jeziku. Njegov uzor, ustrajnost i nepokolebljivost Santovcima su još

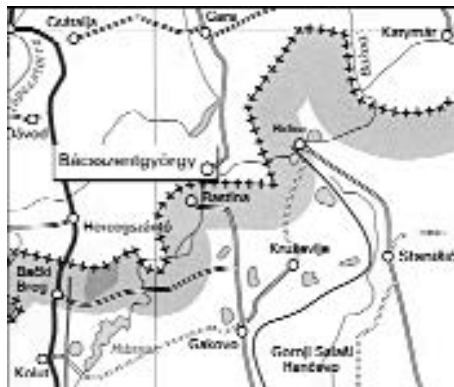
dugo davali snagu protiv asimilacijskih nasrtaja, o čemu svjedoči i bečarac (gdje se spominje s nadimkom): »Volji svoje, al' onako žarko / ko što volji Grkalovrin Marko«.

Lit.: S. Velin, *Santovački rodoljubi* (rukopis).

Ž. Mandić

ĐURIĆ (*mađ.* Bácszentgyörgy), seoce između Gare i Santova uz samu mađarsko-srbijansku državnu granicu, 190 stanovnika (2001.). Šokački ga Hrvati zovu Đuriće.

Prijašnja službena imena: 1425. Zent-hgywrgh; 1658. Mali i Veliki Gyuricz; 1650. Kis-Gyurity; 1701. Nagy Gyurics, Kis Gurics; 1656. Gyurity; 1733. Gyurics; 1750. Deserto (pustara) Gurics; 1770. Gyurity; 1825. Gyurits; 1893. Gyurityma-jor; 1904. Györgypuszt; 1947. Bácszentgyörgy. Prozvali su ga po crkvi posvećenoj svetom Đurđu (Szent György). Upravno je pripadao Barački (1895.-1905.), Ridici (1906.-21.) i Gari (1921.-47.).

Đurić (Bácszentgyörgy)

God. 1655. među hrvatska naselja ubrajaju se Veliki i Mali Đurić. Kis-Gyurics i Nagy-Gyurics 1700. Kalačkoj nadbiskupiji plaćaju po 12 forinti crkvene desetine. Na početku 18. st. Gyurics nalazimo među 12 bajskih pustara. Naseljen je 1765. U selu je 1910. službeno bilo 96 Hrvata (ukupan broj stanovnika 328). Poslije Prvog svjetskog rata održan je u selu zbor radi pripajanja Kraljevini SHS, ali je selo ostalo u Mađarskoj. Broj Hrvata se kretao

ovako: 1941. – 10 (ukupno stanovnika: 466), 1960. – 44 (ukupan broj stanovnika 444), 1980. – 43 (ukupno stanovnika 338). Samostalnim je naseljem postao 1947.

Đuričko se područje prostire na 1473 hektara. Početkom 1960-ih u mjesnoj crkvi prestale su se održavati mise na hrvatskom jeziku. Na Đurđevo 2005. posvećena je nova seoska zastava i grb.

Izvori: Bács megye helységeknek jegyzéke 1733-ból, Országos Levéltár, Kanc, Litt. Comit. Bach, 1733., nr. 81; Országos Levéltár, E. 150 Eccles. fasc. 6, nr. 12; Kartoteka Széchenyijeve knjižnice u Budimpešti, 501; Arhiv Vojvodine, Urbarijalni popisi, 13 330. kutija.

Lit.: G. Grosschmid, Magyarország népesítésének áttekintése. Figyelemmel Bács-Bodrog vármegye történetére. In: *Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1887, Zombor; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest, 1890-1913; *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, I-II, ur. Gy. Dudás, Zombor, 1896; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája. Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; D. Popović, *Srbi u Vojvodini*, II. Novi Sad, 1959; L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest, 1980; M. Köhegyi, *Baja története a kezdetektől 1944-ig*, Budapest, 1989.

Ž. Mandić

ĐURIĆ, Stipan (Santovo, 27. II. 1970.), kazališni glumac, pjevač, kulturni djelatnik. Rođen je u šokačkoj obitelji od oca Matije i majke Marice, rođ Tomašev. Djetinjstvo je proveo i osnovnu školu pohađao u Santovu. Maturirao je u budimpeštanskoj Hrvatsko-srpskoj gimnaziji 1984. Čari velegrada i zov glumačkoga zvanja zadržao ga je u mađarskom glavnom gradu, gdje je poslije završio glumačku školu pri Narodnom kazalištu te se glazbeno usavršavao u Operetnom teatru, gdje je primljen u stalni angažman 1993. Od 1999. do danas u statusu je slobodnoga umjetnika. Suradivao je s mnogobrojnim kazalištima diljem Mađarske i Hrvatske (Operetni i Komorni teatar u Budimpešti; HNK u Osijeku; Kazalište Virovitica; Kazalište *Komedija* u Zagrebu i dr.), a gostovao je i u Njemačkoj, Austriji, Italiji, Japanu, Australiji...

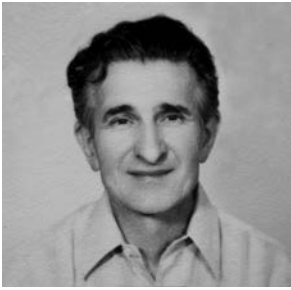
Za njegov glumački razvoj iznimno je važno Hrvatsko kazalište u Pečuhu, u či-

jim je projektima angažiran od samog osnutka 1992. do danas. Najveće uspjehe postiže u komedijama, ali mu nisu strane ni drame. Djeluje i kao redatelj, s raznim ansamblima sudjeluje na operetno-glazbenim koncertima, igra u radiodramama, često nastupa na pjesničkim večerima te kao pjevač u pratnji svojega tamburaškoga sastava. Glumi na filmu i u reklamnim spotovima, a bavi se i sinkronizacijom filmova. God. 2004. na Sveučilištu u Pečuhu diplomirao je kao organizator obrazovanja te je stekao specijalizaciju na odjelu za kazalište.

Odigrao je velik broj uloga u mjuziklima, operetama i dramskim djelima. U mjuziklima je nastupio u ulogama Cervantesa-Don Quijotea (R. Wasserman-Leigh, *Čovjek iz Manče*, 1996. i 2002.); Lanka Hawkinsa (G. Gershwin, *Crazy for you*, 1995.); kardinala Rauschera (Levay-Kunze, *Elizabeth*, 1996.); u operetama u ulogama Florimonda (I. Kalman, *Ljubica s Montmartrea*, 1997.); Bonija (I. Kalman, *Kneginja čardaša*, 2000.); Celestina (P. Abraham, *Bal u Savoyu*, 1998.); Cascada i Raula St. Briochea (F. Lehar, *Vesela udovica*, 1993. i 2002.); grofa Pixija i Mixija (K. Szirmai, *Mágnás Miska*, 1993.); Worchestera (F. Lehar, *Grof od Luxemburga*, 2001.). U dramskim izvedbama bio je Argan (Molière, *Umišljeni bolesnik*, 1999.); Šimurina (I. Brešan, *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, 1992.); Harpagon (Molière, *Škrtač*, 1997.); Šano-Šlajpunder (A. Karagić, *Rastatkinja*, 1993.); Joso (I. Petreš, *Dva bila gavrana*, 1998.); Dvorska luda (G. Vitez, *Plava boja snijega*, 2005.); Detektiv (J. Cveni, *Kvaka s vratima*, 2003.); Oliver (N. Coward, *Osobne stvari*, 2005.); Josina-Joso (P. Budak, *Klupko*, 2004.); Mladen (M. Gavran, *Veseli četverokut*, 2006.); Königseck (Mujičić-Senker-Škrabe, *Trenk, iliti divlji baron*, 2006.); Marko Gugić (A. Karagić, *Pošteni varalica*, 2007.)

Ž. Mandić

ĐURIĆ, Stjepan (Subotica, 30. III. 1923. – Velika Gorica, 24. IV. 1982.), magistar farmacije i profesor povijesti, društveni djelatnik. Sin Stipana, dipl. šumara, i Jage,

Stjepan
Đurić

rođ. Perčić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Studij farmacije počeo je u Segedinu 1941. Ratne godine provodi radeći u sanitetskoj službi u Subotici. Studij je nastavio na Farmaceutsko-biokemijskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i diplomirao 1949. Radio je kao ljekarnik i ravnatelj ljekarni u Žedniku, Tavankutu, Subotici, na Paliću, u Makarskoj i Apatinu. Studirao je uz rad povijest na novoosnovanom Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu, gdje je i diplomirao u prvoj generaciji profesora povijesti. Znanstveno-popularne članke, npr. *60 godina rada apoteke na Paliću, Najstarije subotičke apoteke* i druge objavio je u *Subotičkim novinama*, a stručne članke, npr. *Subotičke apoteke u drugoj polovini XIX. veka*, objavljivao je u *Arhivu za farmaciju* (Beograd). Na znanstvenom savjetovanju Društva za povijest zdravstvene kulture Jugoslavije sudjelovao je s referatom *Historijski razvoj zdravstvenih ustanova Jugoslavije*, a sa stručnim prilogima u vezi s historiografijom farmacije i lokalnom poviješću ljekarništva u Subotici i okolici sudjelovao je i na stručnim skupovima drugih strukovnih udruga. Okosnicu njegova društvenoga angažmana čini problematiziranje položaja bačkih Hrvata, proučavanje njihove povijesti i očuvanje hrvatskoga nacionalnoga identiteta u Vojvodini. U ostavštini koja se čuva kod njegove kćeri Dubravke Nemec u Zagrebu nalaze su mnogobrojne neobjavljene novele, kratke priče, drame, eseji, dnevnički zapisi, lokalne kronike i prijevodi s njemačkoga i francuskoga jezika.

K. Nemec

DUVEGIJA (*tur.* güveyi), zaručnik, mlađoženja. Osim u podunavskih Hrvata, naziv je u uporabi i u Hrvata u Bosni, Hercegovini, dijelu Dalmacije i Slavoniji, a tradicionalno ga rabi i srpsko stanovništvo u tim krajevima te u Srbiji.

Za đuvegiju se vežu mnogobrojni svadbeni običaji. Kad je riječ o svadbenoj odjeći mladenaca, koju etnolozi tumače različitim magijskim svrhama (najčešće namjerom da se odbiju zli utjecaji, što je vidljivije u opremi »snaše« nego đuvegije), đuvegijina je nošnja jednostavnija i s manje ukrasa. Običaj je da svekar plaća oba svadbena ruha. Đuvegiji se kupovalo novo odijelo i čizme, koje su trebale trajati cijeli život. Odijelo je bilo crno, od kupovnoga štofa, a nosilo se uz bijelu košulju te prsluk sa zlatnom, srebrnom ili metalnom »pucadi«. Košulje su se potkraj XIX. i početkom XX. st. nosile bez »poše« (kravate), a poslije s njom. Ako je svadba bila zimi, kupovao se i zimski kaput. Mlađoženja je bio zakićen perlicom (najčešće od umjetnoga bijeloga cvijeća) sličnom mladenkinu ukrasu za glavu. Šešir je bio obvezan, a ponegdje bi na njega bio pričvršćen i odgovarajući ukras – svadbeni vjenčić ili kitica. Đuvegija je tijekom večere dugo vremena sjedio »pod šeširom«, tj. sa šeširom na glavi.

U Subotici je bunjevački običaj da đuvegija »snašu« (nevjestu) prenese preko Gabrić-čuprije (odnosno na mjestu gdje se ona nekad nalazila), što se smatralo jamstvom čvrstoga i neraskidivoga braka. Ponegdje je zabilježeno da đuvegija oko ponoći skida vijenac s mladenkine glave (Tavankut, Subotica, a u Čavolju ga još i baca u oganj), dok drugdje to obavlja netko drugi iz svatova. Običaji u manjoj mjeri variraju s obzirom na različita mjesta koja naseljavaju podunavski Hrvati.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1990; *Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Zagreb, 1998; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

B. Jaramazović

E

EKLE (*dij.* čipka; *njem.* häkeln: kukičati), u bačkih Šokaca naziv za čipku, kukičani ukras. Prvotno ukras na šokačkoj narodnoj nošnji, oko rukava oplećka, na donjem dijelu skuta i na nogavicama muških gaća. Izrađivale su se od finoga bijelog konca kukičanjem (*dij.* eklanjem). Za ženske oplećke i skute te za muške gaće izrađivane su široke ekle, a za podsukute (podsuknje) uske. Uvijek su se škrobile.

U šokačkom puku u Bačkoj »ekle« su bile i ukras na dvjema užim stranama dereklijskoga stolnjaka te na uskršnom svetenjskom ručniku, koji se rabio samo pri blagoslovu jela na Veliku subotu pred Uskrs. Od »ekla« su izrađivani i kružni i elipsasti stolnjaci te različiti podmetači na koje su Šokci postavljali »svete kipiće«. Motivi na »eklama« bili su različiti: cvjetovi ruža, drugo cvijeće, lišće, manji ili veći krugovi i dr. »Ekle« su nastajale pod vještim rukama žena uz pomoć igle, koja je na samu vrhu imala malenu kuku. Otuda i izraz kukičanje, koji se rabio u bačkih Bunjevaca.

Bunjevke su kukičanjem izrađivale ukrasne predmete (stolnjake, nadstolnjake, čipke i podmetače, prekrivače za postelju i zavjese za okna različitih motiva i oblika) te odjevne predmete (za pokrivanje punde; marame koje se stavljaju na ramena i sl.), ali ne za narodne nošnje ili druge vezane za određene običaje ili obrede.

J. Dumendžić

EMERIK iz Pečuha (? – ?), franjevac, pedagog. Bio je redovnik Provincije Bosne

Srebrene i lektor filozofije na franjevačkom učilištu u Budimu. Napisao je jedan školski priručnik franjevačkim klericima, u kojem je izložio pravila logike prema djelu župnika Adalberta Strakosa.

Djelo: *Assertiones ex universa logica*, Budim, 1749.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis).

S. Bačić

ENGA (*tur.* yenge), mladenkina pratilja u bačkih Šokaca i podunavskih Bunjevaca. U Bunjevaca je u pravilu neudana, osim u Tavankutu, gdje može biti i udana te kao takva ima i prednost, dok je u Šokaca udana. Javlja se i suvrstica naziva *jenga* u mađarskom dijelu Bačke te rjeđe i prema pojedinim izvorima u Bunjevaca iz subotičkoga kraja. U Đurđinu su, primjerice, u uporabi obje suvrstice naziva, u Fancagi se uz naziv *enga* javlja i oblik *enđa*, a oblik *jenđa* i u Čavolju, a samo prema Erdeljaniću u bačkih Bunjevaca općenito. U mladenkinjoj pratnji najčešće su dvije enge, no ponegdje ih ima i više – u Bikiću u južnoj Mađarskoj spominje se mogućnost da ih bude i do šest. Pretpostavka je da se u primorsko-ličkih Bunjevaca naziv (*jenga*) izgubio, dok je na prostoru moguće bunjevačke pradomovine u širem dinarskom i graničnom dinarsko-jadranskom pojasu česta pojava mladenkine pratilje s prevladavajućom suvrsticom naziva *jenga*, koja je u pravilu jedna, a iznimno su dvije.

Usporedno s *engom* postoji još i neudana mladenkina pratilja s nazivom *diveruša*

u Šokaca u Baču i Bođanima te u Bunjevaca u Matarićima, dok se na nekim salašima somborskoga kraja (salaši na Bezdanskom putu, Gradina, Lugovo) rabe oba naziva za istu pratilju.

Enge s bunjevačkom nevjestom u Subotici

Za *engu* se najčešće bira mladenkina prijateljica u svih regionalnih bunjevačkih skupina u Podunavlju. U većini naselja somborskoga kraja uz tu mogućnost izbora često se za *engu* bira i mladenkina sestra. Postoje i druge mogućnosti izbora, koje su manje-više ograničene na pojedina naselja. Samo se u Fancagi u podunavskih Bunjevaca uz neudanu spominje i udana mladenkina pratilja. U bačkih Šokaca *enge* se biraju od mladoženjinih sestara ili mladih žena iz bliže mladoženjine rodbine.

Osim što su *enge*, uz *divere*, mladenkine pratilje u raznim situacijama tijekom svadbe, izdvajaju se neke od njihovih specifičnih dužnosti. One pomažu pri odijevanju mladenke u Bunjevaca u Bikiću kod Baje i u Žedniku kod Subotice te u Šokaca u Baču i Bođanima. Ta se dužnost mladenkine pratilje spominje i u Liču u Gorskom kotaru, sporadično u Lici, a u dalmatinskom zaleđu od Ravnih kotara sve do Pelešca. Samo se u Lemešu *enga* pojavljuje u ulozi lažne mladenke. Zanimljivo je da se u toj ulozi mladenkina pratilja (s nazivom *svatica*) spominje i u primorsko-ličkih Bunjevaca u Krmpotama i u nekim

mjestima u Lici, a na prostorima moguće bunjevačke pradomovine samo u Čitluku u Sinjskoj krajini.

Lit.: M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991; M. Bosić, *Ženidbene običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*, Novi Sad, 1992.

M. Černelić

EPERJESSY, Ernő (Mamelik, *madž.* Al-mamellék, 30. VIII. 1929.), etnograf, prosvjetni djelatnik, glavni savjetnik u ministarstvu. Pučku je školu završio u Sasrétu, a srednju je pohađao u Sigtetu (*madž.* Szigetvár) i Pečuhu. Učiteljsku je diplomu stekao 1948. u pečuškoj biskupskoj nastavničkoj školi, a 1964. na Sveučilištu Loránda Eötvösa u Budimpešti i diplomu profesora povijesti, književnosti i narodopisa. God. 1971. doktorirao je radom o madžarskom narječju u Zselicu. Od 1948. do 1964. učitelj je na Legradskoj Gori (*madž.* Örtilos-Szentmihályhegy), madžarsko-hrvatskom salašarskom naselju, a od 1964. do 1966. radi kao profesor u jednoj budimpeštanskoj gimnaziji. Između 1967. i 1972. referent je za obrazovanje i kulturu Demokratskoga saveza Južnih Slavena u Madžarskoj te se u to vrijeme pobliže upoznaje i s etnografskom tradicijom Hrvata u toj zemlji. Od 1972. do 1993. glavni je savjetnik i referent za manjinska pitanja u Narodnosnom odjelu Ministarstva kulture, a od 1993. do 1996. suradnik inozemnih emisija Madžarskoga radija. Živi u Budimpešti.

U razdoblju od 1950. do 1964. na Legradskoj Gori voditelj je tamošnjega glasonovitoga hrvatsko-madžarskoga narodnoga ansambla (*madž.* Szentmihályhegyi Népi Együttes). Istodobno u okolici istražuje etnografsko blago (pučku glazbu, običaje, narodna vjerovanja, pripovijetke i legende) Hrvata kajkavaca, poslije istraživanja proširuje i na podravske Hrvate (Martinci, Semartin). Od 1967., kao djelatnik Saveza, radi na reorganizaciji narodnosnih, među njima i hrvatskih škola, koje su bile ukinute poslije 1961. Predvodi niz turneja hrvatskih kulturno-umjetničkih društava. Od 1972. jedan je od organizatora narodnosnih etnografskih konferencija,

koje se održavaju svakih pet godina, te serije etnografskih izdanja 13 službeno priznatih narodnosti koje žive na tlu Mađarske, među njima i *Etnografije Južnih Slavena u Mađarskoj*, kojoj je do 1993. bio glavni urednik. Od 1994. glavni je urednik *Etnografije Hrvata u Mađarskoj*. Zahvaljujući među ostalim i njegovu zauzimanju, te se serije objavljuju uz državnu potporu. Kao djelatnik Ministarstva kulture, poticao je i podupirao utemeljenje pečuskoga Hrvatskoga kazališta, hrvatskoga bazičnoga muzeja u Mohaču (Muzej Dorottye Kanizsai, središnji etnografski muzej Hrvata u Mađarskoj), ljetnih hrvatskih etnografskih tabora, zavičajnih muzeja i dr. Među njegovim mnogobrojnim studijama nekoliko njih odnosi se i na podunavske Hrvate (»Vjerovanja i običaji u vezi s Barbarinim danom«, »Huškanje – hujákolás, osobeni hrvatsko-mađarski sustav komunikacije«, »Šalje pismo Sibinjanin Janko – narodne pripovijetke Andrije Hidega«, »Ispitivanje međusobnih utjecaja u pučkom praznovjerju jednoga mađarsko-hrvatskoga naselja«, »Na drugoj strani Jordana – ručnici na grobljima baranjskih Hrvata«).

God. 1993. jedan je od utemeljitelja Hrvatske manjinske samouprave u budimpeštanskom Zuglói (XIV. okrug), u kojoj je član vodstva do 2006. U tom je razdoblju i član Hrvatske samouprave grada Budimpešte. Od 1963. član je, a od 1990. počasni član Mađarskoga etnografskoga društva. Od 1975. tajnik je, a zatim predsjednik Narodnosnoga stručnoga odjela Mađarskoga etnografskoga društva.

Lit.: *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, 1-10, Budimpešta, 1975-93; *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 1-11, Budimpešta, 1994-2004.

Ž. Mandić

ERBEREČKE (erberečka), dječja igra, nekad česta na bunjevačkim salašima i u gradu. Igra se još i danas, na sljedeći način: djeca se podijele u dvije jednake skupine i, čvrsto se držeći za ruke, stanu jedna prema drugoj na udaljenost od desetak metara ili više. Iz prve skupine javi se jedan igrač govoreći: »Erberečke, erber dud, koga ćete, mene ili moga druga do mene!« Iz druge

skupine pozivaju osobu te se ona zalijeće i pokušava probiti »živi zid« koji čini druga skupina. Ako ga uspije probiti, onda u svoju skupinu odvodi jednu osobu iz suparničke. Ako ga ne uspije probiti, ostaje kao zaobljenik u drugoj skupini. Igru gubi skupina u čijem redu ostane samo jedan igrač. Donekle izmijenjenoga imena, ali sa sličnim upitom i odgovorom, ta je igra poznata i u drugih naroda u Podunavlju i drugim regijama (»lanca probijanica«, »čija voj-ska«, »probijanje«, »sečenica« i dr.). Podrijetlo igre vjerojatno je njemačko.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); V. Marjanović, *Obredni elementi u tradicionalnim dječjim igrama Vojvodine* (<http://www.rastko.org.yu/antropologija/vmarjanovic-obredni.html>).

N. Tumbas

ERČIN (*madž.* Ercsi), grad na desnoj obali Dunava, u sjevernom dijelu Bile županije (Fejér megye), 7500 st. (2001). Ime mu potječe od osobnoga imena avarskoga plemenskoga vođe Ercha. Područje je naseljeno prije dvije tisuće godina, u I. st. naseljavaju ga Iliri i Kelti, a za doba Rimljana ovdje se nalazila pogranična vojna utvrda. Prvi pisani dokument o Erčinu potječe iz vremena Arpadovića. God. 1037. spominju se ovdašnji ribari. U čast sv. Nikole 1166. ovdje je podignut benediktinski samostan, koji je poslije tatarske najezde pripao cistercitima samostana u Topuskom, a za vrijeme Turaka uništen je. Župa je utemeljena 1332. Turci su ga prozvali Erdžinom, što su doseljeni Hrvati preinačili u Erčin, od čega su Mađžari izveli Ercsény (službeno ime u XVIII. i XIX. st.).

Pod vodstvom bosanskih franjevaca Luke Otočkoga i Tome Vojvodića u nenaseljeno selo 1629. nastanili su se katolički Hrvati, zahvaljujući kojima se naselje brzo razvija te je preraslo u trgovište. Naselje pripada posjedu porodica Dombay, Dallos, Torkos, odnosno Szapáry, pa je do 1686. stanovništvo porez plaćalo i mađarskomu vlastelinu i Turcima. God. 1690. franjevci su ovdje doveli nove hrvatske doseljenike. Erčinski župnik Marko Bulajić i njegov prokurator Petar Radonović 1698. skuplja-

ju milostinju za obnovu erčinske crkve posvećene Velikoj Gospi. Vjerski obredi održavaju se isključivo na hrvatskom jeziku jer je na početku XVIII. st. naselje posve hrvatsko. Prvaci sela 1699. jesu knez Blaž Kecanović, prijašnji knez Nikola Čiča, a prisežnici: György Bocskay, Ivan Kokić, Mihajlo Bulatović, Živko Čekmarović, Ivan Radić, Stipan Golić, Ivan Verčić, Abraham Elčić i crkvenjak Petar Radanović. Za Rákóczijeva ustanka 1703.-11. Erčin se navodi kao hrvatska župa. U XVIII. st. erčinski opati obnašaju i druge važne dužnosti, tako 1711. Martin Josip Ribić postaje đurskim kanonikom, 1718. Lovro Ivan Vukanić župnikom šomoške Župe sv. križa, 1741. Petar Matatić postaje zagrebačkim kanonikom i glavnim dekanom.

Grof Péter Szapáry 1762. dao je izgraditi novu crkvu u kasnobaroknom stilu. Crkvena škola djeluje od 1769. Od 1800. Erčin je opet trgovište, koje uživa mnogobrojne pogodnosti, npr. na godinu tri državna sajma. Ima više od pedeset obrtnika učlanjenih u cehove. Važan je kao luka.

Erčin (Ercsi)

God. 1828. Hrvati čine oko 50% stanovništva sela (osim njih, ovdje žive Mađari, Slovaci i Nijemci); omjer im se ne mijenja ni 1882., kada se, uz 79 njemačkih, 65 mađarskih i 14 slovačkih, ondje nalazi 196 hrvatskih kućanstava. Zbog kršenja prava u crkvi erčinski Hrvati 1889.

oštro prosvjeduju i suprotstavljaju se vlastima pa je uhićeno i kažnjeno 50 Hrvata. God. 1903. Hrvati imaju polovicu crkvenih obreda, »jedna nedilja šokačka, druga mađarska«.

God. 1898. Erčinu su priključene pu-stare: Jaginac (mađ. Aggszentpéter), Dolnja i Gornja Dešnja, (mađ. Alsóbesnyő, Felsőbesnyő), Gebeljaroš (mađ. Göböljárás), Rashoda (mađ. Bevár) i Slatina. God. 1912. predana je najsuvremenija tvornica šećera u srednjoj Europi, koja otad zapošljava i mnoge Erčince. Od 1100 Erčinaca koji su sudjelovali u Prvom svjetskom ratu poginulo je 203, a gotovo ih je isti broj umro od zadobivenih rana ili bolesti.

Prema službenoj statistici 1941. u Erčinu živi 7280 Mađara, 170 Hrvata, 37 Nijemaca i 14 Slovaka. U osnovnoj školi hrvatski se jezik predavao do 1953. Tih godina u erčinskoj crkvi čula se zadnja propovijed na hrvatskom jeziku. Pod utjecajem crkve i države Erčinci su svoju misu zvali ilirskom, a sebe Racima. Danas u Erčinu ima samo nekoliko osoba koje govore jezik svojih predaka (ikavicu). Od 1994. u selu djeluje Erčinski racki klub, a od 2003. postoji Hrvatska manjinska samouprava.

Osim crkve, spomenikom kulture u mjestu smatra se i kip sv. Ivana Nepomuka i kapelica podignuta na obali Dunava 1828., posvećena Velikoj Gospi, poznato hodočasničko mjesto.

Izvor: Župna spomenica, Erčin.

Lit.: I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč, 1882; *A fehérvári királyi törvényszék, 3445. Vallás elleni vétség és hatóság elleni erőszak*, Ercsi, 1889; *Fejér vármegye története*, IV, Székesfehérvár, 1901.

Ž. Mandić

ERČINSKI RACKI KLUB, kulturno-prosvjetna udruga Hrvata u Erčinu. Djeluje od 1994. godine okupljajući erčinske Hrvate i njihove prijatelje. Glavni mu je cilj pokretanje tečajeva hrvatskoga jezika, njegovanje hrvatske kulture i običaja, prikupljanje građe o prošlosti erčinskih Hrvata.

ta, organiziranje hodočašća u matičnu Hrvatsku te priređivanje tzv. rackohrvatskih susreta.

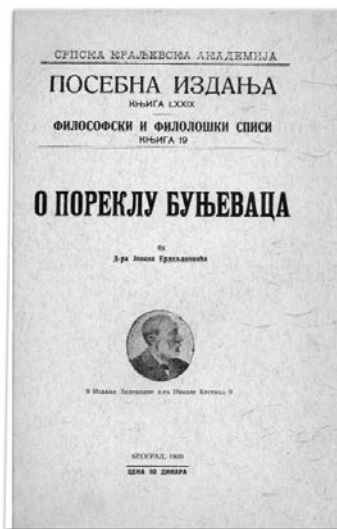
Ž. Mandić

ÉRD → Andzabeg

ERDELJANOVIĆ, Jovan (Pančevo, 30. X. 1874. – Beograd, 12. X. 1944.), etnolog i antropolog. Osnovnu školu polazio je u okolici Smedereva, a gimnaziju u Smederevu i Beogradu. Diplomirao je na historijsko-filološkom smjeru tadašnje Velike škole u Beogradu. Naknadno upisuje studij etnologije i srodnih znanosti kao stipendist srpske vlade te nastavlja studirati na više vodećih europskih sveučilišta (Beč, Berlin, Leipzig i Prag). Na praškom sveučilištu završava studij te doktorira 1905. Nakon prelaska u Beograd radi kao profesor Treće klasične gimnazije, ali već je 1906. izabran za docenta na Katedri etnologije beogradskoga sveučilišta, 1919. za izvanrednoga, a 1921. za redovitoga profesora. Za dopisnoga člana Srpske akademije znanosti izabran je 1922., a za redovitoga 1933. Bio je suradnik više tadašnjih domaćih i inozemnih znanstvenih društava (redoviti član Srpskoga znanstvenoga društva, počasni član Matice srpske u Novom Sadu, suradnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, član Znanstvenoga društva u Lavovu, član Češkoga geografskoga društva i Sveslavenškoga instituta u Pragu i dr.). Nakon smrti Jovana Cvijića postavljen je za urednika *Srpskoga etnografskoga zbornika* (*Naselja i poreklo stanovništva*), za koji je uredio 15 knjiga.

Jedan je od osnivača znanstvene etnologije te fizičke antropologije u Srbiji. Znanstvenu djelatnost razvija pod snažnim utjecajem antropogeografa Jovana Cvijića, čije su teze vidljive i u Erdeljanovićevim radovima, napose kad je riječ o istraživanjima u kojima se govori o etničkoj strukturi stanovništva Balkanskoga poluotoka. Bavio se istraživanjem plemenâ i plemenskoga života u Crnoj Gori te etničke povijesti i etnogeneze Cincara, Meglenskih Vlaha, Bunjevaca i Makedonaca te etničkih prilika i etnoloških karakteristika u Šumadiji, Vojvodini, Makedoniji i Crnoj Gori.

Rubno su se njegova istraživanja doticala i Bunjevaca te mu je Srpska akademija znanosti 1930. izdala studiju *O poreklu Bunjevaca*. Studija je izazvala mnogobrojne kontroverze u subotičkoj javnosti te je do 1941. služila prosrpski orijentiranim Bunjevcima za dokazivanje teze kako ta etnička skupina nema hrvatske korijene. Od 1990-ih ishodište je bunjevačkih istraživača koji negiraju pripadnost Bunjevaca hrvatskomu narodu, a do danas je jedino polazište većine srpskih autora u razmatranjima o Bunjevcima.

J. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930.

U tom djelu Erdeljanović donosi mnogobrojne podatke koji, kad je riječ o jeziku, etničkim migracijama, kulturi, povijesti i narodnosnoj pripadnosti, nedvojbeno govore da su Bunjevci dio hrvatskoga etničkoga supstrata. On točno prikazuje i bunjevačke migracije s područja Hercegovine, jugozapadne Bosne i Dalmacije prema prostoru Primorja i Like, odnosno prema Podunavlju na prostor Slavonije, Srijema i južne Ugarske, gdje se naseljavaju kao homogene skupine i ne miješaju se s ostalim vlaškim, posebice pravoslavnim vlaškim skupinama. Ipak, Bunjevce pokušava opisati kao isključivi dio širega balkanskoga vlaščkoga stanovništva, čime želi dokazati da su i Bunjevci srpska etnička skupina,

jer polazi od toga da su Vlasi zapravo Srbi. Fundamentalna pogrešna postavka da su svi vlaški nomadi bili Srbi ishodište ima u činjenici da je dio Vlaha (Morlaka) koji je za turskoga razdoblja prihvatio pravoslavnu vjeru poslije inkorporiran u srpski nacionalni korpus te u uvjerenju da su zbog toga i Vlasi koji su prihvatili katoličku vjeru Srbi katoličke vjere, unatoč tomu što je etničko podrijetlo balkanskih Vlaha iznimno složeno pitanje koje u znanosti do danas nije riješeno. Osim toga, u svojim je istraživanjima načinio i važne metodološke propuste: pri terenskim istraživanjima običaja primorsko-ličkih Bunjevaca te je običaje uspoređivao samo s običajima tamšnjega srpskoga stanovništva te ih je sve i nazivao srpskima, dok je posve izostavio usporedbu s običajima drugoga hrvatskoga stanovništva na tom području; u terenskim istraživanjima primorsko-ličkih Bunjevaca ograničio se samo na prostor gdje u znatnoj mjeri živi i srpsko stanovništvo (sjeverna i srednja Dalmacija), ali je izostavio područja Gorskoga kotara te zapadne Bosne i zapadne Hercegovine, u kojima također žive primorsko-lički Bunjevci, ali ne i Srbi (ili barem ne u znatnom broju) i dr. Nejasno je usto kako je iz mnogobrojnih pobrojanih činjenica u svojoj studiji Erdeljanović došao do zaključka o istočnobalkanskom podrijetlu Bunjevaca, jer o tom u knjizi zapravo sve do samoga zaključka i nema riječi, što zapravo pokazuje da je unaprijed i tendenciozno postavio cilj istraživanja. Na neutemeljenost postavaka o srpskom podrijetlu Bunjevaca upućuju i druge činjenice: u bavljenju procesima velikih selidaba XV.-XVII. st. pojedina bunjevačka prezimena dovodi u vezu sa Skopljem u Makedoniji, što nije točno, jer su Bunjevci migrirali s područja Bosne i Hercegovine pa se ta prezimena odnose na srednjovjekovni grad Uskoplje na planini Rami, odakle i dolazi dio bunjevačkoga etničkoga supstrata. Upravo je gorsko područje Rame i Kupreškoga polja jezično isključivo ikavski kraj. Do početka XIX. st. ne može se k tomu govoriti o razvoju prezimena u pravoslavnoga vlašškoga stanovništva Balkanskoga poluotoka jer su

se prezimena u njih izvodila od imena oca te se već u trećoj generaciji prezime pretka najčešće gubilo, što u Bunjevaca nije slučaj, pa se njihova prezimena i pojedine genealogije mogu pratiti znatno dublje u prošlost. O tome svjedoče rodoslovlja porodica Antunović, Sučić, Vojnić, Krmpotić i sl. Sve to zapravo govori da je zaključak Erdeljanovićeve studije *O Bunjencima* bio unaprijed zadan i da je jedini cilj provedenih istraživanja trebala biti potvrda unaprijed postavljenih zaključaka.

Djela: *Etničko srodstvo Bokelja i Crnogoraca*, Beograd, 1914; *Makedonski Srbi*, Beograd, 1925; *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930; Potpuna bibliografija u: E. Cerović, Bibliografija radova Jovana Erdeljanovića, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 23, Beograd, 1974.

Lit.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1986; E. Bažant, N. Bašić Palković, *Književni sever (1925-1935)*. Bibliografija, Beograd, 1999; G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija (1918-1941)*, sv. III/1, Subotica, 2003; K. Bušić, Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941. Uloga bunjevačke elite u procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj (magistarska radnja); M. Čermelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

E. Bažant i K. Bušić

ÉRDUJHELYI, Menyhért (Senta, 4. I. 1860. – Allentown, SAD, ? X. 1925.), svećenik, povjesničar. Osnovnu naobrazbu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, teologiju je studirao u Segedinu i Kalači, gdje ju je 1882. i završio te bio zaređen za svećenika. Služio je u više župa Kalačko-bačke nadbiskupije. Do 1885. koristio se prezimenom Ellinger. God. 1887. premješten je u Novi Sad, gdje je bio kapelan i vjeroučitelj te predavao srpski jezik u obrtničkoj školi. Istraživao je u lokalnim te bečkim i budimpeštanskim arhivima. Napisao je više povijesnih rasprava u *Godišnjaku Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije*. God. 1894. objavio je na mađarskom monografiju Novoga Sada (*Újvidék története*), koja je iste godine prevedena na srpski i njemački jezik. Poslije je postao župnikom u Senti, odakle je 1908. otišao u SAD, među mađarske iseljenike, gdje je ostao do kraja života.

Érdújhelyijeva *Povijest Novoga Sada* važna je i za malo poznatu povijest Hrvata u tom gradu. Prema župnim maticama krštenih od 1702. godine, Šokci su, zajedno s Nijemcima i Madžarima, činili civilni dio Petrovaradinskoga Šanca (današnjega Novoga Sada). Prema Érdújhelyijevim tvrdnjama, ti su Šokci došli iz Podravine i Posavine, a nakon Požarevačkoga mira 1718. »dodoše ovamo katoličke bosanske porodice i Šokcima se nazvaše sa ono malo katoličkih Hrvata skupa, koji ovde stanovahu, to ime njihovi potomci sačuvaše do naših dana«, tj. sve do pred Prvi svjetski rat. Dalje navodi da je 1720. od oko 400 katolika u gradu Hrvata bilo oko 30%, a da su nakon Beogradskoga mira 1739. i doseljenja Nijemaca iz Beograda Hrvati činili 14% od 1468 katolika u Novom Sadu. To povećanje apsolutnog broj Hrvata znači da su se iz Beograda doselili i pripadnici tamošnjih dubrovačkih kolonija.

Lit.: J. Szinyei, *Magyar írók élete és munkái*, 2, Budapest, 1893; *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1986; Z. Kalapis, *Életrajzi kalauz*, 1, Újvidék, 2002.

E. Bažant

ÉRSEKCSANÁD → Čanad

ETNIČKA MANJINA, 1. u širem smislu, skupina stanovnika jedne države koja se po svojim osebnim fizičkim, povijesnim ili kulturnim obilježjima (tradicija, svijest o podrijetlu, kulturna baština, religija) razlikuje od većine stanovništva države. Često se koristi kao istoznačnica za nacionalnu manjinu ili druge zbirne pojmove kojima se označuju manjinske zajednice (narodnosti, etničke skupine, nacionalne zajednice, etničke zajednice, narodne skupine, jezične skupine i sl.). U Ujedinjenim narodima za označavanje nacionalnih manjina najčešće se rabi upravo taj termin; 2. u užem smislu, označava one manjinske narode koji nemaju svoju matičnu državu (Romi, Baski i sl.), za razliku od nacionalnih manjina, tj. onih manjinskih naroda koji imaju svoju matičnu državu. Iako je ta razlika zastupljena u doktrini, pa i u međunarodnim dokumentima, nacionalna zako-

nodavstva, čak i ako poštuju tu terminološku razliku (mađarski zakon iz 1993., za razliku od srpskoga zakona iz 2002.), ne propisuju različit režim ostvarivanja manjinskih prava za etničke i nacionalne manjine. Međutim, u praksi etničke manjine objektivno imaju slabiji položaj jer u ostvarivanju i zaštiti manjinskih prava nemaju dodatnu zaštitu kakvu pružaju matične države. Upravo iz razloga slabljenja manjinskoga položaja ili uopće otežavanja uključivanja u hrvatske integracijske procese, u određenim povijesnim razdobljima, u kojima su se Hrvati u međurječju Dunava i Tise našli u manjinskom položaju, domicilne države ili pokrajinske vlasti poticale su fragmentiranje Hrvata na manje etničke skupine (Bunjevci, Šokci, Raci i dr.): u Mađarskoj od druge polovice XIX. st. do polovice XX. st.; u Bačkoj za vrijeme Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije; na području Srbije od 1990-ih godina do danas.

Lit.: N. Girasoli, *National minorities. Who are they?*, Budapest, 1995; *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998.

S. Bačić

ETNIČKA SKUPINA (grč. *ethnikos*: narodni, pučki, plemenski), zajednica ljudi čiji pripadnici dijele zajednički identitet na temelju potjecanja s istoga teritorija ili vezanosti za isto područje, vjerske pripadnosti, jezika, zajedničkoga podrijetla (stvarnoga ili mitskoga), jedne ili više razlikovnih sastavnica zajedničke kulture, vlastita zajedničkoga imena, zajedničkih povijesnih sjećanja, norma kojima se uređuju međusobni odnosi i odnosi prema pripadnicima drugih etničkih skupina, zajedničkoga prostora komunikacije i interakcije te jakih osjećanja solidarnosti i lojalnosti prema pripadnicima vlastite skupine. Kao predmet proučavanja ili kao varijabla u istraživanjima, zastupljena je u sociologiji, antropologiji, etnologiji, socijalnoj psihologiji, političkim znanostima, pravu, povijesti, geografiji, medicini i drugim disciplinama.

U sociološkoj teoriji dominiraju dvije vrste objašnjenja njihova nastanka. Prema

primordijalnomu pristupu etničke skupine nastaju kao rezultat praiskonske vezanosti za područje na kojem žive ili iz kojega potječu, za svoju vjeru i rodbinu. Ta vezanost uključuje jake osjećaje odanosti i solidarnosti unutar etničke skupine te emocionalnu i spoznajnu povezanost s pripadnicima iste skupine, koji su rezultat rane primarne socijalizacije ili temeljne psihološke potrebe za pripadnošću nekoj skupini. Prema *mobilizacijskomu pristupu* etničke skupine stvaraju, održavaju i učvršćuju pojedinci i skupine kako bi stekli pristup društvenim, političkim i materijalnim resursima. Prema tomu gledištu, pojedinci se služe simbolima etničkoga identiteta kako bi postigli vlastite ciljeve, a etničke se skupine stvaraju onda kad pojedinci misle da će njihovim stvaranjem nešto postići.

U nekim se slučajevima u literaturi nazivi *etnička skupina*, *nacija* i *država* preklapaju ili rabe naizmjenice. Etnička se skupina od nacije razlikuje u nekoliko dimenzija – obično je manja i jasnije utemeljena u zajedničkom podrijetlu (stvarnom ili mitskom vjerovanju u zajedničke pretke), a u ljudskoj je povijesti usto općenitija i češća nego nacija, koja se veže uz specifično vrijeme i mjesto. Etničke se skupine temelje na pripisanoj pripadnosti, što znači da je pripadnost tim skupinama ograničena samo na one koji dijele attribute stečene rođenjem, dok su nacije prije svega kulturno i politički definirane. U odnosu na etničke skupine, nacije su inkluzivnije, tj. otvorenije primanju novih članova.

U suvremenoj političkoj uporabi naziv *etnička skupina* često se rabi i pri opisivanju kvazinacionalnih manjinskih skupina, koje iz nekih razloga nisu dostigle status nacije (Romi, Katalonci, Korzikanci, Baski i sl.). U tom je smislu onda riječ o sinonimu za etničke manjine u užem smislu.

Lit.: G. J. Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, London, 1991; F. Putinja, Ž. Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*, Beograd, 1997; A. D. Smit, *Nacionalni identitet*, Beograd, 1998; M. Haralambos, M. Holborn, *Sociologija: Teme i perspektive*, Zagreb, 2002.

J. Dulić

ETNOCENTRIZAM (grč. ethnos: narod; lat. centrum: središte), sustav razmjerno povezanih stavova koji se na bihevioralnoj razini očituje kao socijalno-interakcijska selektivnost, pristranost i međunacionalno nepovjerenje, na afektivnoj ga razini karakterizira doživljaj vlastite etničke grupe kao alter ega i proširene obitelji te osjećaj individualne ugroženosti, a na kognitivnoj razini upućuje na postojanje opće urote i na potrebu nacionalne homogenizacije. Riječ je dakle o složenom socio-psihološkom konstrukt, koji čine tri latentne dimenzije: a) nacionalna zatvorenost, koja sadržava socijalno-interakcijsku selektivnost, međunacionalno nepovjerenje, nacionalne predrasude i osjećaj nacionalne superiornosti; b) nacionalna vezanost, koja sadržava doživljavanje vlastite nacije kao proširene obitelji, identifikaciju osobne i nacionalne sudbine i potrebu za nacionalnom homogenizacijom; c) mentalitet nacionalnoga opasnoga stanja, koji sadržava uvjerenje o postojanju međunacionalne urote, nacionalne ugroženosti i ksenofobiju.

S jedne strane, te dimenzije nisu čvrsto funkcionalno integrirane pa npr. pojedinci u kojih je zastupljen sindrom mentaliteta nacionalnoga opasnoga stanja neće nužno manifestirati nacionalnu zatvorenost i nacionalnu vezanost (osoba može biti pod snažnim utjecajem političke propagande ili zamišljenoga nacionalno-državnoga projekta u čijoj pozadini leži svijest o kolektivnoj nacionalnoj ugroženosti, a da na manifestnoj razini ne iskazuje zatvorenost u socijalnoj interakciji s pripadnicima drugih nacija u svojem okružju i da u emocionalnom smislu ne iskazuje visok stupanj nacionalne identifikacije i potrebe za homogenizacijom). S druge strane, pojedini su entiteti funkcionalno integrirani u dimenzijama etnocentrizma pa se npr. nacionalna zatvorenost očituje u obliku socijalno-interakcijske selektivnosti i socijalne distanciranosti, ali i u obliku osjećaja nacionalne superiornosti, nacionalnih predrasuda i sklonosti da se na pripadnike drugih skupina primjenjuju mjerila vlastite skupine. Koje će dimenzije etnocentrizma biti

više ili manje dominantne, ovisi o konkretnom povijesnom iskustvu i o različitim psihološkim i socijalnim karakteristikama pojedine etničke skupine.

U strukturi svijesti o kolektivnoj nacionalnoj ugroženosti implicitno je prisutna pomaknuta agresivnost prema nacionalnim manjinama, koje funkcionalno služe kao »žrtveni jarac«: one se percipiraju kao zajednice koje imaju različita vjerovanja ili političke stavove, a različiti politički stavovi mogu biti pospješeni realnim grupnim konfliktom, što je refleksija konkretne državne propagande ili nacionalno-političkoga programa većinskoga naroda. Kao posljedica mentaliteta nacionalnoga opadnoga stanja mogu se pojavljivati različiti oblici etnocentričke svijesti i u pripadnika manjinskih nacionalnih skupina koje žive u izravnom socijalnom okruženju s većinskim narodom.

Ovaj je termin prvi uveo američki sociolog William Sumner 1906. Uzrok etnocentrizma jedni autori nalaze u ljudskoj prirodi, tj. u instinktivnim ponašanjima i genskom naslijeđu (van den Berghe, Shaw i Wong), dok je prema drugima on rezultat konkretnoga povijesnoga, kulturnoga i ekonomskoga konteksta (Deutsch, Gellner, Smith). U svakom slučaju, etnocentrizam je posljedica činjenice da ljudi usvajaju bitne kulturne i etničke vrijednosti još za primarne socijalizacije, koje im služe kao glavna uporišta njihova društvenoga identiteta. Iako počiva na etničkom identitetu, etnocentrizam ne mora nužno uzrokovati nepoželjne posljedice ako se i drugima dopušta razvijanje vlastitih identiteta. Međutim, u praksi lako prijanja uz ideologije koje zagovaraju diskriminaciju ljudi na osnovi rasne, religijske ili etničke pripadnosti. Na njegovo opadanje pak utječu veća društvena i prostorna pokretljivost ljudi, politička demokratizacija, jačanje individualizma i sl.

Lit.: M. J. Rosenberg, Cognitive structure and attitudinal affect, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53, Washington DC, 1956; D. Katz, The functional approach to the study of attitudes, *Public Opinion Quarterly*, 24, Chicago, 1960; M. Rokeach, P. W. Smith, R. I. Evans, Two kinds of

prejudice or one?, M. Rokeach (Ed.). *The opened and closed mind*, New York, 1960; D. T. Campbell, Ethnocentric and other altruistic motives, In: D. Levine (Ed.). *Nebraska symposium on motivation*, Nebraska, 1965; K. W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication : An Inquiry into the Foundations of Nationality*, Cambridge Massachusetts, 1966; P. L. Van den Berghe, *The Ethnic Phenomenon*, New York, Amsterdam, Oxford, 1981; E. Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford, 1983; V. Reynolds, V. S. E. Falger, I. Vine (Eds.), *The Sociobiology of Ethnocentrism. Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism and nationalism*, London & Sydney, 1987; R. P. Shaw, Y. Wong, Genetic Seeds of Warfare. *Evolution, Nationalism and Patriotism*, Boston, 1989; M. Zvonarević, *Socijalna psihologija*, Zagreb, 1989; J. G. Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, Hong Kong, 1991; D. Bar-Tal, D. Antebi, Beliefs About Negative Intentions of the World: A Study of the Israeli Siege Mentality. *Political Psychology*, 4/1992, New York; H. Dekker, D. Malova, The concept of Nationalism. In: *Nationalism, ethnic conflict and conceptions of citizenship and democracy in Western and Eastern Europe*, 1, Utrecht, 1994; Z. Šram, Authoritarianism and Etatism. In: D. C. Bruch and R. L. Ellmann (Eds.). *Toward a Theory of Nationalism: Cross Cultural Perspectives*, Szeged, 1995.; A. D. Smit, *Nacionalni identitet*, Beograd, 1998; I. Šiber, *Osnove političke psihologije*, Zagreb, 1998; *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998; Z. Šram, *Ideologijski obrasci i osobine ličnosti*, Subotica, 2000; *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 2001; Z. Šram, Dimenzije agresivnosti kao psihološka pozadina političkih orijentacija i etnocentrizma: komparacija različitih socio-demografskih skupina u Vojvodini, *Migracijske i etničke teme*, 4/2001, Zagreb; Z. Šram, Dimenzije etnocentrizma i nacionalna pripadnost, *Društvena istraživanja*, 1/2002, Zagreb; Z. Šram, Socijalni stavovi i osobine ličnosti kao komponente političke kulture, u: *Pet godina tranzicije u Srbiji*, 2, ur. S. Mihailović, Beograd, 2006.

Z. Šram

ETNOCID (grč. ethnos: narod; franc. dočetak –cide, < lat. –cidium, < lat. caedere – posjeći, ubiti), sustavno uništavanje ljudskih kultura, koje se sastoji u poticanju manjina na napuštanje vlastite kulture i njihova nasilnoga uključivanja u pretpostavljenu dominantnu kulturu većine. Pojam je stvoren u najnovije vrijeme, po uzoru na izraz genocid, za razliku od kojega cilj nije fizičko istrebljenje naroda, već uništenje njegovih kulturnih obilježja. Če-

sto se temelji na uvjerenju kako su kulture malih naroda manje vrijedne, pa je nužno njihovu kulturu zamijeniti kulturom nadmoćnijih. Provodi se kroz prisiljavanje pripadnika etničke skupine da preuzmu obilježja tuđih skupina (pismo, vjera, jezik i dr.), čime se gubi dotadašnje etničko zajedništvo s matičnom etničkom skupinom, dok se u materijalnom pogledu sastoji u fizičkom uništavanju obilježja kulturne baštine nekoga naroda, poput knjižnica, crkava, groblja, spomenika i dr.

Lit.: *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998; *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 2001.

S. Bačić

ETNOGENEZA (*grč.* ethnos: pleme, narod; genesis: postanak), povijesni procesi nastanka i oblikovanja narodâ, koji se u pravilu proučavaju interdisciplinarno, na osnovi arheoloških, lingvističkih, povijesnih i etnografskih podataka.

Problem etnogeneze dviju hrvatskih etničkih skupina u Podunavlju – Bunjevaca i Šokaca – nije do kraja razriješen, no isto se može ustvrditi i za etnogenezu Hrvata u cjelini (npr. prevladana ilirska teorija, slavenska, iranska i bugarska teorija, pitanje prapostojbine, ime i dr.) te ostalih južnoslavenskih naroda (npr. vlaška, cincarska i turska komponenta u Srba, bugarska u Makedonaca, nakon raspada Jugoslavije aktualizirana etnogeneza Bošnjaka i dr.). Ni etimologija naziva dvaju etnika nije razriješena, unatoč većemu broju različitih teorija. Iako se čini da su oba imena prvotno bili negativno konotirani nazivi za katolike, uvredljiva sastavnica s vremenom se izgubila, a imena su se udomačila. Oko odgovora na pitanje kada su se, kako i zašto Bunjevci i Šokci doselili u ugarsko Podunavlje u znanstvenim je krugovima uglavnom postignut konsenzus, a u novije doba razriješeno je i s kojih su se područja doselili u Slavoniju i Ugarsku.

Starija teorija prema kojoj su Šokci potomci Ilira (npr. Ferdo Filipović) napuštena je, a osamljeno je i mišljenje o njihovu bugarskom podrijetlu (Ivan Frano Jukić). Do danas nije utvrđeno kako su se Šokci

oblikovali kao osebujno etničko tkivo unutar hrvatskoga korpusa, no i oni su, poput Bunjevaca, koji su se u ugarsko Podunavlje doselili nešto poslije, prepoznatljivi postali razmjerno kasno i na zemljopisno ograničenom prostoru što su ga određivali turski i mađarski državni utjecaji te suživot s pravoslavnim Srbima. Postojbinom Šokaca obično se smatra Bosna, točnije srednja i istočna Bosna nasuprot crti Gradiška-Brod-Županja – njihova su naselja bila uz Unu, Vrbas i Sanu do Glamočkog polja i Kupreške visoravni, zatim od Kreševa i Fojnice do Travnika, Zenice i Vareša te preko Olova do Tuzle i Brčkoga. Glavna seoba Šokaca u Bačku i Baranju protjecala je 1538.-40. pod vodstvom bosanskih franjevaca, nakon što je Dubica pala pod tursku vlast. Šokci su tada u veliku broju naselili Slavoniju, Bačku i Baranju, pri čemu su u Bač, Plavnu, Bođane, Vajsku, Bukin i Novo Selo došli s područja Donje Tuzle (tj. Gradovrha), a u Santo-vo, Bereg, Sontu i Monoštor s istoga područja kao i šokačke skupine u Baranji i Srijemu. I nakon polovice XVI. st. Šokci se u manjim ili većim skupinama postupno selili na sjever, pri čemu je posebno važna bila seoba u vrijeme Velikoga bečkoga rata 1683.-99., kad se u oslobođene krajeve Slavonije i Ugarske iz Bosne, prema nekim podacima, doselilo oko 100.000 šokačkih Hrvata. Šokci su tako postupno, u većim i manjim skupinama, tijekom više od jednoga stoljeća u veliku broju naselili Slavoniju i Baranju, a u Bačkoj su se zadržali u desetak naselja uz Dunav. U govori- ma bačkih Šokaca dominira ikavski odraz praslavenskoga jata, ali je za njih, kao i za šokačke govore u Slavoniji, karakteristična staroštokavska akcentuacija te se pribrajaju slavonskomu dijalektu.

Unatoč većemu broju hipoteza, nerazriješeno je i etničko podrijetlo Bunjevaca. Ono se najčešće dovodi u vezu s nomadskim vlaškim (morlačkim) stanovništvom, koje se postupno miješalo s hrvatskim pučanstvom (Miroslav Džaja, Krunoslav Draganović, Ante Sekulić, Milana Černe- lić i dr.). Do miješanja nomadskih Vlaha i sjedilačkih štokavsko-ikavskih Hrvata do-

šlo je pod utjecajem velikih seoba nakon prodora Turaka. Pojedini srpski autori (Ivan Ivanić, Aleksa Ivić, Jovan Erdeljanić, Slavko Gavrilović i dr.) zastupaju stajalište da su Bunjevci prema etničkomu podrijetlu Srbi, ali se ono temelji na pogrešnoj fundamentalnoj postavci da su svi vlaški nomadi bili Srbi. Polazište za to shvaćanje nalazi se u činjenici da je dio Vlaha (Morlaka) koji je za turskoga razdoblja prihvatio pravoslavnu vjeru poslije inkorporiran u srpski nacionalni korpus pa ti autori i Vlahe koji su prihvatili katoličku vjeru smatraju Srbima katoličke vjere, iako je etničko podrijetlo balkanskih Vlaha iznimno složeno pitanje koje u znanosti još nije riješeno. Mišljenje o normanskom podrijetlu Bunjevaca posve je osamljeno (Jenő Meznerich).

Da etnogenezu Bunjevaca treba tražiti u procesu kroatizacije vlašakoga stanovništva potvrđuje i činjenica da se prapostojbina Bunjevaca nalazi u jugozapadnoj Bosni i zapadnoj Hercegovini (prema nekim autorima, npr. Milani Černelić, i nešto istočnije, u Crnoj Gori i dijelu Albanije), odakle se dio slaveniziranoga katoličkoga stanovništva u XV. st. seli najprije na područje oko dalmatinskih gradova pod mletačkom upravom, a poslije i zapadnije u Dalmatinsku zagoru, koja je bila pod habsburškom vlašću. Drugi veliki val seoba pokrenut je u XVI. st. s toga područja u Ravne kotare, Primorje (okolice Senja), Gorski kotar i Liku, koji su se također nalazili pod habsburškom upravom. Iz sjeverne Dalmacije, Like, Hrvatskoga primorja te ponešto iz zapadne Bosne bunjevački se rodovi tijekom XVII. i početkom XVIII. st. sele i na sjever, u Slavoniju i ugarsko Podunavlje (Subotica, Baja, Sombor i Segedin s okolicom), ali je dio bunjevačkoga stanovništva odlazio na sjever i izravno s područja koje je bilo pod turskom vlašću. Bunjevački su rodovi bili nositelji širenja novoštokavske akcentuacije, koja je nastala početkom XV. st. na dinarsko-jadranskom području. U južnu Ugarsku lički su se Bunjevci sporadično doseljavali sve do sredine XVIII. st.

Valja spomenuti i teoriju opstojnosti Slavena u Podunavlju prije dolaska Mađžara, koja pretpostavlja da su Bunjevci i Šokci u Podunavlju i Potisju bili starosjedioci. Prema najstarijim podacima, južni su Slaveni naime već u prvoj polovici V. st. živjeli na području nekadašnje Panonije između Dunava i Tise, a u tim Slavenima mnogi pisci vide ponajprije Hrvate, koji su se na to područje naselili još u VI. i VII. st. Bunjevci i Šokci koji su se u doba turske vlasti doselili u južnu Ugarsku bili su u svakom slučaju osvježene preostalu stanovništvu nakon što su se Mađžari pred Turcima povukli u sjevernije krajeve.

U XIX. stoljeću tijekom etnogeneze prerašta u proces oblikovanja suvremene nacije. S buđenjem mađarske nacionalne svijesti Bunjevci su, zbog sustavnoga naseljavanja mađarskoga stanovništva i drugih čimbenika (državna uprava, školstvo, crkva i sl.) u Potisju i srednjoj Bačkoj bili podvrgnuti snažnoj asimilaciji, čime je otpočela prva etapa odnarođivanja Bunjevaca. U južno-slavenskim državnim zajednicama asimilacija dobiva oblik srbizacije, a daljnja dezintegracije bunjevačke zajednice u Bačkoj protječe u znaku utjecaja političke struje koja potiče izgradnju posebne nacionalne pripadnosti i kulturnoga identiteta Bunjevaca izvan hrvatskih okvira, čiji je nositelj malobrojan prosrpski orijentiran dio bunjevačke inteligencije. Za razliku od Bunjevaca, u Šokaca takvi procesi nisu donijeli rezultata ni u mađarskom ni u jugoslavenskom razdoblju, vjerojatno zbog toga što su živjeli pretežito izvan gradova, koji su bili središta asimilacije.

Lit.: I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč, 1882; B. Unyi, *Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, [1947]; K. Tkalac, *Porijeklo i kretanje Šokaca i Bosne prema sjeveru do iza Budima*, *Subotička Danica. Kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; M. Poljaković, *Pregled povijesti Hrvata Bunjevaca*, *Subotička Danica. Kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978.; *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb, 1982; J. Đuričić, *Stanovništvo Bačke*, Novi Sad, 1989; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Bogović, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vri-*

jeme mletačke vladavine, Zagreb, 1993; V. Rem, *Tko su Šokci*, Vinkovci, 1993; *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 2001; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

B. Jaramazović

ETNOGRAFIJA (grč. *ethnos*: pleme, narod; *graphein*: pisati), deskriptivni dio etnologije, tj. praksa prepoznavanja, prikupljanja i bilježenja etnonacionalnih obilježja materijalne, društvene i duhovne kulture utemeljena na terenskom radu. Za procvat hrvatske deskriptivne etnografije zaslužan je Antun Radić, koji je, smatrajući da je narod najbolji etnograf, ljude iz naroda poticao da samostalno zapisuju i promišljaju etnografske pojave te su tako nastale mnoge pučke monografije koje su autor-ski često snažnije i slikovitije od mnogih novijih znanstvenih rasprava. Zbog toga su u mnogo slučajeva i neškolorani etnografi ostvarili znatan znanstveni prinos u smislu dokumentacije korpusa velike vrijednosti, koji mogu poslužiti kao polazište za daljnja etnološka istraživanja.

Etnografski zapisi u bačkih Bunjevaca i Šokaca predmetno su i teritorijalno različito obrađeni. O nekim pojavama (npr. svadbeni običaji, žetvene svečanosti, narodna nošnja i sl.) pisano je znatno više nego o drugima, a mnogo je više i radova o Bunjevcima nego o Šokcima. Kad je pak riječ o samim Bunjevcima, više je zapisa o bunjevačkim običajima iz Subotice i okolice nego sa somborskoga područja, dok je za područje bajs-koga trokuta karakterističan osjetan porast etnografskoga interesa nakon Drugoga svjetskoga rata, što je bio odraz procvata mađarske etnografije u doba socijalizma.

Zapisivanja etnonacionalnih obilježja Bunjevaca i Šokaca u ugarskom Podunavlju počinju polovicom XIX. stoljeća. Među prvima su na mađarskom jeziku o toj problematici pisali svećenik Đuro Brkić, koji je u budimskom časopisu *Tudománytár* 1839. opisao običaje i nošnju Bunjevaca u nekoliko hrvatskih naselja u okolici Budima, subotički književnik Đeno Sarić, koji je u časopisu *Regélő Pesti Divatlap* 1842. pisao o bunjevačkim obi-

čajima, te novinar i književnik Josu Antunović, koji je u budimpeštanskom časopisu *Hazánk* 1858. opisao običaje subotičkih »Dalmata«. Nešto etnografskih podataka o bačkim Hrvatima iz austro-ugarskoga razdoblja možemo naći i u tadašnjem bunjevačkom tisku (*Subotička Danica*, Neven i dr.) iz pera autora Ivana Evetovića, Mije Mandića, Pavla Bašić Palkovića, Lajče Budanovića i dr. Etnografski prilozi objavljeni su i u mađarskim etnografskim časopisima (npr. Bálint Bellosics, Đorđe Popović-Munjatović, István Iványi i dr.), a od početka XX. st. jača i zanimanje hrvatskih etnografa (npr. Milko Cepelić) za ugarske Hrvate.

J. Forjan, *Tradicijsko odijevanje Hrvata Šokaca u Srijemu i Bačkoj*, Zagreb, 2006.

Između dvaju svjetskih ratova nastali su mnogobrojni etnografski opisi bunjevačkih običaja s područja Subotice i njihove narodne nošnje (Ive Prčić, Geza Sekelj, Kata Prčić, Ljudevit Vujković Lamić, Mara Đorđević-Malagurska, Sebastijan Werni i dr.), najčešće u mjesnim časopisima i novinama (*Književni sever*, *Subotička Danica*, *Subotičke novine* i dr.) ili pak kao samostalne knjižice. Svojevrsnu sintezu tadašnjih spoznaja dao je pred sam Drugi

svjetski rat Matija Evetović u svojem rukopisu *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. U ratnim brojevima *Klasja naših ravni* Marin Radičev, Marin Šemudvarac i Stjepan Bartolović pisali su i o šokačkim običajima.

U razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata bunjevačke običaje opisivali su Ante Sekulić, Bela Gabrić, Ante Pokornik, Stjepan Beretić i drugi u subotičkom katoličkom tisku (*Bačko klasje*, *Zvonik*, *Subotička Danica*). Ponešto etnografskih opisa objavljivano je i u časopisima u Hrvatskoj (*Etnološka tribina*, *Studia Ethnologica Croatica* i dr.) te u novosadskoj i beogradskoj literaturi (zbornici PČESA-e, zbornici kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije i dr.). Tradicijsko odijevanje bačkih Hrvata obrađeno je u katalogu izložbe *Narodne nošnje Hrvata u svijetu* Posudionice i radionice narodnih nošnji iz Zagreba. U najnovije doba pojavljuju se i kompilacijski etnografski opisi nekih bunjevačkih običaja s područja Subotice i Sombora u izdanjima bunjevačkih organizacija bez hrvatskoga predznaka, no u njima ima malo novoga materijala.

U suvremene zapisivače iz puka pripada i Alojzije Stantić, koji piše ponajprije o običajima Bunjevaca iz Subotice i okolice. Svoje tekstove, koji su primjer evokativne etnografije, objavljuje od sredine 1990-ih u lokalnim glasilima (*Žig*, *Subotička Danica*, *Zvonik*, *Hrvatska riječ*, *Subotičke novine*), a ima i samostalnih djela. Za šokačke Hrvate važni su pak etnografski zapisi Josipa Dumendžića iz Bođana i Josipa Brdarića iz Sonte objavljeni u *Subotičkoj Danici*.

Iznimno važan primjer suvremenoga znanstvenoga rada na sistematiziranju i objavljivanju etnografske građe predstavljaju serije svezaka *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* (1975.-93.) i *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* (1994.-2004.), u kojima se obrađuju i teme vezane za tamošnje Bunjevce i Šokce.

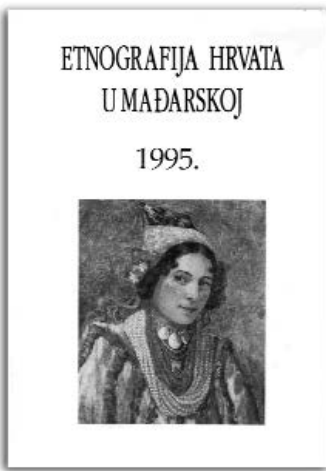
Gradski muzej u Subotici posjeduje važnu etnografsku zbirku koja se odnosi i na bačke Hrvate, na bajske Fancagi otvorena je 1979. Bunjevačka zavičajna kuća, u Ča-

volju od 1970-ih postoji Seoski muzej koji je postavio Mišo Mandić, u Santovu od 1974. stalni postav šokačkih rukotvorina. Etnografski muzej u Zagrebu organizirao je izložbe o bačkim Hrvatima (*Bunjevačko ruho*, 1983, autori I. Šestan i N. Zelić; *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca*, 1998, autorice M. Černelić, T. Petrović, M. Šerčer). Nešto različitoga rukopisnoga etnografskoga materijala nalazi se u Etnografskom muzeju u Budimpešti, mohačkom Muzeju *Dorottya Kanizsai*, Etnološkom zavodu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Matici srpskoj i Muzeju Vojvodine u Novom Sadu, Srpskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Beogradu, na Katedri za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Pečuhu i drugdje.

Lit.: *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj*, 1, Budimpešta, 1975; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; F. Krajiniger i dr., *Somborske žetvene svečanosti*, Sombor, 1996; *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 1998; M. Segalen, *Drugi i sličan*, Zagreb, 2002; *Narodne nošnje Hrvata u svijetu*, ur. J. Forjan, Zagreb, 2006; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006; <http://hr.wikipedia.org/wiki/Etnografija>.

B. Jaramazović

ETNOGRAFIJA HRVATA U MAĐARSKOJ, časopis, izlazi od 1994. Poslije promjene državnog poretka u Republici Mađarskoj, stjecanja neovisnosti Republike Hrvatske te razdvajanja Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj na tri autonomna saveza početkom 1990-ih pojavila se potreba za posebnim hrvatskim etnografskim izdanjem, pa je već prve godine nakon prestanka izlaženja *Etnografije Južnih Slavena u Mađarskoj* 1993. Mađarsko etnografsko društvo u Budimpešti pokrenulo ovaj časopis. Urednik je *Etnografije Hrvata u Mađarskoj* Đuro Franković, a glavni urednik Ernő Eperjessy. Dosad je objavljeno jedanaest godišnjih zbornika (1994.-2004.), sa studijama koje se odnose na sve hrvatske etničke skupine u Mađarskoj, pa tako i one koje obitavaju područje sjevernog dijela Bačke i okolicu Budimpešte. Autori su im hrvatski istraživači iz Mađarske i

Etnografija Hrvata u Mađarskoj, 2, Budimpešta, 1995.

Hrvatske, ali i poznati mađarski etnografi (Mišo Mandić, Đuro Franković, Ladislav Heka, Ernő Eperjessy, Milana Černelić, Marko Dekić, Franjo Emanuel Hoško, Jadranka Grbić, Sanja Vulić, Flora Báldy-Bellicosics, István Póth, Emese Szojka i dr.).

Ž. Mandić

ETNOGRAFIJA JUŽNIH SLAVENA U MAĐARSKOJ, časopis Mađarskoga etnografskoga društva iz Budimpešte, koji je izlazio 1975.-93. Radi objavljivanja radova s područja povijesti, kulture, folklorne i običajne baštine južnoslavenskih narodnosnih skupina (Hrvata, Slovenaca i Srba) koje žive na tlu današnje Mađarske, Mađarsko etnografsko društvo, u suradnji s Demokratskim savezom južnih Slavena u Mađarskoj (DSJS), pokrenulo je 1975. časopis *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* (uz hrvatski, kao glavni, u naslovu su bili i srpski, slovenski i mađarski naziv). Do 1993. objavljeno je deset svezaka (1975., 1977., 1979., 1982. – dva broja, 1984., 1985., 1987., 1990. i 1993.). Zahvaljujući nizu znanstvenih studija s područja etnografije, napisanih pretežito na hrvatskom, a manjim dijelom na srpskom i slovenskom jeziku, časopis je postao poznat diljem Mađarske. Glavni su mu urednici bili: Iván Balassa, Zoltán Újváry, Ernő

Eperjessy, a urednici: Marko Dekić, Marija Kiš, Marin Mandić, Živko Mandić, Đuro Franković. Nakon raspada Jugoslavije i demokratskih promjena u Mađarskoj, DSJS razdvojio se na samostalne narodnosne saveze te je i zajednički etnografski časopis prestao izlaziti, a umjesto njega od 1994. izlazi *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* (od 1997. pokrenuti su i *Etnografija Srba u Mađarskoj* i *Etnografija Slovenaca u Mađarskoj*).

U časopisu su redovito objavljeni prilozi vezani za Hrvate u sjevernom dijelu Bačke i u okolici Budimpešte na sljedeće teme: duhovski običaji, etnografski i lokalno-historijski sakupljački logor u Baji, povijest od najstarijih vremena do XX. st., mađarski tisak reformnog doba o Bunjevcima, tematski razgranate te arhaičnim motivima i simbolima bogate bunjevačke pučke molitvice, nošenje naušnica u okolici Baje, etnografsko istraživanje Srba i Hrvata iz budimske okoline, narodnosni vezovi te građa pojedinih hrvatskih naselja: Baćino (povrtlarstvo i trgovina, skupljanje pučkih pripovjedaka), Čavolj (svadbeni običaji, seoski muzej, opis svinjokolja), Santovo (šokačke tkanine, osobna imena, nadimci, mikrotoponimi, etnografski i topografski opis iz XIX. st., pokladni običaji, prikaz naušnica), Dušnok (običaj koleda). Ove su teme obrađivali Flora Báldy-Bellicosics,

Etnografija južnih Slavena, 4, Budimpešta, 1982.

Marko Dekić, Ernő Eperjessy, Zoltan Fehér, Đuro Franković, Terezia Horváth-Balogh, Mišo Mandić, Živko Mandić, Đuro Šarošac, Stipan i Stjepan Velin.

Ž. Mandić

ETNOLOGIJA (grč. *ethnos*: narod; *logos*: znanost), znanost o životu, običajima i vjerovanjima nekoga naroda. Antun Radić definirao ju je kao znanost »koja se bavi duševnim životom naroda u svezi s materijalnim prilikama«. Proučava postanak i razvitak naroda te svih obilježja i pojava koje ga čine narodom. Nasuprot praksi etnografske deskripcije, etnologija je disciplina opremljena teoretskim aparatom. Unatoč uobičajenom mišljenju da je predmet etnologije mrtav jer se najčešće nalazi u prošlosti, danas se javljaju i tendencije etnološkoga istraživanja suvremenoga društva, koje je dopunjeno problematikom i tematikom socijalne antropologije. U pitanju je etnologija svakodnevica, koja fenomenološki progovara o suvremenim pojavama – narod naime postoji i u sadašnjosti, njegov »život« nije zamrznut u prošlosti, iako je njome trajno prožet.

Zapisi o etnonacionalnim obilježjima Bunjevaca i Šokaca u ugarskom Podunavlju prvi se put javljaju u prijestolničkim mađarskim novinama i časopisima polovicom XIX. st. (Đeno Sarić, Đuro Brkić, Joso Antunović). U austro-ugarskom razdoblju važnu su građu objavili i István Iványi, Gyula Dudás i Samu Borovszky u dvjema monumentalnim monografijama Bačko-bodroške županije te u *Godišnjaku Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije*, a korisni podaci nalaze se i u ondašnjim monografijama naselja. Bačke Bunjevce i Šokce istraživali su i István Iványi, István Fránkl, János Jankó, Bálint Bellosics i dr., a rezultati etnografskih istraživanja objavljivani su i u ondašnjim etnografskim časopisima (*Ethnographia* i dr.). Među samim Hrvatima svojim se radovima na etnološke teme ističe Ivan Evetović, koji se bavio posebice šokačkim običajima. Srpski prinosi iz toga razdoblja u mađarskoj leksikografiji ili srpskoj

literaturi (npr. Laza Knežević, Đorđe Popović-Munjatović, Ivan Ivanić, Đorđe Popović-Daničar) uglavnom su kompilacije mađarskih ili bunjevačko-šokačkih autora, u kojima se prikriveno ili otvoreno želi dokazati kako su bački Bunjevci zapravo Srbi.

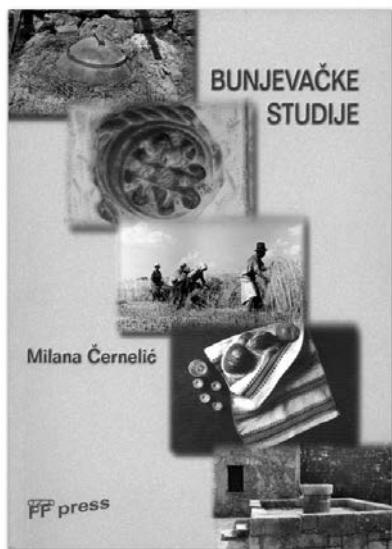
U međuratnom je razdoblju u subotičkom časopisu *Književni sever* također objavljeno nešto etnografskoga materijala te nekoliko etnoloških rasprava (npr. *Karakter i mentalitet* Bunjevaca Lazara Čurčića), ali je on u znatnoj mjeri bio prorežimski usmjeren. Na temelju tada već mnogobrojnih etnografskih opisa vezanih za bačke Hrvate (pretežito subotičke Bunjevce) tada je nastao i pokušaj etnološke sinteze Jovana Erdeljanovića u knjizi *O poreklu Bunjevaca*, koju je 1930. izdao SANU. Njegovi su zaključci međutim jednostrani i suprotni etnografskomu materijalu, a svrha im je bila potvrditi unaprijed postavljenu tezu da su Bunjevci pokatoličeni Srbi.

Nakon Drugoga svjetskoga rata etnološki prinosi o bačkim Hrvatima objavljivani su najviše u hrvatskim časopisima *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* (prije svega Ante Sekulić, koji je svoja istraživanja sintetizirao u dvjema monografijama o bačkim Hrvatima u tom zborniku), *Studia ethnologica Croatica*, *Etnološka tribina* (ponajprije Milana Černelić) i dr.

Neki mađarski (Flóra Báldy-Bellosics i dr.), hrvatski (Milana Černelić) te hrvatski autori iz Mađarske (Mišo Mandić i dr.) radove su objavljivali i u mađarskim časopisima i zbornicima (*Folklor és tradíció, Cumania* i dr.). Među srpskim autorima u poslijeratnom razdoblju bitan je prinos etnologiji podunavskih Hrvata dala Novosađanka Mila Bosić svojim istraživanjima šokačkih svadbenih običaja, a za subotičke Bunjevce važna su i istraživanja Branka Čupurdije. Pojedini etnografski radovi posvećeni bačkim Bunjevcima objavljivani su i u *Glasniku Etnografskog instituta SANU, Radu vojvođanskih muzeja* i dr.

Među istraživačima iz Hrvatske najvažnije je etnološke radove posvećene podu-

navskim Hrvatima objavila Milana Černelić, koja se od 1980-ih intenzivno bavi proučavanjem Bunjevaca, a prije nje važna je opažanja tijekom 1960-ih iznio i Mario Petrić. Upravo su Petrić i Černelićeva opovrgnuli Erdeljanovićeve tvrdnje o srpskom podrijetlu Bunjevaca i upozorili na njegove temeljne metodološke propuste: u terenskim istraživanjima nije obuhvatio šire područje Like, Primorja i Gorskoga kotara nastanjeno Bunjevcima, nego samo uže područje, na kojem k tomu nije pravio razliku između srpskih i bunjevačkih običaja te ih je sve proglasio srpskima; nije izvodio usporedbe s drugim hrvatskim stanovništvom različitoga podrijetla koje živi na područjima na kojima je provodio

M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

istraživanja, nego samo sa srpskim i dr. Lit.: Révai Nagy Lexikona, Budapest, 1911-1935; Pallas Nagy Lexikona, Budapest, 1893-1897; I. Ivanić, *O Bunjevcima. Povesničko-narodopisna rasprava*, Subotica, 1894; Isti, *Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici (istorija, etnografija, kultura, društvo, brojno i privredno stanje, etničke osobine)*, Beograd, 1899; Đ. Popović, *Bački Bunjevci i Šokci*, Beograd, 1907; J. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930; J. Erdeljanović, *Osnove etnologije*, Beograd, 1932; A. Sekulić, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca*, Zagreb, 1986; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*,

Zagreb, 1991; E. Bažant, N. Bašić Palković, *Književni sever (1925-1935). Bibliografija*, Beograd, 1999; Ž. Domović, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 2001; M. Segalen, *Drugi i sličan*, Zagreb, 2002; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

B. Jaramazović

ETNONIM (grč. *éthnos*: pleme, narod; *ónoma*: ime), naziv za etničku skupinu ili narod. Proučavanje uporabe, raširenosti i suvremenoga stanja etnonimâ, ali i njihova podrijetla i evolucije te migracijâ zajednica na koje se odnose i njihovih kulturnih i jezičnih kontakata čini važnu sastavnicu u rješavanju problema etnogeneze. Ta istraživanja k tomu mogu biti vrijedan izvor povijesnih i lingvističkih spoznaja. Kao posebne skupine etnonima izdvajaju se pritom *endonimi* (katkad se u istom značenju rabi i naziv *autonim*), tj. samoimenovanja etničkih skupina ili naroda, i *egzonimi*, kojima dotičnu etničku skupinu ili narod označuju pripadnici drugih zajednica. Razlika među njima često je međutim i vrijednosna – dok su endonimi u načelu neutralni ili se vrednuju pozitivno, egzonimi su nerijetko uvredljivi i izvedeni iz naziva negativnih obilježja što ih susjedi pripisuju pripadnicima dane zajednice. (Slaveni su, primjerice, sebe nazivali endonimom izvedenim iz praslavenskoga glagola sa značenjem »govoriti«, ali se zato egzonim kojim su označivali Germane, odnosno Nijemce, etimološki povezuje s pridjevom *nijem*, čime se uvodi vrijednosna razlika između onih koji znaju govoriti i onih za koje se tvrdi da ne znaju.) Među etnonimima se katkad razlikuju i *makroetnonimi*, koji se odnose na veće i složenije zajednice, te *mikroetnonimi*, koji se odnose na manje etničke skupine unutar širih zajednica. Čest je slučaj pritom da mikroetnonim koji se izvorno odnosio na manju etničku skupinu u susjednom narodu što s dotičnom etničkom skupinom ima intenzivne kontakte poprimi funkciju oznake za cijeli narod kojemu dana skupina pripada. (Francuzi, primjerice, Nijemce zovu *Allemands* prema njemačkomu plemenu Alemanima, a i u podunavskih je Hrvata mikroetnonim Švabo, koji se prvotno odnosio na jednu njemačku etničku skupinu, s vre-

menom bio proširen na Nijemce općenito.)

Etnonimi imaju važnu ulogu u oblikovanju kolektivnoga identiteta jer su temeljna oznaka razlike između članova zajednice i onih koji to nisu – prihvaćeni i ustaljeni etnonimi omogućuju naime da se očuvaju čvrsti obrisi kolektivnoga identiteta i u slučajevima kad velik broj pojedinaca razmjerno često prelazi etničke barijere, bilo održavajući intenzivne kontakte s pojedincima izvan vlastite zajednice, bilo egzogamijom (tj. biranjem partnera iz druge skupine), bilo etničkom konverzijom. Kao i sva imena općenito, i etnonimi su međutim podložni razvoju i preoblikama, pri čemu se u njihovim preobrazbama nerijetko odražavaju i dinamika skupine na koju se odnose te promjene u njezinu društvenom i fizičkom okružju. Etnička zajednica tako s vremenom može prihvatiti egzonom kojim je označuju drugi, a sami su ga njezini članovi prije toga smatrali uvredljivim, može se raspasti na više zajednica koje u tom procesu prihvaćaju nova imena, a može se i udružiti s drugim zajednicama te im dati svoje ime ili preuzeti neko od njihovih. Zbog toga se etnonimi često zlorabe u nedemokratskim identitetskim politikama, dok je za demokratska društva karakteristično izbjegavanje etničke opresije i negativnoga vrednovanja te se, sukladno tomu, preporučuje i nekorištenje etnonimima koje pripadnici zajednica na koje se odnose smatraju uvredljivima (umjesto Ciganin rabi se Rom, umjesto Eskim – Inuit, umjesto Laponac – Samijac, umjesto Šipitar – Albanac i dr.).

I današnji makroetnonim Hrvat doživio je mnogobrojne formalne, ali i semantičke preobrazbe. Prvotno se vjerojatno odnosio na neslavensku etničku zajednicu, ali je nakon njezine jezične asimilacije u većinske Slavene poprimio šire značenje i počeo se odnositi na sve stanovnike srednjovjekovnoga Hrvatskoga Kraljevstva. Nakon ulaska u državnu uniju s Ugarskom, turskih ratova te mletačkih i austrijskih osvajanja, samooznačivanje imenom Hrvat, skupa sa sviješću o zajedničkom identitetu i sjećanjem na nekadašnje Hrvatsko Kraljevstvo, postajalo je rjeđe i očuvalo se po-

najprije u učenim krugovima u dalmatinskim gradovima i među kajkavskim plemstvom, dok su se diljem hrvatskoga etničkoga područja usporedno rabili i drugi etnonimi širega ili užega značenja. U vrijeme narodnoga preporoda u XIX. st., kad u Europi i inače nastaju moderne nacije, naziv Hrvat kao kandidat za makroetnonim mlade nacije odnio je prevagu nad konkurentnim nazivima Slovinac i Ilir, ali su zato i mnogi elementi kulturnih tradicija koje su iza tih dvaju etnonima stajale inkorporirani u hrvatsko kulturno naslijeđe. Kako se s vremenom kao glavno razlikovno obilježje Hrvata u odnosu na južnoslavenske zajednice u jugoistočnom susjedstvu počela percipirati njihova pripadnost zapadnomu civilizacijskomu krugu, etnonim Hrvat proširio se i na katolike izvan područja na kojem se prostirala srednjovjekovna hrvatska država.

Mikroetnonimi Bunjevac i Šokac također su prošli kroz znatne preobrazbe, koje se danas samo naslućuju i jedva da ih je moguće vjerodostojno rekonstruirati. I oni su se isprva vjerojatno odnosili na neslavenske zajednice, a najvjerojatnijim se čine pretpostavke da su izvedeni iz naziva grada *Bounos* na mjestu današnjega Blagaja, odnosno planine *Succus*, koja je odjeljivala Tračane od Ilira. Mnogobrojnim pučkim etimologijama poslije su se razvili do današnjih oblika, pri čemu se tijekom vremena mijenjao i sadržaj na koji su se odnosili i konotacije koje su u sebi sadržavali. Može se tako pretpostaviti da je upravo negativno vrednovanje etnonima Bunjevac jedan od uzroka njegova postupnoga nestanka u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji.

Jedno od obilježja hrvatskih kulturnih tradicija upravo je njihovo bogatstvo mikroetnonimima. Za razliku od Srba, u kojih je čuvar tradicije srednjovjekovne državnosti bila nacionalna crkva, tj. institucija koja je snažno prožimala cijelu zajednicu te je i svijest o pripadnosti srpstvu proširila u sve njezine društvene slojeve, Hrvati su participirali u univerzalnoj crkvi – zbog toga je tradicija hrvatske državnosti u njih njegovana ponajprije u intelektu-

alnim krugovima, dok je običan puk živio uglavnom u užim identitetskim okvirima određenima svakodnevnim iskustvom te je i svijest o pripadnosti široj hrvatskoj zajednici u njega prodrila tek s razvojem građanskoga društva. Srpske nacionalističke ideologije, ponajprije one koje su se naslanjale na Karadžićevo jezično srpstvo, mogle su među ostalim i zbog toga isticati da su štokavci katolici ponajprije regionalno određene zajednice koje se nazivaju u prvom redu mikroetnonimima te se zauzimati za njihovo ujedinjavanje pod srpskim imenom. Zbog razilaženja s društvenom-povijesnom i kulturnom zbiljom te su ideologije među Hrvatima stjecale samo izolirane pristaše, a na znatniji su odjek naišle tek u bačkih Bunjevaca – oni su naime bili izvan utjecaja građanskih institucija kojima se hrvatska nacionalna svijest diseminirala u šire slojeve, a intelektualni krugovi koji su bili nositelji te svijesti u njih nisu bili dovoljno jaki niti su se mogli trajno učvrstiti. Utjecaj velikosrpskih ideologija manifestira se u bačkih Bunjevaca na površinskoj razini nastojanjima da se njihov kolektivni identitet izgradi oko mikroetnima Bunjevac i izvan makroetninima Hrvat, no s obzirom na posljedice u društvenom i kulturnom životu te zajednice, taj proces zapravo vodi njezinoj daljnjoj

jezičnoj i kulturnoj asimilaciji.

Lit.: *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1998; L. Hadrovics, *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*, Zagreb, 2000; A. Klenskowska, *National Cultures at the Grass-Root Level*, Budapest, 2001; J. Rapacka, *Leksikon hrvatskih tradicija*, Zagreb, 2002. M. Haralambos, M. Holborn, *Sociologija. Teme i perspektive*, Zagreb, 2002.

P. Vuković

EUGEN SAVOJSKI (François-Eugène, prince de Savoie-Carignan) (Pariz, 18. X. 1663. – Beč, 21. IV. 1736.), princ, austrijski vojskovođa, državnik. Potomak sporedne linije talijanske dinastije Savoja, studirao matematiku i prirodne znanosti, u austrijsku vojsku stupio nakon što nije primljen u francusku vojsku. Brzo se istaknuo na bojnom polju te je postao pukovnikom 1683., generalom 1685., a nakon uspjele operacije protiv Francuza u Italiji 1693. i feldmaršalom. Pod njegovim vodstvom Austrija je potisnula Osmanlije iz srednje Europe u ratovima 1683.-1718., a njegove pobjede protiv Francuza u Španjolskom nasljednom ratu 1701.-14 ojačale su austrijske pozicije i u zapadnoj Europi. U nekoliko velikih bitaka dao je europskoj vojnoj strategiji klasične uzore. Potkraj života sudjelovao je s manje uspjeha u i u Poljskom nasljednom ratu 1733.-35. Kao

Bitka kod Beograda 1717. (sasvim lijevo, na konju E. Savojski), grafika, Hichteburgov rad

predsjednik Dvorskoga ratnoga vijeća od 1703. do smrti imao je znatan utjecaj na vođenje austrijske politike u prvoj polovici XVIII. st. Bio je jedna od najistaknutijih osoba u Austriji svojega doba.

Za podunavske Hrvate važno je njegovo djelovanje u srednjoj Europi. Naime, nakon što je Luj XIV. stalno sputavao njegove ambicije, 1683. prelazi u službu austrijskoga cara Leopolda I. te iste godine sudjeluje u slamanju turske opsade Beča. Kao hrabar borac i vojskovođa, sudjelovao je u operacijama austrijske vojske u potiskivanju Turaka iz Ugarske, kad je i ranjen za osvajanja Budima 1686. i Beograda 1688. Za turske protuofenzive i njihova ponovnoga prodora u Ugarsku, nakon povratka iz Italije 1697., postao je vrhovnim zapovjednikom austrijske vojske. Iste godine u bici kod Sente pobjeđuje tursku vojsku predvođenu sultanom Mustafom II., a u dvotjednoj kampanji prodro je u Bosnu i spalio Sarajevo. Zajedno s njegovom vojskom iz Bosne se povuklo oko 40.000 Hrvata, koji su se naselili u Slavoniji i Ugarskoj, nakon čega su katolici postali najmanja vjerska skupina u Bosni.

Osim u Velikom bečkom ratu 1683.-99., istaknuo se i u sljedećem Austrijsko-turskom ratu 1716.-18. Pod njegovim vodstvom austrijska je vojska u bici kod Petrovaradina 1716. porazila tursku vojsku pod zapovjedništvom velikog vezira Morali Ali-paše, a nakon osvajanja Banata 1717. pod Beogradom blistavo je potukao brojčano nadmoćniju tursku vojsku.

Rezultat je njegovih vojnih uspjeha i početak turskoga povlačenja iz Europe – Karlovačkim (1699.) odnosno Požarevačkim mirom (1718.), Austrija je stekla velike dijelove Ugarske, Hrvatske, Slavonije te Banat, sjevernu Srbiju, dio Bosne, Vlaške i Erdelj. Silno je utjecao i na uređenje sjeverne Srbije do njezina povratka pod tursku vlast Beogradskim mirom 1739. Za vojne zasluge stekao je velike posjede u Ugarskoj, među ostalim i u južnoj Baranji (Bilje).

Imajući jasnu vanjskopolitičku viziju

prema kojoj težište habsburških posjeda trebaju biti podunavska područja, a ne zapadna Europa, kao predsjednik Dvorskoga ratnoga vijeća, koje je upravljalo Vojnom granicom, a u njezinim bačkim dijelovima isprva je živio i najveći dio doseljenih bačkih Hrvata, znatno je utjecao na njezinu fizionomiju, čime je pridonio učvršćivanju Austrije u Podunavlju. Radi toga je poticao kolonizaciju njemačkoga stanovništva u novoosvojene krajeve.

U nekima od bitaka pod njegovim zapovjedništvom sudjelovali su i bački Hrvati kao vojni graničari: u bici kod Sente 1697. istaknule su se postrojbe pod zapovjedništvom subotičkoga kapetana Luke Sučića i somborskoga kapetana Duje Markovića; somborski su graničari sudjelovali u trima najvećim bitkama Austrijsko-turskoga rata 1716.-18. kod Petrovaradina i Temišvara 1716. te Beograda 1717.; u Ratu za poljsku baštinu sudjelovala je 1734. u Šleskoj i jedna subotička satnija pod vodstvom kapetana Jakova Sučića, a u njoj su se osobito istaknuli konjanici, te somborski husari pod zapovjedništvom kapetana Marka Markovića.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1986; S. Gavrilović, Sombor – graničarski šanac (1687-1745), *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 46, Novi Sad, 1992; *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 2001.

S. Bačić

EUHARISTIJSKI KONGRES, u Katoličkoj crkvi svečana proslava radi podupiranja i širenja pobožnosti euharistije, tj. štovanja Kristove prisutnosti među vjernicima pod prilikama kruha i vina izvan mise (klanjanje Presvetomu Oltarskome Sakramentu, procesije s njime, blagoslov njime). Jedna su od važnijih pojava u novijoj povijesti Katoličke crkve, a potaknuti su hodočašćima u mjesta euharistijskih čudeša u Francuskoj, kao što su Avignon, Douai i Faverney u XIX. st. U želji da se ta praksa proširi, uz odobrenje pape Leona XIII., osnovan je Odbor za međunarodne euharistijske kongrese. Prvi takav kongres održan je 1881. u Lilleu (Francuska), a do danas je održano 48 međunarodnih kon-

Euharistijski kongres u
Subotici 1931. – ophod

gresu, posljednji 2004. u Guadalajari (Meksiko). Osim na međunarodnoj, euharistijski kongresi organiziraju se i na nacionalnoj, biskupijskoj, pokrajinskoj i dekanatskoj razini. Sami kongresi održavaju se na studijskoj razini i na manifestacijskoj razini, tj. kao znanstveni simpoziji i svečana misna slavlja. Pri tome se vjernici dulje vremena duhovno pripremaju za euharistijske kongrese, koji su ne samo jedno od važnih sredstava euharistijskoga apostolata i duhovne obnove općenito, nego u pojedinim povijesnim trenucima imaju i ulogu masovnih manifestacija katoličke samosvijesti.

Prvi hrvatski euharistijski kongres održan je 1900. u Zagrebu, a nakon toga održana su dva zajednička hrvatsko-slovenska euharistijska kongresa – u Trstu 1902. i Ljubljani 1904. Praksa održavanja euharistijskih kongresa u Hrvatskoj uzela je maha između dvaju svjetskih ratova pa je na nacionalnoj razini u Zagrebu 18. i 19. VIII. 1923. održan prvi opći euharistijski kongres za sve katolike tadašnje države, a sljedeći 14.-17. VIII. 1930., također u Zagrebu. Za 1941. bio je planiran veličanstven euharistijski kongres u Zagrebu, kojim se trebala zaključiti proslava 1300. obljetnice prvih zabilježenih veza između Hrvata i Svete Stolicе, ali su ratne i poslijeratne prilike uvjetovale njegovo odgađanje pa je taj velebni nacionalni kongres održan tek 1984. Bio je u znaku obljetnice 13 stoljeća kršćanstva u Hrvata, njegov studijski dio održan je u Zagrebu, a mani-

festacijski 8.-9. IX. u Mariji Bistrici. Na misnom slavlju u Mariji Bistrici, unatoč protivljenju komunističkoga režima, sudjelovalo je oko 400.000 vjernika, što je bila najveća hrvatska misa dotad. Cijeli je događaj imao snažnu protukomunističku konotaciju te je bio svojevrsna demonstracija političke snage Katoličke crkve i vjernika. U Mariji Bistrici sudjelovalo je i više od 1500 vjernika iz Subotičke biskupije, poglavito bačkih Hrvata.

Na području današnje Subotičke biskupije prvi euharistijski kongres održan je u Subotici 14.-16. VIII. 1931. u povodu 1500. obljetnice Efeškoga sabora. U njegovu su organiziranje bile uključene sve mjesne katoličke udruge, a mjesni školski odbor ustupio je školske zgrade za smještaj tisuću gostiju. Prvog dana bilo je priređeno klanjanje pred Presvetom Euharistijom u četirima gradskim župnim crkvama na četirima jezicima, za Hrvate u katedrali sv. Terezije. Drugoga dana na nogometnom igralištu NK *Bačke* priređena je svečana pontifikalna misa, koju je predvodio biskup Lajčo Budanović, a poslije mise sudionici kongresa podijelili su se prema materinskom jeziku radi zborovanja. Poslijepodne je pokaznica s Presvetim postavljena na improvizirani oltar na kolima, poslije čega je slijedio veličanstven ophod gradskim ulicama ukrašenim zastavama i cvijećem, u kojem je sudjelovalo oko 50.000 ljudi. Na kraju je pred stolnom crkvom sv. Terezije okupljenim vjernicima

koji su pjevali Tebe *Boga hvalimo*, pjesme o Euharistiji i *Hoćemo Boga*, biskup udijelio svečani blagoslov sa Svetootajstvom.

Nakon kongresâ u Odžacima 1933. i Bečeju 1937. sljedeći je euharistijski kongres održan u Somboru 5.-6. VIII. 1939. Sombor je ta dva dana bio obilježen nazočnošću njemačkih, mađarskih i hrvatskih vjernika s područja Bačke. Na pontifikalnoj misi bilo je oko 25.000 katolika, a nakon mise gradskim je ulicama prošao svečani opход.

Nakon Drugoga svjetskoga rata euharistijski kongresi na području Subotičke biskupije bili su skromniji. Održani su u Subotici, prvi 2. V. – 6. VI. 1981. u povodu 42. Međunarodnoga euharistijskoga kongresa, a drugi 26.-30. VI. 2000. u povodu godine Velikoga jubileja – 2000 godina od rođenja Isusa Krista, za koju je Papa odredio da se u svim biskupijama održavaju takve manifestacije vjere.

Lit.: *Naša kuća. Veliki narodni kalendar (sa slikama) za просту godinu 1931.*, Subotica, 1930; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za prestupnu godinu 1932.*, Subotica, 1931; *Subotička Danica za prestupnu godinu 1940.*, Subotica, b. g.; *Bačko klasje*, br. 14, 28, Bačka Palanka, 1981, 1983; *Zvonik*, br. 69, Subotica, 2000; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; J. Krišto, I. Miškulin, Špijuni na hodočašću. Euharistijski kongres u Zagrebu 1930. godine u sustavu represije nad Hrvatima, *Tkalčić*, 9/2005, Zagreb; http://www.ika.hr/bilteni/bilten_12-2007.pdf

J. Štefković i P. Skenderović

EVEDRA (grč. efédra: opkoljenje), neka-danšnji zaklon za stoku od trske ili kukuruzovine. Na pojedinim tradicionalnim bunjevačkim područjima u okolici Subotice (Skenderevo, Gornji i Donji Tavankut, Ljutovo i Čikerija), koja se nalaze se na dijelu Subotičko-horgoške pješčare, prevladava pijesak-vijavac. Jaki vjetrovi nerijetko uzrokuju veće nanose pijeska pa je stoka koja se držala na otvorenom, najčešće ovce, bila izložena opasnosti zavijavanja. Da bi je zaštitili, ljudi su izrađivali zaklone ovoga tipa: trska ili kukuruzovina ukopavale su se u pijesak, a stabljike su se, gusto jedna uz drugu, slagale okomito u tlo.

Zaklon je imao tlocrt u obliku slova T, a bio je postavljen u pravcu sjevera i sjeverozapada, odakle i pušu najjači vjetrovi u Bačkoj. U slučaju jaka vjetra životinje su se instinktivno sklanjale u dio evedre koji je bio u zavjetrini te su tako bile zaštićene od nanosa pijeska.

Izvor: Kazivanje Ivana Prčića – Gospodara, učitelja iz Tavankuta.

P. Skenderović

EVENKA (tur. hevenk > mađ. heveng: grožđe obješeno ili razasrto kako bi se dulje očuvalo), 1. u bačkih Bunjevaca naziv za grožđe ubrano skupa s lozom i povezano u kitu. Tijekom berbe birana je i rezana loza na kojoj je bilo po nekoliko lijepih grozdova. »Evenka« se poslije vješala na tavan, gdje se grožđe čuvalo do zime; 2. u bačkih Šokaca naziv za ukrasni klip kukuruza. Pri pravljenu »evenaka« rabili su se najkrupniji i najljepši klipovi, na kojima je ostavljana mekana komušina do kočanja (»čutke«), koja se uvrtila i čiji su se krajevi vezivali u čvor. Tako pripremljene »evenke« vješale su se na čavle ukucane u sljeme šupe, gdje su stajale do nove berbe kukuruza.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

J. Dumendžić

EVETOVIĆ, Anka udana **Sekulić** (Subotica, 22. II. 1923. – Subotica, 20. VII. 2001.), rukometašica, atletičarka. Kći Antuna i Rumenke, rođ. Vuković. U Subotici završava osnovno obrazovanje i rano se upošljava u Gradskoj bolnici kao pomoćna radnica. Ispočetka je trenirala atletiku u

Anka
Evetović

Bačkoj i jedan od njezinih prvih uspjeha bilo je osvajanje petoga mjesta 1946. na državnom prvenstvu u krosu na 1500 m. Odmah nakon što je osnovana rukometna sekcija pri FD-u *Sloboda* (kako se tada zvala *Bačka*), opredjeljuje se za taj sport te je zbog svojih izvanrednih refleksa postala legendarni vratar velikoga i maloga rukometa. Nakon ukidanja FD-a *Sloboda* 1949. prelazi u RK *Spartak*, u kojem doživljava vrhunac svoje sportske karijere. Sa Spartakom je četiri puta osvojila državno prvenstvo u velikom rukometu (1949., 1953., 1954. i 1956.) i jedanput u malom (1957.). Postaje vratarica reprezentacije Jugoslavije 1951., s kojom je nastupila sedam puta. Jedno od njezinih najvećih postignuća bilo je sudjelovanje na Prvom svjetskom rukometnom prvenstvu 1957. u Beogradu, gdje je Jugoslavija osvojila brončanu medalju. Rukomet je prestala igrati 1960., a poslije se još neko vrijeme bavila trenerskim pozivom. Osim atletikom i rukometom, bavila se i košarkom, no u njoj nije postigla važnije rezultate.

Za svoje sportske zasluge i kvalitete dobila je najveće priznanje SOFK-a Jugoslavije – Zlatnu značku zaslužnoga sportaša (1975.).

Lit.: M. Brustulov (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984*, Subotica, 1984; Ž. Rafajlović, *Veteranke subotičkog rukometa*, Subotica, 1997.

Lj. Vujković Lamić

EVETOVIĆ, Ante – Miroljub (Franjo) (Aljmaš, 12. VI. 1862. – Valpovo, 24. II. 1921.), franjevac, svećenik, pjesnik, lektor filozofije i crkvene povijesti. Otac Dano Evetović »Grujin« i majka Imerka Antunović imali su trinaestero djece, od kojih je Miroljub rođen kao šesti. Na krštenju dobiva ime Franjo, a ime Antun nosi od stupanja u franjevački red te ga zadržava i nakon prelaska u svjetovne svećenike. Njegov je brat Ivan, župnik i prepozit u Baču, bio upravitelj biskupskih dobara te zastupnik u mađarskom i jugoslavenskom parlamentu. Obitelj je bila u srodstvu s biskupom Ivanom Antunovićem, čiji je Miroljub bio štićenik.

Nakon završene osnovne škole u rod-

nom mjestu, isusovačku gimnaziju završio je u Kalači i stupio, prema preporuci biskupa Antunovića, u franjevačku provinciju sv. Ivana Kapistrana 1881. Novicijat je proveo u Beču, a nakon njega je studirao filozofiju u Vukovaru i Fedvaru (*mađ.* Dunaföldvár) te bogoslovje u Baji, gdje je 1886. zaređen za svećenika. Mladu misu imao je u rodnom Aljmašu.

Kao mlad i obrazovan svećenik, najprije postaje lektor filozofije u Fedvaru, a zatim je u Baji profesor crkvenog prava i povijesti. God. 1897. izabran je za gvardijana franjevačkoga samostana u Baji, ali je 1899. istupio iz franjevačkoga reda te postao svjetovni svećenik Pečuške biskupije. Tako je najprije postao kapelanom u Eragu (*mađ.* Egerág), malenu baranjskom mjestu, a 1900. prelazi u Slavoniju. Ondje je isprva kapelan u Valpovu, sljedeće godine župnik u Veliškovcima, a od 1902. do 1912. u Harkanovcima. U Valpovo prelazi 1912., gdje ostaje župnik do svoje smrti. Pokopan je na valpovačkom groblju.

U književnosti se javio 1884. kao bogoslov i za četrdesetak godina svojega djelovanja ostavio je dubok trag u hrvatskoj književnosti u ugarskom Podunavlju. Njegova lirika ima i preporodnu notu s obzirom na to da je i sam uočio važnost materinskoga jezika i pripadnosti hrvatskomu narodu. U tome mu je napose pomogao zaštitnik biskup Antunović svojom bogatom knjižnicom, u kojoj je upoznao djela hrvatskih pisaca i hrvatske novine (*Obzor*, *Vienac* i dr.). Stekao je izvrsno obrazovanje, govorio je nekoliko jezika (njemački, francuski...) i sam je sudjelovao u društvenom životu. U Osijeku je 1909. bio jedan od osnivača Kluba hrvatskih književnika i umjetnika.

Pjesme je pisao hrvatskim književnim jezikom, ali je do kraja života ostao vjeran zavičajnomu govoru, ikavici, kojom je i počeo pisati. Objavljivao je pjesme u *Nevenu* i u kalendaru *Subotička Danica*, u *Subotičkim novinama* te u hrvatskim književnim časopisima, kao što su *Vienac*, *Smilje*, *Kolo* Matice hrvatske, *Prosvjeta*, *Narodna obrana*, *Jeka od Osijeka*, *Hrvatski branik*. Iako je važniji kao lirski pje-

snik, napisao je i četiri epske pjesme. Pod pseudonimom Miroljub ulazi u hrvatsku preporodnu književnost, pokazujući izrazito pjesničko umijeće. Piše rodoljubnu poeziju, lirski i socijalno intoniranu, nježnu i pejzažnu, duhovnu i refleksivnu, katkad prigodnu, s najčešćim ciljem razvijanja nacionalne svijesti među suzavičajnicima. Svojom poezijom postao je prvi pjesnik među bačkim Hrvatima koji je se za života etablirao pišući hrvatskim književnim

Poprsje Ante Evetovića – Miroljuba u Subotici, rad Ivana Meštrovića

jezikom te s njime počinje suvremena povijest bunjevačke književnosti.

Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku otkrio mu je 1931. spomen-ploču na župnom dvoru u Valpovu. U sklopu proslave 250. obljetnice doseljenja veće skupine Bunjevaca u Bačku u Subotici mu je 1936. podignuto poprsje, rad Ivana Meštrovića. Uklonjeno je nakon uspostave mađarske vlasti 1941., a 1996. vraćeno je na isto mjesto u park kod katedralne crkve sv. Terezije. Kopija subotičkoga poprsja otkrivena je i u rodnom Aljmašu 1988., po kraj župne crkve. Od tada aljmaški Hrvati svake godine početkom lipnja priređuju Spomen-dan Miroljuba Ante Evetovića.

Djela: *Sretni i nujni časi*, Osijek, 1908; *Iz pjesama Ante Evetović-Miroljuba*, Osijek, 1931; *Spomen izdanje pjesama Ante Evetovića-Miroljuba*, Subo-

tica, 1931; M. Mandić, *Hrvatski književnici u Mađarskoj : Ante Evetović Miroljub*, Budimpešta, 2001.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); J. Andrić, *Naši pjesnici, Klasje naših ravni*, 1/1943, Zagreb; G. Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; A. Sekulić, *Miroljub Ante Evetović (1862–1921), hrvatski pjesnik, Kačić*, 7, Split, 1975; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998; S. Velin, *Život i pjesništvo Ante Evetovića Miroljuba*, u: M. Mandić, *Hrvatski književnici u Mađarskoj : Ante Evetović Miroljub*, Budimpešta, 2001; Z. Samaržija, *Miroljub na Valpovštini* (1-3); *Putokaz mladim Bunjevcima i Šokcima*, u: *Miroljub*, 1-4/2006, Sombor; S. Balatinac, *Miroljubov Spomen-dan u Aljmašu*, *Hrvatski glasnik*, 26, Budimpešta, 2006.

K. Čeliković

EVETOVIĆ, Ivan Nepomuk (Aljmaš, 15. V. 1860. – Bač, 10. VIII. 1923.), svećenik, društveni djelatnik, književnik. Sin Dane i Imerke, rođ. Antunović, nećakinje biskupa Ivana Antunovića, brat pjesnika Ante Miroljuba Evetovića. Nadahnjivao je se rodoljubnim idejama svojega rođaka biskupa Antunovića. S njegovom se potporom i školovao u Kalači. Maturirao je 1881., a teološki studij završio je 1885. Iste je godine zaređen za svećenika. Bio je kapelan u Bačinu, Bikiću, Kačmaru, Bajmoku i Baji. U Baji je bio predsjednik Katoličkoga udruženja i kateheta na državnim školama te član Gradskoga vijeća. U to je vrijeme postao članom Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije. Od 1902. župnik je u Baču. Za zastupnika u Ugarskom saboru izabran je 1912. U župnom arhivu u Baču čuvaju se dva dokumenta iz kojih se vidi njegovo saborsko zauzimanje za smanjenje trošarine i pomoć općini Dunabökény (Bukin, danas Mladenovo) pri odvodnjavanju rijeke Mostonge. Bačkim prepozitom i upraviteljem nadbiskupskih dobara u Baču imenovan je 1914. Po odluci Velikoga narodnoga vijeća iz Novoga Sada imenovan je predstavnikom vođanskih Hrvata u Privremenom narodnom predstavništvu, koje je početkom 1919. osnovano u Beogradu radi priprema za provođenje izbora do Konstitutante. Bio je član Bunjevačko-šokačke stranke, ispred koje je na izborima za Ustavotvornu

skupštinu Kraljevine SHS 1920. izabran za narodnoga zastupnika somborskoga okruga. Sačuvan je njegov govor iz 1922., u kojem se u beogradskoj Narodnoj skupštini zauzima za rješavanje radničkoga pitanja te za mogućnost da oni koji žele obrađivati zemlju što prije dođu do nje. I na sljedećim izborima 1923. izabran je za za-

Ivan
Evetović

stupnika u Narodnoj skupštini. U svojem političkom angažmanu naglašeno se zauzimao za interese naroda.

Na nacionalnom i kulturnom planu bio je pod utjecajem biskupa Ivana Antunovića. Kao rezultat toga surađuje u *Nevenu* od samoga početka njegova izlaženja 1884., poslije i u *Subotičkoj Danici* i *Subotičkim novinama*, u kojima piše pjesme, putopise, životopise (biskup Ivana Antunovića, misionar iz turskoga razdoblja Šimun Ivan Matković, đakovački biskup Pavao Sučić, fra Andrija Kačić Miošić), kraće povijesne članke te napise o običajima Bunjevaca i Šokaca (o franjevačkoj crvi i samostanu u Baji, o ruševinama staroga Bača i dr.). Više povijesnih rasprava objavio je u časopisu *Bács-Bodrog megyei történelmi társulat évkönyve*. Dok je bio kapelan u Baji, objavio je knjigu *Képek Baja Város múltjáról*. Autor je članka o povijesti, životu i običajima Šokaca u drugom svesku *Bács-Bodrog Vármegye egyetemes monografiája* (Budimpešta, 1909). Prevodio je s francuskoga, njemačkoga, talijanskoga, španjolskoga i engleskoga. Pisao je pod pseudonimom Janko Kostalić.

Pokopan je u Baču. Šokačka kasina u

Baču podigla mu je 1933. spomen-ploču u župnom dvoru, koja se od 1983. nalazi na pročelju župne crkve.

Lit.: *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monografiája*, 1, Budapest, 1909; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); L. I. Krmpotić, 60 godina od smrti prepozita Ivana Evetovića, *Subotička Danica* : *Kalendar za 1985., god.*, Subotica, 1984; Lj. Dimić, *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918-1941*, 1-3, Beograd, 1997; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

J. Štefković

EVETOVIĆ, Matija (Maća) (Aljmaš, 24. II. 1894. – Subotica, 2. VII. 1972.), profesor, publicist, pjesnik, kulturni djelatnik. Obavljao je dužnosti podgradonačelnika Subotice, ravnatelja subotičke Gimnazije i kustosa Gradskoga muzeja. Sin Dominika i Veronike, rođ. Jagić. God. 1898. obitelj se iz Aljmaša seli u Suboticu, gdje je Dominik dobio posao kao sudski poslužitelj. Tu Matija pohađa pučku školu i šest razreda gimnazije. U školskoj 1909./10. godini isključen je iz Gradske mađarske više gimnazije kao slavenofil. U upisu u dnevnik stoji: »Sablaznjava školske kolege svojim nepatriotskim izjavama te se zbog toga 16. III. 1910., prema nalogu školskoga vijeća, isključuje iz škole«. Školovanje nastavlja u Nadbiskupskoj velikoj gimnaziji u Travniku, gdje svršava sedmi i osmi razred s maturom, a nakon toga najprije u Budimpešti, a zatim upisuje filozofiju na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu. U ratu je mobiliziran 26. X. 1914. i u vojsci ostaje sve do 9. I. 1919. Za vrijeme prevrata djeluje u Zagrebu, a u Subotici piše članke u *Nevenu*. Dobiva gradsku stipendiju, koja mu pomaže da završi studij. Tako 1921. uspijeva svršiti fakultet u Zagrebu, a 31. I. 1923. ondje je obranio i doktorsku disertaciju s temom *Dvije najstarije pjesničke obrade o sigetskoj pogibiji*.

Od 18. VI. 1920. privremeni je nastavnik srpsko-hrvatskoga jezika i filozofije u subotičkoj Gradskoj bunjevačkoj velikoj gimnaziji, a iste godine imenovan je počasnim knjižničarom gradske knjižnice. God. 1922. predaje u Vršcu, ali prestaje raditi kao profesor 12. XI. 1923., kad posta-

je privatnim činovnikom u osiguravajućem zavodu. U državnu, odnosno gradsku službu vraća se 15. I. 1925. kao profesor gimnazije. Aktivan je u javnom, kulturnom i političkom životu Subotice, tada kao član i funkcionar Radikalne stranke. Tako je 1926. imenovan za ravnatelja Ženske realne gimnazije, izabran za tajnika Bunjevačke prosvjetne matice, a u veljači iste 1926. godine stupio je i na položaj zamjenika subotičkoga gradonačelnika, na koji ga je postavio ministar unutarnjih poslova. Na toj političkoj funkciji nije se dugo zadržao – gradonačelnik Dragoslav Đorđević u izvješću Ministarstvu unutrašnjih poslova 20. IV. 1927. obavještava nadređene da je Matija Evetović toga dana podnio ostavku te je dužnost podgradonačelnika predao Josipu Poljakoviću. U Subotici se u to doba Radikalna stranka dijeli na »radikal-sko-zemljodilsku« struju oko Marka Jurića, kojoj se priklonio i Matija Evetović, te struju oko gradonačelnika Đorđevića, koji je međutim već 28. IV. 1927. smijenjen. Struja oko Jurića u funkciji partijske agitacije pokreće *Subotičke novine* 13. V. 1927. Odgovorni urednik bio im je gostioničar Marko Stipić, a list je uređivao i većinu tekstova pisao Matija Evetović. U svojim napisima trudio se pomiriti katoličanstvo Bunjevaca s nametnutom radikal-skom ideologijom, a stvorena je i parola u Radićevu stilu »Vera u Boga i radikal-ska sloga«. Kolovoza 1927. imenovano je novo rukovodstvo grada: za velikoga župana postavljen je Dušan Manojlović, gradonačelnikom postaje Dragutin Stipić, a u sastav novoga Proširenoga senata ulazi i Matija Evetović. Do 13. IV. 1941., kad je »otpušten zbog nacionalnih razloga«, obnašao je dužnosničke položaje u gradskoj upravi, najprije od 17. I. 1928. kao šef Trošarinskoga odjela, zatim od 31. V. 1930. kao gradski savjetnik na čelu Kulturno-socijalnoga odjela Senata.

Sa snaženjem prohrvatskih stremljenja Bunjevaca u Subotici na prijelomu 1930-ih i njegova politička uvjerenja trpe promjene: od agitatora za prorožimsku radikal-sku opciju među bunjevačkim pukom

postaje sljedbenikom oporbe i aktivnim pobornikom hrvatstva Bunjevaca. Tako je 1933. petnaesta obljetnica oslobođenja grada, koja se svečano obilježavala 13. XI., na dan kad je srpska vojska ušla u grad, zahvaljujući Evetovićevu zauzimanju proširenim programom obilježena već 10. X., na dan kad je 1918. pred kavanom *Hungaria* (današnja zgrada diskoteke *Lifka*) održan veliki zbor na kojem je izriječkom proglašeno načelo samoopredjeljenja i utemeljen Bunjevačko-srpski narodni odbor, nakon čega su hrvatski omladinci na toranj Gradske kuće istaknuli hrvatsku zastavu. Angažirao se i 1934. kao jedan od osnivača Matice subotičke, a aktivan je bio

Matija
Evetović

i u Hrvatskoj kulturnoj zajednici. Održao je veći broj predavanja u Hrvatskom prosvjetnom društvu *Neven* te na Razgovorima Matice subotičke.

Odmah nakon rata opet je postavljen u gradsku upravu, iako su nove vlasti bile nepovjerljive prema njemu jer su ga smatrale malograđaninom bliskim kleru. Ipak, u nedostatku školovanoga kadra, 1945. postavljen je najprije za v. d. direktora Muške potpune gimnazije, zatim je u njoj radio samo kao profesor, a 15. XI. 1947. dodijeljen je na rad u ustanovu koja je tada bila u osnivanju – Gradski muzej. Do mirovine radi kao kustos Muzeja na prikupljanju predmeta i terenskim istraživanjima – arheološkim, etnografskim, lingvističkim, a posebno na skupljanju podataka o životu, običajima i folkloru Bunjevaca. U mirovinu odlazi 1. siječnja 1953., s 36 godina, 4

mjeseca i 11 dana službe. Nakon osnivanja srednje škole za pripremanje svećeničkih kandidata *Paulinum* u Subotici 1965. u njoj je do 1970. predavao hrvatski jezik i književnost.

Pjesme, povijesne rasprave i članke objavljivao je u mnogim subotičkim novinama i časopisima (*Naše novine*, *Neven*, *Subotička Danica*, *Književni sever*, *Subotičke novine*, *Klasje naših ravni* i dr.), poslije rata opet u *Subotičkoj Danici*, *Narodnom kalendaru*, *Njivi*, u zagrebačkom *Katoličkom godišnjaku Danica* 1967. i dr. Pisao je pod pseudonimom Tihomir Drević. Za Ujevićevu *Hrvatsku enciklopediju* (1942.) napisao je priloge o imenu Bunjevac, bunjevačkom narječju, bunjevačkom školstvu te vjerskim i crkvenim prilikama. Pisao je o životu i radu dviju najmarkantnijih bunjevačkih osobnosti iz austro-ugarskoga razdoblja – za života je objavio monografiju o biskupu Ivana Antunoviću 1935., a posmrtno mu je 2005. u cjelini objavljena studija o Paji Kujundžiću koja je u nastavcima izlazila u *Subotičkim novinama* 1940.-41. Njegovo najvažnije djelo *Kulturna povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata*, koje je priveo kraju potkraj 1940., ostalo je u rukopisu. Poslijeratne komunističke vlasti rukopis su konfiscirale, ali su neki primjerci ostali sačuvani u privatnom vlasništvu. U kraćim nastavcima objavljuje se u *Klasju naših ravni* od 2002.

Djela: *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935; *Život i rad Paje Kujundžića*, Subotica, 2005; *Kulturna povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata* (rukopis).

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:47. II 95/1920, Gr. II 572/1927, Zapisnik 1927, 151 P.S. 12456/1927, IV 5316/1933, IV 4764/1939, F: 68.2155/1952, IV 1555/1947, IV 2884/1950, VI 709/1953; F:70.192/1945.

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; 244. godina subotičke Gimnazije, A 244 éves szabadkai Gimnázium, *Izveštaj-Évkönyv 1747-1991*, Subotica, 1990/91; B. Gabrić, Sto godina od rođenja Dr. Matije Evetovića (1894.-1972.), *Subotička Danica (nova)*. Kalendar za 1995. godinu, Subotica, 1994; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica 2002.

EVETOVIĆ, Mirko – Ibro (Subotica, 28. XI. 1914. – Subotica, 28. I. 2004.), nogometaš. Sin Stipana i Ane, rođ. Boldog. Završio četiri razreda pučke škole i nakon toga obrtničku školu za klesara. U obrtu je radio kratko jer se prekvalificirao u trgovca te je kao trgovac radio do odlaska u mirovinu. Nogometom se u NK *Bačka* bavio od malih nogu, debitirao je u prvoj ekipi 1934. i do kraja je igrao na poziciji braniča. Nadimak Ibro dobio je zbog požrtvovne igre – publika koja ga nije znala govorila je da izgara »k'o Bosanac«, na što su oni koji su ga znali govorili da i jest Bosanac te da se zove *Ibro*. Više puta je nastupao za reprezentaciju Subotičkoga nogometnoga podsaveza. Nastupao je za *Bačku* na početku rata, ali je poslije interniran u logor i mobiliziran na istočnu frontu. Poslije Drugoga svjetskoga rata opet igra za *Bačku*, koja je u tom razdoblju nosila ime-

Mirko
Evetović

na *Građanski, Sloboda, Bratstvo i Zvezda*. Nogometnu karijeru završava početkom 1950-ih, odigравši više 600 utakmica za klub. Poslije aktivne karijere bio je član klupske uprave.

Lit.: Ž. Inić (ur.), *Fudbalski klub »Bačka« 1901-1991*, Subotica, 1991; *Fudbalski klub »Bačka« 2001*, Subotica, 2001.

Lj. Vujković Lamić

EVETOVIĆ, Petar (Aljmaš, 23. VI. 1880. – Žednik, 12. XII. 1950.), svećenik. Sin Lajče i Marije, rođ. Pijuković. Osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu, gimnaziju u Baji, a teologiju je studirao u Kalači 1901.-05. Za svećenika je zaređen u

Ostrogonu 27. VI. 1905. Bio je isprva kapelan u Dušnoku 1905.-08., zatim u Gari

Petar
Evetović

1908.-12. te u subotičkoj župi sv. Terezije Avilske 1912.-18. Dužnost administratora i župnika župe sv. Marka u Žedniku preuzeo je 23. XII. 1918. i vodio ju je neprekidno do smrti.

Kako je župna crkva u Žedniku dovršena 1912., morao je poduzeti mnogobrojne poslove na njezinu uređenju i opremanju: nabavu orgulja 1925., postavljanje oltara i popravak na oluji oštećenoga krova i srušenoga zvonika 1925., oslikavanje crkve 1936. (slikar Martin Džavić), postavljanje velikih zvona, prekrivanje crkve limom i sređivanje materijalnoga stanja župe kupnjom 40 lanaca zemlje 1938. Ujedno je bio aktivan i u ustrojavanju pastoralnih aktivnosti – prvo krizmanje imao je 1923., misije su održane 1930., Marijina kongregacija 1935., a organizirao je i mnogobrojna hodočašća. U okrilju župe od 1929. djelovala je i podružnica Dobrotvorne zajednice Bunjevaka s oko 100 članica, koja je priređivala svjetovne društvene manifestacije i zabave, a prihode s njih i dobrovoljne priloge darivala je siromašnoj djeci.

Tijekom 31 godine službovanja u Žedniku stekao je iznimno poštovanje i odaynost svojih vjernika, posebno bunjevačko-hrvatskoga puka. S dolaskom mađarskih vlasti 1941. neki nacionalistički orijentirani mještani zahtijevali su od župnika da se nedjeljom i blagdanima na velikoj misi umjesto na hrvatskom propovijeda na mađarskom jeziku, na što on nije htio pristati pa su intervenirali i predstavnici državnih vlasti, jednom prigodom i u nazočnosti mađarskoga žandara. Tada je odlučni

župnik, da bi ga i žandar razumio, na mađarskom rekao: »Dosad sam znao da je moj pretpostavljeni i naredbodavac preuzvišenih biskup, nisam znao da mi je to i žandarmerija«. Zbog njegove ustrajnosti na velikoj misi i dalje se propovijedalo na hrvatskom, a poslije nje, uglavnom za pripadnike obvezatne predvojničke obuke – levente, na mađarskom.

Skroman i povučen, postojan u molitvi, odvažno je i ne bez prosvjeda podnosio i sve neugodnosti i poniženja nakon Drugoga svjetskoga rata, uvijek u službi Boga i svojih vjernika, uvjeren da je svećenikova vrlina »biti svima sve«.

Izvor: Rukopisna kronika župe *Historia domus* Žednik.

N. Tonković

EVETOVIĆ, Vojislav – Doca (Subotica, 3. IX. 1920. – Subotica, 2. II. 1998.), gospodarstvenik, društveni djelatnik. Sin Franje i Stane, rođ. Matković. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici. Potkraj 1930-ih postao je član Saveza komunističke omladine Jugoslavije – SKOJ-a. Za vrijeme rata bio je borac VIII. vojvodanske udarne brigade, s kojom je sudjelovao u bitkama na Batini i Bolmanu. Nakon svršetka rata vratio se u Suboticu te je imenovan direktorom Tvornice električnih strojeva *Sever*, na čijem će čelu ostati do umirovljenja. Zaslužan je za brz i uspješan razvoj toga poduzeća – od malena obrtničkoga pogona stvorio je tvrtku s četiri tvornice i nekoliko tisuća zaposlenika, koja je bila jedan od najvećih proizvođača elektromotora u Europi, a svoje je proizvode izvozila diljem svijeta. U nekoliko je mandata bio član općinskih i kotarskih partijskih komiteta te upravnih odbora regionalne i pokrajinske gospodarske komore. Nekonvencionalna duha i ponašanja, često je bio predmet kritika partijskih kolega.

Lit.: *Monografija »Sever« – 40 godina od osnivanja*, Subotica – Beograd, 1963; S. Mačković, *Industrija i industrijalci Subotice (1918-1941)*, Subotica, 2004.

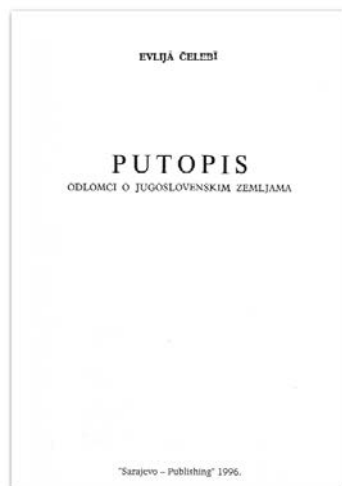
G. Bačlija

EVLİJA ÇELEBI (Evlıyâ Çelebi, pravo ime **Evlıja ibn Dervîş Mehmed Zilli**)

(Carigrad, 25. III. 1611. – Carigrad ?, poslije 1682.), putopisac. Otac mu je bio Derviš Mehmed Zilli, ugledan čovjek na osmanskome dvoru, starješina dvorskih zlatara, a sam Evlija poslije je dobio naslov *celebi*, koji je, kao i *efendi*, konvencionalan staleški naziv za obrazovanog čovjeka, »gospodin«. U svojem obrazovanju pokazao se kao izrazito estetski nadaren mladić. Poznat po milozvučnu glasu, bio je hafiz (»onaj koji Kur'an zna napamet«) i mujezin, a ujedno je vladao umijećem kaligrafije. Međutim, znanost ili karijera u državnoj službi nisu ga privlačile, njegova su najveća strast bila putovanja. Priključio bi se nekomu velikodostojniku i pratio ga na putovanjima po golemu Osmanskom Carstvu. Više od trideset godina (1630.-62.) njegov »dobrotvor i gospodar« bio je vezir Melek Ahmed-paša, s kojim je bio u srodstvu po majci, i upravo je zahvaljujući njemu putovao i boravio u regijama u kojima žive Južni Slaveni. Obišao je najveći dio Osmanskog Carstva u Europi, ali i Bliskoga istoka. Posljednje višegodišnje putovanje odvelo ga je u Egipat 1690-ih, a zadnji događaj koji spominje u spisima potječe iz 1682. O posljednjem razdoblju Evlijina života ne postoje nikakvi podaci.

Evlijino životno djelo njegov je *Putopis* (*Seyâhâtname*). Riječ je o golemu djelu u deset svezaka, od kojih su V., VI. i VII. od prvorazredne važnosti za povijest područja na kojem su živjeli južni Slaveni u razdoblju osmanske vlasti. Prvi potpuni rukopis *Sejihatname* pronađen je tek potkraj XIX. stoljeća, otkada i turska historiografija sustavnije prilazi svojem velikom putopiscu – dotada je Evlija bio poznatiji i priznatiji na Zapadu. Tiskanje *Putopisa* započeto je 1896. u Carigradu, ali je nakon objavljivanja petog sveska 1898. bilo zaustavljeno. God. 1900. tiskanje šestoga sveska potpomogla je Mađarska akademija znanosti jer je veći dio toga sveska posvećen ugarskim krajevima. Tiskanje se nastavlja tek 1928., a završava 1938. Prvi hrvatski pokušaj prijevoda fragmenta putopisa objavljen je već 1902. godine (Pavo Jazvo u mostarskom tjedniku *Osvit*) i o tada ne jenjava zanimanje za to djelo u juž-

noslavenskoj i mađarskoj kulturnoj javnosti. Mađarski turkolozi osobito su se istaknuli u stručnom pristupu tomu djelu pa su neko vrijeme mađarski prijevod i bilješke Imrea Karácsonya (surađivao na izdavanju VI. sveska u Istanbulu) bili orijentir srpskim prevoditeljima početkom XX. stoljeća. Ipak, tek su bošnjački prijevod Hazi- ma Šabanovića (izdanja iz 1954., 1967., 1973. i 1996.) te njegov uvod i komentari uz taj prijevod postavili osnovu za svako ozbiljnije bavljenje tom građom. Šabanović je naime preveo sve dijelove putopisa koji se odnose na južnoslavenske zemlje. Pritom treba znati da su za Evlijin putopis karakteristična i pretjerivanja, pogrešni podaci i izmišljotine te da je i sam tekst na mnogim mjestima nejasan i nepotpun. To je djelo usto puno praznih mjesta za podatke koje je očito namjeravao unijeti, ali nije. Ako se u obzir uzme i povijesna i civilizacijska udaljenost prevoditelja od jezika i svijeta *Sejihatname*, očito je da povijest

E. Čelebi, *Putopis : odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo, 1996.

njezinih prijevoda obiluje zabludama i površnostima. Hrvatski povjesničar i turkolog Nenad Moačanin u posljednje vrijeme upozorava na slabosti Šabanovićeve prijevoda i upućuje stručnu javnost na ponovno čitanje originalnog teksta.

Za povijest podunavskih Hrvata važni su opisi njegova putanja po dijelu Budim-

skoga pašaluka između Save, Drave i Dunava, gdje je Hrvata bilo najviše, iako ih je bilo i po drugim predjelima. Evlijin put iz Beograda preko Srijemskoga sandžaka, konkretno Iriga, Slankamena, Karlovaca, Petrovaradina, Iloka, Voćina (Šarengrada), Erduta i drugih manjih utvrda nalazi se na 141.-154. str. VII. knjige *Putopisa* (u Šabanovićevu izboru to je XLIII. poglavlje). Gradovi i palanke Segedinskoga sandžaka, među ostalim Baja, Sombor, Bač, Futog, Subotica, Bečej i Bečkerek, opisani su na 353.-364. str. putopisa (kod Šabanovića XLIV. poglavlje). Sva je ta mjesta Evlija obišao 1665.

Evlija opisuje samo naselja u kojima je konačio, rijetko spominjući okolnosti, odnosno krajolike kojima je prolazio putujući do njih. Opisi su nejednake dužine, važnija mjesta (Varadin, Ilok, Sombor, Bač) dobivaju više rečenica. Neki opisi prošireni su anegdotama ili opisom osvajačke bitke. Razrađeni duži opisi pisani su po ovom modelu: uvod (etimologija, osnovni podaci iz povijesti osvajanja, upravni status, dostojanstvenici i broj vojnika, geografski položaj, ekonomske značajke), opis tvrđave, odnosno grada (kasabe), opis varoši (palanke), znameniti grobovi.

Preostalo ili novopridošlo kršćansko stanovništvo ograničeno je najčešće na jednu ili dvije mahale (četvrti) te se taj dio naselja zvao varoš; muslimanske mahale (prije svega u kasabi, ali ima ih i u varoši) formirale su se oko bogomolja, koje su opet u osnovi često prenamijenjeni kršćanski sakralni objekti. Kasaba je od varoši često odvojena šancima.

Opisi najčešće daju vrlo relevantne podatke o broju stanovnika, društvenoj eliti i osnovnim gospodarskim djelatnostima. Moćanin upozorava da veliku razliku (gotovo dvostruku) u korist Evlijinih »putopisnih« kuća naspram »defterskih« kuća XVI. stoljeća ne treba pripisivati tek pišćevoj fantaziji. Naime, kuća kao fizičkih objekata uvijek je više od »kuća« kao poraznih jedinica i broj obitelji svakako je bliži broju materijalnih objekata, odnosno Evlijinu broju.

Evo kako je Evlija opisao neke grado-

ve u Podunavlju: Petrovaradin: »Grad ima sedam velikih kula... u tvrđavi postoje svega dvije stotine daskom pokrivenih kuća, bez ograda i bašča... varoš se nalazi na obali rijeke Dunava, ima (...) muslimanskih i pet hrišćanskih mahala... tri medrese tumača Kur'ana... četiri osnovne škole. Stanovnici se bave većinom trgovinom i brodarstvom«; Baja: »Tvrđava se nalazi na obali Dunava... tu je utvrđeni grad s dvostrukim bedemima i velika skela... skela je veliki prometni čvor cijele Bačke i Vlaske... u tvrđavi ima dvije muslimanske bogomolje. Prva je Sinan-pašina džamija, u stara vremena velika crkva u kojoj se Bogu molilo po kršćanskom obredu. U ovoj citadeli postoji pedeset daskom pokrivenih i dobro stojećih kuća i petnaest dućančića... velika dolma-palanka (ima) oko tristo prostranih kuća, prizemnih i na kat... Svi javni putovi u ovoj varoši pokriveni su daskom jer je zemljište podvodno i močvarno.«; Sombor: »Pred vratima toga grada (kule), preko opkopa, nalazi se džamija Sulejman-hana i njegov hamam; to je mala džamija pokrivena ćeremitom, a nalazi se u vanjskom gradu u kojem nema nikakva traga ni znaka stambenim varoškim kućama, nego je ukrašen samo s dvjesto dućana (čaršije i bazara). Velika varoš nalazi se na jugoistočnoj strani tvrđave... postoji svega četrnaest muslimanskih bogomolja... u pet bogomolja obavlja se zajednička molitva petkom, dok su ostale mahalski mesdžidi... tu se nalaze dvije tisuće dobrih, prostranih ćeremitom pokrivenih kuća, prizemnih i na kat... Sav tamošnji puk nisu Mađari, nego Vlasi kršćani. Tu postoje samo dvije medrese za studente, dvije tekije poštovanih derviša, šest osnovnih škola...«; Subotica: »Palanka ima svog dizdara i sto pedeset hrabrih janjičara koji se dan-noć nalaze u borbi i u ratu sa stanovništvom srednje Mađarske... Na zapadnoj strani grada nalazi se malo jezero u kojem se love raznorazne ukusne ribe. Citadela grada Subotice nalazi se na obali toga jezera. U citadeli ima oko četrdeset vojničkih kuća i jedna džamija. Vanjska je varoš dobro naseljena i izgrađena palanka... u njoj se nalazi oko sto četrdeset dobrih kuća koje su pokrivene trskom i rogozom. Tu ima mnogo vinograda i bašča.«

F

FAJER (*njem.* Feuer: vatra), **1.** vrsta krova koji se spušta samo na jednu stranu pa zabat ima oblik položenoga istostraničnoga pravokutnoga trokuta. Takvo građevinsko rješenje za postav krova obično se koristilo na manjim zgradama u gradu i na salašima koje su imale funkcije pomoćnih objekata (mala kuća, šupe, komare i sl.). Isprva se za pokrov koristila trska, no ona je poslije zamijenjena crijepom. Bunjevci su govorili »krov na jednu vodu« da je objekt podignut »na fajer«; **2.** vrsta kartaške igre. Igra se mađarskim kartama, a sudjeluju u njoj tri ili četiri igrača. Najjača je karta kec, koji vrijedi 11; desetka, kralj, gornjak i dolnjak vrijede po 10, dok ostale karte odgovaraju svojoj nominalnoj vrijednosti, tj. broju koji se nalazi na njima. Cilj je igre skupiti »fajer«, tj. karte iste boje koje skupa daju zbroj 31 (npr. kec i dvije karte koje vrijede po 10). Sljedeće su po vrijednosti kombinacije »tri puta«, tj. tri karte iste vrijednosti u različitim bojama – najjače su od njih tri keca, zatim tri desetke, pa tri kralja, tri gornjaka te tri dolnjaka, a poslije dolaze ostale karte čija se vrijednost računa po brojevima što ih nose. Poslije »fajera« i kombinacija »tri puta« slijedi zbroj dviju ili triju karata u istoj boji. Nakon presijecanja karata svaki igrač dobiva po tri karte, a na stol »u talon« stavlja se četiri karte okrenute tako da se vide njihove vrijednosti. Prvi igrač s talona ima pravo uzeti dvije ili tri karte koju mu odgovaraju i zamijeniti ih svojim kartama koje stavlja u talon. Ostali igrači u svakom krugu imaju pravo zamijeniti samo jednu kar-

tu s talona. Ako tijekom igre nekome ne odgovara nijedna karta s talona, može reći »dalje«, ali ako isto učini i sljedeći igrač, on može baciti karte na stol, čime se igra prekida te počinje nova partija.

Kad igrač složi fajer, vikne: »Fajer!« i stavlja karte na stol pokazujući ih suigračima, a kod preostalih igrača utvrđuje se redoslijed vrijednosti. Igrač koji ima najmanji zbroj dobiva crtu, a prije početka igre dogovara se do koliko se crta igra. Igrač koji prvi skupi onoliko crta koliko je dogovoreno izgubio je te je ostalim igračima dužan platiti piće ili nešto drugo prema prijašnjem dogovoru.

Izvor: Kazivanje Antuna Stantića – Bake iz Bajmoka.

A. Rudinski i P. Skenderović

FALLEND-VIDAKOVIĆ, Ksenija (Lemeš, 10. III. 1958.), hispanistica i anglistica. Kći Ljudevita Vidakovića, odvjetnika iz Lemeša, i Nade, rođ. Murković, službenice, rodom iz Zagreba. Osnovnu školu i gimnaziju završila u Somboru. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1984. diplomirala je engleski i španjolski jezik i književnost. Od 1981. do 1984. boravi na usavršavanju u Španjolskoj kao stipendistica Instituta za ibero-američku suradnju iz Madrida. God. 1988. na Sveučilištu za romanistiku u Salzburgu upisuje doktorski studij, a 1993. obranila je disertaciju *Vrijeme u romanu od realizma do postmoderne: Trilogija 'Alvaro Mediola' Juana Goytisola*. Tijekom studija u Španjolskoj radila je kao profesorica engleskoga jezika u Me-

đunarodnoj jezičnoj školi *Inlingua* u Bilbau 1982.-84., a nakon povratka u Hrvatsku kao prevoditeljica za engleski i španjolski jezik na Institutu za dijabetes *Vuk Vrhovac* u Zagrebu te kao suradnica u Udruženju znanstvenih i stručnih prevoditelja Hrvatske (1985.-86.). God. 1987. bila je suradnica Jugoslavenskoga leksikografskoga zavoda u Zagrebu za španjolski dio *Osmojezičnoga enciklopedijskoga rječnika* (Zagreb, 1987.). God. 1991./92. radi kao profesorica hrvatskoga jezika u Visokoj pučkoj školi u Salzburgu, a zatim i kao profesorica engleskoga i španjolskoga jezika u istoj školi te u Bad Reichenhallu 1994.-2001. Od 1997. do 2003. predaje španjolsku književnost na sveučilištima u Salzburgu, Innsbrucku i Grazu. Od 2002. pročelnica je Odsjeka za jezike te lektorica za engleski i španjolski jezik na Fakultetu za medijski menadžment Sveučilišta primijenjenih znanosti u St. Pöltnu (Austrija). God. 2006. od Gospodarske komore Austrije stječe zvanje poslovne savjetnice za međunarodne aktivnosti poduzeća, a iste je godine osnovala i vlastitu tvrtku *ICS – Intercultural Communication Solutions*, čiji opseg uključuje i projekte s temama poput kontrole naobrazbe, jezične pragmatike u multinacionalnim kompanijama, procesa transfera znanja u poduzećima i njegove dostupnosti i dr. U Njemačkoj je certificirana kao trenerica za međukulturnu komunikaciju.

U središtu je njezina istraživačkoga rada u prvom redu španjolska književnost iz XX. st. i srednjega vijeka, a srednjovjekovna je književnost i područje njezine habilitacije, koju piše na Sveučilištu u Grazu. Tijekom godina bavila se i drugim temama iz semiotike, rodni i kulturnih studija, zatim jezikom reklame te općim problemima komunikacije. Nakladnica je i suautorica knjige *Mobile telefonie und Kommunikation: eine interdisziplinäre Annäherung – Telefonía móvil y comunicación: una aproximación interdisciplinaria* (2007.) koja je nastala u suradnji Sveučilišta u St. Pöltnu i Katoličkoga sveučilišta sv. Antuna iz Murcije, Španjolska. Stručne i znanstvene članke objavljivala je u časopisima

Verba hispanica, IV, (1994), *Sprachkunst*, 27 (1), 1996; *Mediaevistik*, (1998, 2000, 2001); *European Journal of Semiotic Studies*, (2000); *Semiotische Berichte*, (2002) te priloge u knjigama: P. Cichon, F. Hassauer, G. Kremnitz, P. Martinez (eds.), *Actas de las Primeras Jornadas de Hispanistas en Austria*, Wien, 1996; *Prefigurar el porvenir : El tiempo en la novela y su reflejo en la trilogía de Alvaro Mendiola de Juan Goytisolo*, Frankfurt am Main/Berlin/Bern/New York/Paris/Wien, 1998; P. Csobadi, G. Gruber, J. Kühnel, U. Müller, O. Panagl, F. V. Spechtler (Ed.), *Das Musiktheater in den audiovisuellen Medien »...ersichtlich gewordene Taten der Musik«*, Salzburg, 1999; J. Bernard, G. Witthalm (Hg.), *Mythen, Riten, Simulakra : Semiotische Perspektiven*, Wien, 2001; *»Offene Grenzen« : Form-Struktur-Komposition. Pragmatik & Rezeption*, Graz, 2001; T. Ceballos, F. i B. Morros (eds.), *Juan Ruiz, Arcipreste de Hita y el Libro de buen amor : Congreso internacional del centro para la edición de los clásicos españoles*, Alcalá la Real, 2004.

A. Čota

FALTUM, Ivan (Tompá, 10. V. 1917. – ?), kirurg. Sin Ivana i Marge, rođ. Cvijin. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u Subotici, a diplomirao je 1942. na Medicinskom fakultetu u Segedinu. Radio je u subotičkoj bolnici kao sekundarni liječnik na Odjelu za kirurške bolesti, ginekologiju i akušerstvo. Mobiliziran je 1944., poslan na bojište i uskoro zarobljen u Francuskoj. Nakon povratka ponovno radi na Odjelu za kirurške bolesti u Subotici. Prema tada-

Ivan
Faltum

šnjem Zakonu o civilnoj mobilizaciji stručnoga kadra, god. 1947. upućen je u bolnicu u Pljevljima, gdje je obavljao dužnost kirurga i ginekologa, a zbog nedostatka liječnika obavljao je i internističke i otorinolaringološke preglede. Sljedeće godine vraća se u Suboticu te je postavljen za upravnika Škole liječničkih pomoćnika, budući da je i inače održavao tečajeve za bolničare i bolničarke nakon što su časne sestre poslije Drugoga svjetskoga rata morale napustiti rad u bolnici. Specijalizirao je opću kirurgiju u Subotici kod dr. Dušana Maluševe i na Kirurškoj klinici Medicinskoga fakulteta u Beogradu.

God. 1951. postao je načelnik Odjela za kirurške bolesti s ginekologijom i akušerstvom u subotičkoj bolnici, na kojem uvodi mnoge novosti u radu (veći broj laboratorijskih ispitivanja prije operacija, rendgenološke preglede, konzultacije s internistima, endoskopske preglede i dr.), a izvodio je i složene i rijetke kirurške intervencije. Na njegov prijedlog i zauzimanje izvedena je rekonstrukcija Kirurškoga odjela, čime su dobiveni bolji uvjeti za rad i smještaj bolesnika. Usavršavao se na klinikama u Beogradu, posebno na Dječjoj kirurškoj klinici, u Zagrebu na Ortopedskoj klinici, u Ljubljani na Klinici za opću kirurgiju te na Kirurškoj klinici u Münchenu.

Sudjelovao je na raznim kongresima i simpozijima kirurga u Jugoslaviji i SR Njemačkoj. Bio je predsjednik Podružnice Srpskoga liječničkoga društva u Subotici u dva mandata. Odlikovan je Ordenom rada 1949. God. 1959. napustio je Suboticu i odselio se u Njemačku.

Izvor: Arhiv Zdravstvenoga centra u Subotici.

Lit.: I. Faltum, *Istoriijat Hirurškog odeljenja Bolnice u Subotici* (rukopis); E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792-1992)*, Subotica, 2003; E. Libman, *Lekarska društva u Subotici : 1880-2005*, Subotica, 2005.

E. Libman

FANAK (*madž.* fánk), fanjak, pokladnica, u subotičkih Bunjevaca naziv za krafnu, u Somboru se zove kolačić; krafna (njem. *Krapfen*), uštipak. Izrađuje se od tijesta s kvascem. Sredina mu se najčešće ispunja-

va pekmezom ili posipa šećerom u prahu; poslužuju se dok su još topli. Najčešće se vezuju uz pokladno vrijeme, osobito uz »debelu nedilju« – posljednji tjedan prije korizme i uskrsnoga posta – te napose za »debo četvrtak« – na koji se, prema tradiciji, jelo devet puta. U Bunjevaca i Šokaca ni svinjokolje, koje su se također obavljale u pokladnom razdoblju, nisu prolazile bez »fanaka«, tj. »kolačića«. »Reduše« su se nerijetko natjecale koja će ispeći bolje i ljepše »fanke«, a kao kriterij vrijedila je tzv. »pantljika«, tj. bijela crta koja ih je opasivala poput obruča. Što je crta bila šira i definiranija, »fanki« su smatrani uspješlijima.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1990; <http://www.crocafe.net/forum/archive/index.php/t-5564.html>

B. Jaramazović

FANCAGA (Vancaga), *madž.* Bajaszent-istván, nekada selo, danas sjeverni dio grada Baje. Povijest joj seže u srednji vijek, kad se 1520. spominje kao selo Szent-istván, jer je tamošnja crkva posvećena sv. Stjepanu, a 40 godina poslije, nakon turskoga osvajanja, tek kao pustara. Naseljeno je mjesto opet 1773., kad se na rubu prostrane šume spominje gostionica nad čijim je ulazom naslikana tatarska sjekira. U govoru tamošnjih Hrvata takva se sjekira naziva *fancagom* (od *Fandsäge* iz govora bačkih Nijemaca; na standardnom njemačkom *Bandsäge*). Po toj je sjekiri Fancagom nazvana najprije gostionica, a zatim i pustara. Selo je postala 1782., kad su zbog čestih poplava stanovnike susjednoga Pandura vlasti preselile na rub vodoplav-noga područja, na mjesto današnje Fancage. Njih su 1805. i 1808. slijedili i stanovnici obližnjega ribarskoga naselja Kakonja (koje je, jednako kao i Pandur, *colonia Dalmatica*, tj. hrvatsko selo), što ga je Dunav također bio uništio. Spomen na ta dva sela čuva se u imenima dijelova današnje Fancage. Službena imena: 1804. Fanczaga, 1851. Szent-István, 1919. Szentistván, 1930. Bajaszentistván, kad je administrativno spojena s gradom Bajom (dotad je bila u Peštansko-piliško-šoltsko-kiškunskoj županiji).

Fancaga (Szent István) krajem XIX. st.

U bunjevačkih Hrvata južno i istočno od Baje, u čijem se govoru tjesnačnik *f* u nekim riječima, napose u tuđicama, zamjenjivao usnenim *v* (npr. varba, šavolj, vrtalj, vriško, vorinta), naselje ja nazivano Fancaga. Govor Fancažana inače se donekle razlikuje od govora ostalih bačkih Bunjevaca (Bajci vele da Fancažani »šoketaju«), što se objašnjava time da je dio njih šokačkoga podrijetla (npr. doselidba Šokaca iz Vršende u XVIII. st.).

God. 1818., osim 4 mađarske obitelji, svi su stanovnici Fancage Hrvati; 1828. u 291 kući stanuje 367 pretežito hrvatskih obitelji. Fényes je 1851. bilježi kao mađarsko-dalmatinsko selo. I ovdje je odnarođivanje nemadžarskoga puka počelo u drugoj polovici XIX. st., a još je snažnije nastavljeno u prvim desetljećima XX. st., što pokazuje i ovaj navod: »Do škole nismo ni znali mađarski. Popovi i država silom nas pomadžarili. U škuli i u crkvi bilo je sve manje bunjevačkog. Al otac nam reko: Na svojem jeziku morate znat i čitat i pisat, pa je nas, dicu, učio iz hrvatski knjiga koje je dobivo iz Zagreba« (kazivač Marko Jarmacki, rođ. 1907.). Po ugledu na bajske Bunjevce, koji su na poticaj tadašnjega kapelana Lajče Budanovića utemeljili Bunjevačku čitaonicu, i Bunjevci su se u Fancagi organizirali te su 1911. kupili kuću (danas u Ulici Györgya Dózse 240) za svoju čitaonicu. U selu je 1910. popisano 1106 Hrvata (ukupan broj stanovnika 3739), a poslije 1930. broj se ovdašnjih

bunjevačkih Hrvata samo procjenjuje: 1945. – 2000, 1960. – 1000, 1980. – 500.

Uz potporu Demokratskoga saveza Južnih Slavena u Mađarskoj 1979. na Fancagi je otvorena Bunjevačka zavičajna kuća (mađ. Bunyevác tájház), koja prikazuje kulturu stanovanja s početka XX. st. Hrvatska manjinska samouprava utemeljena je 1994. i uspješno djeluje na očuvanju baštine ovdašnjih bunjevačkih Hrvata. Od narodnosnih kulturnih priredaba ističe se Markovo. U mjesnoj školi hrvatski se jezik predaje bez prekida.

Izvor: A. Vályi, *Magyar országnak leírása*, Buda, 1796.

Lit.: E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, I-II, Zombor, 1896; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye monográfiája*, I, Budapest. b. g.; S. Borovszky (ur.), *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye monographiája*, I, Budapest, 1909; J. Rapcsányi, *Magyar városok monográfiája. Baja és Bács-Bodrog vármegye községei*, Budapest, 1934; G. Kopasz, *Baja város levéltára*, Baja, 1965; J. Bárh, *Fajsz népessége a XVIII. század közepén*, in: *Bács-Kiskun megye múltjából*, Kecskemét, 1975; M. Köhegyi, *Baja története a kezdetektől 1944-ig*, Budapest, 1989.

Ž. Mandić

FAŠINA (tal. fascina: snop, svežanj), u bačkih Šokaca najtanji ogranci bagrema, vinove loze i voćaka. Nastaju tijekom rezidbe ili vađenja voćaka i bagremika, a slažu se i vezuju u snop promjera 40-50 cm. U Šokaca imaju dvostruku namjenu. U vrijeme svinjokolja (*dij.* karbine) lože se pod kotao u kojem se priprema voda za šurenje svinja. Koristile su se i pri kuhanju obarine, a ljeti i s jeseni pri pečenju rakije. Najjaču žestinu davale su fašine od bagrema, vinove loze, višnje i trešnje. I danas su zastupljene u seoskim gazdinstvima.

J. Dumendžić

FAT → Hvat

FEDERALNA UNIJA EUROPSKIH MANJINA (eng. Federal Union of European Nationalities – FUEN), nevladina organizacija utemeljena radi očuvanja ma-

njina, njihovih jezika, kulture i identiteta. Ciljevi njezina djelovanja ostvaruju se mirnim sredstvima, a organizacija posreduje između manjina i vlada pojedinih država te ima savjetodavnu ulogu pri međunarodnim organizacijama (Vijeću Europe, OEES-u, UN-u i dr.). FUEN izrijeком odbija svako nasilje i separatizam. Osnovan je 1949. u Flensburgu, središtu danske manjine u Njemačkoj, gdje je bilo i sjedište te organizacije do 1952. te od 1982. do danas (u razdoblju 1952.-82. sjedište je bilo u Kopenhagenu). Članovi su FUEN-a kulturne i političke organizacije nacionalnih manjina iz europskih zemalja. Do prestanka hladnoga rata FUEN je djelovao ponajprije u zapadnoeuropskim zemljama, a od 1990-ih nove članove prihvaća uglavnom iz bivših komunističkih zemalja. Početkom 2007. imao je 82 člana iz 32 europske zemlje, od kojih su 40 punopravni članovi, a 42 pridruženi. Među punopravnim je članovima i nekoliko hrvatskih udruga: Hrvatsko kulturno društvo iz Željeznoga (njem. Eisenstadt) u Austriji, Društvo gradišćanskih Hrvata u Ugarskoj iz Kópháze, Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj iz Bratislave te Demokratski savez Hrvata u Vojvodini. Radom FUEN-a ravnaju glavni tajnik, predsjednik i šest dopredsjednika. FUEN održava godišnje tematske kongrese, simpozije, regionalne seminare (poput seminara slavenskih nacionalnih manjina ili njemačkih manjinskih organizacija), donosi rezolucije i druge akte, organizira posjete pojedinim područjima radi utvrđivanja stanja manjinskih prava te izrađuje izvješća i preporuke.

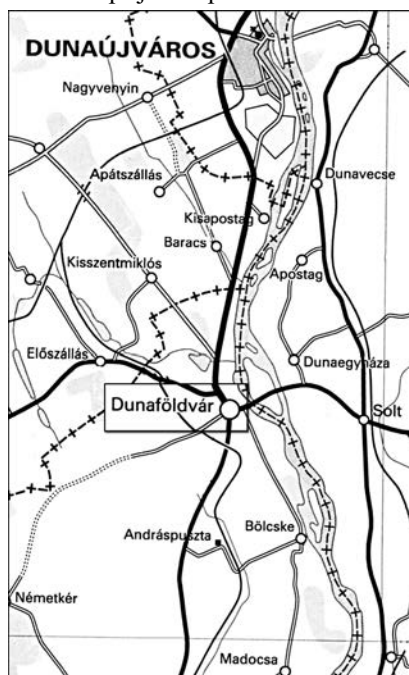
Jedan od šestoro dopredsjednika FUEN-a bio je i Bela Tonković (1996.-2004.), tadašnji predsjednik DSHV-a. U sklopu FUEN-a on je bio sudionik misija utvrđivanja stanja manjinskih prava u Vojvodini, istočnoj Slavoniji i Republici Srpskoj (1998.), na Kosovu i u Crnoj Gori (1999.) te u Grčkoj (2002.). FUEN i DSHV u Subotici su 2000. organizirali seminar o položaju i perspektivama nacionalnih manjina u Vojvodini, Srbiji i SR Jugoslaviji. U Budimpešti je 1991. održan 36. kongres FUEN-a, a domaćin 47. kon-

gresu u Subotici 2002. bio je DSHV. DSHV je redovit sudionik godišnjih kongresa i seminara FUEN-a.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 4, Subotica, 2005; <http://www.fuen.org>

S. Bačić

FEDVAR (madž. Dunaföldvár), naselje u Tolnanskoj županiji, na desnoj obali Dunava, 90 km južno od Budimpešte, 9272 stanovnika (2001.). Naziv mjesta potječe od madžarske riječi földvár – zemljana utvrda. Povijest ga prvi put bilježi 1131. pod nazivom »Monasterium de Felduar«, gdje je kralj Bela II. u čast sv. Petra utemeljio benediktinsku opatiju. God. 1526. osvaja ju ga Turci, koji su ovdje podigli glasovitu četverokatnu kulu (danas zavičajni muzej) radi obrane prijelaza preko Dunava.

Fedvar (Dunaföldvár)

U XVI. st. Turci na to opustjelo područje preseljavaju hrvatske katoličke obitelji. One su ovdje zacijelo i na početku XVII. st., kad su im dušobrižnici bosanski franjevci, »koji ondje među Ilirima marljivo djeluju već 60 godina, od podlog zauzeća Budima 1541. godine«. K njima, tomu

»izmučenomu šokačkomu narodu« iz Tukulje (*madž.* Tököl, na Čepeljskom otoku), prurušen u tursku odjeću, dolazi franjevac da ih ohrabri. Kad su to prilike dopustile, i u tom naselju počinju stalno djelovati »bošnjački« franjevci. Tijekom XVII. st. budimski franjevci ne samo što revno upravljaju budimskom župom nego odlaze i u sva okolna mjesta gdje je bilo »Ilira« (quoad Gentem Illyram), među njima i u Fedvar.

Za Velikoga bečkoga rata 1686. i u Fedvaru se nastanjuje »velik broj bosanskih katolika«, stoga župu preuzimaju bosanski franjevci. God. 1702. spominje se Pavao Bejantić, 1705. Grgur Marković, a nakon godinu dana Ignacije »ex Komarom« (iz Komorana). Iako su se 1705. upravo kod Fedvara vodile žestoke borbe, Hrvati ostaju na tom tlu i za trajanja Rákóczijske bune 1703.-11. Tada »Földvár«, zajedno s Pakšom, naseljem Tolnom, Seksarom, Batosikom i mnogim drugim naseljima, nalazimo među »bunjevačkim i šokačkim« župama. Današnja rimokatolička župna crkva sagrađena je 1729. (tada je župnik Antun Kokić), franjevačka crkva 1786., a franjevački samostan u kasnobaroknom stilu 1790.

Hrvatska zajednica opstoji i u prvim desetljećima XIX. stoljeća, o čemu svjedoče i mnogobrojna hrvatska prezimena: Abrahamović, Adamić, Balažović, Begović, Bolić, Buković, Čučolović, Demetrović, Dobrović, Dodović, Dravec, Đurković, Galović, Garić, Grbić, Grdenić, Gurić, Gutašović, Herić, Ivanić, Janković, Jendrolović, Klobodić, Kovač(ov)ić, Krištović, Lalatković, Makarić, Marković, Martinković, Martonić, Matatić, Miklović, Mraz, Nenadović, Pačić, Palković, Petrović, Pivoda, Sirović, Stanković, Šimonić, Šomić, Štrbanić, Tublović, Valentović, Velić, Vidović, Vinković, Zamić. S vremenom fedvarski su se Hrvati što odselili, što listom odnarodili.

Izvor: Magyar Országos Levéltár, Budapest, Tolna megye 1828-évi összeírása, B 174, A 4911.

Lit.: Gy. P. Szabó, *Ferencrendiek a magyar történelemben*, Budapest, 1921; J. Karácsonyi,

Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig, Budapest, 1924; *Esztergomi Főegyházmegye Névtára*, Esztergom, 1982.

Ž. Mandić

FEJÉRSKA ŽUPANIJA → Bila županija

FELIĆ (Velić), pustara južno od Bača, na cesti prema Bukinu (danas Mladenovo), istočno od pustare Morgoš. Ime Felić vjerojatno je nastalo od srednjevjekovnoga imena sela Félegyház. Kao *villa Feleghaz* spominje se 1346. Za vrijeme seljačke bune Györgya Dózse 1514. vođa pobunjenih seljaka Benedek Pogány zatvoro je u bačku tvrđavu nadbiskupa Grgura Frankopana i velik broj gospode, no kad su u Bač krenule mađarska i srpska vojska da oslobode nadbiskupa i ostale zatočenike, pobunjenici su između Drže (*madž.* Ders) i Felića (*madž.* Félegyháza) doživjeli takav poraz da se do Bača, kako piše ostrogonski nadbiskup Antun Vrančić, moglo hodati po truplima ubijenih seljaka. Iz Felića je vjerojatno bio i Casparus de Félegyház, koji je s još trojicom plemića zastupao Bačku županiju na Državnom saboru u Budimu 1447.

Prema popisu iz 1702. pod Bačom su bila dva Felića. Jedan je pripadao Ugarskoj kraljevskoj komori, dok se Felić oko kapele sv. Antuna u popisu iz 1732. spominje kao posjed kalačko-bačkoga nadbiskupa. Jedan urbarski dokument iz 1770. pribraja Felić gradu Baču, koji je ionako nadbiskupov posjed. Urbarski popis iz 1784. spominje opet dvije pustare – Kis Felity i Nagy Felity (Mali i Veliki Felić). Kalački povijesni shematizam spominje lokalitet Félicity kao filijalu župe Bač od 1859.

U ljetopisu bačkih franjevaca zapisano je kako je na Feliću u XIII. st. postojala *Praepositura de Velick* premonstratensko-ga reda – zapravo je ta prepozitura iz Drže imala na Feliću svoj posjed. God. 1488. spominje se Gospina crkva na Feliću. Iz osmanskoga je razdoblja kapela sv. Antuna Pustinjaka u šumi na Feliću, koja postoji i danas. O njezinu nastanku postoji više pučkih predaja, a 2007. obnovljeno je nekada tradicionalno hodočašće katolika iz

okolice u kapelu. István Iványi spominje i kapelu sv. Jurja početkom XX. st., ali o njoj nema podataka.

Kapela sv. Antuna na Feliću

Lit.: *Bunjevačke i šokačke novine*, br. 16/1870, Kalača; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, II.² Szabadka, 1909; *Subotičke novine*, Subotica, 14. III. 1931.; Z. Pešić, *Obnova hodočašća u kapelu Sv. Antuna Pustinjaka na Feliću kod Bača*; *Kapela Sv. Antuna Pustinjaka na Feliću*, *Zvonik*, br. 152, Subotica, 2007.

S. Beretić

FELSŐSZENTIVÁN → Sentivan

FERBLA (*njem.* Farbe: boja), hazardna kartaška igra. Poznata je u bačkih Šokaca te u somborskih i subotičkih Bunjevaca. Igra se mađarskim kartama, u igri sudjeluju tri ili četiri igrača. Vrijednosti su karata sljedeće: kec se računa jedanaest; desетка, kralj, gornjak i dolnjak po deset; ostale karte prema nominalnoj vrijednosti. Cilj je skupiti što veći zbroj vrijednosti karata u istoj boji, pri čemu se najjači rezultat dobiva četirima kartama iste boje. Slijede tri karte jednake po vrijednosti, npr. tri keca, tri desetke, tri osmice i sl., koje su »jače« nego tri karte iste boje različitih vrijednosti.

Igra može biti veoma složena, a osnovna su pravila ova: na početku igre svaki igrač stavlja jednaku sumu novca u kasu. Promiješane se karte presijeku, s tim da se presječena karta ne smije pogledati, a svaki igrač dobiva po dvije karte. Nakon što igrači pogledaju karte, onaj koji nastavlja igru kaže: »Idem dalje«, pri čemu i on i svaki igrač koji nastavlja igru u kasu ponovno mora staviti novac, i to zbroj prvot-

no unesenoga iznosa. Tako prikupljen novac zove se »cukasa«.

Ako igrač izlazi iz igre, baca te dvije karte na stol, ali novac u kasi ostaje pohranjen. Prvi igrač koji nastavlja igru može tražiti dizanje uloga, i to za iznos koji je u »cukasi«. Oni koji žele »ići dalje« taj iznos moraju uplatiti, a ako svi preostali igrači odustanu, igrač koji je prvi tražio povećanje uloga dobiva sav novac. Ako samo jedan igrač odustane, ostala dvojica nastavljaju igru dok jedan ne odustane.

Kad u igri ostanu dva igrača, »bankar«, tj. onaj koji dijeli karte, prodaje treću kartu svojem suigraču za određeni iznos, a četvrtu kartu također može prodati ili dati besplatno. Nakon toga »bankar« odlaže karte, a špil preuzima igrač koji već ima četiri karte i sad on prodaje treću kartu svojem suigraču (bivšemu »bankaru«), a četvrtu prodaje ili je daje besplatno (ako ju je i on dobio besplatno). Tada drugi igrač plaća »cukasu« i pita: »Šta si?«, nakon čega se karte polažu na stol i zbrajaju, a pobjednik nosi sav novac u »cukasi«.

Izvor: Kazivanje Antuna Stantića – Bake iz Bajmoka.

P. Skenderović

FERMENDŽIN, Euzebij (Martin) (Vinča, Banat, 21. IX. 1845. – Našice, 25. VI. 1897.), franjevac, redovnički upravnik, povjesničar. Rođen u obitelji katoličkih bugarskih naseljenika. Prvu naobrazbu stekao je kod franjevacu u rodnom mjestu, gdje ga je i zapazio provincijal Kajo Agjić. Zaredio se 1862. i tom je prigodom krsno ime Martin zamijenio redovničkim Euzebijem. Nakon novicijata u Baču pohađao je studij filozofije na franjevačkom učilištu u Mariji Radni 1863.-64., teologiju na franjevačkoj bogoslovnoj školi u Vukovaru 1865.-66. i viši studij teologije na Teološkom fakultetu u Beču 1865.-68., gdje je 1868. zaređen za svećenika Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Predavao je na franjevačkom učilištu u Iloku 1869.-70. i na bogoslovnoj školi u Vukovaru 1870.-75., bio je propovjednik u Mohaču za tamošnje Hrvate 1875.-77., u rodnoj Vingi bio je bugarski i njemački propovjednik, vjerouči-

telj i kapelan 1877.-79., a na franjevačkom učilištu u Baji predavao je 1879.-82. Dužnost generalnoga definitora (člana vrhovne uprave) franjevačkoga reda u Rimu obavljao je 1882.-89. Unatoč svojemu bugarskomu podrijetlu, u nacionalno-političkom pogledu prihvatio je hrvatski identitet pa je i Ivan Antunović pisao o njemu da je »pravi pravcati Hrvat«.

Sklonost prema povijesti pokazao je još za studija u Beču, gdje je pohađao predavanja Maxa Büdingera, no tek je njegovo imenovanje službenim analistom reda 1882. imalo odlučujuću ulogu u daljnjem razvoju tih interesa. Njegova je zadaća naime bila briga za arhiv franjevačkoga reda, pisanje povijesti reda, upravljanje službenim listom *Acta Ordinis Minorum* te rad na novom izdanju djela L. Waddinga *Anali male braće (Annales Fratrum Minorum)*, za koje je dovršio 25. svezak 1886. i priredio prošireno izdanje 20. sveska.

U vezi s tim zadaćama, prikupljao je građu o prošlosti franjevačkoga reda među južnim Slavenima, o općoj crkvenoj i političkoj povijesti, poglavito balkanskih naroda, u samostanskim arhivima i knjižnicama po Italiji, Ugarskoj, Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni, Albaniji i Svetoj Zemlji, a posebice u Arhivu Propagande u Rimu. Tako su nastale opsežne zbirke izvora *Bugarske crkvene isprave od 1565. do 1779. godine (Acta Bulgariae Ecclesiastica ab. a. 1565, usque ad a. 1779, Zagreb, 1887)* i *Bosanske osobito crkvene isprave s izvacima regesta dokumenata objavljenih od 925. do 1752 (Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad anjnum 1752, Zagreb, 1892)*, jedna od najvrednijih zbirki za bosansku povijest, posebno za razdoblje turske vladavine. U rukopisu mu je ostala zbirka dokumenta *Hrvatske osobito crkvene isprave (Acta Croatiae potissimum ecclesiastica)*, koja sadržava izvornu građu o hrvatskim kulturnim prilikama u XVII. st. Sastavio je ljetopis bosanske franjevačke provincije *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis s. Francisci Seraphici*, objavljen u 22.

br. *Starina JAZU* 1890., iste godine kad je postao dopisnim članom njezina filološko-historičkoga razreda. Manju građu i priloge objavljivao je i u *Glasniku Biskupije đakovačko-sriemske, Marica* (Plovdiv), *Acta Ordinis Minorum, Shematismus almae Provinciae S. Joannis a Capistrano* (Temišvar, 1887, Budimpešta, 1896), *Le Missioni Francescane in Palestina ed in altre regioni della Terra, Viencu, Obzoru i Franjevačkom glasniku*.

Fermendžin je sudjelovao i u preporodnom pokretu ugarskih Hrvata što ga je potaknuo biskup Ivan Antunović. Bio je suradnik njegovih *Bunjevačkih i šokačkih novina*, ali je još važniji njegov prinos nastanku Antunovićeve *Razprave o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom* (Beč, 1882). Fermendžin je Antunoviću naime stavio na raspolaganje mnoge povijesne izvore što ih je osobno sabrao (među ostalim i danas izgubljen spis Grgura Čevapovića *Memoira gentis Illiricae ab origine usque recentem aetatem*), a pregledao je i Antunovićev rukopis te mu, zahvaljujući svojem poznavanju povijesti franjevacu i južnoslavenskih naroda, pomagao mnogobrojnim savjetima. Kako slavenofil Antunović nije bio povjesničar, Fermendžin ga je upozorio na prevladane teorije o slavenstvu Tračana, Ilira, Dačana, Gota, Sarmata i Avara, na pojedine činjenične pogreške (točno prostiranje Tracije i Panonije; otok Melita nije današnji Mljet, nego Malta; Pavao ne piše kršćanskoj zajednici u bugarskom gradu Filipopolju, nego u grčkom Filipiju) te na filološke interpretacije (etimologija riječi Rac; mišljenje fra Martina Nedića o etimologiji naziva *Bunjevac*; nemogućnost da riječi *bačo* ili *bača* u značenju »brat« dolaze od ilirskoga plemena Baton), a poticao ga je i na preciznije izražavanje te na to primorske i dalmatinske gradove označuju suvremenim hrvatskim nazivima. Osim što je od Fermendžina preuzeo mnogo podataka (npr. životopisi biskupa Mate Benlića, Nikole Ogramića i Nikole Milašina), Antunović je prihvatio i većinu njego-

vih sugestija, a u slučajevima kad je ustrajao na svojem mišljenju na Fermendžinovo je upućivao u bilješkama. Najveći se Fermendžinov utjecaj na Antunovića ogleda međutim u njegovu uvjerenju o silnoj važnosti franjevaca u općoj i napose kulturnoj povijesti Bunjevaca i Šokaca, zbog čega je Antunović vlastito djelovanje smatrao samo nastavkom Katančičeva i Čevapovićeve rada. I njegova *Razprava* tako je koncipirana kao novi prinos u procesu etničke i kulturne integracije Hrvata na krajnjem sjeveroistoku područja po kojem su raseljeni.

Kad je Antunović nakon izdavanja *Razprave* ponovno želio pokrenuti novine, njihovo je uređivanje namjeravao povjeriti fra Robertu Kauku, Fermendžinovu prijatelju iz mladosti i iz doba profesorske službe u bogoslovnoj školi u Baji. To međutim nije ostvareno jer je, zbog pritisa crkvenih i političkih krugova na Antunovića, fra Ivo Rodić Kauku zabranio da se prihvati uredništva. Podaci o tom sačuvani su u pismu što ga je Kauk poslao Fermendžinu, uz uputu da cijelu njihovu korespondenciju uništi.

Lit.: F. E. Hoško, Suradnja E. Fermendžina u Antunovićevoj »Razpravi«, *Zbornik »Ivan Antunović«*, 1, Subotica, 1990; F. E. Hoško, *Euzebijje Fermendžin, crkveni upravitelj i povjesnik*, Zagreb, 1997; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

S. Bačić

FESTIVAL AMATERSKOGA TEATRA, godišnja smotra kazališnih amatera koja se održava u Ljutovu. Prvi je put održan 1997. u organizaciji dramskoga odjela tadašnjega Amaterskoga kulturno-umjetničkoga društva *Bratstvo* (od 2003. Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo *Ljutovo*) iz Ljutova, pod prvotnim imenom Dani pozorišta. Taj je naziv festival nosio do 2006., kada dobiva današnje ime. Sudionici festivala prvotno su bile amaterske dramske skupine iz subotičke općine te iz vojvođanskih mjesta, a danas najveći broj kazališnih predstava izvode kazališne skupine pri hrvatskim kulturnim udrugama iz Vojvodine. Od 2007. ostvarena je i surad-

nja sa sličnim udrugama iz Hrvatske (Pučka scena iz Hercegovca).

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 215, Subotica, 2007.

Lj. Vuković-Dulić

FESTIVAL BUNJEVAČKI PISAMA, glazbena manifestacija. Nastao je na prijedlog subotičkoga liječnika Marka Sente 2000., kad je osnovan i inicijativni odbor festivala u sastavu Vojislav Temunović, Antuš Gabrić i Miroslav Kujundžić. Sljedeće godine inicijativni je odbor transformiran u organizacijski te je održan i prvi festival. Glavna je svrha manifestacije stvaranje novih kompozicija koje su vezane za život, kulturu i običaje bačkih Hrvata – Bunjevaca te afirmacija hrvatskih umjetnika u Bačkoj – skladatelja, tekstopisaca, muzičkih instrumentalista i vokalnih solista. Redovito se održava svake godine u Hrvatskom kulturnom centru *Bunjevačko kolo* u Subotici, uz sudjelovanje po petnaestak sudionika iz Subotice, okolnih mjesta i Sombora. Oni se najprije prijavljuju na javno raspisan natječaj, u kojem su potanko opisani uvjeti sudjelovanja (npr. tekst i glazba trebaju prikazivati život i običaje bačkih Bunjevaca; tekst pjesme mora biti pisan ikavicom ili ijekavicom; dužina pjesme iznosi 3-5 minuta; radovi prije toga ne smiju biti izvođeni; jedan autor može dostaviti najviše 3 kompozicije; radovi se šalju pod šifrom i sl.), a odabir skladbi za izvođenje obavlja stručno povjerenstvo. Odabrane skladbe na Festivalu ocjenjuje stručni žiri, a dodjeljuje se I., II. i III. nagrada, zatim nagrada za naj-

Logo Festivala
bunjevački i pisama

FESTIVAL BUNJEVAČKI PISAMA

boljega izvođača, za najbolji tekst te nagrada publike. Sve izvedene kompozicije tijekom festivalskoga programa snimaju se, a nakon toga izdaju se na nosaču zvuka – dosad je objavljeno šest CD-a. Jedan broj pjesama koje su izvedene na festivalu postigao je zavidnu popularnost u proteklih nekoliko godina

Lit.: *Zvonik*, 7/2002, 12/2003, Subotica; *Hrvatska riječ*, br. 87, 138, 139, 190, Subotica, 2004-2006.

V. Temunović

FESTIVAL BUNJEVAČKOG NARODNOG STVARALAŠTVA, kulturna manifestacija Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima. Održava se od 1999. u Subotici u organizaciji Kulturno-umjetničkoga društva *Bunjevka* iz Subotice i Kate Kuntić kao predsjednice Organizacijskoga odbora. Festival se nastoji prikazati kao najveća bunjevačka kulturna manifestacija u Vojvodini, a u njegovu sklopu održavaju se manifestacije kojima se, kako navodi Organizacijski odbor, žele očuvati izvorni govor, običaji i predaje. Na festival se pozivaju i kulturne udruge iste orijentacije iz Bajškoga trokuta.

Lj. Vuković-Dulić

FESTIVAL DJEČJEGA FOLKLORA »DJECA SU UKRAS SVIJETA«, jednodnevna kulturna manifestacija u Tavankutu. Organizira se jedanput na godinu u proljeće i dio je redovitih programskih aktivnosti mjesnoga Hrvatskoga kulturno-prosvjetnoga društva *Matija Gubec*. Prvi festival održan je 1996. i dosad ih je organizirano 11. Na festivalu se okupljaju najmlađe folklorne skupine hrvatskih kulturnih društava iz Vojvodine pa na taj način predstavlja svojevrstu smotru dječjega folklornoga stvaralaštva vojvođanskih Hrvata. Osim toga, na festivalu nastupa i po nekoliko dječjih folklornih skupina društava koja njeguju kulturu drugih nacionalnih manjina s toga područja, čime dobiva i značajku interkulturne manifestacije. Posljednjih nekoliko godina na festival se poziva i jedno društvo iz Republike Hrvatske. Program festivala sastoji se od sveča-

noga mimohoda sudionika u narodnim nošnjama po ulicama sela, nakon čega slijede nastupi u kojima skupine predstavljaju tradicionalnu baštinu svojega kraja.

L. Suknović

Logo Festivala
»Hosanafest«

FESTIVAL HRVATSKIH DUHOVNIH PJESAMA »HOSANAFEST«, glazbena manifestacija. Ideja o pokretanju festivala nastala je u Somboru 2. V. 2005. na tradicionalnom Danu mladih Subotičke biskupije, gdje se razgovaralo o potrebi da mladi na jednom duhovnom festivalu pjesmom slave Gospodina i tako budu potaknuti na veću pobožnost. Glavni je cilj Festivala pronađen u promicanju kršćanskih duhovnih vrijednosti te poticanju na stvaranje nove autorske duhovne popijevke, suvremenoga glazbenoga izričaja među mladim hrvatskim katolicima. Ime festivalu dao je glavni inicijator njegova održavanja vlč. Marinko Stantić (*hebr.* hosana: spasi nas). Već 18. V. 2005. upućena je molba subotičkomu biskupu Ivanu Pénzesu da dopusti osnivanje festivala, a on je dopisom od 14. VI. iste godine vlč. Stantića imenovao povjerenikom za pastoral mladih Subotičke biskupije te prvim predsjednikom Organizacijskoga odbora Festivala. Nositelj je festivala Povjerenstvo za pastoral mladih Subotičke biskupije, a prvi *Hosanafest* održan je 3. IX. 2006. u Subotici. Na njemu je izvedeno 15 skladba, uz sudjelovanje mladih iz Bačke, Srijema i Hrvatske, a zahvaljujući kvaliteti već je ušao u krug elitnih festivala duhovne glazbe u Hrvata.

L. Suknović

FICOK → Fraklić

FIČURA, svjetiljka na loj. Ovčji loj stavljao bi se u plitku glinenu posudu, a u nje govnu sredinu umetao se komad fitilja ili vezice za cipele, koji se palio i osvijetljivao, dok bi loj onemogućivao brzo izgaranje. Koristila se i nakon Drugoga svjetskoga rata, u doba nestašice petroleja.

P. Skenderović

FIJAKER (*franc.*: fiacre > *njem.*: Fiaker), putnička kola s konjskom zapregom i sklopivim krovom. Pojavila su se u Mađarskoj oko 1457. u mjestu Kocs, odatle i naziv kočija. U Engleskoj su se počela rabiti oko 1580. (*engl.* coach), u Njemačkoj također potkraj XVI. st. (*njem.* die Kutsche), a u Francuskoj oko 1640. U Parizu su se takva kola iznajmljivala ispred hotela *St. Fiacre* te su po njemu dobila i ime. Kako su fijakeri poslije izrađivani ponajprije za gospodu, i u podunavskih su Hrvata postali statusni simbol. Posjedovali su ih u pravilu samo imućniji salašari, koji su na njima nedjeljom išli u crkvu, a preko tjedna »u varoš« radi sređivanja poslova.

Fijekari su bili uobičajeni i u gradovima u kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo, a među njima je najvažniji bio Sombor, kojemu je fijaker postao i zaštitni znak. God. 1885. imao 15 fijakera te je magistrat donio pravilnik o fijakerskoj službi, kojim su regulirane obveze fijakerista glede higijene, brzine kretanja, pravca kretanja i cijena, ali i obveze osoba koje se koriste uslugom, među kojima je bila i zabrana prijevoza osoba u pijanu stanju ili oboljelih od zaraznih bolesti. Osobe koje se nisu ponašale u skladu s moralnim pravilima nisu mogle dobiti dozvolu za rad. Do 1901. fijakerska se služba mogla obavljati samo s dva, a od 1901., prema odluci tadašnjega gradskoga kapetana, i s jednim konjem. Godine 1975. u Somboru je bilo 19 fijakera te je prema broju fijakera bio prvi grad u srednjoj Europi. Fijakerski placevi bili su kod željezničkoga kolodvora, kod današnjega hotela *International* (prije: *Sloboda*) i na kraju glavne ulice prema zgradi županije. Najveći je bio ispred hote-

la, gdje je zasađeno 24 bođoša (od *mađ.* bogyó: bobica; američki kopriivić, *lat.* *Celtis occidentalis* L.), koliko je bilo i fijakerista, kako bi svaki konj imao svoj hlad. Posljednji fijakerist kojemu je to bilo zanimanje bio je Sanko Milutinović – Duca, koji je ujedno bio i posljednji somborski vodar. Danas se fijakeri ponovno mogu vidjeti na ulicama Sombora, ali uglavnom u svečanijim prigodama. O vezanosti Somboraca za fijakere govore i uglazbljene pjesme *Pokojnom Jagri u spomen* (tekst Velja Subotić) i *Fijaker stari* (tekst Zvonko Bogdan), a jedna od nekad elitnijih somborskih kavana nosi naziv *Stari fijaker*.

Subotički fijakeri kod stare gradske kuće

I u Subotici su fijakeri bili jedino gradsko prijevozno sredstvo sve do uvođenja tramvaja 1897., a zadržali su se do kraja 1970-ih. Glavna stajališta, tzv. fijaker-placevi, bili su ispred željezničkoga kolodvora te u središtu grada: s istočne strane stare gradske kuće; ispred stare kavane *Mali mir*, koja se nalazila na zapadnoj strani današnje Nićin-palače; sa zapadne strane kazališta prema trgu. U Subotici je osobito popularan bijeli svadbeni fijaker s bijelim konjima, u kojem se mladenci vraćaju s vjenčanja iz crkve. Danas se fijakeri mogu vidjeti još na većim manifestacijama, poput dužijance, kad služe kao turistička atrakcija. Katkad se na središnjoj proslavi subotičke dužijance na fijaker stavlja i krupa ispletana od novoga žita.

A. Čota i P. Skenderović

FILAKOVIĆ, Branko (Santovo, 28. VI. 1942. – Pečuh, 22. II. 1991.), društveni i kulturni djelatnik, novinar, pjesnik i pisac.

Sin Stipana i Đule, rođ. Mandić. Osnovnu je školu završio u rodnom selu, a srednju hrvatsko-srpsku učiteljsku školu u Budimpešti 1960. Diplomirao je na Visokoj nastavničkoj školi u Pečuhu 1964. Kao mlad učitelj radi među gradišćanskim Hrvatima u Koljnofu (*madž.* Kópháza). Pedagoški

Branko
Filaković

rad nastavlja u pečuškoj Hrvatskoj osnovnoj školi. Od 1970. radi kao suradnik Hrvatsko-srpske redakcije Pečuškoga radija, a tijekom 1970-ih surađuje i u emisiji za Hrvate u susjednim zemljama Radio Zagreba. Slovio je za jednoga od najsvjesnijih Hrvata u Mađarskoj i svojim je ustrajnim i savjesnim radom te reportažama bio uzor svojim sunarodnjacima. Pozornost zavrjeđuju njegove lirske pjesme i napisi o prirodi i malim ljudima. Svojim člancima redovito se javljao u tjedniku *Narodne novine* i godišnjaku *Narodni kalendar*. Stihovi su mu objavljeni u zbirci *U kolo* (Budimpešta, 1969.). Izbor njegovih pjesama i literarnih reportaža tiskan je posmrtno u knjizi *Zatajiti korijene, tuge i duge*.

Djelo: *Zatajiti korijene, tuge i duge*, Pečuh, 1991.

Lit.: *Hrvatski glasnik*, 9/2006, Budimpešta.

Ž. Mandić

FILAKOVIĆ, Stipan (Santovo, 28. IV. 1936.), pedagog, novinar, skupljač narodnoga blaga. Njegov davni predak Miško rođen je u slavovskim Slakovcima, a 1741. u Santovu se vjenčao s Martom iz današnjega Bačkoga Monoštora, pa njihove potomke i danas nazivaju Miškomartinima.

Sin je Stipana i Đule, rođ. Mandić. Osnovnu je školu počeo kod redovnica Družbe sestara naše Gospe u rodnom selu, a čitanje i pisanje učio je iz *Bunjevačke i šokačke čitanke*, tiskane 1939. u Budimpešti. Nakon Drugoga svjetskoga rata postao je učenikom samostalne hrvatske (poslije južnoslavenske) pučke škole. Na nagovor tadašnjega ravnatelja Stjepana Velina upisao se u srpsko-hrvatsku, odnosno »južnoslavensku« gimnaziju u Budimpešti, gdje je kao odlikaš od ministra prosvjete dobio zlatno odličje. Nakon mature na Visokoj pedagoškoj školi u Budimpešti studirao je srpsko-hrvatski i mađarski jezik i književnost. Katedra se međutim seli najprije u Segedin, a zatim i u Pečuh, te je ondje i diplomirao 1957. Iste godine zaposlio se u pečuškoj hrvatsko-srpskoj (južnoslavenskoj) školi, gdje je upoznao i svoju buduću suprugu aljmašku Bunjevku Katicu Bende.

God. 1960. prelazi na Radio Pečuh, gdje je uskoro postao urednikom emisije na hrvatskom jeziku. Radi u vrlo teškim okolnostima, u općoj klimi nepovjerenja nakon Informbiroa i bez osnovnih tehničkih preduvjeta. Svaka riječ izgovorena u emisiji prevodila se na mađarski jezik radi provjere. Opasni su bili i zavrbovani ili ucijenjeni »prijatelji« te ga je bunjevački pisac Antun Karagić zato i posjećivao samo potajice. God. 1980. zaposlio se u tjedniku Demokratskog saveza Južnih Slavena *Narodne novine*, a od 1991. radi u tjedniku Saveza Hrvata u Mađarskoj *Hrvatski glasnik*, u kojem ostaje sve do odlaska u mirovinu 1996.

Osim novinarskim radom, bavio se skupljanjem narodnoga blaga i istraživanjem kulturne prošlosti hrvatske etničke zajednice, napose običaja baranjskih Hrvata te života suvremenika i uglednika iz prošlosti. Pripadao je čvrstoj jezgri onih koji su se u danim mogućnostima opirali asimilaciji – Hrvati u Mađarskoj desetljećima su naime bili zatvoreni u svojevrsan etničko-civilizacijski rezervat i odijeljeni od matičnoga naroda, u vrijeme Horthyjeva režima govorilo im se: »Ne laj na tom drvenom jeziku! Mađarski kruh jedeš,

madžarski govori!«, a nakon Drugoga svjetskog rata bili su sumnjičeni kao titoisti i špijuni.

Dobitnik je odličja uprave Madžarskoga radija *Zlatno novinarsko pero* 1967. Nekoliko je godina bio predsjednik Odbora za tisak Demokratskoga saveza Južnih Slavena i dugogodišnji član Odbora za nacionalne manjine Baranjske županije. Zauzimao se za otvaranje hrvatske gimnazije 1983. i hrvatskoga kluba u Pečuhu 1982. Živi u Pečuhu.

Ž. Mandić

FILC (*njem.* Filz), netkani tekstilni materijal, pust. Izrađuje se najčešće od vune, ali je cijenjen filc i od drugih životinjskih vlakana, osobito zečje dlake. Vlakna su u filcu međusobno povezana mehaničkim silama. Vunena vlakna, koja imaju ljuskavu površinu, zbog mokre obrade, povišene temperature (iznad 50°C) i mehaničkoga pokretanja, međusobno se zapetljavaju i zbijaju te tako stvaraju kompaktan i gust materijal pogodan za razne namjene, o čemu je ovisila i njegova debljina. Inače, filcanje je najstariji postupak izrade netkanoga tekstila. U Bačkoj se također filcalo, i to najčešće čarape. Kvalitetniji filc dobiva se od finih vunениh vlakana jer im je površina ljuskavija. Postupak filcanja često se označuje i kao valjanje. Među poznatije vrste materijala koje nastaju tom tehnikom pripada čoha.

Kako filc ima iznimno dobra termoizolacijska obilježja, bio je zastupljen u Bunjevacu pri izradi većine zimskih odjevnih predmeta, i muških i ženskih, kao što su reklja, dolama, čurdija, valjane, tj. »roljane« marame i valjane čarape.

Lit.: R. Čunko i E. Pezelj, *Tekstilni materijali*, Čakovec, 2002.

K. Suknović

FILK (filkanje), vrsta zabavne kartaške igre. Igra se madžarskim kartama. Najjače su karte u igri »gornjaci«, i to su filkovi. Među njima najjači je »makov« gornjak, tj. »babo«, zatim zeleni gornjak (»zeljo«), crveni gornjak (»golupčar«) i tikveni gornjak (»pućo«). Nakon njih slijedi kec, za-

tim desetka, kralj pa dolnjak, a poslije i ostale karte prema nominalnoj vrijednosti. Od kečeva najjači je onaj čija je boja adut. »Pune karte« predstavljaju kečevi i desetke. U igri sudjeluje četiri, pet ili šest igrača, koji dobivaju jednak broj karata (u slučaju da ima pet ili šest sudionika dvije se karte unaprijed ostavljaju po strani, najčešće »tikvena« i »makova« sedmica). Boja aduta određuje se na početku – to je boja karte koja se presiječe nakon miješanja.

Pravila su donekle razlikuju u ovisnosti od broja sudionika. Nakon što jedan od igrača presiječe izmiješane karte, ako je presječen filk, igrač koji je presjekao karte može ga uzeti samo ako se igra s pet igrača. Kad u igri sudjeluje pet ili šest sudionika, igrač koji tijekom igre dobije »babu« »više«, tj. glasno traži keca određene boje od drugih igrača (npr. »babo više zelenog keca«), čime zapravo traži boju za igru, a samim time i suigrača koji će biti s njime protiv ostale trojice igrača. Cilj je igre da onaj koji je »vikao« osvoji najmanje tri pune karte kako ne bi »služio«, a preostalim je igračima cilj da netko od njih osvoji pet punih karata. Kako se adut određuje pri prvom miješanju karata, on to ostaje sve vrijeme igre bez obzira na broj miješanja, sve dok se ne »odsluži«, tj. dok netko ne uhvati pet punih karata, kad se mijenjaju boja i adut i onda počinje novi ciklus igre.

Igra je uglavnom poznata u subotičkih Bunjevaca, koju su je igrali u slobodno vrijeme, najčešće nedjeljom poslijepodne, a poglavito zimi, kad nije bilo radova na obradi zemlje.

Izvor: Kazivanje Antuna Stantića – Bake iz Bajmoka.

P. Skenderović

FILIPOVIĆ, Albe (Bajmok 14. IX. 1908. – Subotica, 21. VII. 1980.), sudac i odvjetnik. Sin Josipa i Janje, rođ. Prčić. Gimnaziju je pohađao u Subotici, a pravo je studirao u Subotici i Beogradu, gdje je i diplomirao 1931. Odvjetničku i sudačku praksu obavljao je u Subotici i Beloj Crkvi, a sudačko-odvjetnički ispit položio je pri Apelacijskom sudu u Novom Sadu 18. XII. 1935. God. 1938. postao je sudac sre-

skoga suda u Kovinu, odakle je premješten u sreski sud u Suboticu, a 28. I. 1941. imenovan je sucem okružnoga suda u Subotici. Od 3. X. 1945. odvjetnik je u Subotici sve do odlaska u mirovinu 1. IX. 1978. Tijekom svoje odvjetničke prakse obnašao je različite dužnosti u Odvjetničkoj komori Vojvodine (u Upravnom odboru bio je predsjednik 1950.-51., član 1953.-55. te dopredsjednik 1970.-73. i dr.) te u Općinskoj organizaciji odvjetnika u Subotici, čiji je predsjednik bio u nekoliko navrata. U društvenom životu Subotice sudjelovao je kao član raznih gradskih povjerenstava i odbora (Povjerenstvo za popis stanovništva i dr.), a potkraj 1960-ih bio je član-radnik Matice hrvatske u vezi s pripremanja za osnivanje ogranka u Subotici te jedan od osnivača HKUD-a *Bunjevačko kolo* iz Subotice. Stručne radove iz pravne prakse objavljivao je u *Glasniku Advokatske komore Vojvodine* (Novi Sad), *Pravnom životu* (Beograd), u jedinom broju mjesečnika Hrvatskoga kulturnoga društva u Subotici *Njiva* 1947. i dr.

Albe Filipović

Lit.: *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, br. 11/1980, Novi Sad; *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921-1996)*, Novi Sad, 1996; N. Zelić, »Hrvatsko proljeće« i bački Hrvati, *Dani Balinta Vujkova. Dani hrvatske knjige i riječi. Zbornik sa znanstvenih skupova 2002.-2005.*, Subotica, 2006.

M. Filipović-Ljubić i N. Zelić

FILIPOVIĆ, Anita (Budimpešta, 9. IV. 1988.), odbojkašica. Kći Tomislava Milana i Eve, rođ Linter. Već kao učenica osnovne škole nastupa za Sportski klub *Vasas-Opus Via-Óbuda*, koji je u bio prvak Mađarske te osvajač Kupa Mađarske i Kupa Europskoga odbojkaškoga saveza.

God. 2006. uručena joj je nagrada *Heraklov pehar* kao igračici godine u junior-skim kategorijama Mađarske. Nakon mature u budimpeštanskoj hrvatskoj gimnaziji 2006. neko je vrijeme igrala u zagrebačkom Odbojkaškom klubu *Mladost*, a zatim je prešla u talijanski klub *Sant Orsola Asistel-Novara*, koji se ubraja u najbolje ženske odbojkaške ekipe na svijetu.

Lit.: M. Dekić, Željela bih biti profesionalna igračica i u inozemstvu nastaviti svoje školovanje, *Hrvatski glasnik*, 3/2007, Budimpešta.

Ž. Mandić

FILIPOVIĆ, Mate (Kačmar, 21. XI. 1933.), kulturni i društveni djelatnik. Sin Stipana i Roze, rođ. Vujić. Poslije osnovne škole u Kačmaru školovanje nastavlja u bajske gimnaziji, gdje 1952. maturira. Upisuje Tehnički fakultet u Budimpešti. Kao elektroinženjer zapošljava se u budimpeštanskoj tvornici *Orion*, odakle odlazi u mirovinu 1992. Od 1978. predsjednik je Odbojkaškoga kluba *BKV Előre* u Budimpešti i menadžer mađarske seniorske muške odbojkaške reprezentacije.

Još u mladim godinama naučio je svirati harmoniku. Stasao je uz glasovitoga violinista primaša Kačmarca Ivuša Đurakovića. Kao glazbeni voditelj Centralnoga ansambla Južnih Slavena u Mađarskoj, a poslije Centralnoga ansambla nacionalnih manjina u Mađarskoj, postiže mnogobrojne uspjehe u Mađarskoj i inozemstvu. God. 1966. od Ministarstva prosvjete primio je odličje *Za socijalističku kulturu*. Suraduje s koreografom Antunom Kričkom pri glazbenom osmišljavanju više glasovitih koreografija. Stručni je savjetnik poznatoga manjinskoga orkestra *Vujičić* iz Pomaza. U njegovu su vlasništvu svi rukopisi književnika Ivana Petreša, na temelju kojih je Marin Mandić 1999. pripremio sabrana djela spomenutoga književnika. Zahvaljujući i njegovoj zaslugi i potpori, izdani su kaseta *Božićne pjesme* i opsežan rukopis garskoga kantora Antuna Prislina (1896.-1969.).

God. 1994. na manjinskim izborima izabran je za zastupnika Hrvatske manjin-

Mate Filipović

ske samouprave budimpeštanskoga X. okruga, gdje će u prvom ciklusu djelovati kao dopredsjednik, a zatim, sve do danas, kao predsjednik. Pod njegovim vodstvom spomenuta samouprava materijalno pomaže izbjeglice za vrijeme rata u Hrvatskoj. Na njegov poticaj X. okrug grada Budimpešte i grad Vinkovci 2006. potpisuju sporazum o bratimljenju i suradnji na kulturnom polju.

Ž. Mandić

FILIPOVIĆ, Milenko (Podlugovi, 8. XI. 1902. – Beograd, 22. IV. 1969.), etnolog i antropogeograf. Studirao i doktorirao 1928. na Sveučilištu u Beogradu. Bio je gimnazijski profesor u Sarajevu i Velesu, docent i izvanredni profesor na Sveučilištu u Skoplju 1930.-41, za vrijeme rata umirovljen. U Etnografskom muzeju i Etnografskom institutu u Beogradu radi 1945.-55., zatim je do 1965. sveučilišni profesor u Sarajevu, a od 1959. do 1962. ravnatelj je Balkanološkoga instituta u Sarajevu i redoviti član Naučnoga društva SR BIH, odnosno ANUBIH. Bavio se proučavanjem pojedinih regionalnih i etničkih cjelina te pučkoga života, običaja i vjerovanja balkanskih naroda u Bosni, Makedoniji, Srbiji i Vojvodini.

U *Zborniku za društvene nauke* Matice srpske objavio je tri članka tematski vezana za Bunjevce i Šokce: *O imenu »Bunjevci«* i *Bunjevci u Bosni* (*Zbornik za društvene nauke*, 40, 1965) te *O imenu »Šokac«* – *»Šokci«* (*Zbornik za društvene nauke*, 47, 1967). U člancima u kojima piše o bunjevačkom i šokačkom imenu iznosi ponajprije dotad poznate teorije o nastanku tih

etnonima te teritorijalnoj rasprostranjenosti Bunjevaca i Šokaca na balkanskom poluotoku. Na temelju teritorijalne rasprostranjenosti etnonima i dviju etničkih skupina nastoji naći vezu među njima te spoznati podrijetlo i vrijeme te uzrok seoba i migracija, a na temelju toga i vrijeme nastanka samih etnonima. Zaključuje da su nastali prije nego što su počele migracije, najkasnije u XVI st., pri čemu smatra da su izvedenice od nekoga osobnoga imena: *Bunjevac* od srednjovjekovnoga vlaškoga imena *Bun* ili *Bunj*, a *Šokac* od srednjovjekovnoga imena *Šok*, poznatoga u Srba i Albanaca.

Lit.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1986.

Lj. Vuković-Dulić

FILIPOVIĆ, Stipan (Kačmar, 11. I. 1908. – Kačmar, 8. VII. 1967.), kulturni djelatnik. Sin nadničara Mate i Kate, rođ. Ispanović. Završio je šest razreda pučke škole. Izučio je zanat papučara, a od 1945. bio je zvonar u rodnome selu. Na poticaj rođaka župnika i književnika Ivana Petreša, u Kačmaru 1933. osniva Bunjevačko amatersko društvo i organizira prvo bunjevačko prelo. Od toga vremena u mjestu dugo godina priređuje prela, na kojima se obvezatno prikazuje i koji omiljeni pučki igrokaz, ponajčešće iz pera Ivana Petreša i Antuna Karagića. Ustrajno je pomagao bunjevačkomu književniku iz Subotice Balintu Vujkovu pri skupljanju narodnih pripovjedaka za knjigu *Cvjetovi mećave*.

Ž. Mandić

FILIPOVIĆ, Stipan (Bajmok, 20. IX. 1920. – Palić, 30. III. 2002.), liječnik. Sin Lajče i Viktorije, rođ. Romoda. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje završio je u Subotici. Na Medicinskom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1948. Tijekom 1950. bio je na specijalizaciji iz epidemiologije na Institutu za epidemiologiju u Beogradu. Od 1952. pet je godina radio kao specijalizant-epidemiolog u subotičkom Higijenskom zavodu (prije Sanitarno-epidemiološka stanica). Od 1955. do 1958. bio je na specijalizaciji iz infektivnih bolesti na Kli-

nici za infektivne bolesti Medicinskoga fakulteta u Beogradu. Sljedeće godine postavljen je za načelnika Odjela za infektivne bolesti Gradske bolnice u Subotici te je tako postao prvi načelnik toga odjela, koji je od osnivanja 1897. bio pod upravom načelnika Odjela za unutarnje bolesti. Bio je profesor u srednjoj Medicinskoj školi u Subotici, gdje je predavao akutne i infektivne bolesti s epidemiologijom, te predavač istoga predmeta na dvosemestralnom poslijediplomskom tečaju za liječnike opće medicine u Subotici. Usavršavao se i na klinikama za infektivne bolesti u Zagrebu i Witzenhausenu (SR Njemačka), a zbog nedostatka kvalificiranih epidemiologa usporedno je radio i u Higijenskom zavodu, gdje je bio na dužnosti načelnika Odjela za epidemiologiju od 1959. Specijalistički ispit iz epidemiologije položio je u prosincu 1972. na Institutu za zdravstvenu zaštitu u Novom Sadu. God. 1973. stekao je naslov primarijusa.

Stipan Filipović

Objavio je mnogobrojne referate i znanstvene radove, samostalno i u suradnji s drugim subotičkim liječnicima (*Medicinski pregled* 12/1962, Novi Sad; *Bilten Zavoda za zdravstvenu zaštitu Subotica*, 1/1964; *Zbornik radova : XII naučni sastanak mikrobiologa i epidemiologa Jugoslavije*, Subotica, 1970; *Praxis veterinaria*, 4/73, Zagreb; *Zentralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde, Infektions-krankheiten und Hygiene*, 3/1968, Stuttgart). U njima je stručno obrađena klinička i epidemiološka problematika nekih važnijih akutnih infektivnih bolesti. Sudjelovao je i na znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu te u radu upravnih tijela Opće

bolnice, Zavoda za zdravstvenu zaštitu u Subotici te stručnih povjerenstava i udruga u Novom Sadu i Beogradu. Svoje posljednje radne godine proveo je kao liječnik u Njemačkoj, gdje je 1983. i umirovljen. Dobio je mnogobrojna priznanja, među kojima 1972. i Listopadsku nagradu Grada Subotice te Orden rada sa srebrnim vijencem.

Izvor: Arhivski podaci Zdravstvenoga centra Subotica.

E. Libman i M. Filipović-Ljubić

FILIPOVIĆ, Tomislav Milan (Budimpešta, 7. VII. 1961.), odbojkaš, trener, inženjer. Sin Kaćmarca Mate i Čikerijke Klare, rođ. Pijuković. Osnovnu glazbenu školu pohađao je na Majdanu (*madž.* Kőbánya). God. 1979. maturirao je u Tehničko-komunikativnoj srednjoj školi *István Pataki*, a diplomu pogonskoga inženjera i nastavnika tehnike stekao je 1984. na Visokoj školi elektroindustrijske tehnike *Kálmán Kandó*. Nakon dvije godine diplomirao je na Visokoj školi za tjelesni odgoj i stekao zvanje profesionalnoga trenera odbojke. Kao igrač, bio je član i omladinske i seniorske odbojkaške reprezentacije Mađarske, u kojima je odigrao dvije stotine utakmica. Igrao je u mađarskim klubovima *Előre*, *Vasas* i *Fabulon Vasas* te inozemnim *Arçelik Sport Külübü* (Turska), *Al Arabi Sportin Klub* (Katar) i *Spartak* (Subotica). U natjecanju omladinskih reprezentacija socijalističkih zemalja 1977. i 1979. osvojio je brončanu, a 1987. kao senior srebrnu medalju. Kao senior osvojio je s reprezentacijom prvo mjesto 1980. u Berlinu, 1981. u Kupu Volán, 1984. i 1985. u Kupu Hungaris, 1988. u Luxemburgu i Kupu Alba Volán. Od 2003. menadžer je muške seniorske reprezentacije Mađarske. U svojoj struci radio je u tvrtki *Sam-sung*, bio je glavni direktor u tvrtki *Concord Holding* d.d., a danas radi kao savjetnik u tvornici automobila *Suzuki*.

Lit.: *Ki kicsoda a magyar sportban?*, Szekszárd, 1994; M. Dekić, Odbojkaš Tomislav Filipović, *Hrvatski kalendar*, Budimpešta, 2005.

Ž. Mandić

FILOZOFIJA (*grč.* philia: ljubav; sophia: mudrost), najopćenitija znanost, osobit nazor na svijet i život. Proizvod je ljudskoga uma, to jest kritičkoga mišljenja i sustavnoga istraživanja koje je usmjereno na spoznaju ukupnosti svijeta i smisla čovjekova života. S obzirom na konkretni predmet zanimanja, u filozofiji se javljaju i razmjerno samostalne discipline: metafizika, ontologija, logika, gnoseologija, etika, estetika, filozofija znanosti, filozofija religije i dr. Karakteriziraju je unutarnja logičnost, racionalno-kritička utemeljenost, obrazloženost stajališta, dosljednost i neproturječnost izvođenja te sustavnost misli.

Pojavila se u staroj Grčkoj na prijelazu iz VII. u VI. st. prije Krista i traje sve do danas, postavljajući uvijek iznova »vječna pitanja« o svijetu i životu. Tijekom vremena, u ovisnosti od danih prilika, mijenjao se ne samo konkretan predmet zanimanja već i vrsta odgovora, pa se tako u povijesti filozofije uspostavilo nekoliko pravaca i škola mišljenja. U tom se smislu kaže kako je ona njezino vrijeme obuhvaćeno mislima, tj. izraz općega duha danoga vremena. Ima dugu tradiciju i u okviru Katoličke crkve, u sklopu koje se očitovala i u kulturi podunavskih Hrvata.

Povijest. U podunavskih Hrvata javlja se odmah nakon posljednjega vala doseljivanja Hrvata u ugarsko Podunavlje potkraj XVII. st. Tada se počinje predavati na filozofskim učilištima pri franjevačkim samostanima, uz koje će, u različitu opsegu i intenzitetu, postojati sve do XX. st. Ti se filozofski prinosi kreću od zapisa (u većini slučajeva riječ je o rukopisima predavanja) preko zastupljenosti u školskom sustavu pri filozofskim učilištima u šest franjevačkih samostana, sve do različitih oblika života u javnosti, osobito po javnim seminarima i godišnjim raspravama te tiskom objavljenim postavkama tih rasprava. Dosad je u kontekstu ukupne hrvatske filozofske baštine obavljena samo glavnina povijesno-faktografskih istraživanja toga filozofskoga naslijeđa, dok njihovo podrobnije filozofsko izučavanje i valorizacija tek predstoje. Zastupljenost filozofije u podu-

navskih franjevaca imalo je znatan utjecaj na ostale segmente kulture podunavskih Hrvata u XVIII. i u prvoj polovici XIX. st., prije svega u teološkim znanostima, zatim jezikoslovlju te nabožnoj i vjersko-sapijencijalnoj književnosti.

Budući da su franjevci od 1593. prihvatili učenje srednjovjekovnoga filozofa i teologa Ivana Duns Škota (1265./6.-1308.) kao jedini obvezatan nauk za svoj red, na njihovim filozofskim učilištima u ugarskom Podunavlju predavala se filozofija skotističke provenijencije. Osnovna polazišta te filozofije, nastale u kasnom srednjem vijeku u otklonu od tada dominantnoga učenja Tome Akvinskoga, temelje se na skepticizmu glede mogućnosti racionalnoga shvaćanja teoloških dogmi i općenito zauzimanju za odvajanje filozofije od teologije, zatim na empirizmu, tj. na primatu osjetilnosti u spoznavanju, te voluntarizmu i indeterminizmu, tj. nauku o volji koja se razumijeva ne samo kao slobodna nego i kao nadređena razumu.

Filozofski je studij na franjevačkim učilištima trajao u načelu tri godine do 1752., kad je odlukom carice Marije Terezije sveden na dvije. Jedina namjena filozofskoga studija na tim je učilištima bio uvod u teologiju. Prema nastavnomu planu, na prvoj se godini studija predavala logika, na drugoj metafizika, a na trećoj fizika. Za polaznike studija obvezatni su predmeti bili još nauk o duši (racionalna psihologija), zatim o nastajanju i raspadanju, a kao izborni nauk o nebu, o svijetu i atmosferskim pojavama (dijelovi racionalne kozmologije). Nakon uvođenja dvogodišnjega filozofskoga studija na prvoj su se godini predavali sadržaji iz logike i metafizike, a na drugoj iz etike, racionalne psihologije i fizike. Nakon terezijanske školske reforme primarno mjesto u studiju filozofije pripalo je fizici i otad se u studij postupno uključuje i proučavanje Descartesovih, Newtonovih i Gassendijevih djela. Jezik studija bio je latinski. Postojeća rukopisna baština franjevačkih filozofa, koja je također na latinskom, u načelu prati nastavne sadržaje pa tako u njoj dominiraju spisi iz logike, metafizike i fizike.

Filozofska učilišta. Najvažnije franjevačko filozofsko učilište bilo je u Budimu. Osnovano je nakon sabora Bosne Srebrene u Velikoj 18. VI. 1699. Već je 1710. dobilo i teološko učilište, a 1722. proglašeno je generalnim učilištem prvoga reda. Kontinuirano je djelovalo pune 84 godine (do 1783.). U franjevačkom samostanu u Baji filozofsko je učilište djelovalo najdulje (1726.-1918., s nekoliko kraćih prekida), iako je bilo manje važno od budimskoga jer je uvijek bilo provincijsko. U Baču je filozofsko učilište djelovalo samo u dva navrata (1731.-33.) i (1839.-42.). U subotičkom samostanu tijekom XVIII. i XIX. st. postoji studij filozofije i moralke: u razdoblju 1770.-75. i 1780-81. izvodio se studij moralke provincijskoga značenja, dok se u sedam navrata održavao dvogodišnji studij filozofije, također provincijske važnosti (1776.-77., 1801.-21., 1823.-24., 1833.-34., 1838.-39., i 1876.-97.). U Mohaču se pak provincijski studij filozofije izvodio od 1756.-83., 1798.-1805. te 1860.-63., dok je u Pečuhu ono dugovijeke – djelovalo je od 1733. do 1783. i zatim u drugoj polovici XIX. st.

Franjevačka crkva
i nekadašnje učilište u Baji

Predavači filozofije i rukopisna baština. Na podunavskim filozofskim učilištima radilo je više desetaka predavača filozofije, od kojih je 15 rođeno u ugarskom Podunavlju: Tadija Bošnjaković, Lovro Bračuljević ml., Luka Čilić, Josip Jakošić, Jeronim Jakočević, Bartol Jurković, Nikola Kesić, Jesse Ivan Kujundžić, Petar Lipovac, Dominik Ignacije Martinović, Emerik Pavić, Grgur Peštalić, Ivan Tadić, Stjepan Vilov i Emerik Zomborlić. Četvorica Hr-

vata s ovoga područja predavala su filozofiju i na drugim franjevačkim učilištima: Luka Matošević, Antun Pavlović, Antun Perecki i Ladislav Spaić.

Bernardin Pjanić važan je po tom što je autor prvoga poznatoga rukopisnoga filozofskoga priručnika, koji je nastao u Budimu (*In octo libros Physicorum Coriphaei Aristotelis juxta mentem Joannis Duns Scoti*, Budim, 1729.). God. 1730. nastao je filozofski priručnik Filipa Radića *Compendium seu introductio in universam Aristotelis logicam*. Bartol Jurković autor je spisa pod nazivom *Tractatus in artis Philosophiam particularem cum appendice Metaphysicae* (Budim, 1735.). Andrija Stojčević autor je dvaju rukopisa nastalih u Budimu: *Philosophiae pars prima seu Logica* (b. g.) i *Philosophia ad usum curiosorum communicata* (b. g.). Ambroz Zomborlić pisac je triju rukopisa: *Logica* (Budim, 1760.), *Tractatus Aristotelis in Libros Metaphysicorum juxta mentem Ioannis Duns Scoti explanatus* (Budim, 1760.) te *Scientia naturalis* (Budim, 1761.). Emerik Pavić pisac je *Fragmenta poetica* (Budim, 1762.). Jeronim Jakočević autor je dvaju rukopisa: *Cursus philosophicum* (Budim, 1763.) i *Tractatus in Physicam generalem Aristotelico-Scoticam* (Budim, 1766.). Iste godine nastao je i spis Mije Pitinčevića *Logica parva*. Jedan od najplodnijih franjevačkih filozofskih pisaca bio je Dominik Ignacije Martinović, koji je autor dvaju matematičko-filozofskih djela objavljenih u Budimu: *Mathesius pura* (1780.) i *Theoria generalis aequationum omnium graduum novis illustrata formulis, ac juxta principia sublimioris calculi finitorum deducta* (1780.). Josip Jakošić piše 1781. *Positiones ex philosophia*. Grgur Peštalić objavio je pak tri knjige u Budimu: *Tentamen publicum ex physica et philosophia morum* (1802.), *Tentamen publicum ex Metaphysica* (1803.) i *Positiones Philosophiae* (1805.).

Prvi spis nastao u Baji rukopis je Luke Čilića *Physica seu octo Libri Physicorum* iz 1733. Slijedi pet spisa Ivana Lukića: *De logica* (1736.), *Logica* (b. g.), *Physica* (1736.), *Metaphysica* (1736.-37.) i *Physi-*

ca et Animastica (1736.-37.). Bernardinu Novaku pripadaju tri spisa: *Tractatus dialecticae* (1760.), *Physica generalis* (1762.) i *Tractatus in physicam particularem* (1762.-63.). Josip Jakošić autor je dvaju rukopisa *Institutiones philosophicae* i *Primae lineae Philosophiae activae universalis* (1767.-70.). Aleksander Tomiković ostavio je za sobom rukopise *Logica disputatrix seu exercitationes scolasticae in Logicam theoretico-criticam tradita* (b. g.) i *Tertia philosophiae pars sive physica* (b. g.). Posljednji rukopis koji je nastao u Baji jest *Tentamen publicum ex logica, historia philosophiae et mathesi...* Grgura Pešalića (1780.).

Hrvati iz ugarskoga Podunavlja svoje su spise objavljivali i izvan domicilnoga teritorija. Najplodniji filozofski pisac Dominik Ignacije Martinović autor je teksto-va *Dissertatio physica de iride et halone* (Leopoli [Lavov], 1781.), *Systema universae Philosophiae desumatum ex praelectionibus iuxta normam regiae ac celebrerrimae universitatis budensis factis* (Osijek, 1781.), *Dissertatio de harmonia naturali interbonitatem divinam et mala creata* (Leopoli [Lavov], 1783.), *Dissertatio physica de altitudine atmosphaerae* (Lemberg [Lavov], 1785.), *Praelectione physicae, experimentalis* (Lemberg [Lavov], 1787.) i *Physiologische Bemerkungen über den Menschen* (Petrograd, 1789.); Antun Perecki autor je sljedećih djela: *Instrumentum scientiarum omnium seu Logica maior* (Ilok, 1774.), *Physica generalis* (Vukovar, 1775.), *Metaphysica* (Vukovar, 1775.), *Physica particularis* (Vukovar, 1776.), *Ethica* (Vukovar, 1776.) i *Philosophiae mentis pars altera seu Metaphysica* (Vukovar, 1776.); iza Ladislava Spaića ostala su četiri djela u rukopisu: *Philosophia rationalis seu Logica item Ontologia seu Metaphysica* (Našice, 1758.-60.), *Physica generalis. Aristotelico-Scotica* (Našice, 1758.-61.), *Tractatus in universam Aristotelis Physicam* (Našice, 1759.) te *Tractatus in Aristotelis Metaphysicam* (Našice, 1760.).

Filozofija u XX. stoljeću. U ovom razdoblju filozofija je prestala biti sastav-

nim dijelom kulture podunavskih Hrvata – izostajala je u prosvjeti, u segmentu crkvenosti, nema je u sadržajima kulturnih institucija, u nakladi i periodici. Tijekom XX. st. samo je jedan podunavski Hrvat filozof – Tomo Vereš, koji je djelovao u Hrvatskoj i participirao u hrvatskoj filozofiji i kulturi općenito. Bio je profesor Filozofsko-teološkoga instituta Družbe Isusove u Zagrebu i autor nekoliko filozofskih djela. Slovio je za ponajboljega znalca filozofije Tome Akvinskoga i Alberta Velikoga u bivšoj Jugoslaviji, s čime je povezan i njegov sustavni rad na prevođenju njihovih filozofskih djela. Poznat je i po zanimanju za Marxovu filozofiju, koju je teoretski iskušavao te interpretirao sa stajališta kršćanskoga učenja. Bio je gorljiv zagovornik otvorenoga dijaloga između kršćana i marksista još u doba socijalizma. Njegova filozofska djela odlikuju temeljit pristup u recepciji problema, kvalitetno razumijevanje njegove biti, iznimna obaviještenost, sukladan interpretativni zahvat, pouzdanost i jasnoća u izlaganju te jednostavan stil. U posljednjem desetljeću XX. st. filozofske radove počeo je objavljivati i Tomislav Žigmanov, a područje su njegova zanimanja problematika praktičke filozofije u širem smislu, etika te filozofija religije.

T. Vereš, *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom*, Zagreb 1973.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; F. E. Hoško, Filozofski rukopisi hrvatskih franjevaca XVIII. stoljeća u Franjevačkom samostanu u Budimpešti, *Croatica christiana periodica*, br. 1, Zagreb, 1977; P. Cvekan, *Subotički franjevački samostan i crkva*, Subotica, 1977; A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; F. E. Hoško, Prosvjetno i kulturno djelovanje hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu, *Nova et vetera*, br. 1-2, Sarajevo, 1978; D. Grlić, *Leksikon filozofa*, Zagreb, 1982; P. Cvekan, *Franjevci u Baču*, Virovitica, 1985; A. Sekulić, Prinos franjevaca školstvu u Baču i Bačkoj općenito, *Nova et vetera*, br. 1-2, Sarajevo, 1988; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Sekulić, *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju, od početka do kraja XVIII. stoljeća*, Zagreb, 1993; Z. Posavac, *Filozofski rukopisi 18. stoljeća u franjevačkim samostanima Slavonije*, Zagreb, 1993; T. Žigmanov, Skotistička filozofija među Hrvatima u Ugarskom podunavlju, *Scopus*, br. 9-10, Zagreb, 1998; *Ljubav prema istini – Zbornik u čast Tome Vereša o.p.*, priredio Anto Gavrić o.p., Zagreb, 2000; T. Žigmanov, In memoriam : o. Tome Vereš, *Klasje naših ravni*, br. 5-6, Subotica, 2002.

T. Žigmanov

FIRANJ, Alojzije (Nenadić kraj Sombora, 26. IV. 1952.), kulturni djelatnik. Sin je Alojzija i Klare, rođ. Firanj. Odrastao je na salašu u Nenadiću. U Somboru je završio osnovnu i srednju strojaršku školu. Član je Hrvatskoga kulturno-umjetničkog društva *Vladimir Nazor* od rane mladosti, a uprave Društva više od 20 godina. Od 1996. do 2002. bio je i njegov predsjednik. U vrijeme njegova mandata promijenjen je statut Društva te je u njegov naziv nakon 40-ak godina vraćen pridjev »hrvatsko«. Obnovljena je i nakladnička djelatnost Društva: objavljene su knjige *Somborske žetvene svečanosti* 1996. i *Dukat ravnice* 2003. te pokrenut list *Miroljub* 1998. Od 1990-ih godina angažiran je i u hrvatskim političkim i kulturnim organizacija šireg djelovanja (DSHV, Forum HIOV, HNS, HNV), a kraće napise objavljuje u katoličkom listu *Zvonik* te u *Miroljubu*.

Lit.: M. Đanić, Alojzije Firanj, *Miroljub*, br. 31, Sombor, 2005.

M. Đanić

FIRANJ, Antun – Tunča (Sombor, 7. XII. 1906. – Sombor, 19. VIII. 1962.), zemljoposjednik. Sin Paje i Kate, rođ. Bo-

Antun Firanj na kolima

šnjak. Pučku školu završio je u Somboru. Posjedovao je devedeset šest katastarskih jutara zemlje i kaštelj na Gakovačkom putu. Bio je ugledan i cijenjen domaćin, a jednako uspješno bavio se ratarstvom i stočarstvom. Posebna ljubav bili su mu paradni konji upregnuti u lijep fijaker. S drugim zemljoposjednicima iz Sombora pohađao je seminar za poljodjelce u Segedinu. Poslije Drugoga svjetskoga rata zemlja mu je oduzeta te mu je nakon prve agrarne reforme ostavljeno 35, a nakon druge 17,5 jutara. Kako je prije oduzimanja ovršio žito, svakomu tko je dobio njegovu zemlju morao je platiti arendu. Njegovi potomci kaštelj su sporazumno predali tvrtki *Somboled* te je u njemu danas upravna zgrada toga poduzeća, a preko puta kaštelja podigli su obiteljsku kuću, u kojoj i danas žive.

A. Firanj

FIRANJ, Stipan (Sombor, 11. VIII. 1901. – Sombor, 16. XII. 1973.), zemljoposjednik, kulturni djelatnik. Sin Šime i Justine, rođ. Firanj. Pučku školu završio je u Somboru. Posjedovao je kaštelj i više od stotinu katastarskih jutara zemlje na Bezdanskom putu, na oko pet kilometara od Sombora. Bio je uzoran poljoprivredni proizvođač, koji je primjenjivao u ono doba naj-suvremenije metode u proizvodnji i pohađao seminar za poljodjelce u Segedinu. Uspješno se bavio ratarstvom i imao je svoju vršalicu. Bavio se i stočarstvom, imao je dvije staje dimenzija 13 puta 33 metra, u jednoj su bili konji i volovi, u drugoj krave te bikovi i telad. Poslije rata oduzimaju mu velik dio zemlje te mu preostaje trideset šest jutara. Kad su članovi

obitelji uvidjeli da će se provoditi nova agrarna reforma te da će se zemlja ponovno oduzimati, na inicijativu njegova oca Šime sva je zemlja »raspisana« ukućanima. U vrijeme poslijeratnoga obvezatnoga otkupa konfiscirana mu je sva stoka, iako je platio traženu obvezu.

Somborski zemljoposjednici sudionici seminara u Segedinu na željezničkom kolodvoru

Bio je član uprave *Bunjevačkoga kola* u Somboru, a nakon osnivanja Hrvatskoga kulturnoga društva *Miroljub* prvi je od veleposjednika prešao u novo društvo rekavši: »Tamo 'di su moji ljudi, biću i ja«. U Hrvatskom domu bio je član nadzornoga odbora. Kao imućan gazda pomagao je somborske crkve. Danas u kaštelju živi unuk Stipan s obitelji, koji posjeduje pedeset jutara zemlje.

A. Firanj

FISCHER, Caspar (Apatin, 7. XII. 1772. – Apatin, 23. II. 1829.), graditelj orgulja. Otac Ignaz doselio se 1763. iz Njemačke, a majka mu je Regina, rođ. Brandeker. Od velika broja djece samo je dvanaesti po redu Caspar preživio. God. 1799. oženio se Margaretom, rođ. Fekter, s kojom je imao jedanaestoro djece. Sin Johann (Apatin, 4. III. 1799.) nastavio je očev obrt, drugi sin Josef (13. I. 1807.) postao je kipar i pozlatar – pouzdano se zna da je izveo pozlataarske radove na ikonostasu u pravoslavnoj crkvi Svete Trojice u Somboru 1857. Treći sin Ferdinand (23. XII. 1812.) bio je poznat arhitekt, koji je projektirao somborski hotel *Kod francuskoga cara*, izgrađen 1856., a danas dio hotela *Internacion* (prije: *Sloboda*).

Ne zna se pouzdano gdje je Caspar učio gradnju orgulja, pretpostavlja se ipak

da ga je poučavao Josef Roth iz Pečuha i Christian iz Segedina ili W. Cservenka u Baji. Prve orgulje izgradio je s dvadeset pet godina 1797. u svojem rodnom gradu u novoj crkvi Uznesenja Marijina, a najveći broj orgulja gradio je u mjestima u Bačkoj u kojima su živjeli Nijemci. God. 1811. izgradio je orgulje za reformatsku crkvu u Neu-Siwatzu (danas dio Sivca), iste godine gradi i orgulje od 12 registara u Kernei (danas Kljajićevo), 1813. gradi dvomanualne orgulje u Tschebu (danas Čelarevo), koje su sačuvane i danas, ali su oštećene i neupotrebljive. U Hodschagu (danas Odžaci) 1821. postavio je svoje najveće orgulje, koje imaju 22 registra i jedine su njegove orgulje koje su očuvane do danas. Izgradio je i orgulje u Osijeku u crkvi sv. Petra i Pavla 1804. s 13 registara, koje su poslije prenesene u samostan u Tolisi, ali nisu sačuvane. Također je izgradio orgulje u župnim crkvama u Valpovu 1805. i Petrijevcima 1807. te Majsi (1809) u današnjoj Mađarskoj. Velebne orgulje za crkvu sv. Mihovila u osječkoj Tvrdi s 20 registara počeo je 1828., a završio ih je njegov sin Johann dvije godine poslije. Bavio se i reparacijom i otkupom starih orgulja.

U gradnji orgulja polazio je od kasno-barokne tradicije i razvijao se prema klasicizmu. Primjenjivao je visoko obrtničko-tehničko umijeće, a krasio ih je »plemeniti zvukovni sklad«. Poznata je i škola gradnje orgulja koju je utemeljio, a najpoznatiji majstori u njoj bili su pripadnici njemačkih obitelji Werle, Pumpf i Fabing, koji su izgradili mnogobrojne orgulje u Mađarskoj i Hrvatskoj. Bio je veoma ugledan i imućan građanin u Apatinu, te velik darovatelj apatinske crkve. Pokopan je na Gornjem groblju u Apatinu, gdje mu je i danas očuvan reprezentativan nadgrobni spomenik.

Lit.: Sv. Cecilija, br. 33, Zagreb, 1941; B. J. Senz, *Apatin und die Apatiner*, Straubing, 1949; A. Zádor, I. Genthon, *Művészeti lexikon*, Budapest, 1981; K. Szigeti, *Régi magyar orgonák*, Szeged-Budapest, 1982; L. Šaban, Starije orgulje Osijeka i njihovi graditelji, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 49, Zagreb, 1983; J. P. Schwend, *Taufregister A-K von Apatin – Band I.*, Karlsruhe, 1990; J. Meder i N. Vranić, *Orgulje u Hrvatskoj*, Zagreb, 1992; Gy. Mándics, Vajdasági

orgonák. A XX. századi Angster orgonák, *Magyar Szó*, 19. IX. 1996; B. Mašić, A hangszerkészítés hagyománya Apatinban, *Létünk*, br. 4/1997, Újvidék; B. Mašić, *Kratka istorija apatinske crkve i grada Apatina*, Apatin, 1998; J. Miocs, *Orgulje subotičke biskupije*, Subotica, 1998; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998; T. Šimunović i R. Obradović, *Znameniti Apatinci* (rukopis).

A. Kopilović

FLANEL (engl. flannel), meka i topla tkanina dlakave površine. Najčešće je izrađen od pamučnih vlakana, koja se tkaju u platenom ili kepernom vezu. Dlačna se površina dobiva postupkom čupavljenja, koji pripada u naknadnu doradu tkanine. Tijekom njega izvlači se površina tkanine te se tako podižu krajevi vlakana stvarajući čupavu površinu, koja tkanini daje mek opip, toplinsku izolaciju i ljepši izgled. Flanel se upotrebljava za izradu zimske muške, ženske i dječje odjeće, npr. muških košulja, ženskih bluza i sukanja, dječjih košulja. Rabio se često i za posteljno rublje. Bunjevke su od svjetlijege flanela šivale pod-suknje, dok su Bunjevci nosili flanelne obojke – povoje kojima su omatane noge prije obuvanja tvrde obuće, poput čizama ili opanaka.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; R. Čunko i E. Pezelj, *Tekstilni materijali*, Čakovec, 2002.

K. Suknović

FLEGO, Maja (Subotica, 11. IV. 1959.), novinarka, urednica, književnica. Kći Ćirila i Marije, rođ. Gvozdanović. U rodnom gradu završila je osnovnu i srednju školu. Diplomirala je 1982. pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1985. radi kao novinarka u općinskim glasilima *Novi Zagreb* i *Trešnjevački delegat*. U razdoblju od 1988. do 1993. članica je uredništva časopisa za obitelj, vrtić i školu *Zrno*, a od 1992. do 1997. izvršna je urednica časopisa *Umjetnost i dijete*. Od 1993. do 2000. novinarka je i urednica tjednika za odgoj, obrazovanje, znanost i kulturu *Školske novine*, a od 2001. do danas zamjenica je glavnoga i odgovornoga urednika toga lista. Suraduje i u specijaliziranim časopisima *Dijete i društvo*, *Napredak*, *Hrvatski*

filmski časopis i *Zapis* te internetskim izdanjima za djecu *Modra lasta* i *Pravi izbor*.

Piše priče za odrasle i djecu. Tijekom sedam godina u *Modroj lasti* pisala je popularnu kolumnu *Martinina mudrovanja*, a u najnovije vrijeme piše kolumnu *Iz roditeljskog kuta* u *Školskim novinama*. Objavila je dvije knjige za djecu (*Priče za mame i tate* i *Iz roditeljskog kuta ili roditelj u kutu*). Desetak znanstvenih radova iz područja pedagogije objavila je u stručnim časopisima, a s izlaganjima je sudjelovala na desetak znanstvenih skupova. Članica je Hrvatskoga novinarskoga društva od 1991. Živi u Zagrebu.

Djela: *Priče za mame i tate*, Zagreb, 2000; *Iz roditeljskog kuta ili roditelj u kutu*, Zagreb, 2002.

D. Runje

FLUNDRE (njem. Pluderhose: široke čakšire), jednodijelni dječji odjevni predmet. Zakopčavale su se sprijeda, a sašivele su ujedno, tj. košuljica i hlačiće načinjene su iz jednoga dijela, dok su u šavu sjedala imale rastriz (otvor). Nosila su ih djeca kad prohodaju. Rastriz u šavu sjedala olakšavao je odvikavanje od povoja jer je dijete fiziološke potrebe obavljalo čučnuvši, bez skidanja odjeće. Zbog načina kroja pretežito su se nosile ljeti. Uglavnom su ih nosili dječaci, dok su curice češće odijevale male »bekeše« (jednodijelne haljinice) ili samo košulje.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

FLUTA, stara bunjevačka slastica. Osnovni su joj sastojci krumpir, brašno i sol, a može se pripravljati i s jajima, kvascem i mlijekom. Kad se zamijesi meko tijesto, »razvije se« (razvalja) do debljine maloga prsta te reže okruglim metalnim oblikom koji se koristi i za izradu krafna (»fanaka«, »kolačića«). Da bi se flute bolje ispekle, ali i da bi izgledale ljepše, u sredini im je naprstkom za šivenje bušena rupica. Tijesto se moglo rezati i u obliku romba, kvadrata ili trokuta, a u sredinu se kadšto stavljao i križić. Tradicionalno su se pržile na

masti, u novije doba i na ulju. Obično su se pripravljalje u posne dane, tj. srijedom i petkom, kad se za »už'nu« (ručak) kuhala samo »čorba« (juha), a uz nju ili poslije nje jele su se flute, posute šećerom u prahu, namazane pekmezom i sl. Danas se rijetko pripravlja jer su ih potisnula moderna peciva.

Izvor: Kazivanje Stane Šabić iz Subotice.

Lit.: [P. Žigmanov], Flute, *Glas ravnice*, br. 28, Subotica, 1993.

P. Skenderović

FOND DEMOKRATSKOGA SAVEZA HRVATA U VOJVODINI ZA POTPORU UČENIKA I STUDENATA »ANTUN GUSTAV MATOŠ«, tijelo za pomoć hrvatskim učenicima i studentima tijekom prve polovice 1990-ih godina. Postojao je kao programski dio unutar Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini (DSHV). Utemeljen je 25. IV. 1991. na proširenoj sjednici Vijeća DSHV-a u Novom Slankamenu kao Fond DSHV-a za potporu učenika i studenata, a ubrzo, nakon ankete provedene u stranačkom glasilu *Glas ravnice*, u nazivu dobiva dodatak *Antun Gustav Matoš*. Svrha je Fonda bilo osigurati organiziran pristup u pružanju novčane pomoći darovitim i siromašnim studentima i učenicima hrvatske narodnosti u Vojvodini te koordinirati aktivnosti u vezi s upisivanjem maturanata na sveučilišne studije u Hrvatskoj. Od 1991. u njegovoj je organizaciji na godinu dvadesetak maturanata iz Vojvodine, najviše iz Subotice, odlazilo na studij u Hrvatsku, poglavito u Zagreb. Ondje su imali pravo na smještaj u studentskim domovima, a Fond je svima osiguravao i mjesečnu financijsku potporu. Nešto kasnije i u znatno manjem obimu novčanu potporu iz Fonda primao je i manji broj studenata i učenika koji su studirali ili pohađali škole u Vojvodini i Srbiji. Radom Fonda u početku je koordinirao Julije Skenderović, no nakon njegova preseljenja u Hrvatsku 1993., Fond postupno prestaje biti vidljiv u javnosti, a njegovu misiju preuzima uže vodstvo DSHV-a. Prestao je postojati sredinom 1990-ih.

Lit.: *Glas ravnice*, br. 9, Subotica, 1991; T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*, Zagreb, 2006.

T. Žigmanov

FOND »ANTUN GUSTAV MATOŠ«, neformalna zaklada za pomoć studentima Hrvatima iz Vojvodine. Djelovao je u okviru Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata (DVPH) iz Zagreba od 1993. do 2001. Utemeljen je u dogovoru s čelnicima Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine iz Subotici, a poslovanje Fonda uređeno je *Pravilnikom o organiziranom pomaganju studentima Hrvatima iz Vojvodine i Podunavlja* donesenom na Izvanrednoj skupštini DVPH u Zagrebu 20. II. 1993.

Skrbeći za studente iz Vojvodine i pružajući im potrebnu pomoć i potporu u svezi s upisima i tijekom studija Fond je organizirano pomagao studentima u svezi s nostrificiranjem srednjoškolskih diploma, organizirao je pripreme za polaganje prijemnih ispita i smještaj tijekom priprema za upis, pomagao je u svezi ostvarivanja prava na smještaj u studentske domove i prava na ostvarivanje državnih stipendija te na temelju natječaja dodjeljivao novčanu potporu iz novčanih sredstava koja je u tu svrhu osiguravala Vlada Republike Hrvatske iz proračunskih sredstava. U tom se razdoblju svake akademske godine na fakultete i druge visokoškolske ustanove u Hrvatskoj upisivalo prvih godina dvadesetak, a kasnijih godina i trideset pa i više studenata iz Vojvodine, od kojih je desetak studenata ostvarivalo pravo na državnu stipendiju, a oko 50, u pojedinim akademskim godinama i sedamdesetak studenata, dobivalo je novčanu potporu putem Fonda. Cilj je Fonda bio omogućiti studentima iz hrvatske zajednice iz Vojvodine stjecanje naobrazbe na visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj, nakon kojega su se trebali vratiti u Vojvodinu te ondje postati nositeljima nacionalnoga, političkoga i gospodarskoga djelovanja. Radi toga je sa svakim studentom korisnikom novčane potpore Fonda, zaključivan ugovor kojim se student po završetku školovanja obvezivao

vratiti u Vojvodinu, a u suprotnom se obvezivao na povrat primljenih novčanih sredstava. No, tek se mali broj studenata korisnika novčane potpore putem Fonda nakon završetka školovanja vratio u Vojvodinu.

Nakon što je 2001. skrb o studentima Hrvatima iz Vojvodine preuzelo Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske u suradnji s drugim nadležnim ministarstvima Fond je prestao s radom.

Izvori: Arhiv Društva vojvođanskih i podunavskih Hrvata u Zagrebu.

Lit.: Z. Cvijin, Bunjevci u Zagrebu, *Zbornik radova biskupa Lajče Budanovića*, Subotica, 2004; T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*, Zagreb, 2006.

A. Skenderović

FORJAN, Josip (Martinec kraj Čazme, 23. XII. 1961.), etnolog-folklorist. Diplomirao je 1986. hrvatsko-srpski jezik i jugoslavensku književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, polaznik je poslijediplomskoga studija etnologije na istom fakultetu. Od 1987. stručni je suradnik za folklornu djelatnost u Zajednici kulturno-umjetničkih društava Grada Zagreba, a od 1989. ravnatelj Posudionice i radionice narodnih nošnji u Zagrebu. Predavač je kolegija o hrvatskom tradicijskom odijevanju na Školi folkloru koju organizira Hrvatska matica iseljenika te voditelj projekta *Radionice izrade i restauracije narodnih nošnji i tradicijskih tekstilnih vještina*. Bavi se istraživanjem hrvatskih narodnih nošnja s područja Republike Hrvatske i iz dijaspor, njihovom rekonstrukcijom i restauracijom te proučavanjem različitih mogućnosti njihove scenske i folklorne primjene.

U sklopu djelatnosti Posudionice i radionice narodnih nošnja vodio je projekte spašavanja narodnih nošnja u ratnim prilikama, tijekom kojega su u Posudionicu smještene i otkupljene i mnogobrojne originalne šokačke narodne nošnje iz Vajske, Bača, Bođana, Sonte, Berega i Bačkoga Monoštora, bunjevačke iz Tavankuta te nošnje srijemskih Hrvata iz Kukujevaca i Gibarca. Autor je radionica, revija, izložaba, kataloga i stručnih članaka, od kojih je

u nekoliko njih obrađivana i predstavljena i odjevna narodna baština vojvođanskih Hrvata: *Narodne nošnje Hrvata u svijetu*, *Gospočke boje – utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje te Tradicijsko odijevanje Hrvata Šokaca u Srijemu i Bačkoj*. Obradio je i tradicijsko odijevanje janjevačkih i letničkih Hrvata s Kosova. Za potrebe stalnoga postava o Bunjevcima Gradskoga muzeja iz Senja vodio je projekt izrade replika bunjevačkih narodnih nošnja iz senjske okolice.

Izbor iz djela: J. Forjan (ur.), *Narodne nošnje Hrvata u svijetu*, Zagreb, 2006.

Lj. Vuković-Dulić

FORMA (lat. forma: oblik), 1. polukružni komad kartona namijenjen pravilnijem povezivanju marame. Karton u obliku mladoga mjeseca Bunjeveke su u rubac stavljale posebice u svečanim prigodama. Forma se umetala između dvaju slojeva presavijene marame u dio koji dolazi iznad čela i sezala bi do obiju sljepoočnica. Rubac bi tako dobivao pravilan polukružni oblik; 2. metalni kalup za izradu kolača. Utiskuje se u razvaljano tijesto i daje kolaču oblik, od jednostavnoga kruga do zvijezda, polumjeseca i dr.; 3. uzorak za oslikavanje zidova. Izrađivane su od kartona perforiranjem različitih oblika, tzv. »mustri«. Prislonjene uza zid i premazivane bojom, ostavljale su trag izrezanoga oblika. Šare na zidovima bile su višebojne i zidovi su oslikavani nerijetko i s po 6 ili 7 forma, od kojih je svakom oslikavan samo dio i tek su sve skupa davale konačni oblik šare. Da bi forme bile čvršće i da ih boja ne bi oštećila, karton se obično premazivao posebnim lakom, tzv. firnajsom.

P. Skenderović

FORUM, likovna nagrada. Utemeljilo ju je 1960. istoimeno novinsko-izdavačko i tiskarsko poduzeće iz Novoga Sada, koje objavljuje novine, periodiku i knjige na mađarskom jeziku. Prvotno je bila namijenjena aktivistima i likovnim stvarateljima pokreta umjetničkih kolonija u Vojvodini. Njezin je prvi dobitnik bio József Ács, akademski slikar, likovni kritičar i

osnivač umjetničke kolonije u Senti, a među kasnijim su dobitnicima i skulptorica Ana Bešlić (1983.) te Bela Duranci (1991.). Ocjenjivački sud osnivača *Forum* uspio je očuvati autonomiju izbora, bez svojedobno uobičajenoga diktata »komitea«. Nagrada se uručuje istodobno kad i priznanje dobitniku književne nagrade *Híd* (»Most«). Prve vijesti o dobitnicima spomenutih nagrada donosi u pravilu dnevnik na mađarskom jeziku *Magyar Szó*.

B. Duranci

FORUM HRVATSKIH INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA U VOJVODINI (FORUM HIOV), neformalno koordinacijsko tijelo hrvatskih udruga iz Vojvodine. Nastao na inicijativu HKC-a *Bunjevačko kolo*, Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini (DSHV) i Katoličkoga instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, utemeljen je 28. IV. 1997. u Subotici od strane desetak hrvatskih društava i organizacija. Prvotni mu je cilj bio koordinacija djelovanja ovdašnjih udruga radi kvalitetnije artikulacije hrvatskih interesa i zajedničkoga nastupa prema Republici Hrvatskoj. Najveći uspjeh na tom planu bila je suorganizacija, skupa s Hrvatskom maticom iseljenika, kulturne manifestacije *Tjedan Hrvata iz Vojvodine* u Zagrebu 15.-21. VI. 1998., u kojoj su sudjelovale sve hrvatske udruge iz Vojvodine.

Poslije je djelovanje Foruma HIOV usmjereno i na djelomičnu delegitimizaciju DSHV-a na području kulture i informiranja, a osobito financijskoga monopola nad sredstvima iz Republike Hrvatske, pa su DSHV i udruge pod njegovim utjecajem neredovito sudjelovale u njegovu radu. Šire promatrano, nastanak i djelovanje Foruma bili su odgovor na dominaciju političkoga segmenta u artikulaciji interesa hrvatske zajednice, a s druge strane pokazao se kao odraz potrebe za demokratizacijom odnosa unutar zajednice, u kojoj je broj udruga i inicijativa rastao. Ipak, Forum HIOV nije imao cjelovit program djelovanja koji bi donio trajnije i ozbiljnije rezultate, a s vremenom je i on, u nešto drukčijem obliku, uspostavio monopol, prije

svoga na planu suradnje s hrvatskim državnim tijelima i distribucije sredstava.

Nakon 2000. Forum okuplja predstavnike dvadesetak hrvatskih organizacija iz Bačke i Srijema, ali se sve manje bavi planiranjem i koordinacijom suradnje među njima, a sve više političkim aktivnostima. Tako je aktivno sudjelovao u formiranju Hrvatskoga nacionalnoga vijeća (HNV) – sa svojih 50 elektora formalno je pokrenuo inicijativu za održavanje prve elektorske skupštine za izbor članova HNV-a, a na skupštini koja je održana 15. XII. 2002. imao je vlastitu listu A, koja je osvojila 20 vijećničkih mjesta, dok je lista B, koju je predložio DSHV, dobila 15 članova Vijeća. Forum je ujedno prihvatio prijedlog Hrvatske seljačke stranke da jedan njegov kandidat bude na listi za izbore za Hrvatski državni sabor 2003. te je Franjo Vujkov, predsjednik Hrvatskoga narodnoga saveza, bio na drugom mjestu HSS-ove liste za dijasporu. Nakon toga Forum je postupno prestao djelovati.

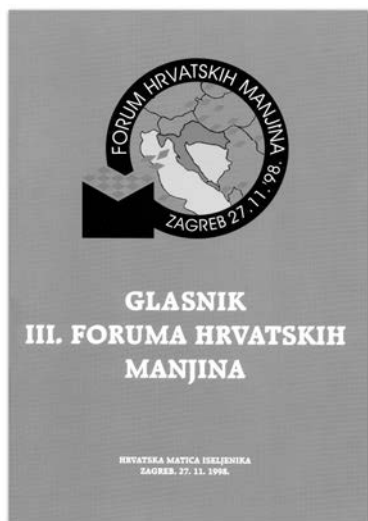
Forum HIOV nije bio formalno-pravno registrirano tijelo, a nije bio ni snažnije demokratski legitimiran zbog delegatski ustrojenoga predstavljanja članica. Isprva su se predstavnici udruga sastajali jedanput na mjesec, a domaćin sastanaka uvijek je bila druga hrvatska udruga. Operativno je poslove vodio Poslovni odbor, a Forum HIOV imao je i predsjedatelja koji je izravno koordinirao radom. Predsjedatelji su bili Branko Horvat te u dva mandata Andrija Kopilović.

Lit.: *Tjedan Hrvata iz Vojvodine*, Zagreb, 1998; T. Žigmanov, Politička reprezentacija Hrvata u Vojvodini, *Regionalni glasnik za promociju kulture manjinskih prava i međuetničke tolerancije*, br. 8, Split, 2004; T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*, Zagreb, 2006.

T. Žigmanov

FORUM HRVATSKIH MANJINA, godišnji stručni skup Hrvatske matice iseljenika na kojem se razmatraju status, problematika i aktualnosti vezane za položaj hrvatskih manjina u europskim zemljama (Austrija, Crna Gora, Češka, Italija, Mađarska, Makedonija, Rumunjska, Slovač-

ka, Slovenija i Srbija). Od 1996. redovito se održava u Zagrebu, izuzev 2002. i 2003. kada nije održan. Na Forumu sudjeluju predstavnici hrvatskih manjina iz spomenutih zemalja te predstavnici hrvatskih državnih tijela i nevladinih ustanova u čijem je djelokrugu suradnja s hrvatskim manjinama. Svrha je skupova uzajamno informiranje, razmjena iskustava, savjetovanje pri rješavanju problema iz hrvatske manjinske tematike, međusobno bolje upoznavanje čelnih ljudi hrvatskih manjinskih zajednica te njihovo upoznavanje s predstavnicima državnoga, političkoga i kulturnoga života Hrvatske.

Glasnik III. Foruma hrvatskih manjina, Zagreb, 1998.

Teme skupova obuhvaćaju činitelje koji bitno utječu na opstanak i budućnost hrvatskih manjina, poput organiziranosti hrvatskih manjina, ostvarivanja manjinskih prava, odgoja i obrazovanja, asimilacije, uloge medija i Crkve u životu manjinskih zajednica, suradnje s Hrvatskom i dr. Na svim dosadašnjim susretima sudjelovali su i predstavnici Hrvata iz Vojvodine i Mađarske (Bela Tonković 1996., Andrija Anišić 1997., Andrija Kopilović 1998., Lazo Vojnić Hajduk 1999., Josip Ivanović 2000. i 2004., Kalman Kuntić 2001., Josip Pekanović 2005., Petar Kuntić 2006., Mijo Karagić 1996.-2000. te 2004.-06., Ivica

Đurok 2001.). U prve tri godine objavljena je i posebna publikacija s izlaganjima uvodničara i diskusijama sudionika Foruma.

Izvor: Arhiva Hrvatske matice iseljenika.

Lit.: *Glasnik Foruma hrvatskih manjina*, Zagreb, 1996; *Glasnik II. foruma hrvatskih manjina*, Zagreb, 1997; *Glasnik III. foruma hrvatskih manjina*, Zagreb, 1998.

M. Hećimović

FRAKLIĆ (njem. Frackele: mjerica za žestoka pića), u bačkih Šokaca naziv za staklenu bočicu za rakiju kruškastoga oblika s izduženim grlićem (vratom). Vanjska mu je strana bila izrezbarena pravokutno ili četverokutno do samoga grlića. U uporabi su bili fraklići u tri obujma – od 0,5 dl, 1 dl i 2 dl. Osim u domovima, najmanji fraklići koristili su se i u kavanama, dok su se najvećima najradije koristili »pudari« (čuvari i obrađivači vinograda) i »čobani« (pastiri). U bačkih Bunjevaca naziva se fićok (mađ. fityók), no u pravilu se koristio samo onaj od 0,5 dl, rjeđe i od 1 dl. Rabi se i kao mjerica za žestoka pića.

J. Dumendžić

FRANCHET D'ESPEREY, Louis (Mostaganem, Alžir, 25. V. 1856. – dvorac Amancet kod Tarna, 8. VII. 1942.), maršal Francuske i počasni vojvoda Jugoslaven-ske vojske. Stupio je u vojničku školu 1874. i nakon svršetka dobio čin pješачkoga potporučnika. U satnika je promaknut 1885., u pukovnika 1903., u brigadnoga generala 1912., a u maršala Francuske 1921. Kao pješački časnik bio je vodnik, zapovjednik čete i bataljuna do 1899. U tom je razdoblju svršio Višu ratnu akademiju 1882., bio je u glavnom stožeru divizije koja je 1886. okupirala Tonkin (današnji sjeverni Vijetnam) i u glavnom stožeru guvernera Pariza 1889. Bio je zapovjednik puka i brigade u pješaštvu te divizije 1912. Član je Višega ratnoga vijeća do 1920. Sudjelovao je u kolonijalnim ratovima u zapadnoj i sjevernoj Africi te Indokini i Kini. U Prvom svjetskom ratu do 31. III. 1916. bio je zapovjednik francuske V. armije, do 29. IV. 1918. grupe armija na francuskoj fronti, a od 9. VI. 1918. do kra-

ja rata bio je vrhovni zapovjednik savezničkih snaga na Solunskom bojištu. Pod njegovim zapovjedništvom izvedeno je slamanje Solunske bojišnice, proganjanje njemačkih, austro-ugarskih i bugarskih snaga te je zaključen ugovor o kapitulaciji bugarske vojske. I sam zatečen brzinom napredovanja savezničkih postrojba, donio je nekoliko smjelih odluka uz suglasje regenta Aleksandra Karađorđevića, koje su bile značajne za stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Demarkacijska crta koju je odredio u velikome je dijelu utjecala na postanak buduće državne granice prema Mađarskoj. Njome je na dva dijela podijeljen teritorij na kojem su živjeli bački Hrvati – Bunjevci i Šokci.

Lit.: S. Stanojević, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, I, Zagreb, b.g.; *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1986; L. Vrkić, *Pojam i biće srpske nacije*, Sremski Karlovci-Noví Sad, 2004.

M. Grlica

FRANCIŠKOVIĆ, Bela (Subotica, 20. V. 1936.), glumac, kulturni djelatnik. Sin Antuna i Antonije, rođ. Milunović. Osnovnu i srednju školu za fotografa završio je u Subotici. Nakon odlaska u vojni rok 1958. radi kao novinar u Makarskoj do 1961. Vrativši se u Suboticu, pohađa tečaj glume koji su pri Narodnom kazalištu vodili Jelka i Milan Asić te ravnatelj drame Lajčo Lendvai. Kao profesionalni glumac prvu premijernu ulogu odigrao je 21. X. 1963. u komadu Vere Panove *Kako si, momče*. Isticao se glumeći uloge pisane na dijalektu bačkih Bunjevaca, napose u komedijama Matije Poljakovića. Tijekom 1960-ih, kao član Kulturno-umjetničkoga društva željezničara *Bratstvo*, nastupa kao vokalni solist s orkestrom Društva koji vodi Pere Tumbas – Hajo. Zbog političkih gibanja 1971. napušta kazalište, a sljedeće godine odlazi u Njemačku, gdje je ostao do 1975. Nakon povratka u Suboticu povremeno glumi u kazalištu do 14. XI. 1978., kada posljednji put nastupa u profesionalnom teatru. Sredinom 1990-ih, kao član Hrvatskoga kulturnoga centra *Bunjevačko kolo*, radi u Dramskom odjelu Cent-

ra i pomaže glumcima amaterima u pripremi dramskih komada. Režira komediju Matije Poljakovića *Jedna cura, sto nevolja*, a glumi u komadima *Ode Bolto na ogled* i *Ni'ko i ništa*. Glumio je i u dva kratka igrana filma Rajka Ljubića – *Jeka mog ditiñstva* (scenarij Luka Štilinović, 2004.) i u monodrami Milivoja Prčića *Pivaj, Bačka, veselo* (2006.). Za emisiju na hrvatskom Radio Subotice govorio je pripovijetke Balinta Vujkova 2004.-06., poslije čega govori poeziju za prilog *Poetski predah*, a od konca 2005. vodi i tjednu emisiju *Ljudi nizine*. Kao umirovljenik živi u Subotici.

Lit.: I. Rackov, *Iz pozorišnog albuma*, Subotica, 1977; *150 godina pozorišne zgrade* (ur. Lj. Ristovski), Subotica, 2005.

P. Skenderović

FRANCIŠKOVIĆ, Lazar (Subotica, 4. VII. 1948.), pjesnik, prozni pisac, esejist. Sin Blaška i Marije, rođ. Suknović. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, gdje živi i radi kao knjižničar u Gradskoj knjižnici. Prve pjesme objavio je u subotičkom književnom časopisu *Rukovet* (1-2/1970), a priče, pjesme, eseje i prikaze knjiga nastavio je objavljivati i u drugim tuzemnim časopisima, godišnjacima i listovima (*Subotičke novine*, *Bačko klasje*, *Žig*, *Zvonik*, *Subotička Danica*, *Klasje naših ravni*, *Luča*, *Dometi*, *Ulanica*, *Polja*, *Glas omladine*, *Dnevnik*, *Politika*, *Űzenet*, *7 Nap...*). Bavi se fotografijom i astronomijom – god. 1994. održao je samostalnu izložbu fotografija, a popularne članke iz astronomije objavljivao je u *Žigu*. U fotomonografiji Augustina Jurige *Salaši* autor je popratnoga teksta i pjesama. Koristio se pseudonimom *ALEF*. Pjesme su mu zastupljene u nekoliko antologija i zbornika, a prevedene su na mađarski jezik.

Skupa s Vladimirom Đurićem i Ivicom Mandusovom objavio je 1977. zajedničku zbirku pjesama *Zov reči*, u kojoj je autor cjeline *Mrginj*, a 1980. prvu samostalnu zbirku pjesama *Utva bez krila*. Druga knjiga pjesama – trilogija *Biblioteka, gradska kuća i fontana* (1998.), sadržava tri poeme

o građevinskim simbolima Subotice. Spjev *Stara crkva* (2000.) posvećen je franjevačkoj crkvi i samostanu u Subotici, a nastao je u povodu dvotisućljetnoga jubileja kršćanstva i 100-te obljetnice Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Četvrta zbirka pjesama *Skaska o vatri* (2004.) tematski je vezana uz poetski roman *Hodočasnik* (2004.), sastavljen od 18 kraćih proznih cjelina. Njegov je nastavak *Hodočasnik II* (2006.) s 25 kraćih proznih cjelina. God. 2007. objavio je knjigu *Prelistali smo za vas*, u kojoj su sabrane 163 književne kritike i prikaza knjiga što ih je prije toga objavljivao u *Subotičkim novinama* kao istoimenu kolumnu.

L. Francišković, *Hodočasnik*, Subotica, 2004.

Djela su mu snažno prožeta prikazima krajolika prirode u ravnici, nekadašnje patorske raskoši na salašima te secesijskih bisera grada Subotice i života u njima. Slovi za vrsnoga stilista i pjesnika »samosvojne lirike«, koju tvori bez suvišnih naracija, sa snažnom metaforikom, gdje kad s nanosom meditativnosti i kontemplativnosti. S dosta sjete piše o svijetu i običajima Bunjevaca koji neumitno nestaju, a posebno ga zanima sudbina ljudi njegova zavičaja, koja je mahom patnička i gubitnička. Ipak, elementi kršćanskoga svjetonazora smanjuju oporosti i ne dopuštaju pojavu očajja.

Djela: *Zov reči* (suautor), Subotica, 1977; *Utva bez krila*, Subotica, 1980; *Salaši* (fotomonografija A. Jurige, autor pjesama i popratnoga teksta), Subotica, 1997; *Biblioteka, gradska kuća i fontana*, Subotica, 1998; *Stara crkva*, Subotica, 2000; *Hodočasnik*, Subotica, 2004; *Skaska o vatri*, Subotica, 2004; *Hodočasnik II*, Subotica, 2006; *Prelistali smo za vas*, Subotica, 2007.

Lit.: V. Sekelj, *23 kritike*, Irig-Novi Sad, 1988; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; L. Merković, *Književnost Hrvata u Vojvodini poslije II. svjetskog rata*, u: *Tjedan Hrvata iz Vojvodine*, Zagreb, 1998; M. Miković, *Život i smrt u gradu*, Subotica, 1999; N. Nekić, *Probrane riječi samoće i snage*, u: *Klasje naših ravnih*, 3-4/2005, Subotica; S. Vulić, *Lazar Francišković – promicatelj hrvatskog književnog jezika*, u: *Pannonisches Jahrbuch – Panonski ljetopis*, 13, Pinkovac-Güttenbach, 2006; *Hrvatska riječ*, br. 220, Subotica, 2007.

T. Žigmanov

FRANCUSKI RATOVI, u povijesti naziv za sedam ratova koje je Francuska nakon revolucije 1789. vodila protiv većine europskih zemalja u razdoblju 1792.-1815. radi jačanja francuske moći i širenja građanskih ideja u Europi. Neki povjesničari sve te ratove obuhvaćaju pojmom Veliki francuski rat, a drugi ih dijele na Revolucionarne (1792.-99.) i Napoleonske ratove (1799.-1815.). U svim ratovima bilo je ukupno sedam protufrancuskih koalicija europskih država, a ratno je razdoblje završeno odlukama Bečkoga kongresa 1815.

Francuski rat protiv Prve koalicije (1792.-97.), koju su činile Austrija i Pruska, a poslije i neke talijanske države, završio je za Prusku mirom u Baselu 1795., a s Austrijom je mir sklopljen u Campoformiju 1797. Njima je Francuska dobila lijevu obalu Rajne te mletačke posjede i prevlast u Italiji, dok su sama Venecija, Istra i Dalmacija pripale Austriji.

Okosnicu Druge koalicije (1799.-1802.) činile su Engleska, Austrija i Rusija, uz Napulj, Portugal i Tursku. Rusija je prva istupila iz rata, Austrija, poražena kod Marenga i Hohenlindena 1800., sklopila je mir u Lunevilleu 1801. kojim su Francuskoj potvrđene tečevine mira u Campoformiju, a s Englezima je rat završen mirom u Amiensu 1802.

God. 1805. u Trećoj koaliciji bili su Engleska, Rusija, Austrija, Napulj i Švedska. U ratu su Austrijanci poraženi kod Ulma, a zajedno s Rusima kod Austerlitz, dok su Englezi, porazivši francusku flotu kod Trafalgara, zadržali prevlast na moru. U ratu su Beč zaposjele francuske trupe, a sukob je završen mirom u Požunu 1805., prema kojemu je Austrija prepustila Francuskoj posjede u njemačkim zemljama te teritorije u Italiji i na jadranskoj obali. Tako je Napoleon, među ostalim, dobio mletačku Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku, u kojima je počeo društvene reforme – među ostalim, počele su izlaziti i prve novine na hrvatskom jeziku.

Rat Četvrtje koalicije (Pruska, Rusija, Engleska i Švedska) trajao je 1806.-07., a završen je mirom u Tilsitu. Njime je Pruska izgubila gotovo polovicu svojega prijeratnoga teritorija, a od jednoga njegova dijela ponovno je utemeljena poljska država – Varšavsko Vojvodstvo, koje se nalazilo pod francuskim utjecajem. Francuzi su 1806. zauzeli Dubrovnik, a 1808. ukinuli Dubrovačku Republiku.

Potaknute oružanim otporom protiv Napoleonove okupacije Španjolske i Portugala, Petu koaliciju 1809. organizirale su Austrija i Engleska. Međutim, Napoleon je po drugi put osvojio Beč te je ponovno diktirao uvjete mira koji je sklopljen u Schönbrunn 14. X. 1809. Njime, se, među ostalim, Austrija odrekla teritorija u Galiciji, a od oduzetoga Trsta, Rijeke, Slovenije i dijelova Hrvatske do Save, zajedno s Istrom, Dalmacijom i Dubrovnikom, formirane su Ilirske provincije, koje su izravno pripojene Francuskoj. U njima su pokrenuti državni, gospodarski i kulturni modernizacijski procesi te potaknuti nacionalni pokreti (uvođenje hrvatskoga i slovenskoga kao službenih jezika i dr.)

Borbu protiv Šeste koalicije (Engleska, Rusija, Austrija, Pruska, Španjolska, Portugal, Švedska i druge njemačke zemlje) 1813. Napoleon je počeo uspješno, ali je u sveopćem europskom protufrancuskom ratu na kraju pobijeđen u »bici naroda« kod Leipziga 16.-19. X. 1813., a postrojbe Še-

ste koalicije 31. III. 1814. ušle su u Pariz. Napoleon je uskoro abdicirao te je izgnan na sredozemni otok Elbu.

Za vrijeme samoga Bečkoga kongresa Napoleon se 1. III. 1815. tajno vratio u Francusku, trijumfalno ušao u Pariz i preuzeo vlast u zemlji, ali su Engleska i Pruska, udružene u Sedmu koaliciju, u bici kod Waterlooa 18. VI. 1815. napokon potukle njegovu vojsku. Nakon posljednjih »sto dana« vladavine doživotno je interniran na daleki atlantski otok Sveta Helena.

Odlukama Bečkoga kongresa nastojale su se ukloniti posljedice Francuske revolucije i Napoleonovih osvajanja u Europi, ali se preuređenjem europskih granica nisu mogle zaustaviti njegove liberalne reforme: francuski vojni uspjesi bili su rezultat novoga vojnoga organiziranja nasuprot feudalnomu vojnomu ustroju; Napoleonove državne reforme postupno su preuzele sve države; pokrenuto je ukidanje feudalnih odnosa na područjima koje je Napoleon osvojio; potaknuti su nacionalni pokreti u više europskih naroda i dr.

Bački Hrvati u protufrancuskim koalicijama. Kako je Austrija u većoj ili manjoj mjeri sudjelovala u svim protunapoleonskim koalicijama, u nekima od njih angažirane su i postrojbe u kojima su sudjelovali i bački Hrvati.

Prva koalicija. Iako je već sklopljen preliminarni mir s Napoleonom, Franjo II. u travnju 1797. pozvao je u pomoć i plemiće iz Bačke. Formirane su tri postrojbe iz Subotice, Baje i Sombora koje su 10. VI. 1797. dobile svoje časnike. Satnik subotičke postrojbe bio je Solo Vojnić, natporučnik Bolto Sučić, a potporučnici Miklós Köröskényi i Pál Gombos. U bajskoj postrojbi satnik je bio Josip Vojnić, natporučnik Stipan Vojnić, a potporučnici Sándor Vermes i Ferenc Császár. Satnik somborske postrojbe bio je Beno Piuković, natporučnik Márton Dancs, a potporučnici Filip Piuković i Stipan Fratričević. Pomoćni časnici bili su Antun Rudić u rang u satnika, vojni sudac bio je Šime Antunović u rang u natporučnika, zastavnik postrojbe bio je Jakov Vojnić u činu narednika. U rat je 2.

VII. kroz Baranju i preko Sigeta krenulo 506 ljudi, koji su 26. VII. stigli u Sárvár. Nakon sklapanja mira u Campoformiju 19. X. i nakon četiri mjeseca taborovanja, 19. i 20. XI. vratili su se u Baju. Poslije carskoga pisma od 19. XII. plemstvo je raspušteno kućama, a ratne zastave plemstva pohranjene su u županijski arhiv.

Druga koalicija. Kad je 1800. Napoleon ponovno napao Italiju, car je 7. IX. pozvao mađarske plemiće. Subotica je dala jednu četu koju su predvodili satnik Maksimilijan Sučić, natporučnici Time Kuzmanović i Antun Kalofatić te poručnik Đuro Antunović. Potkraj 1800. bački bataljun pješništva upućen je na granicu u pravcu Beča. Stigavši do Lajte, bataljun je odbio poslušnost ne želeći prelaziti granicu Ugarske. Njih su 27. XII. okružili palatinski husari, s kojima je počela krvava borba, u kojoj je 493 pješaka ranjeno. Nakon toga Bačvani su se primirili. Mir u Lunevilleu 9. II. bačka je postrojba dočekala u logoru u Bečkom Novom Mjestu, početkom travnja 1801. otpravljeni su u logor kraj Fischamenda, odakle su potkraj mjeseca raspušteni kućama.

Treća koalicija. Kako je rat protiv Napoleona završen sklapanjem mira u Požunu 26. XII. 1805., prije nego što su bački plemići, pozvani 20. XI. 1805. od velikoga župana Józsefa Podmaniczkog da se okupe u dvije postrojbe, uopće i uspjeli krenuti na bojišnicu. Sve je završilo s 3220 forinti troška u županijskoj blagajni.

Peta koalicija. U ovom ratu bački su plemići dobili zadaću otpraviti 600 vojnika, uz veliku pomoć u hrani i novcu. Na skupu 17. IV. 1809. izabrani su časnici dviju postrojba. Bojnik konjice je bio Antal Késmárky, satnik Mijo Vojnić, koji je bio je u Mađarskoj kraljevskoj gardi, drugi satnik bio je Stipan Sučić, natporučnici Mijo Vojnić ml. i Antal Mészáros, poručnici Bartul Latinović i Stipan Piuković, zastavnik Albe Vujević. U pješništvu je satnik bio Petar Julinac, natporučnik Ivan Vojnić, poručnici Mirko Volarić i Petar Duka. Ratnom riznicom upravljao je Petar Latinović. Na put su krenuli 12. V. prema Győrszenti-

vánu, gdje ih je čekao potpukovnik Andrija Stipić, koji je proveo kraće ratne pripreme, jer su već 30. V. premješteni prema Đuru (*madž. Győr*). Ujedinjeni s plemićima iz Nógrádske županije, tu su služili kao izvidnica. Na čelu postrojbe koja je u okršajima sredinom lipnja natjerala u bijeg francusko pješništvo i konjaništvo bio je Stipan Sučić, u borbi se istaknuo Lovro Antunović, zarobivši francuskoga časnika i glasonošu, a od ostalih hrvatskih vojnika istaknuli su se Josip Kajić, Ivan Alaga, Mate Vujević, Luka Vidaković, Đuro Marković, Maksim Sarić, Nikola Vojnić, Filip Milašin, Petar Josip Piuković, Marko Mandić i Mijo Markulin. U borbama je stradalo ili zarobljeno 16 bačkih vojnika. Od sklapanja primirja 21. VII. do 14. X., kad je sklopljen mir u Schönbrunn, čete su bile utaborene na vojnim vježbama, a poslije sklapanja mira vratile su se kućama sredinom prosinca.

Lit.: F. M. A. Mignet, *Poviest Francuzke revolucije od godine 1789. do godine 1815.*, Zagreb, 1892; *Bács-Bodrog vármegye*, II, Budapest, 1909; P. Pečić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; Č. Popov, *Građanska Evropa*, Novi Sad, 1989.

S. Bačić i M. Grlica

FRANK, Andrija (Trnava, 9. XI. 1841. – Badljevina, 22. VI. 1886.), pisac i pedagog. Nakon školovanja u đakovačkoj preparandiji pomagao je ocu u poučavanju, a poslije je bio pučki učitelj u Petrovaradinu, Našicama i Badljevini do 1873., kad je, zbog političkoga sukoba, premješten u Neuzinu u Banatu.

Dok je radio u tom hrvatskom selu, prepisao je opsežno Antunovićevo djelo *Bog s čovikom*, budući da je Antunovićev rukopis bio veoma teško čitljiv. U *Bunjevačkim i šokačkim novinama* još je prije toga (1872.) objavio jednu novelu (*Na groblju*), a u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* napisao je nekoliko rasprava o aktualnim pitanjima školstva: u članku *Crkva i učiona* (*Bunjevačka i šokačka vila*, br. 19-20/1874) protivni se liberalnim nastojanjima da se odvoje škole i crkve, dok je u raspravi *Compossessorat* (*Bunjevačka i šokačka vila*, br. 4-5/1875) pisao o zadruž-

nom pitanju Hrvata u Banatu, koje su početkom XIX. st. onamo naselili zagrebački biskupi, pozivajući vlasnike zadružnih imanja da materijalno podupiru škole na hrvatskom jeziku, jer će se s postojećim mađarskim učiteljima narodnosno otuđiti.

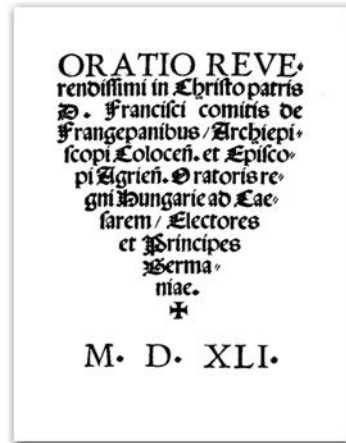
U Slavoniju se vratio 1878., kad su Badljevčani uspjeli osigurati njegov povratak. Ondje se, osim pedagoškom djelatnošću, bavio i promicanjem gospodarstva. U pedagogiji se protivio liberalnim zahtjevima tvrdeći da vjera, a ne znanost, odgaja ljude u dobru, a u gospodarstvu se zauzimao za modernizaciju seoskoga poljodjelskoga gospodarstva te izobrazbu školske mladeži usmjerenu prema tomu cilju. Osim pedagoških i gospodarskih članaka u tadašnjim stručnim časopisima, objavljivao je i književne novele te putopise. U Badljevinu je utemeljio društvo za podupiranje siromašne školske mladeži i bio njegov tajnik.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

S. Bačić

FRANKAPAN, Franjo (Ivan X.; Franciscus de Frangepanibus) (? – Bratislava, 1543.), kalačko-bački nadbiskup, jegarski i njitranski biskup, diplomat. Sin Ivana IX. Cetinskoga. Bio je član franjevačkoga reda, a možda i provincijal rimske opservantske provincije. Papa Klement VII. spominje ga 8. I. 1528. u pismu iz kojega se razabire da je u diplomatskoj službi kralja Ivana Zapolje. Bio je njegov poslanik u poljskoga kralja Sigismunda I. te 1533. u cara Karla V. Habsburgovca u Španjolskoj, posredujući u ratu za prijestolje između Zapolje i Ferdinanda I. Habsburgovca. Iako se u povijesti Kalačko-bačke nadbiskupije drži da bio nadbiskup od 1530., čini se vjerojatnijim da ga je Zapolja tek 1535. imenovao kalačko-bačkim nadbiskupom. Papa Pavao III. 8. VIII. 1538. priznaje ga jegarskim biskupom, a tim se naslovom služio i 1543. u svojoj oporuci. Kako je u to vrijeme područje Kalačko-bačke nadbiskupije gotovo u cijelosti bilo pod turskom vlašću, razumljiv je zapis iz 30. V. 1539. koji ga naziva poglavarom tri-

ju biskupija: kalačko-bačkim nadbiskupom te biskupom Jegre (*mađ.* Eger) i Njitre. Papu Pavla III. izvijestio je 1534. o širenju protestantizma u Ugarskoj te ga je ovaj 5. VIII. 1535. imenovao čuvarom katoličke vjere tražeći od njega da zajedno s franjevcima suzbija protestantizam. On je pak u širenju turske vlasti vidio političku opasnost za srednju Europu pa nakon Zapoljine smrti 1540. prelazi među pristaše kralja Ferdinanda I. nadajući se da će zemlje pod njegovom vlašću biti kadre spriječiti širenje turske države. Tomu je cilju usmjerio svoju diplomatsku djelatnost. Njegov govor pred rimsko-njemačkim carem Karlom V. i njemačkim staležima otišnut je na tri mjesta.

F. Frankapan, *Oratio reverendissimi in Christo patris D. Francisci comitis de Frangepanibus*, Vitembergae, 1541.

Djelo: *Oratio reverendissimi in Christo patris D[omini] Francisci comitis de Frangepanibus, Archiepiscopi Colocen[sis] et Episcopi Agrien[sis] Oratoris regni Hungarie ad Caesarem, Electores et Principes Germaniae, Auguste Vindelicorum* [Torino], 1541 (Vitembergae, 1541; b. m., 1541).

Lit.: *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis ad Annum Christi 1942.*, Coloczae, b. g.; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

F. E. Hoško

FRANKAPAN, Grgur I. Cetinski (? – Budim, 1523.), vesprimski biskup, kalačko-bački nadbiskup i diplomat. Sin Jurja I.

Cetinskoga. God. 1493. u Kalačko-bačkoj nadbiskupiji bio je kanonik štilac, a nadbiskup Petar II. Varadinski prigovara mu da se ne brine za poslove nadbiskupije, nego za svoj rod, budući da je te godine na Kravskom polju poginuo njegov brat Ivan IX., a brata Nikolu VII. zarobili su mu Turci. Nakon toga 1495. prepošt je kaptola u Alba Juliji u Sedmogradskoj, a u Budimu boravi kao državni tajnik i kancelar kralja Vladislava II. Jagelovića. Iste službe na dvoru obavlja i poslije, usprkos imenovanjima za biskupa u Vesprimu (*madž.* Veszprém) 1500. i nadbiskupa u Baču i Kalači 1503. Sudjeluje 1514. u organizaciji koalicijske križarske vojne protiv Turaka, na koju je pozvao papa Leon X., a 1515. bio je u diplomatskoj misiji u cara Maksimilijana I. Habsburgovca, kad je po četvrti put potvrđen dogovor o pravu Habsburgovaca na ugarsko-hrvatsko prijestolje ako izumre rod Jagelovića. Pomirljivo djeluje u građanskom ratu između mladoga kralja Ludovika II. i sedmogradskoga vojvode Ivana Zapolje, iako je na kraljevoj strani, a 1518. ponovno je u misiji u cara Maksimilijana I. U njegovu gradu Baču u to su doba održana dva državna sabora (1518. i 1519.), na kojima su doneseni zaključci o obrani domovine od Turaka. Budući da je papa Leon X. 1521. odobrio njegovu oporuku, kojom franjevcima opservantima ostavlja 1000 zlatnih dukata za troškove kanonizacije Ivana Kapistranskoga, čini se opravdanim stajalište da je Grgur pripadao franjevačkomu redu.

Djelo: *Orationes Viennae Austriae ad divum Maximilianum... habitae in celeberrimo trium regum ad caesarem conventum MDXV*, Viennae, 1516.

Lit.: *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsienensis ad Annum Christi 1942.*, Coloczae, b. g.; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

F. E. Hoško

FRANKL, István (Jegar, *madž.* Eger, 5. XII. 1835. – Subotica, 10. III. 1913.), profesor, školski nadzornik. U subotičkoj gimnaziji zapošljava se 1857., za njezina je ravnatelja postavljen 1867., a 1870. za srednjoškolskoga nadzornik Bačko-bodroške županije. Nakon toga bio je ravnatelj

Madžarske kraljevske gimnazije u Novom Sadu 1875.-90., gdje je već prve godine pokrenuo prvi politički list madžarskom jeziku *Újvidék*, koji je uređivao do 1881. U subotičku gimnaziju vraća se 1890., a iz nje je i umirovljen. U Subotici je surađivao s kazališnim dirigentom Gezom Alagom na osnivanju Muzičke škole, a bio je i na čelu subotičkoga kazališnoga udruženja.

Osim što je autor većega broja stručnih radova, sudjelovao je i u izradi Dudáseve *Monografije Bačko-bodroške županije* (1896.), u kojoj je, osim poglavlja o školstvu, napisao i gotovo cijelo etnografsko poglavlje. U okviru njega opisao je i bunjevačke narodne običaje vezane za Materice, Oce, sv. Lucu, Božić, zatim prela, divane, svatove, trojanice i dr., a za same Bunjevce kaže da je to lijep, dobar i vrijedan narod. O njemu je nekoliko puta 1874. pisao i *Subatički glasnik* u člancima *Komedia u ovdashnjoj ženskoj preparandiji* (Igra Stipan Frankl) (br. 16 i 50) te *Bunjevačka abecija* (br. 37).

Djela: *Achilles jelleme*, Szabadka, 1858; *A spártai nók élete*, b. m., 1866.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 2, Szabadka, 1892; J. Szinyei, *Magyar írók élete és munkái*, 3, Budapest, 1894; *Bács-Bodrog vármegye*, I, Budapest, b. g.; *Bácsország*, br. 22/1905, Szabadka; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1848-1919)*, Szabadka, 1973.

E. Bažant

FRANKOVIĆ, Dragutin (Osijek, 3. VII. 1913. – Beograd, 12. II. 2002.), pedagog. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Zagrebu, a na tamošnjoj je učiteljskoj školi i diplomirao 1934. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završio je poslije pedagošku grupu predmeta 1939, a 1952. obranio doktorsku tezu *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*. Od 1947. na istom je fakultetu asistent za opću pedagogiju, za predavača povijesti pedagogije izabran je 1950., a habilitirao je za predmet *Povijest pedagogije XIX. i XX. stoljeća* 1957. Kao docent predavao je uz povijest pedagogije i komparativnu pedagogiju. Za izvanrednoga profesora izabran je 1961. Na studijskim boravcima u Švi-

carskoj, SR Njemačkoj, Velikoj Britaniji i SAD-u tijekom 1961. specijalizirao je komparativnu pedagogiju. Direktor Jugoslavenskoga zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja postao je 1963., od kada je honorarno radio kao profesor komparativne pedagogije na filozofskim fakultetima u Zagrebu i Sarajevu. Od 1969. do 1975. bio je honorarni profesor školske pedagogije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, gdje je od 1975. redoviti profesor opće pedagogije i metodike nastave marksizma i socijalističkoga samoupravljanja. Umirovljen je 1981.

Bio je aktivan u predratnom komunističkom pokretu, član SKOJ-a i sudionik partizanskoga pokreta u Vojvodini. Nakon rata dvije je godine u Novom Sadu i Subotici: od jeseni 1944. urednik je latiničnog izdanja "Slobodne Vojvodine" u Novom Sadu, a od 31. V. 1945. je utemeljitelj i urednik dnevnog lista Narodne fronte Subotica *Slobodna Vojvodina*, koji je uskoro dobio naziv *Hrvatska riječ*.

U razdoblju 1946.-52. bio je tajnik Pedagoško-književnoga zbora u Zagrebu. Bio je glavni urednik časopisa *Napredak* 1949.-60, glavni i odgovorni urednik *Pedagoškoga rada* 1949.-59., *Zbornika za historiju školstva i prosvjete* 1964.-84. i *Revije školstva i prosvetne dokumentacije* 1964.-77., član redakcije i glavni urednik časopisa *Pedagogija* 1963.-73., glavni i odgovorni urednik časopisa *Inovacije u nastavi* 1983.-87., predsjednik Saveza pedagoških društava Jugoslavije 1961.-65., član redakcijskoga odbora *Enciklopedijskoga rječnika pedagogije* (Zagreb, 1963.), suradnik *Enciklopedije Jugoslavije*, član Prosvjetnoga savjeta SR Hrvatske i dr. Sudjelovao je u projektima Društva za komparativnu pedagogiju u Europi 1960.-71., bio je jugoslavenski izaslanik u Upravnom odboru Centra za inovacije i pedagoška istraživanja (CERI) pri OECD-u u Parizu, član Jugoslavenskoga nacionalnoga komiteta za UNESCO, dva puta jugoslavenski izaslanik na Općoj skupštini UNESCO-a, šef Jugoslavenskog izaslanstva na Svjetskom kongresu UNESCO-a o mladima, izaslanik Akademskoga savjeta FNRJ na Međunarodnom kongresu *Škola i*

demokracija u Beču, šef jugoslavenskog izaslanstva za pregovore s izaslanstvom SAD-a o znanstvenoj i tehničkoj suradnji na području obrazovanja.

Jedan je od najistaknutijih hrvatskih pedagoških stvaratelja, široka zanimanja na područjima povijesti pedagogije, komparativne pedagogije, opće pedagogije, metodike nastave, tehnologije obrazovanja, reforme obrazovanja, škole i nastave, inovacija u odgojno-obrazovnom radu i sl. Njegovi radovi iz povijesti pedagogije imali su fundamentalnu važnost za utemeljenje povijesti pedagogije jugoslavenskih naroda. Prvi je u Jugoslaviji u svojim radovima skrenuo pozornost na potrebu uvođenja inovacija u obrazovanje i modernizacije nastavnoga procesa. Objavio je više od 400 znanstvenih i stručnih radova u zemlji i inozemstvu (na engleskom, talijanskom, mađarskom i albanskom jeziku). Prevodio je s engleskoga, ruskoga i francuskoga.

Dobitnik je mnogobrojnih nagrada i priznanja (Orden rada sa zlatnim vijencem, Orden zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom, Zlatna plaketa *Nikola Tesla*, Zlatna plaketa *Boris Kidrič*, Zlatna plaketa *Politika*, Diploma Pedagoško-književnoga zbora sa spomen-plaketom, Diploma Pedagoškoga društva Srbije i Saveza pedagoških društava Jugoslavije, Povelja jugoslavenske komisije za suradnju sa UNESCO-om, Republička nagrada Sabora SR Hrvatske *Ivan Filipović* za životno djelo i Republička nagrada Skupštine SR Srbije 25. maj).

Odabrana djela: *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*, Zagreb, 1953 (1977)²; *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (suautor), Zagreb 1958; *Opća pedagogija*, 8. izd., Zagreb, 1963; *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora* (suautor), Zagreb, 1971; *Osnovni pravci razvoja sadržaja i tehnologije obrazovanja u SFRJ* (suautor), Beograd, 1972; *Davorin Trstenjak – borac za slobodnu školu 1848.-1921.*, Zagreb, 1978; *Marksističko obrazovanje u školi*, Beograd, 1979 (Beograd-Gornji Milanovac, 1984)²; *Pedagoška hrestomatija* (suautor), Beograd, 1995.

Lit.: *Obrazovanjem u budućnost* (zbornik u povodu 70. godišnjice života prof. dra Dragutina Frankovića), Zagreb-Novi Sad-Beograd, 1985; *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

S. Jukić

FRANKOVIĆ, Đuro (Drávofok, 9. II. 1945.), kulturni i prosvjetni djelatnik, novinar, urednik i etnograf. Podrijetlom iz hrvatske seljačke obitelji iz mađarske Podravine. Osnovnu školu pohađao je u Lukovišću (*madž.* Lokács), a hrvatsko-srpsku gimnaziju u Budimpešti. Diplomirao je južnoslavensku povijest na Visokoj učiteljskoj školi u Pečuhu 1968. Predavao je povijest te hrvatsko-srpski jezik i književnost u budimpeštanskoj hrvatsko-srpskoj gimnaziji 1970.-72., a od 1973. novinar je u hrvatskom uredništvu Radio Pečuha i predavač na Visokoj učiteljskoj školi u Pečuhu. Od 1993. urednik je zbornika *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* Mađarskoga etnografskoga društva, a od 2002. uređuje časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj *Pogledi* (sedam brojeva). Među utemeljiteljima je Saveza Hrvata u Mađarskoj te 1991.-93. njegov predsjednik.

Nakon 1980., radeći za Radio Pečuh i Hrvatski studio Mađarske televizije u Pečuhu, prošao je cijelu Mađarsku otkrivajući rastrkanu hrvatsku manjinu, istražujući i skupljajući etnografsku građu i književnu baštinu (narodne običaje, pripovijetke, pjesme, narodna vjerovanja, molitvice i drugo), a u okviru mađarsko-jugoslavenske suradnje na području kulture istraživao je i povijesne arhive u Beogradu i Zagrebu. Skupio je zanimljivu i vrijednu građu važnu i za etnologiju i književnu znanost. Rezultate svojih istraživanja narodnih običaja, vjerovanja i pučkih molitvica, »bečaraca«, balada, narodne nošnje i drugih tema iz narodne kulture i tradicije Hrvata u Mađarskoj, među njima i Bunjevaca i Šokaca, objavio je u zbornicima *Etnografija Južnih Slavena* (br. 10/1993) i *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* (br. 4/1997, 6/1999, 9/2002 i 10/2004) te u časopisu *Klasje naših ravni* (br. 5-6, 7-8 i 9-10 iz 2006.). Objavljivao je i u časopisima *Honismeret* (Budimpešta), *Barátság* (Budimpešta) i drugima te u godišnjaku muzeja *Janus Panonius* u Pečuhu i muzejskim godišnjacima u Kaposváru, Zalaegerszegu i dr. Objavio je desetak samostalnih zbirka pripovjedaka, dječjih igara, izreka i poslo-

vica te više od 500 studija, članaka i prikaza iz kulture Hrvata u Mađarskoj, a pisao je i na druge teme iz života i narodne kulture i tradicije tamošnjih Hrvata, među kojima i o Bunjevcima i Šokcima iz mađarskoga dijela Bačke.

Izbor iz djela: *Eci, peci, pec : Dječje pjesme, uspavanke, brojalice, molitvice, zagonetke i priče mađarskih Hrvata*, Virovitica, 1988; *Zlatne niti : Usmene pripovijetke iz Podravine*, Budimpešta, 1989; *Taši, taši, tanana...*, Budimpešta, 1995; *Na 'vo mlado ljeto...*, Budimpešta, 1998; *Krikus – Krakus : Usmene pripovijetke*, Pečuh, 1999; *Ljub' me diko, al' neka s večera... Bečarci Hrvata u Mađarskoj*, Pečuh, 2002; *Zrinyi énekek és felelgyezések*, Pečuh, 2002; *Sanak snila budimska kraljica : Usmene pjesme i balade*, Pečuh, 2004.

N. Zelić

FRANJEVCI, naziv za katoličke redovnike članove Reda sv. Franje, izveden iz imena njihova utemeljitelja. Red je osnovao sv. Franjo Asiški (Asiz, 1181. – Porcijunkula kod Asiza, 3. X. 1226.) pod imenom Red manje braće (*lat.* Ordo Fratrum Minorum, OFM). Zbog toga ih u narodu često jednostavno zovu fratri (*lat.* frater: brat). Njegovo se učenje temelji na duhovnoj čistoći, poniznosti i siromaštvu redovnika pa se franjevci, zajedno s dominikancima, uvrštavaju u tzv. siromašne redove Katoličke crkve.

Prva franjevačka pravila potvrdio je 1210. papa Inocent III., čime je utemeljen franjevački red. Taj prvotno jedinstven muški Red male braće naziva se i Prvim redom sv. Franje (franjevci u užem smislu). God. 1212. sv. Franji pridružuje se Klara di Fafarone, koja osniva ženski ogranak reda, nazvan po njoj klarise – one čine Drugi red sv. Franje. Kako je sv. Franjo Asiški svojim djelovanjem privlačio i mnoge svjetovne osobe, papa Honorije III. 1220. potvrđuje pravila za franjevački Treći red, čiji su pripadnici svjetovne osobe koje se nadahnjuju idealima sv. Franje. Red je dao mnoge velike crk-

Grb
Franjevačkog reda

vene učitelje i svece, među kojima su sv. Franjo Asiški, sv. Antun Padovanski, sv. Bonaventura, sv. Ivan Kapistranski i bl. Ivan Duns Škot.

Problemi oko tumačenja Franjina učenja počeli su ubrzo nakon njegove smrti, što je dovelo do podjele reda. Tijekom XV. st. u redu su se ustalile dvije glavne struje: opservanti (od *lat.* *observantia*: obdržavanje), čije ime odražava njihovo nastojanje da se strogo drže pravila sv. Franje, te konventualci (od *lat.* *conventus*: samostan), koji su svoje ime dobili prema velikim samostanima u kojima su živjeli. Unutarnja previranja nastavljena su i u kasnijim stoljećima pa danas postoje tri velike grane Reda sv. Franje: Red manje braće (OFM, poznati i kao smeđi fratri), Red manje braće konventualaca (OFMConv, crni fratri) i Red manje braće kapucina (OFMCap). Na prostoru između Dunava i Tise djelovanje su razvila samo manja braća.

Srednji vijek. Već za života sv. Franje 1217. u Asizu je održan kapitul na kojem je odlučeno da braća krenu u misije u susjedne zemlje. Uskoro je na prostoru Ugarske i Hrvatske osnovana Ugarska provincija te su diljem Hrvatske i Ugarske osnovani mnogobrojni franjevački samostani: zagrebački vjerojatno prije provale Tatara 1242., a varaždinski, virovitički i požeški ubrzo nakon toga.

Franjevci iz Bosne i Dalmacije već su 1229. i 1260. bili dušobrižnici u Baji, a 1301. članovi Ugarske provincije preuzimaju bivši templarski samostan u Baču, koji postaje središtem srijemske kustodije. God. 1339. osnovana je bosanska vikarija, koja se protezala od Jadranskoga do Crnoga mora i obuhvaćala je prostor Bosne, Srbije, istočne Ugarske i Rumunjske, na kojem dotad nije bilo organiziranoga franjevačkoga djelovanja. Tabula iz 1378. pokazuje da bosanska vikarija tada nije imala samostane na području Bačke i Baranje, ali poziv ugarskoga kralja Ludovika I. 1366. ovoj vikariji da u južne krajeve Ugarske pošalje redovnike pokazuje da je već u to vrijeme u tim krajevima živjelo hrvatsko stanovništvo koje je trebalo pastoralnu skrb. To potvrđuje i bula pape

Martina V. iz 1421., u kojoj se spominje dušobrižništvo bosanskih franjevaca u Kovilju (Bačka) među slavenskim katolicima izbjeglima pred Turcima. U to su doba trojica poglavara Bosanske vikarije bila podrijetlom iz krajeva između Dunava i Tise: Blaž de Zalka (1420.-29.), Ivan iz Baje (1438.-44.) i Fabijan iz Bačke (1445.-47.). Širenju franjevačkoga opservantizma u krajevima između Dunava i Tise znatno je pridonio sv. Ivan Kapistranski, koji je svojom karizmatičnom pojavom uspješno hrabrio branitelje Beograda tijekom turske opsade 1456.

Utjecaj franjevaca na tadašnje društvene i političke prilike u južnoj Ugarskoj vidljiv je na primjeru Pavla Tomorija, iločkoga franjevca kojega je kralj 1522. imenovao kalačkim i bačkim nadbiskupom te bačkim velikim županom, a 1523. i vojnim zapovjednikom. Poginuo je u bici na Mohačkom polju 1526., nakon koje prostor južne Ugarske pada pod vlast Osmanlija. Sljedeći nominalni kalačko-bački nadbiskup bio je također franjevac Franjo Frančkan (1530.-45.).

Razdoblje turske vladavine. Nakon osvajanja Bosne 1463. sultan Mehmed dao je Anđelu Zvizdoviću ahdnamu (povelju) kojom je jamčio bosanskim franjevcima slobodu djelovanja na cijelom području pod turskom vlašću. Ta je povelja poslije znatno utjecala na povijest Bosne Srebrene, koja je 1514. osnovana kao vikarija diobom bivše Bosanske vikarije, a 1517. uzdignuta je na status provincije. Ona početkom XVII. st. širi svoje djelovanje izvan granica Bosne, najprije na Slavoniju, a zatim i na ugarsko Podunavlje, Srbiju, Bugarsku, Rumunjsku, pa čak i na Moldaviju. Uz Bosnu Srebrnu, na području južne Ugarske djelovala je i Ugarska provincija Presvetoga Spasitelja, osnovana 1517. na temeljima Ugarske opservantske vikarije Presvetoga Otkupitelja, koja je nastala 1447. osamostaljenjem ugarskih i slavonskih franjevačkih samostana od Bosanske vikarije.

Tijekom toga razdoblja ugarski su svjetovni svećenici bježali pred Turcima, a u napuštene su krajeve počeli zalaziti franjevci, pa je tada nastala i uzrečica »Kud-

god Turčin s čordom, tuda fratar s torbom«. Turci su naime samo franjevcima dopuštali da obavljaju dušobrižničke zadatke, i to ponajprije bosanskima, jer su bili siromašni, živjeli su od milostinje i nisu ugrožavali porez što su ga određivali Turci. Ubrzo nakon Mohačke bitke 1526. u Bačkoj se pojavio lokalni vođa Ivan Crni (Jovan Crni, Jovan Nenad, car Jovan), među čijim je savjetnicima bio i iloški franjevac Fabijan Literat. Bosanski se franjevci 1533. spominju u Baču, dotad važnom središtu ugarskih franjevaca. U Budimu su prisutni već 1541., a 1636. u tom su gradu Filip Kamengrađanin i Pavao a Clamice pokušali uspostaviti redovitu pastoralnu skrb za tamošnje katolike. God. 1584. bosanski je provincijal izvijestio da Gašpar, član njegove provincije, djeluje u Bačkoj i da ondje uspješno obraća luterane te nastoji nagovoriti vjernike da se koriste gregorijanskim kalendarom.

Zbog doseljavanja velika broja katoličkoga stanovništva iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine franjevci Bosne Srebrene tijekom XVII. st. bili su glavni nositelji duhovne skrbi za katolike na prostoru južne Ugarske. Tako je Albert Rendić, dubrovački franjevac i smederevski biskup, tražio 1625. od Rima da mu prepusti duhovnu brigu za slavenske katolike u Bačkoj i Banatu, a Pavao Papić od 1625. do 1629. misionario je u Bačkoj i Srijemu. God. 1647. fra Marin Ibrišimović imenovan je za beogradskoga biskupa, odnosno za administratora Smederevske biskupije i za apostolskoga vikara za sve biskupije u ugarskim zemljama koje su pod turskom vlašću. On je 1649. posjetio mnogobrojna mjesta diljem ugarskoga Podunavlja dijeleći potvrdu u Baču, Bukinu, Santovu, Gari, Somboru, Jankovcu, Miljkutu, Segedinu, Kečkemetu i u mnogim mjestima središnje Ugarske sve do Gyöngyösa i Pešte, gdje je krizmao čak 2003 osobe. U razdoblju 1651.-55. južnom je Ugarskom putovao novoimenovani beogradski biskup fra Mato Benlić, koji je u ugarskim župama zatekao 38 franjevaca provincije Bosne Srebrene, među kojima i Jerka Slavića iz Beograda (Nándorfehérvára), određenoga

1653. za propovjednika u Srijemu i Bačkoj, a poslije i gvardijana segedinskoga samostana. God. 1675. za beogradskoga je biskupa izabran fra Matija Brnjaković.

Ugarska provincija Presvetoga Spasitelja imala je tijekom osmanske vladavine na području južne Ugarske sjedište u segedinskom samostanu. Franjevci u tom samostanu bili su uglavnom Madžari, ali se već 1535. u popisu samostana spominje Đuro Milovan, redovnik koji je govorio »slavenskim jezikom«. Segedinski samostan pastoralno se brinuo i za širu okolicu Subotice, u kojoj su se Dalmatini naselili i prije dolaska Turaka. God. 1653. u tom se samostanu spominje »concionator Dalmatarum«, propovjednik Dalmatina, a 1680. beogradski biskup Matija Brnjaković imenovao je franjevca Tomu Vojnića za župnika u Šupljaku, na području današnje Subotice. U to su doba u subotički kraj iz Tukulje dolazili Bernardin Spajić i stanoviti Evetović, što govori da tijekom druge polovice XVII. st. nije bilo jasno pripada li taj kraj provinciji Presvetoga Spasitelja ili Bosni Srebrenoj.

Zbog nemogućnosti djelovanja redovite crkvene hijerarhije, franjevci su na području pod turskom vlašću organizirali vlastit ustroj: središta pastoralnoga djelovanja bili su franjevački samostani, koji su pod svojom skrbi imali više župa. Na prostoru Bačke franjevci tijekom turske vladavine nisu imali samostane, nego su župama upravljali iz bosanskih samostana. Tako je Bač sa širom okolicom bio pod upravom samostana u Gradovrhu (Tuzli), Baja u sklopu pastoralnoga djelovanja samostana u Olovu, a subotičko je područje bilo u djelokrugu franjevačkoga samostana u Segedinu.

Tijekom Velikoga bečkoga rata 1683.-99. franjevački ljetopis iz Gyöngyösa navodi da su se ujesen 1686. u Bačku doselili Bunjevci u pratnji 18 franjevaca, koji su se svi vratili u Bosnu, osim Anđela Šarčevića, koji je ostao s narodom. Drugi povijesni izvori svjedoče da su se tijekom toga rata franjevci iz Olova preselili u Ilok, iz Srebenice u Mohač, te da su se 1688. četiri franjevca iz Gradovrha doselila u Bač.

U ratnim godinama važnu su ulogu odigrala dvojica provincijala Bosne Srebrene podrijetlom iz Bačke: Mihovil Radnić iz Kalače (1685.-90.) i Gabriel Stanić iz Baje (1690.-93.)

Franjevački samostan u Baču

XVIII. stoljeće. Franjevci Bosne Srebrene iz svojih samostana u Baji i Baču nakon rata počeli su obnavljanje crkvenoga života u mnogobrojnim mjestima južne Ugarske u kojima su živjeli Hrvati, ali i drugi katolici. Na području Segedina i Subotice djelovali su i franjevci hrvatskoga podrijetla iz Ugarske provincije Presvetoga Spasitelja pa su npr. u Subotici odmah nakon oslobođenja od turske vlasti djelovali Bariša Benjović (spominje se već od 1687.) i Jerko Gubanović iz Ludaša, uz franjevce drugih narodnosti.

Provincija Bosna Srebrena u to je doba doživjela svoj vrhunac. God. 1708. franjevci Bosne Srebrene upravljali su s 20 župa na turskom teritoriju (uglavnom u Bosni), s 47 župa u Prekosavlju (Slavonija, Srijem, Bačka, Baranja, Budim, Pešta i Sedmogradska) te s 42 župe u Dalmaciji. Početkom XVIII. st. na prostoru Ugarske imali su samostane u Baji, Baču i Budimu te rezidencije u gradovima Fedvaru (Földvár), Tolni, Pakši (Paks), Mohaču, Kalači i Somboru. Iz njih su djelovali u mnogobrojnim naseljima u kojima su osnivali nove župe pa je Emerik Pavić tako zapisao da su u njegovo vrijeme (polovicom XVIII. st.) vodili župe Vodení grad i Taban (u Budimu), Tukulja, Új Bárda (Naystift – Budim), Čepelj, Erčin, Andzabeg, Perkat

(Perkáta), Senandrija (Szentendre), Višegrad, Šumar (Solymár), Turbal (Törökbalint), Tarnok, Fedvar, Baja, Kačmar, Aljmaš, Sentivan, Čavolj, Gara, Bikić, Boršot, Baškut, Pandur, Dušnok, Čikerija, Čonoplja, Doroslovo, Apatin, Bač, Bođani, Vajska, Plavna, Monoštor, Sonta, Santovo, Bereg, Kolut, Kalača, Tolna, Mohač, Radna, Rekaš, Jankovac, Batosik (Bátaszék) i Subotica. Istodobno je Provincija sv. Ladislava, sa sjedištem u Zagrebu, preuzela upravljanje župama u Pečuhu, Šiklošu i Judu (Máriagyúd).

Prvu polovicu XVIII. st. obilježila su u Provinciji Bosni Srebrenoj dva provincijala iz Bačke: Luka Karagić iz Baje (1735.-38.) i Petar iz Baje (1748.-51.). U to doba područje Bosne Srebrene ograničava se na Bosnu koja je bila pod turskom vlašću, dok dalmatinski samostani na području Mletačke Republike 1735. osnivaju Provinciju sv. Kaja, a prekosavski samostani u Habsburškoj Monarhiji 1757. Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Usto, s prestankom turske opasnosti, u prekosavskim krajevima dijecezanski biskupi zahtijevaju predaju franjevačkih župa svjetovnomu svećenstvu, unatoč opiranju franjevaca Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, koji su sebi u prilog isticali i potvrde što su im ih za zasluge u novooslobođenim krajevima dali Leopold I. 1703., Josip I. 1705. pa i Marija Terezija 1741. Do kraja XVIII. st. franjevci više nisu upravljali nijednom župom na prostoru Bačke i Baranje. Na taj su proces utjecale i terezijinske i jozefovske reforme u Habsburškoj Monarhiji usmjerene na podčinjavanje Crkve državi te mjere protiv redovničkih zajednica, pa je 1785. u Somboru ukinut franjevački samostan, a budimski su franjevci iste godine iz samostana u Glavnoj ulici (Fő utca) preseľjeni u samostan na Državnu cestu (danas Margitin bulevar, Margit körút).

XIX. stoljeće. Znatn porast madžarskih i njemačkih redovnika tijekom druge polovice XVIII. st. izazvao je u kapistranskoj provinciji međuetničke nesuglasice, zbog kojih je Ugarsko kraljevsko namjetsničko vijeće još 1769. provinciji nametnulo da naizmjenice za provincijala bira u

jednom mandatu Hrvata, a u sljedećem Njemca ili Mađžara. Tijekom 1830-ih hrvatski članovi Provincije sv. Ivana Kapistranskoga aktivno su se uključili u ilirski pokret, koji je dopro i do podunavskih Hrvata: Kajo Agić nastojao se oduprijeti mađžarizaciji promičući ideje iliraca u Bačkoj, Marcelin Dorić, profesor bajske franjevačke bogoslovije, bio je 1836. preplaćen na Gajeve *Ilirske narodne novine*, Fabijan Čulić tiskao je 1847., uoči revolucije, Gajevim pravopisom u Zagrebu spomenu *Mnogopoštovanom ocu Marcelinu Doriću od strane Bačvanah* i dr.

Potkraj 1860-ih Ivan Antunović, kalački kanonik i kasniji naslovni biskup, pokreće kulturni pokret podunavskih Hrvata koji će imati važne političke posljedice. Među prvim Antunovićevim pristašama bili su hrvatski franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga: Robert Kauk, Lovre Lipovčević, Silverije Lipošinović, Stipan Vujević, Fabijan Peštalić i Euzebijije Fermendžin. Među hrvatskim franjevcima u Provinciji Presvetoga Spasitelja u subotičkom samostanu istaknuo se Ivo Jesse Kujundžić kao odlučni branitelj hrvatskoga jezika u crkvenoj službi. Važan trag u pastoralnoj djelatnosti ostavio je i Franjo Rengjeo, koji je od 1881. do 1884. bio upravitelj prošteništa Jud (Máriagyűd) u Baranji, a od 1904. do 1908. djelovao je u subotičkom samostanu.

Franjevački samostan u Subotici
krajem XIX. stoljeća

XX. stoljeće. God. 1900. preustrojene su franjevačke provincije pa je i subotički samostan pripao Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, a nakon Prvoga svjetskog rata

1923. samostani u Baču i Subotici ušli su u sastav Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda.

Početkom XX. st. hrvatski se franjevci u ugarskom Podunavlju povlače iz političkog života, ali i dalje djeluju u pastoralnom i kulturnom životu podunavskih Hrvata. Važno središte hrvatskih franjevaca u ugarskom Podunavlju i dalje je bio samostan u Baji, u kojem su se odgajali budući redovnici. Među studentima bajske bogoslovije na prijelazu iz XIX. u XX. st. bili su Ante Evetović, kasnije pjesnik poznat pod pseudonimom Miroljub, Ivan Rafael Rodić, kasniji beogradski nadbiskup, Mate Ivanišević i Mladen Barbarić, koji su poslije imali važan utjecaj na kulturne i političke prilike među Hrvatima u Bačkoj i Baranji.

Nakon stvaranja Kraljevine SHS 1918., Hrvati u rumunjskom dijelu Banata i u Bajskom trokutu ostaju izolirani od svoje matice, a hrvatski franjevci u tim krajevima nestaju. Imenovanjem Ivana Rafaela Rodića 1924. prvim beogradskim nadbiskupom odano je veliko priznanje franjevačkomu djelovanju u Srbiji. Prisutnost franjevaca bila je i dalje jaka u društvenom životu bačkih Hrvata, što je bilo uočljivo posebice pri proslavi 250. obljetnice doseljavanja zadnje veće grupe Bunjevaca u Bačku, održanoj 1936. u Subotici. Tijekom rata franjevačku zajednicu nije zaobišlo ratno stradanje pa su komunističke vlasti tako u Karlovcu 1945., među ostalima, ubile Beata Bukinca, rodom iz Bača.

U razdoblju komunističke vladavine nakon Drugoga svjetskoga rata franjevci Provincije sv. Ćirila i Metoda uspijevaju održati svoje samostanske zajednice na prostoru Bačke. Drugu polovicu XX. st. obilježili su svojim djelovanjem Dionizije Andrašec, koji je u Subotici bio kapelan 1923.-25., a gvardijan subotičkoga samostana 1954.-60, te Radoslav Kujundžić i Vendelin Vujković. U ovom razdoblju u provinciji su djeluju i franjevci podrijetlom iz Bačke: Efreml Kujundžić, Krešimir Kujundžić, Željko Dulić, Leopold Ivanković, Andrija Matić, Amat Lotspeich,

Gothárd Hajek, Petar Pletikosić, Károly Harmath, Zoltán Dukai, Clarus Pecze, Maximilián Sóti, Marcijan Moravčić, Gerard Žerdin (biskup u Peruu), Roland Bognár, Eugen Prčić i dr.

Suvremene aktivnosti. Djelovanje hrvatskih franjevaca na prostoru Bačke posljednjih desetljeća usredotočeno je pretežito u samostanima u Subotici, Novom Sadu i Baču. Osim što je društvo zahvaćeno općom sekularizacijom, smanjio se i utjecaj franjevaca među bačkim katolicima, i u Vojvodini i u Mađarskoj. Nakon Drugoga svjetskoga rata u franjevački je red ušlo malo bačkih Hrvata. Aktivno djeluju još Franjevački svjetovni red u Subotici, Novom Sadu, Baču i Sonti.

Subotički je samostan danas središte najsnažnije franjevačke zajednice u Bačkoj. U Novom Sadu franjevci su 2003. pokrenuli Radio Mariju, jedini katolički elektronički medij u Srbiji, koji emitira i program na hrvatskom jeziku. U sklopu novosadskoga samostana od 1979. djeluje izdavačka kuća *Agapé*, koja, uz vjersku literaturu važnu za cijelu Katoličku crkvu u Mađžara, tiska i nešto vjerske literature na hrvatskom jeziku. Posljednjih nekoliko godina, u sklopu ustanove *Domus pacis* pokraj Horgoša, novosadski su franjevci angažirani i u radu na odvikavanju mladih od droge. U javnosti je najistaknutiji Tadej Vojnović, poznat kao vrstan bibličar.

U Mađarskoj je djelovanje hrvatskih franjevaca gotovo posve zamrlo. Pokušaj obnove hrvatske riječi u Crkvi među malobrojnima neasimiliranim Hrvatima u Mađarskoj tijekom rata 1990-ih pokrenuo je Ivica Alilović, član Provincije Bosne Srebrene koji je djelovao među izbjeglicama iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Mađarskoj. U ovo vrijeme i franjevci iz subotičkoga samostana povremeno odlaze u Bajski trokut držati mise na hrvatskom jeziku.

Školstvo i znanost. Franjevci su tradicionalno posvećivali veliku brigu školstvu, i nižem i visokom. U većim gradovima Bačke tijekom XVIII. i XIX. st. osnivali su i vodili pučke škole i gimnazije: u Baču pučku školu, u Somboru gimnaziju, a u

Baji i Subotici i pučku školu i gimnaziju. Franjevci Provincije Bosne Srebrene, a poslije i Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, odmah nakon oslobođenja od Turaka osnivali su vlastita visokoškolska učilišta za svoj pomladak: u XVIII. st. na prostoru južne Ugarske imali su visoka učilišta u samostanima u Mohaču, Baji, Baču i Somboru, dok je najvažnije visoko učilište franjevaca Provincije Bosne Srebrene osnovano u Budimu 1699. kao studij filozofije, kojemu je 1710. pridano i studij teologije, pa skupa već 1722. prerastaju u visoko franjevačko učilište najvišega stupnja (*Studium generale primae classis*).

Profesori toga učilišta razvili su bogatu kulturno-prosvjetnu djelatnost pa ih Franjo Emanuel Hoško naziva »Budimskim kulturnim krugom.« Djelovali su od početka XVIII. st. do druge polovice XIX. st., a među njima su bili Ivan Kopijarević Strazemanac, Augustin Pjanić, Šimun Mecić, Antun Bačić, Jeronim Filipović, Petar Karapandžić, Antun Bandić, Lovro Bračuljević st., Lovro Bračuljević ml., Stjepan Villov, Antun Pavlović, Nikola Kesić, Jeronim Lipovčić, Antun Pavlović, Josip Jakosić, Emerik Pavić, Matija Petar Katančić, Grgur Čevapović i Marijan Jaić. Među studentima franjevačkoga visokoga učilišta bio je i peštanski Hrvat Dominik Ignacije Martinović, vođa hrvatskih i ugarskih jakobinaca, pogubljen u Pešti 1795.

Profesori na visokim učilištima bavili su se znanstvenim radom pa su mnogi od njih dali važan prinos hrvatskoj znanosti na području jezikoslovlja, medicine, povijesti i drugih disciplina. Među njima se ističe Matija Petar Katančić, vrstan arheolog, numizmatičar i autor prvoga cjelovitoga prijevoda Svetoga pisma na hrvatski, koji je veći dio svojega radnoga vijeka proveo u Budimu i Pešti.

Već od XVIII. st. hrvatski franjevci kapistranske provincije pišu i ozbiljna povijesna djela pa je tako Emerik Pavić autor crkveno-povijesnoga djela *Ramus viridantis olivae* (Budim, 1766.). U XIX. st. povijesnim se radovima posebice ističe Mladen Barbarić, a u XX. st. Beato Bukinac objavio je dio svoje doktorske disertacije *De*

activitate Franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI. et XVII. (Zagreb, 1940.).

Kultura. Franjevačko djelovanje na području ugarskoga Podunavlja imalo je važan utjecaj na kulturni identitet podunavskih Hrvata. Hrvatski su članovi Provincije Bosne Srebrene i poslije sv. Ivana Kapistranskoga u XVIII. i XIX. st. razvili bogatu kulturnu djelatnost te su objavili na desetke naslova na hrvatskom jeziku. Zajednička etnička pripadnost usmjeravala je hrvatske pripadnike kapistranske i salvatorijanske provincije na međusobnu suradnju i potporu, što je pomagalo u očuvanju veza među hrvatskim naseljima raštrkanima diljem ugarskoga Podunavlja. Oni su svoje knjige objavljivali na narodnom jeziku, ali su ujedno pokušavali ustanoviti, tada još nerazvijen, jezični standard. Posebice su u narodu bile popularne pjesmarice poput *Bajske pjesmarice*, koju je 1786. u Pečuhu objavio Petar Lipovčević, te molitvenici poput *Utishenja oxalostjenih u sedam pokorni pisama kralja Davida iztomacseno* Grgura Peštalića, objavljenoga u Pešti 1797.

Razgovor ugodni naroda slovinskoga (Venecija, 1756.) Andrije Kačića Miošića bio je također popularan među Hrvatima u ugarskom Podunavlju, o čemu svjedoči činjenica da je najstariji poznati primjerak te knjige nađen u samostanu u Baču, ali i da je Emerik Pavić, rođeni Budimac, nedugo nakon njegova objavljivanja napisao *Nadodanja glavnih događaja Razgovoru ugodnome* (Pešta, 1768). U istom stilu pisao je Grgur Peštalić djelo *Dostojna plemenite Bačke starih uspomena sadašnji i druge slovenske krvi delijah* (Kalača, 1790.) Knjižnice subotičkoga i bačkoga samostana i danas predstavljaju bogatu kulturnu baštinu.

Štovanje svetaca. Uz franjevačko djelovanje u ugarskom Podunavlju čvrsto je vezano štovanje Bl. Djevice Marije: važna mjesta njezina štovanja jesu franjevački samostan u Subotici, u kojem se čuva slika Crne Gospe, u Baču, gdje je slika Radosne Gospe, svetište Gospe Judske (Máriagyűd) u Baranji, Gospa Snježna u Segedinu te

Čudesna Gospa u Mariji Radni (današnja Rumunjska). Rezultat franjevačke tradicije vidljiv je u raširenom štovanju sv. Antuna Padovanskoga među Hrvatima u ugarskom Podunavlju, čija je bliskost svim društvenim slojevima utjecala na širenje njegova štovanja u mjestima u kojima su franjevci pastoralno djelovali.

Važniji samostani. Bač. Samostan i crkvu posvećenu Uznesenju Bl. Djevice Marije izgradili su ivanovci u XII. st., a 1301. dobili su ih ugarski franjevci. Razrušeni su za turske vladavine, kad u mjesto dolaze franjevci Bosne Srebrene. Tijekom Velikoga bečkoga rata 1683.-99. dolaze franjevci iz Gradovrha te oko 1699. osnivaju rezidenciju i župu. U vrijeme Rákóczijeve bune stradali su i crkva i samostan, koji je obnovljen 1715. God. 1720. bačka rezidencija dobiva status samostana. Provinciji Bosni Srebrenoj pripada do 1757., kada ulazi u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Župa je oduzeta franjevcima 1766. Od XVIII. do XX. st. u samostanu je s prekidima djelovao novicijat (1700., 1795.-1839., 1842.-75., 1949.-50.), zatim profesorij i filozofsko učilište (1730.-33., 1839.), a 1925. kratkotrajno je bio i središte biskupijskoga sjemeništa bačke biskupije. Od 1842. do 1872. u samostanu djeluje pučka škola. God. 1923. pripao je Hrvatskoj provinciji sv. Ćirila i Metoda. Danas u samostanu službuje samo gvardijan.

Baja. Samostan je podignut u XIII. st. Razrušen je za turske vladavine, ali ga obnavljaju bosanski franjevci, koji su ovamo došli iz Olova 1600. Nakon ratnih razaranja crkva posvećena sv. Antunu Padovanskomu i franjevačka zajednica spominju se opet potkraj XVII. st., a bosanski su franjevci 1696. osnovali pučku školu te rezidenciju 1699. Oni obnavljaju i samostan 1719.-31. i u njemu razvijaju prosvjetni rad (pučka škola, gimnazija, filozofsko učilište od 1726. s prekidima do 1918.). Nova crkva posvećena sv. Antunu Padovanskomu podignuta je 1759. Samostan je ukinut nakon Drugoga svjetskoga rata, a crkvom upravlja biskupijsko svećenstvo.

Budim. Franjevačka crkva posvećena sv. Ivanu Evanđelistu spominje se 1270. u budimskoj tvrđavi. S padom Budima 1541. mađarski franjevci i redovnice franjevačkoga reda napuštaju grad, a na njihovo mjesto dolaze bosanski franjevci, koji isprva stanuju u zemunici. Oni se ovdje spominju i 1570-ih godina, kad služe misu u jedinoj katoličkoj crkvi posvećenoj Mariji Magdaleni. Već se tada spominje i škola u kojoj djeluje jedan učitelj. U vrijeme turske vladavine franjevci Bosne Srebrene vodili su pastoralnu skrb o hrvatskim katolicima u Budimu, Pešti, Šumaru (Solymár), Tukulji, Erčinu, Andzabegu, Senandriji, Stolnom Biogradu (Székesfehérvár), Fedvaru (Földvár) i Šimontornji.

Nakon oslobođanja Budima uprava nastoji ponovno uspostaviti franjevački red, »koji je i za vrijeme Turaka ustrajno i odano obavljao svoje dužnosti«. Svoju crkvu posvećenu sv. Ivanu Evanđelistu i samostan u Tvrđavi franjevci su prepustili marijancima, a istodobno su dobili dopuštenje da u Vodenom gradu (Viziváros, Fő utca), pokraj Dunava, »među srodnim ilirskim narodom«, gdje se nalazila glavna turska džamija, podignu novu crkvu (posvećena je sv. Franji) i samostan. Crkva je završena 1740., a samostan je u XVIII. st. bio sjedište franjevačkoga generalnoga učilišta, koje se odlukom državnih tijela ukida 1783. Nakon što je Josip II. 1785. raspustio premonstratski red, franjevci su dobili njihovu crkvu i augustinski samostan na tzv. Državnoj cesti (danas Margitin bulevar, Margit körút, br. 23), dok su svoj samostan u Vodenom gradu franjevci trebali predati časnim sestrama. Nakon toga naglo je opao utjecaj hrvatskih franjevaca u gradu. Crkva koju su tada dobili franjevci postala je novim franjevačkim središtem, a svoj su samostan proširili 1835.-36. Crkva je danas župna, pripada Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, a samostan je jedno od franjevačkih središta u Mađarskoj, poznat i kao pismohrana. U toj su crkvi pokopani i istaknuti hrvatski kulturni djelatnici Grgur Čevapović, Matija Petar Katančić i Marijan Jaić. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata Blaško Rajić bio je interniran u budimskom samostanu.

Prastara tabanska župa (I. budimski okrug) ponovno je uspostavljena 1702., a tada je, u vrijeme gvardijana Ignaca Perko- vića, obnovljen i proširen tamošnji franje- vački samostan. Godine 1708. ovdje je djelovalo 10 redovnika, oni služe mise i u tri budimska predgrađa. Samostan je uni- šten u požaru 1810., nije obnovljen. [Ž. Mandić]

Kalača. Bosanski su franjevci za tur- ske vladavine bili dušobrižnici katolika u Kalači i obližnjim hrvatskim naseljima (Baćino, Dušnok). Potkraj XVII. st. fran- jevci su imali samostan (nalazio se na mjestu današnjeg Doma sv. Stjepana, Uli- ca sv. Stjepana br. 6) i crkvu Tijela Kristo- va, ali su ih 1717. predali nadbiskupu Imreu Csákiju. Crkva je danas posvećena Našoj Gospi, a samostan je srednjoškolski đački dom.

Mohač. God. 1693. franjevci Bosne Srebrene osnivaju zajednicu. Crkvu sv. Antuna podigli su bosanski franjevci 1740., a kasnije je posvećena sv. Stjepanu, ugarskom kralju. Rezidencija postaje 1740-ih godina samostan u kojem je tije- kom XVIII. i XIX. st. djelovalo provinci- jalno filozofsko učilište. Crkva se i danas zove franjevačkom iako u njoj služe svje- totni svećenici; u njoj se redovito održava- ju i mise na hrvatskom jeziku, a u samosta- nu stanuju medicinske sestre.

Novi Sad. U prvoj polovici XVIII. st. za katolike u Petrovaradinskom Opkopu (danas: Novi Sad) skrbili su franjevci iz petrovaradinskoga samostana sv. Franje, do oduzimanja župe polovicom stoljeća. God. 1942. mađarska Provincija sv. Ivana Kapistranskoga osniva u gradu redovničku zajednicu pa samostan počinje djelovati 1943. darom župnika iz Gajdobre Mathia- sa Leha, kad je posvećena i samostanska crkva u čast sv. Ivana Kapistranskoga. Od 1956. dio je Hrvatske franjevačke provin- cije. U samostanu se vodi duhovna skrb podjednako na hrvatskom i mađarskom jeziku.

Segedin. Franjevci su se u Segedinu pojavili početkom XIV. st. Kraljica Eliza- beta, supruga Karla Roberta, skrbila se za

Oltar Gospe Snježne
u franjevačkoj crkvi u Segedinu

opremu njihove crkve, zbog čega je franjevačka crkva u Palanku i posvećena sv. Elizabeti. Franjevci opservanti Provincije Bosne Srebrene u Segedinu su našli svoj dom za vladavine Jánoša Hunyadija u prvoj polovici XV. st., a polovicom XVI. st. dobili su crkvu sv. Petra na donjogradskoj tržnici, pokraj koje su sagradili manji samostan. God. 1465. počeli su izgradnju veće crkve u čast Gospe Snježne, koja je dovršena 1503. Crkva i samostan srušeni na početku turske okupacije poslije su obnovljeni pa su segedinski franjevci bili duhovnici za okolna naselja u kojima nisu ustrojene župe. U samostanu su djelovali i dalmatinski propovjednici, npr. 1655. fra Bernardin, 1656. fra Luka, 1663. fra Gáspár Budai, a fra Jerko Slavić izabran je 1656. za gvardijana. U razdoblju 1660.-86. u samostanu je djelovao i po jedan mađarski i dalmatinski propovjednik. Za turskoga razdoblja segedinski samostan bio je u sklopu Ugarske provincije Presvetoga Spasitelja. U XVII. st. Segedin se sastojao od tri dijela – Palanka, Gornjega i Donjega grada, s tim da su u Donjem gradu živjeli isključivo Mađari, a u Gornjem gradu stanovništvo je bilo nacionalno miješano. Donjogradska franjevačka škola djelovala je već 1688. U kripti crkve Gospe Snježne

ispod glavnoga oltara, među istaknutim osobama, pokopani su i Dalmatini Đuro Šarec (György Sarecz), darovatelj pozlaćenoga glavnoga oltara, njegova kći i supruga Andrije Šiškovića. God. 1713. utemeljena je župa u Palanku, a grad je 1719. sklopio sporazum s redom pijarista, kad su se razišli putovi Dalmatina (koji su živjeli uglavnom u Palanku) i donjogradskih franjevaca, budući da su pijaristi propovijedali i čitali evanđelja na hrvatskom. Veze Dalmatina i franjevaca obnovljene su nakon što pijaristi nisu mogli osigurati svećenike koji bi propovijedali i ispovijedali dalmatinsko pučanstvo, pa su katkada tu službu povjeravali franjevcima. Dalmatini su 1730. zahtijevali da se položaj propovjednika na »dalmatinskom« jeziku uvede kao stalno gradsko namještenje, pri čemu su franjevci obećali poslati redovnika u Palanku. Segedinski gvardijan međutim nije obećao da će taj položaj biti trajan, ali su Dalmatini bili ustrajni u svojem zahtjevu da im se osigura stalni propovjednik pa je predstojnik pijarist Gábor Bencsik prihvatio da njihov dotadašnji propovjednik pater Bonaventura ostane na svojem mjestu. Grad je 1780. ukinuo propovijed na »dalmatinskom« jeziku, koju pijaristi tad već pet mjeseci nisu održavali, ali je biskup Imre Kristović naložio mjesnom župniku da do daljnjega nastavi predikaciju na »dalmatinskom« jeziku te duhovnu skrb za Dalmatine. Nakon što je 1789. pijaristima oduzeto upravljanje župom te su stvorene gornjogradska i donjogradska župa, prestala je i redovita uporaba hrvatske riječi u segedinskim crkvama, budući da je i asimilacija bila uvelike odmakla. Hrvatski je ipak javljao povremeno pa je zabilježeno da je još 1854. fra Bruno Stipić s gvardijanom Kazimirom Remešom držao »ilirsku« propovijed Dalmatinima. Samostan je 1950-ih oduzet od Crkve te je funkcionirao kao socijalni dom, a nakon pada komunizma vraćen je franjevcima te je obnovljen i u njemu djeluje desetak franjevaca. Franjevačka crkva Gospe Snježne i samostan u Donjem gradu gradske su znamenitosti, a u franjevačkom samostanu sirotinja sva-ki dan dobiva besplatnu večeru. [L. Heka]

Sombor. Franjevci su u Sombor došli za turske vladavine, potkraj XVII. st. u Somboru osnivaju zajednicu, koja je početkom XVIII. st. imala crkvu posvećenu Presvetomu Trojstvu i rezidenciju. God. 1750. uzdignut je u samostan, u kojem je bila i gradska gimnazija. Somborski je samostan pripadao Provinciji Bosna Srebrečna. God. 1773. franjevcima je oduzeta župa, a 1785. ukinut je i samostan. Franjevci su se preselili u Baju, a samostan je dodijeljen župi Presvetoga trojstva, koja ga je preuzela tek nakon nekoliko godina nakon što ga je koristila Bačko-bodroška županija. Poslije Drugoga svjetskog rata dio samostana je nacionaliziran, dok je u drugom dijelu ostao smješten župni dvor.

Subotica. Za katolike u Subotici u vrijeme turske vladavine skrb su vodili segedinski franjevci. Nakon protjerivanja Turaka 1686. u subotičkoj su se tvrđavi nastanili franjevci, koji su odmah počeli izgradnju samostana i vođenje župe. Crkva je posvećena sv. Mihaelu Arkandelu. Godine 1700. odlučeno je da samostan pripadne Provinciji Presvetoga Spasitelja. Samostan je bio središte župe od 1710. do 1773. i od 1921. do 1933. U njemu je tijekom XVIII. i XIX. st. djelovao studij filozofije i moralke. God. 1900. samostan ulazi u sastav Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a 1923. postaje dio Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Pri samostanu je danas razvijeno djelovanje franjevačkoga Trećega reda, a duhovna se skrb vodi na hrvatskom i mađarskom jeziku.

Lit.: J. Rupp, *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*, Pest, 1868; L. Némethy, *A pesti főtemplom története*, Budapest, 1911; I. Madzsar, *A közoktatás ügye fővárosunk területén a török uralkodás alatt*. In: Magyar Pedagógia, XXXV, Budapest, 1926; K. K. Szántó, *Ferencsek a budai Vizivárosban* (rukopis), b. g.; P. Cvekan, *Subotički franjevački samostan i crkva*, Subotica, 1977; F. E. Hoško: Filozofski rukopisi hrvatskih franjevača XVIII. stoljeća u Franjevačkom samostanu u Budimpešti, *Croatia christiana periodica*, sv. 1, Zagreb, 1977; F. E. Hoško, Prosvjetno i kulturno djelovanje hrvatskih franjevača tijekom 18. stoljeća u Budimu, *Nova et Vetera*, sv. 1-2, Sarajevo, 1978; A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; A. Sekulić, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978; A. Sekulić: Ulomci iz somborske povijesti do kraja XVIII. stoljeća, *Kačić*, 13, Split,

1981; A. Sekulić: *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju od početka do kraja 18. stoljeća*, Zagreb, 1993; T. Žigmanov, Skotistička filozofija u Hrvata u ugarskom Podunavlju, *Scopus*, br. 9-10, Zagreb, 1998; V. Belaj, B. Duda, F. E. Hoško, Zatočnici gesla »Mir i dobro«, u: *Mir i dobro : umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja* (ur. M. Mirković), Zagreb, 1999; *Franjevačka prisutnost u Subotici*, Subotica, 2001; B. Unji: *Istorija Šokaca, Bunjevaca i bosanskih franjevaca*, Subotica, 2001; I. Gy. Tóth, Franjevci Bosne Srebrečne kao misionari u Turskoj Ugarskoj, *Scrinia Slavonica*, 2/2002, Slavonski Brod; L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta, 2004; www.ofm.hr; <http://www.suboticka-biskupija.info>.

R. Skenderović

FRANJEVKE, katoličke redovnice koje žive prema pravilima franjevačkoga drugoga reda (klarise) i trećega reda te prema vlastitim statutima. Franjevke trećega reda organizirane su kao redovničke kongregacije, a dijelom i kao samostalne kuće. Glavnu djelatnost najvećega broja zajednica predstavlja skrb za bolesne i siromašne te školstvo. U Hrvatskoj postoji nekoliko ženskih kongregacija, a u podunavskih Hrvata od samoga osnivanja 1920-ih godina djeluje Družba sestara kćeri milosrđa trećega samostanskoga reda sv. Franje.

N. Tumbas

FRANJO, bilten Franjevačkoga svjetovnog reda (FSR – III. reda sv. Franje) u Vojvodini. Nastavak je *Serafa*, glasila

Franjo, br. 1-2/2004, Subotica

FRANJO

FSR-a u Subotici, koji je, nakon osnivanja mjesnoga bratstva FSR-a u Novom Sadu, prerastao u regionalni bilten *Franjo*. Izlazio je od 2002. do 2004. na 4-8 stranica. Uređivali su ga članovi subotičkoga i novosadskoga bratstva FSR-a, odgovorni urednik prvoga broja bio je Stipan Vojnić Hajduk, urednik *Serafa*, a poslije ga je uređivao Csaba Kovács iz Subotice. List se umnažao fotokopiranjem u tisuću primjeka, a imao je i elektroničko izdanje na internetskoj stranici koju uređuju subotički trećoredci. Izašlo je ukupno pet brojeva u 2002., šest brojeva u 2003. te jedan dvo-broj u 2004. Sadržaj su činile vijesti vezane uz FSR, intervjui, duhovno štivo i sl. Budući da se dijelio besplatno, bio je popularan ne samo među pristašama franjevaštva, nego i šire. Dijelio se u Subotici, Baču, Novom Sadu, Zemunu i Sonti, gdje postoje mjesna bratstva FSR-a u Vojvodini.

Lit.: www.onlinefranjevci.catholicweb.com

Cs. Kovács

FRANJO SREBRENİČANIN (Franciscus a Srebrenica) (Srebrenica, oko 1680. – Vukovar, 10. VIII. 1725.), franjevac, pedagog. Franjevcima Bosne Srebrene pridružio se 1701. Filozofsku i teološku naobrazbu stekao je u inozemstvu, a ondje je i položio ispite za predavača filozofije i teologije. Nije poznato je li predavao filozofiju na filozofskim učilištima Bosne Srebrene ili u inozemstvu, no teologiju je počeo predavati 1718. na visokoj bogoslovnoj školi u Budimu, najprije s I. Kopijarevićem Stražemancem 1718.-21., a zatim s I. Srijemcem 1721.-23. Učiteljsku je stolicu 1723. morao prepustiti drugima jer su filozofsko učilište i bogoslovna škola u Budimu 1722. postali jedinstven školski zavod – generalno učilište 1. razreda. Provincijal Bosne Srebrene Augustin Tuzlak 1723. proglašava Srebreničanina »šestogodišnjim lektorom« jer nije položio ispit za tzv. generalnog lektora i nije ispunio uvjete za profesorsku službu na bogoslovnoj školi generalnoga učilišta. Umjesto toga bio je ispitivač studenata koji su željeli studirati teologiju na bogoslovnoj školi generalnoga učilišta u Budimu. Od 1723. bora-

vio je u Šaregradu, najprije kao župnik u Tovarniku, a zatim kao propovjednik i odgojitelj studenata filozofskoga učilišta u šaregradskom samostanu. Izvorna građa o njegovu djelovanju čuva se u arhivu franjevačkoga samostana u Makarskoj.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

F. E. Hoško

FRANJOVIĆ (Vranović, Frányó), segedinska dalmatinska porodica. U mađariziranom obliku Frányó prezime je i danas često u Segedinu, Deski i Sirigu te u okolnim mjestima Algyő, Balástya, Bordány, Csanádpalota, Kistelek, Szatymaz i Üllés. Izvorni oblik prezimena bio je Vranović ili Franjović (Vranovics, Franyovics), a oblik Frano, Frányó prvo se pojavio u Deski, a poslije i u Donjem Gradu te Palánku. Prezime potječe od osobnoga imena Franjo, koje se u Dalmaciji koristi u obliku Frano (Vrano) ili Frane.

U Segedinu prvi spomen prezimena u obliku Frányó potječe iz ruralnoga i uglavnom mađarskim stanovništvom napućenoga Donjega Grada, gdje 1720. izvori spominju stočara po imenu Frányó Pál (Pavao Franjo/vić/). Porodica Frányó najvjerojatnije je bila u rodbinskim vezama sa senatorskom obitelji Temesváry s poč. XVIII. st., koja je također bila hrvatskoga podrijetla (Temišvarac), a u Segedin je doselila iz Temišvara, po kojem je i dobila novo, mađarizirano prezime, dok je njezino prijašnje prezime ostalo nepoznato. Naime, u segedinskim popisima poreznih obveznika 1729./30. među stanovnicima Palánka s pravom građanstva (*civis*) spomenute su četiri glave porodice Temesváry, od kojih su dvojica prezime pisali kao Temesvári, ali su im imena hrvatska (dalmatinska), jer su upisani kao Đuro i Jerko (Gyuro i Jerko). Druga dvojica prezime su pisali u obliku Temesváry, s time da je jedan od njih (Matthias Temesváry) upisan na nemadžarski način (prvo ime pa onda prezime), dok se drugi već pomadžario te je upisan kao Temesváry András. U kasnijim ispravama ta se dva prezimena katkad spominju zajedno.

U središnjem dijelu grada (Palanku) porodica se prvi put spominje 1750./51., kad je popisana gumbar Antonius Frányó, za kojega je iz načina pisanja imena razvidno da je bio doseljenik. Kako je u to doba taj dio grada bio prenapučen, zbog čega je u njemu bilo teško kupiti kuću, obrtnici su često imali radionice u kućama Palančana ili su radili za njih. Antun Franjović svakako je bio povezan s hrvatskom zajednicom u gradu jer je sljedeće godine živio kao želir u kući Mihaela Bajalića, 1753./54. u kući jednoga od najutjecajnijih Segedinaca Jánosa Temesváryja, a 1754./55. u domu Franciscusa Schmidta (premda je razvidno da je riječ o Nijemcu, iz načina pisanja imena vidi se nakana da postane Madžar). Antonius Frányó napokon je 1760. postao vlasnik kuće u središnjem dijelu grada, a zadnji je put njegovo ime zabilježeno 1769./70.

Povezanost između obitelji Temesváry i Frányó vidljiva je u Gornjem Gradu (Felsőváros), gdje su u XVIII. st. popisane tri osobe s prezimenom Temesváry Frányó, i to dva Mathiasa te Ioannes, koji su svi imali svoje kuće, blago i bavili se poljodjelstvom. U popisu 1777./78. evidentirani su opet Mathias i Ioannes.

Također u Gornjem Gradu zabilježeni su 1783. Antal Frányó, zatim 1813. Károly, Michael i Ferenc Frányó, koji su bili članovi gradskog oružništva, te 1848. András Frányó sa svojom mnogobrojnom obitelji.

U spisima segedinskoga gradskoga poglavarstva često se spominje ime Tamása Vranovicsa, bilježnika Čongradske županije. Tako je, primjerice, 26. VII. 1732. u knjige magistrata upisano: »Tamás Vranovics, bilježnik Čongradske županije, u cilju osiguravanja mira u gradu uredio je gospodarske odnose s Komorom te položaj predija i pivnice«.

Lit.: L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta, 2004.

L. Heka

FRATRIČEVIĆ, plemićka porodica. Potječe od Ivana, kapetana Potiske vojne graničnice. Plemićka listina i grbovnica Josipa II.

predana je nakon njegove smrti 14. VII. 1791. u Trstu somborskomu senatoru Jakovu. Njome su plemstvo dobili i njegova supruga Kata Margetić te njihovi mnogobrojni potomci, među kojima i sin Petar (1768. –?), kotarski načelnik (*madž.* szolgabíró), te unuci Stipan, županijski poručnik, Ignacije (1784.– 1863.), somborski senator, te Ivan (1787.– 1827.), gradski kapetan. I poslije je porodica dala više uglednika: Jakovljević sin Pavao (1803.– 1835.) bio je županijski dobilježnik, Jakovljević unuk Petar bio je kotarski načelnik, zatim general Ignacije (1820.– 1887.), kotarski načelnik Stipan (1832. –?), dobilježnik Bačko-bodroške županije, veleposjednik i odvjetnik Vince (1859.– 1939.) i dr. Potomci porodice i danas žive u Somboru.

Lit.: M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye családjai*, Budapest, 2002.

S. Bačić

FRATRIČEVIĆ, Ignacije (Sombor, 23. VII. 1820. – Beč 13. XI. 1887.) konjički general, zapovjednik Mađarske tjelesne straže. Sin Ignacija i Barbare, rođ. Buzagić. Školovanje je počeo u Baji, a već je 1838. postao kadet. Vojničku karijeru počeo je 1841., kad je postao članom Mađarske tjelesne garde, a nastavio ju je kontinuiranim usponom: poručnik je postao 1846., natporučnik 1847., satnik 1850., bojnik je u X. husarskoj pukovniji od 1854, a tri go-

Ignacije Fratričević

dine poslije dobiva potpukovnički čin. Zapovjednikom II. husarskoga puka imenovan je 1859. Tijekom ratnoga pohoda 1866. godine u diviziji Edelsheim – Gyulai dobio je čin pukovnika, a od 1869. zapovjednik je VI. pješačke divizije u Grazu. U tom je gradu iduće godine dobio čin general-potpukovnika. Nakon smrti Franje Hallera, hrvatskoga bana i satnika Mađarske tjelesne straže, imenovan je zapovjednikom te jedinice. Posljednju počast u vojničkoj karijeri dobio je šest godina prije smrti, kad je promaknut u čin konjičkoga generala. Bio je carski i kraljevski savjetnik, zastupnik u gornjem domu Ugarskoga parlamenta, vlasnik XII. husarskoga puka, nosilac Velikoga križa Leopoldova reda i Željeznoga križa trećega stupnja. Pokopan je 19. XI. 1887. na somborskom groblju sv. Roka, gdje mu je podignut monumentalni obelisk s brončanim turulom na vrhu i poprsjem generala u donjem dijelu spomenika, koji je devastiran potkraj XX. stoljeća.

Izvor: Gradski muzej Subotica, Povijesni odjel, I-60.

Lit.: *A Pallas Nagy Lexikona*, 7, Budapest, 1892; *Hét Nap*, 49/2005, Szabadka.

M. Grlica

FRATRIĆ, Franja (Sombor, 7. VI. 1959.), atletičar, trener triatlona, pedagog tjelesne kulture. Sin Franje i Julijane, rođ. Bodó. Osnovnu i srednju Medicinsku školu završio je u Somboru. Diplomirao je na Fakultetu za tjelesnu kulturu u Novom Sadu 1983., gdje je i magistrirao 1994., s temom *Inicijalna selekcija djevojčica za pojedine sportove na bazi kongruencije njihovih morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti s hipotetskim modelom određenoga sporta*. Doktorsku disertaciju *Mogućnosti primjene anaerobnoga praga u treningu plivača* obranio je na Fakultetu tjelesne kulture u Beogradu 1997.

Na Fakultetu za tjelesnu kulturu u Novom Sadu od 1991. radi kao asistent, a od 1997. docent je na predmetu Osnove sportskoga treninga. Na Fakultetu za menadžment u sportu Sveučilišta *Braća Karić* u

Beogradu izvanredni je profesor od 2001., redoviti od 2006. Na rečenom fakultetu prodekan za znanost bio je 2002.-03. te dekan 2003.-04., a predaje Teoriju sportskoga treninga i Dijagnostiku sportaša. Predavač je i na fakultetima za sport i tjelesni odgoj u Novom Sadu i Nišu te na Sportskoj akademiji u Beogradu. Objavio je oko 80 stručnih i znanstvenih radova, sudjelovao u istraživačkim projektima funkcionalne dijagnostike sportaša i humanizacije sporta. Na poslijedoktorskom dvomjesečnom usavršavanju 2000. na Havajima bio je član ekipe od sedam znanstvenika koji su obavljali dijagnostiku razine treniranosti i priprava vrhunskih triatlonaca iz svijeta u kampu *Živi na visini, treniraj u nizini*, a završio je i evaluaciju rezultata testiranja triatlonaca na svjetskoj konferenciji *Sportska medicina i triatlon*.

Kao mladi atletičar Atletskoga kluba *Maraton* iz Sombora bio je šestostruki prvak Vojvodine u trčanju na srednjim prugama do 3000 m te juniorski reprezentativac Vojvodine. Zbog ozljede 1980. završava natjecateljsku karijeru i posvećuje se trenerskome poslu. Atletski je trener i savjetnik od 1981. u atletskim klubovima »Maraton« u Somboru, »Vrbas« u Vrbasu, »Vojvodina« u Novom Sadu i triatlon klubu »Dinamika« u Novom Sadu. Savezni je trener u triatlonu od 1995. Trenira više-struke državne prvake u triatlonu Svetlanu Brkić i Nenada Sudarova. Predsjednik je Znanstveno-istraživačkoga povjerenstva Stručnoga vijeća Triatlonske unije Srbije i organizator promotivnih i saveznih triatlonskih natjecanja.

Djela: *Statistička metodologija : repertorijum vežbi i vežbanka*, Novi Sad, 2005; *Teorija i metodika sportskog treninga*, Novi Sad, 2006; *Dijagnostika treniranosti sportista*, Novi Sad, 2007; *Kičmeni stub i (ne)trening kod dece*, Novi Sad, 2007.

Lit.: <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/kartoni/FRATRIC%20Franja.doc>; <http://www.ffk.ns.ac.yu/html/nastavnici.htm>.

Z. Čota

FRATRIĆ, Sigmund – Žiga (Sombor, 14. VIII. 1933.), društveni i kulturni djelatnik. Sin Josipa i Marije, rođ. Budimčević.

Odrastao je u zemljoradničkoj obitelji na salašu na Bezdanskom putu, gdje završava četiri razreda osnovne škole. U Somboru nastavlja školovanje – isprva pohađa nižu gimnaziju, a zatim završava ekonomsku srednju školu. Na Ekonomskom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1961., a 1967. završio je prvi tečaj za istraživanja tržišta što ga je organizirao Zavod za tržišna istraživanja Zagreb-Beograd pri Saveznoj gospodarskoj komori.

Po završetku ekonomske škole radi u somborske poduzeću »Poljoprivrednik« te u filijali Narodne banke u Somboru. Poslije studija, bio je gradonačelnik Sombora 1963.-68., i istodobno zastupnik u Skupštini Vojvodine. Po preseljenju u Novi Sad, bio je glavni tajnik Gospodarske komore Vojvodine 1968.-73., a od 1973. do 1979. bio je ravnatelj Osnovne organizacije udruženog rada *Commerce servis* Radne organizacije *AS-Impres*. Od 1980. do odlaska u mirovinu 1993. bio je ravnatelj zajedničkih službi Složene organizacije udruženog rada *Agrovojvodina*.

Član je HKUD-a *Vladimir Nazor* od 1947. Sudjelovao je u radu više sekcija, obnašao dužnosti tajnika i potpredsjednika, a član je Upravnog odbora 50 godina. Dobitnik je niza priznanja i nagrada, među ostalim i Ordena rada sa srebrnim vijencem, Povelje Novosadskog sajma i Plakete HKUD-a *Vladimir Nazor*.

M. Danić

FRGIĆ, Ivan (Sombor, 18. VII. 1953.), hrvač, trener, sportski djelatnik. Sin Rudolfa i Lidije, rođ. Tühl. Osnovnu i srednju tehničku školu završio je u Somboru, a Fakultet tjelesne kulture u Novome Sadu. Hrvanjem grčko-rimskim stilom počeo se baviti 1964. u Hrvачkom klubu *Radnički* (neko vrijeme *Elektrovojvodina*) u Somboru. God. 1967. postaje član prve ekipe te se kao četrnaestogodišnjak s 47 kg bori s iskusnijim i težim protivnicima u kategoriji do 52 kg. Već sljedeće godine postao je omladinski prvak i reprezentativac Jugoslavije. Nešto više od dvije godine nastupao je za Hrvачki klub *Lika* iz Zagreba, s

kojim je 1971. postao ekipni prvak Jugoslavije i osvojio ekipno treće mjesto u Europi. Vraća se u somborski HK *Radnički*, gdje je ostao do kraja karijere 1987. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupao je oko 1000 puta, bio je desetostruki pojedinačni prvak Jugoslavije i još jednom ekipni s *Elektrovojvodinom* 1974. Na svjetskim prvenstvima osvojio je u Katowicama 1974. prvo, u Göteborgu 1977. treće, a u Ciudad de México 1978. drugo mjesto. Na Olimpijskim igrama u Montréalu 1976. osvojio je srebrnu medalju, u Moskvi 1980. četvrtom mjesto, a u Los Angelesu 1984. i Seoulu 1988. bio je pomoćni trener reprezentacije. Na europskim prvenstvima osvojio je u Helsinkiju 1973. treće, a u Ludwigshafenu 1975. prvo mjesto. Na Mediteranskim igrama u Alžiru 1975. i Splitu 1979. osvojio je prvo mjesto. Nastupao je u kategorijama do 57 i 62 kg.

Živi u Somboru, uposlen je u Sportskom centru *Soko*. Predsjednik je Sportskoga saveza Općine Sombor, direktor HK *Radnički*, član Upravnoga odbora Hrvčkoga saveza Vojvodine i dopredsjednik Hrvčkoga saveza Srbije zadužen za međunarodnu suradnju. Dobitnik je Listopadske nagrade Grada Sombora, vojvođanske nagrade *Jovan Mikić Spartak*, Zaslužni sportaš Jugoslavije, proglašen je sportašem stoljeća grada Sombora, dobitnik je Svibanjske nagrade Srbije, višestruki je dobitnik Zlatne značke lista *Sport*, zaslužni je sportaš Srbije.

Lit.: D. Kolundžija, *Leksikon somborskog sporta*, Sombor, 1990; D. Kolundžija, *Rvanje u Jugoslaviji*, Beograd, 1998.

Z. Čota

FRTALJ (njem. Vier: četiri; Theil: dio > Viertel: četvrt), tradicionalni naziv za označivanje četvrti ili četvrtine općenito. Rabio se prije uvođenja metričkoga sustava u Ugarskoj 1874., ali i nakon toga, a još je i danas u upotrebi na bunjevačkom selu. Od svake važnije mjere računalo se i na frtalj: u mjerenju obujma, površine, duljine i sl. Rabio se i za označivanje vremena pa »frtalj jedan« znači 12 sati i 15 minuta, a »tri frtalja jedan« 12 sati i 45 minuta. U

ovom smislu funkcionirao je i kao mjera udaljenosti, npr. frtalj sata hoda.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 4, Beograd, 1974; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

FRULA (*dijal.* vrula), drveni puhački instrument. Veoma staro glazbalo, preteča današnje flaute, koje dugo vremena nije bilo temperirano. Izrađivala se najčešće od zove, vrbe, javora i klena, a mogla je biti različitih oblika i veličina. U raznim inačicama zastupljena je u mnogim kulturama. Kao pučko glazbalo, najviše je zastupljena u izvođenju pučke glazbe, no danas je na njoj moguće svirati sve – od pučkih melodija do pastoralnih elegija i djela klasične glazbe.

Na području koje nastanjuju Hrvati upotrebljavale su se različite vrste frula, i to najviše jednocijevne, dvocijevne (dvojnice) i rjeđe trojnice. Jednocijevna frula (*dijal.* svirala, zveglica, saltva, kavela, curlik) gradi se u dva oblika – jedan ima rupu za usne izrezanu na prednjoj strani prebiraljke, na kojoj su i rupice za prebiranje, dok je na drugom ta rupa na stražnjoj strani prebiraljke. Prvi je oblik rašireniji. Frule se zovu još i »pastirsko glazbalo« zbog svoje popularnosti među pastirima, a to je karakteristično i za podunavske Hrvata. Posebice su zanimljive curlike sa šest rupica, slične flauti, s karakterističnim oblikom i vrhunskom rezbarijom.

U prigodi raznih običaja šokačkih i bunjevačkih Hrvata, kao što su prela ili divani, u obiteljskim kućama znao bi se naći i neki frulaš. Danas su njegovu ulogu preuzeli tamburaši, a frula, gajde, diple, cimbal i druga narodna glazbala više su dio nekadašnje kulturne baštine nego stvarnoga glazbenoga života. No ranije nije bilo tako, o čemu svjedoče i stihovi narodnih pjesama, kao što je, primjerice, »Čija vrula našim šorom svira...« (Fancaga, 1940.)

Lit.: *Popularna enciklopedija*, Beograd, 1976; Narodna glazbala u Hrvata, *Danica : Koledar za prostu godinu 1951.*, Zagreb, 1950; www.komazec.com; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

Z. Pelajić

FUCIN, Marko (Santovo, 13. II. 1861. – Budimpešta, 1910.), učitelj, kulturni djelatnik. Sin je Marka i Olive, rođ. Balatinac. Osnovnu školu završio je u rodnom selu, gimnaziju u Baji, a učiteljsku školu, uz zdušnu pomoć biskupa Ivana Antunovića, u Kalači 1880. Do jeseni 1892. učiteljuje u Bođanima, a do 1907. (ili do 1909.) u Be-regu. Bio je organizator kulturnoga života bereških Hrvata, a u tom je mjestu bio i crkveni kantor i orguljaš. Pokušao je osnovati čitaonicu 1900. god., ali su ga mjesne vlasti u tom spriječile. Iz pera jednoga drugoga Santovca doznajemo da je 1901. zbog prijave pomadžario svoje prezime u Fenyvesi. Zbog grižnje savjesti, u času ogorčenosti uništio je svoje književne radove. Sačuvana su samo tri njegova djela: novela *Siromasni, al' pošten par stari* (tiskana u *Nevenu* za 1896., br. 11, str. 176) te budnice *Vilin poruk* i *Plači, noći*.

Lit.: *A kalocsai érsekségve népiskoláinak évkönyve*, Kalocsa, 1900; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); M. Beljanski, *Bački Breg i njegovi žitelji*, Sombor, 1976; *Hrvatski književnici u Mađarskoj*. Mišo Jelić, Budimpešta, 2000; I. Kovač, M. Katačić, *Hrvatsko kulturno-prosvetno društvo »Silvije Strahimir Kranjčević« u Bačkom Bregu*, Bački Breg, 2004.

Ž. Mandić

FUNTAK, Kuzman (Mohač, 24. VII. 1802. – ?, nakon 1870.), franjevac, pisac. U Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga stupio je 1821., bogoslovno školovanje završio je u Vukovaru 1826.-28., a za svećenika je zaređen 1827. Najprije djeluje među hrvatskim vjernicima u južnoj Ugarskoj: 1830. »ilirski« je propovjednik u Baču, a poslije upravitelj župe u Banatskoj Subotici. Prije 1834. pristupa Bugarsko-vlaškoj franjevačkoj provinciji, u okviru koje je bio u župi Grozesti (Grozafalva) u Bukovini, a zatim u istočnoj Sedmogradskoj (Transilvanija, Erdelj) u samostanu u Rimniku (*rum.* Rîmnicu Sărat). God. 1866. vratio se u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga i djeluje u Sedmogradskoj, gdje je od 1870. bio gvardijan i župnik u Alvincu (*rum.* Vintu de Jos) u Čanadskoj biskupiji. Za potrebe hrvatskih vjernika u Sedmo-

gradskoj sastavio je molitvenik s pjesmaricom na ikavskoj štokavštini.

Djelo: *Kljucs nebeski tojest bogoljubne molitve i pisme koje se u razliciti prigoda duhovnog i cerkvenog obsluxivanja priko godine moliti i pivati mogu*, Arad, 1834.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998.

F. E. Hoško

FUNTAŠICA (*funtača*, *madž.* fontos alma, rétes alma, stara francuska sorta jabuke, opisana još 1535. Rasprostranjena je u svim dijelovima zapadne Europe, a bila je zastupljena i u Ugarskoj. Na sjeveru Bačke uzgajala se u mnogim voćnjacima te oko salaša, nerijetko i radi toga da baca hlad. Sadila se i u dvorištima kuća u gradu, pogotovo u kućama salašara.

Stablo joj je bujno, a rano i redovito rodi. Izdržljiva je na mraz, otporna na bolesti i štetnike. Kruna joj je prozračna, visoka i okrugla s povijenim granama, list velik, a cvijet krupan i bijelo-ružičast. Cvjeta rano, slab je oprašivač. Dobri su joj oprašivači aстран crveni i beličnik. Plod je vrlo krupan – od 300 do 600 g., a može biti i teži. Peteljka je kratka, debela, u uskoj udubini. Čašična je udubina široka i rebrasta. Pokožica joj je staklasta, s voštanom prevlakom, blijedo žuta, s rumenilom u vidu pramenova, a na strani koja je bila izložena suncu boja je intenzivnija. Meso joj je bijelo, katkad sa žutom nijansom, sočno, slatko-kiseloga okusa i ugodne arome. Sazrijeva postupno, od početka do kraja kolovoza.

U kućanstvima se rabila za kolače, pite i pogače, a pekli su se i cijeli plodovi posuti šećerom. Pravila se i poslastica »jabuke u šlafroku«: kriške funtašice izmiješane s tijestom za palačinke, ispečene i posute

šećerom i cimetom. U Bunjevaca se taj specijalitet zvao »jabuke u pondoli«. Na salašima se sušena ostavljala i za zimu. Rezala se na tanje kriške, a sušila se u plitkim košarama ili na rešetu izlaganjem na suncu. Osušene su se komadi nizali na konac ili odlagali u platnenim vrećama. Plod funtašice dobra je sirovina za sokove i marmeladu. Sačuvani su podaci da je s ovih područja kao svježa distribuirana po cijeloj Austro-Ugarskoj.

Danas je funtašica rijetko zastupljena sorta jabuke – pojedini pasionirani voćari uzgajaju još stablo ili dva. Potkraj 1950-ih i početkom 1960-ih iz proizvodnje su je istisnule nove sorte.

Lit.: M. Milovankić, *Pomologija : jabučasto voće* (skripta), Novi Sad, 1963; P. Tomacsányi, *Gyümölcsfajtáink*, Budapest, 1979.

K. Dulić

FURKAČ (*madž.* fúr: bušiti), vrsta malja za nabijanje zemlje pri izgradnji zidova kuća. Građeci kuće od nabijene zemlje, Bunjevci su najprije na mjestu budućih zidova usporedno postavljali parove debelih dasaka, unutar kojih se nabijala zemlja. Činilo se to drvenim maljevima, koji su zbog čvrstoće u pravilu izrađivani od bagremova drveta. Osnovni tip malja imao je kvadratnu osnovu zaobljenih rubova, zbog čega zemlja uz same daske nije mogla biti dobro nabijena. U tu je svrhu zato rabljen poseban malj – furkač, koji je zbog svojega oblika mogao nabijati i zemlju uz daske. Gornji mu je dio bio kvadratnoga oblika i u njemu se nalazila i rupa za držak (»sapište«). Kvadrat se prema dolje konusno sužavao i završavao je osnovicom pravokutnoga oblika oštih rubova. Takav oblik omogućavao je dobar pristup i dijelovima naboja uz daske.

P. Skenderović

TISKANJE OVOG SVESKA POMOGLI SU:

Pokrajinsko tajništvo za znanost i tehnološki razvoj
Pokrajinsko tajništvo za propise, upravu i nacionalne manjine
Vlada Republike Hrvatske
Javno komunalno poduzeće «Suboticaplin»

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
1000